ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روېيۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 ژىل
5-ئاۋغۇست
№30
شەنبە
(3987)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970-ژىلى 1-يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

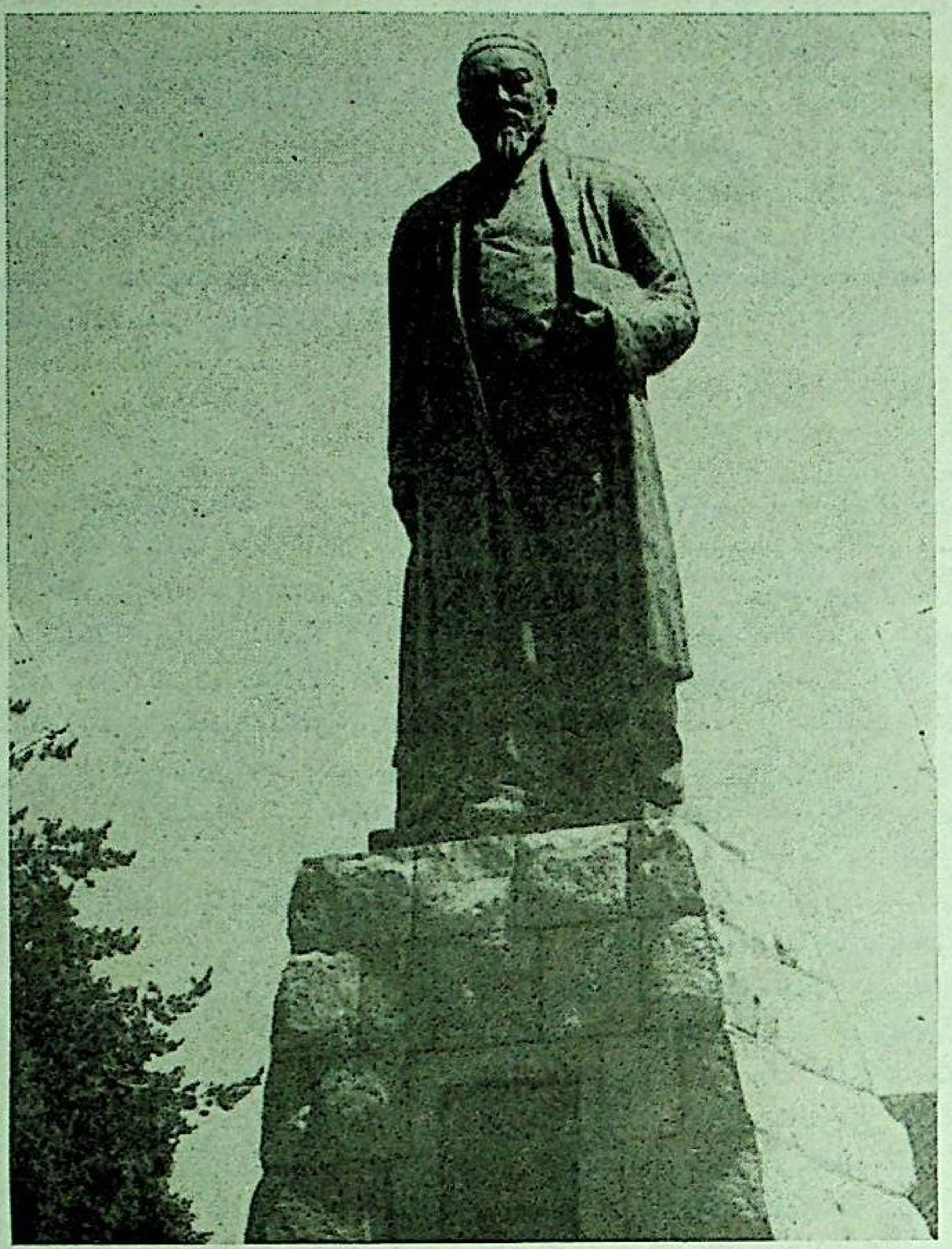

ئاباي تەنتەنىلىرى باشلاندى

مۇشۇنىڭدىن بىر ژىل ئىلگىرى يەنى 1994-ژىلىنىڭ كۈزىدە يۇنېسكونىڭ باش كونفېرېنسىيەسىنىڭ 27-سېسسىيەسىدە ئاباي قۇنانبايېۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 ژىل تولۇشىنى 1995-ژىلى نىشانلىنىدىغان تەنتەنىلەر رويختىگە كىرگۈزۈش توغرىسىدىكى قازاقستاننىڭ تەشەببۇسى قارىلىپ، كۆپچىلىك ئاۋاز بىلەن قوبۇل قىلىنغان ئېدى. بىز ئۈچۈن يەنە بىر مۇھىم، ئالاھىدە ئەرسە-يۇنېسكو 150 ژىللىق تەنتەنىنى ئۆز تارىخىدا تۇنجى قېتىم نىشانلاۋاتقىنىدۇر. ئاباينىڭ تەۋەللۇدى تەنتەنىسى خەلىق ئارا دەرىجىدە ئۆتكۈزۈلۈشى ئەڭ ئەھمىيەتلىك تەدبىرلەردىن بولسا، بۇ مەسىلە پرېزىدېنتىمىز نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ ئىناۋىتى، بىۋاستە ئارىلىشىشى تۈپەيلى ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى قەيت قىلىپ ئۆتۈش لازىم.

قازاق دىيارىدا ئاباي تەۋەللۇدىنىڭ توي تەنتەنىلىرى باشلاندى.

توي مۇبارەك، ئەزىز دوستلار!

ئاباي تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىغى شەرىپىگە چىقىرىلغان كۈمۈچ تەڭگىلەر

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ قانۇنى كۈچكە ئىگە «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللىي بانكىسى توغرىلىق» پەرمانىغا بىنائەن مىللىي بانك 1-ئاۋغۇستتىن ئېتىۋارەن ئاباي قۇنانباي ئوغلىنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 ژىل تولۇشى شەرىپىگە ھەر قايسىنىڭ قىممىتى 100 تەڭگىلىك بەش يادىكار كۈمۈچ تىيىننى ئىستىمالغا چىقاردى.

ئۇلار ئاباينىڭ مەنىۋىي ھەم ئىنسانىي ئىزدىنىشلىرىنى، ئۇنىڭ پەلسەپىۋىي ۋە شائىرانە مىراسلىرىنىڭ ئاسارلىرىنى، ئۇلۇق مۇتەپەككۇرنىڭ بىقيا مىدۇنيا قارىشىنى ئىپادىلەيدۇ.

كۈمۈچ تەڭگىلەرنىڭ بىر يان يۈزىدە ئاباي قۇنانباي ئوغلىنىڭ يېنىچە چۈشىرىلگەن سۈرىتى تەسۋىرلەنگەن. سۈرەتنىڭ ئوڭ ۋە سول تەرىپىدە ئۇنىڭ ياشىغان دەۋرىنى بىلدۈرىدىغان «1845-1904» رەقەملىرى يېزىلغان. تەڭگىلەرنىڭ ژۇقۇرقى تەرەپ دائىرىسى بويىچە «ئاباي (ئىبراھىم) قۇنانباي ئوغلى» دېگەن خەت بار. ئوڭ تەرىپىدە- ئاباي ئەسەرلىرىنىڭ مەزمۇنى بويىچە ئىشلەنگەن بىر ژۈرۈش تەسۋىرى سۈرەتلەر ئورۇن ئالغان.

تەڭگىلەرنىڭ ئىككىنچى يۈزىدە ئاباي ھايات قارىشىنىڭ ئاساسلىق بەش قائىدىسىنى ئىپادىلەيدىغان تەسۋىرىي سۈرەتلەر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن: پەرزەنتىگە ھايات بەخش ئەتكۈچى ئانا بىلەن بالا؛ دىن بىلەن بىلىمنىڭ مەسكانى- ئۇلۇق مۇتەپەككۇر ئىلىم ئېگىلىگەن مەدرىسە؛ مەڭگۈلۈك مۇھەببەتنىڭ تىمسالى- گۈلەڭگۈچ؛ مەخسەتكە قول يەتكۈزۈشكە ئىنتىلىشنى ئىپادىلەيدىغان مەردانە قۇشبېگى؛ ئىنسان ھاياتىنىڭ ئاخىرقى پەيتلىرىدىكى دانالىقنىڭ رەمزى-كىگىز ئۆي يېنىدا ئولتۇرغان ئاقساقال.

تەڭگىلەرنىڭ تۆۋەن قىسمىدا ئۇلارنىڭ نومىنالىنى بىلدۈرىدىغان «100» رەقىمى زەرب قىلىنغان. تەڭگىلەرنىڭ تەسۋىرىي تاشقى جىيەكىنىڭ ئىچىدىكى دائىرىنى بويلاپ «تەڭگە»، «1995»، «قازاقستان» دېگەن سۆزلەر ھۆسنى خەت بىلەن ئايرىم-ئايرىم يېزىلغان.

تەڭگىلەرنىڭ سىرتقى چەمبىرىدە تەسۋىرىي گىرۋەك بىلەن كۆزگە چېلىقىپ تۇرغان كانت بار.

تەڭگىلەر قىممەتلىك مېتاللارنىڭ 24 گراممى مىقدارىدا. ئۇلارنىڭ ئېرىتمە لايىھەسى 925. ئۇلارنىڭ دائىرىلىك ھەجمى- دىامېتىرىدە 37 مىللىمېتر. بۇ تەڭگىلەرنىڭ گىرۋىكى تەكشى، تەسۋىرسىز ۋە ھېچ قانداق خەت يوق.

بۇ تەڭگىلەر 10 مىڭ دانە چىقىرىلدى. ئۇلار «پرۇف» ساپاسى بىلەن ياسالغان ۋە قازاقستان تەۋەسى ھەم خارىجىي ئەللەردە كوللېكتسىيەلىك قىممىتى بويىچە سېتىشقا مولچەرلەنگەن.

يادىكارلىق تەڭگىلەر كېيىپسىي بولاق بىلەن چىقىرىلىدۇ، قازاق، رۇس ۋە ئىنگلىز تىللىرىدا مىللىي بانكىنىڭ سېرتىفىكاتى بىلەن جابدۇلغان.

ئىستىمالغا چىقىرىلغان تەڭگىلەر جۇمھۇرىيەتنىڭ قانۇنىي تولەم ۋاستىسى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ ۋە ھېچ قانداق چەكلىمىسىز ھالدا تۆلەمنىڭ ھەممە تۈرلىرىگە ئاساسەن ئۆز نومىنالى بويىچە قوبۇل قىلىنىشى شەرت.

(قازتاگ).

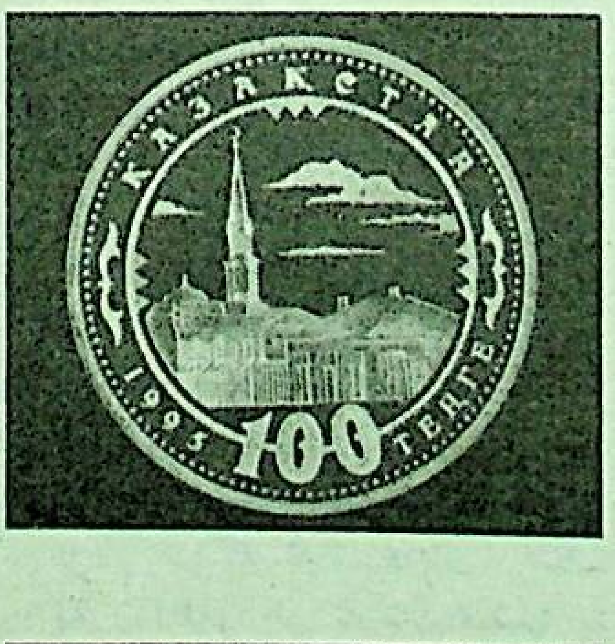

دالا «ئىلىئادىسىنىڭ» مەرىكىسى

قازاقستان بىلەن قىرغىزستان بىيىل قوش مەرىكە-تويىنى بىللە نىشانلىماقتا- ئۇلۇق قازاق شائىرى ھەم مۇتەپەككۇرى ئاباي قۇنانباي ئوغلىنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 ژىل، ئەندى قىرغىزنىڭ «ماناس» ئېپوسىغا 1000 ژىل تولدى. بۇ خۇش مۇبارەك تويلار پەقەت قېرىنداش خەلىقلەرنىڭ مەنىۋىي ھاياتىدا ئەجايىپ چوڭ مەنا-مەزمۇنغا ئىگە بولۇپلا قالماي، ئۇلارنى **يۇنېسكو** قارمىقىدا پروتوكول دۇنيا خەلقى ئاتاپ ئۆتمەكتە.

قىرغىز ئەدەبىياتىنىڭ بىباھا يادىكارلىقىنىڭ مەرىكىسىنى نىشانلاش ئالمۇتىدا ئۆتكەن ھەپتىنىڭ ئاخىرىسىدا مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىدىكى ئىلمىي-ئەمەلىي كونفېرېنسىيەدىن باشلاندى. شۇنداقلا پايتەختتىكى چاپايېۋ نامىدىكى كوچىنىڭ ئېتىنى ئۆزگەرتىش رەسمىيەتمۇ بولدى. بۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كوچا «ماناس» دەپ ئاتالمىدىغان بولدى. مىللىي كۇتۇپخانىدا كىتاپ-نەشرىيات كورگەزمىسى ئېچىلدى. كورگەزمىگە جۇمھۇرىيىتىمىزدە نەشىر قىلىنغان يۈبىلېيلىق نەشىرلەر: قازاقستانلىق ماناسشۇناسلارنىڭ «ئادامزاتنىڭ «ماناسى» دەپ ئاتىلىدىغان ماقالىلار توپلىمى بىلەن ئېپوسنىڭ نەسرىي قول يازمىسىنىڭ تەرجىمىسى قويۇلغان.

ئۆتكەن ھەپتىنىڭ جۈمە كۈنى كەچ قۇرۇلۇغى، ئا. قۇنانباي ئوغلىنىڭ يادىكارلىقىغا گۈلچەمبەر قويۇش تەنتەنىسىدىن كېيىن، ئاباي نامىدىكى قازاقستان دولەت ئاكادېمىيەلىك ئوپېرا ۋە باليت تىياتىرىدا «ماناسنىڭ» 1000 ژىللىقىغا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك مەجلىسى بولدى. قىرغىز خەلقىنىڭ مەزكۇر ئۇلۇق ئەدەبىي ئەسەرى ھەققىدە دولەتلىك مەسلىھەتچى، قازاقستان خەلىق يازغۇچىسى ئەبىش كېكىلبايېۋ ئىللىق ژۈرەك سوزلىرىنى ئېيتتى. مەجلىستە ئىككى جۇمھۇرىيەتنىڭ باش مىنىسترلىرى ئەكېژان قاژىگېلدىن بىلەن ئاپاس جۇماغۇلوۋ، دۇنياغا داڭقى مەلۇم قىرغىز ئەدىبى چىڭگىز ئايتماتوۋلار ئۇتۇق سوزلىدى.

كەچتە مەزكۇر ئېپوسنىڭ سەييارىنىڭ ھەممە جايلىرىغا تارىلىشىغا دەسلەپكى ھەسسە قوشقان قازاق مەدەنىيىتىنىڭ پىشقەدەملىرى چوقان ۋەلىخانوۋ بىلەن مۇختەر ئەۋېزوۋ بولغانلىقى ئاتاپ كورسىتىلدى. چ. ۋەلىخانوۋ ئەزاسى بولغان رۇس گېوگرافىيەلىك جەمئىيىتى ئارقىلىق «ماناس» دەسلەپكى قېتىم پروتوكول دۇنياغا تونۇلدى. ياش چوقان داستاننى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، ئۇنىڭغا تارىخىي-ئەدەبىي جەھەتتىن مۇلاھىزە ئۆرگۈزۈپ، بۇ باھالىق مىراسنى «دالا ئىلىئادىسى»، - خەلىق ئېپوسى» دەپ ئاتىدى.

كەچ ئىككى جۇمھۇرىيەت سەنئەت ماھىرلىرىنىڭ كونسېرتى بىلەن ئاياقلاشتى.

(قازتاگ).

كونفېرېنسىيە ئۆتكۈزۈلدى

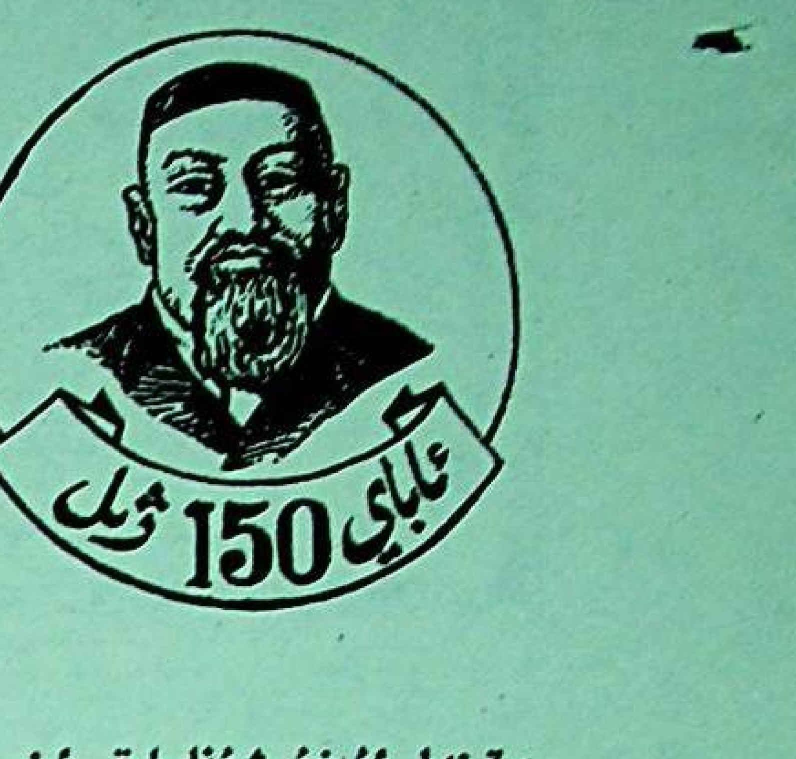

يېقىندا ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ئالمۇتا شەھەرلىك، ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى، ھەر خىل تەشكىلات- جەمىيەتلەر مەسئۇللىرىنىڭ باش قوشقان يىغىنى بولۇپ ئۆتتى.

يىغىننى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى، قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ ئەزاسى دابىك ئىسمائىلوۋ ئېچىپ، ئالدىمىزدىكى 7- ئاۋغۇست كۈنى سائەت 10دا ئۇيغۇر يازغۇچىلار بىرلەشمىسى، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى مەركىزىدىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپ بىرلىشىپ قازاق خەلقىنىڭ ئۇلۇق شائىرى ئاباي تەۋەللۇدىنىڭ 150 يىللىقىغا بېغىشلانغان ئىلمىي-ئەمەلىي كونفېرېنسىيە ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقىنى خەۋەرلىدى. كونفېرېنسىيە قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا ئۆتكۈزۈلىدۇ.

كونفېرېنسىيە ۋاقتى قىسقا بولۇپ، ئىككى سائەتلا داۋام قىلىدۇ. بۇ جەرياندا «ئاباي ۋە ئۇنىڭ دەۋرى»، «ئاباي ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى»، «ئاباي ئۇيغۇر تىلىدا»، «ئاباي ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە»- دېگەن ماۋزۇلاردا دوكلات قىلىنىدۇ. شائىرلار ئابايغا بېغىشلانغان شېئىرلىرىنى ئوقۇيدۇ. ئۇيغۇر تىياتىرى تەرىپىدىن كونسېرت قويىلىدۇ.

كونفېرېنسىيەگە قاتناشقۇچىلار ئۈچۈن بىلەت تەييارلىنىپ، جامائەتچىلىككە تارقىتىپ بېرىش ئۈچۈن مەسئۇل خادىملارغا تاپشۇرۇلدى.

يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەر كونفېرېنسىيەنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشىنى توغرا ۋە مۇۋاپىق دەپ تېپىپ، قوللاپ- قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز)
ئالمۇتا شەھىرى.

ياخشى كىشىلەر يېنىمىزدا

بەختلىك ئائىلە

مەن ئەتىگەنلىكى ئىشقا كېتىۋاتقان ياكى ئۆيگە قايتىپ كېلىۋاتقان چاغلىرىمدا ساي بويىغا جايلاشقان مۇتەللىپ ئاكىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتىمەن. بىردە ئۇنىڭ كالا ۋە قويلىرىنى قوراسىدىن چىقىرىپ ئات ياكى ئېشەككە مىنىۋېلىپ بېقىشقا ھەيداپ كېتىۋاتقانلىقىنى كورسەم، بىردە سايىنىڭ يان باغرىغا ئېگىز كوتىرىپ چوپ بېسىۋاتقانلىقىنى كورىمەن.

ئۇ ئۆزلىرى ئولتۇرۇۋاتقان ئۆينى كونا ۋە تارىراق دەپ ھېس قىلسا كېرەك، ئەتىمالىم، ئالدىدىكى بوش يەرگە زامانىۋى ئۆي سېلىشقا ئۇتۇش قىلىپ، تېمىنى كوتىرىپ، ئۈستىنى يېپىۋاپتۇ. كىممۇ ئۇنى «يەتمىشتىن ئېشىپتۇ قېرىلىق يېتىپتۇ» دەپ ئويلايدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ تېتىك، ئىشچان، ئەمگەكسويەر ئىنسانلىقى بىلەن كىشىنى تەسىرلەندۈرمەي قويمايدۇ.

يېقىندا يەنە چوپ چېپىش باشلانغاندا مۇتەللىپ ئاكىنىڭ ھارۋىسىنى قېتىۋېلىپ تاغ باغرىدىكى چوپ چېپىش ئۇچاستكىسىغا كېتىۋاتقانلىقىنى، چوپلىرىنى ئۇدۇللۇق توشۇپ كېلىپ، رەپىقىسى رەيھان ھەدە ۋە ئوغۇل- قىزلىرى بىلەن ئۇلاش-چۇلاش بېسىۋاتقانلىقىنى كوروپ، ئۇنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنىڭمۇ غەيرەت-شىجائىتىگە قايىل بولدۇم.

مۇتەللىپ بېشىروۋ ۋە رەيھان خۇداۋەردى قىزى غۇلجا تەۋەسىدە تۇغۇلۇپ ئوسۇپ چوڭ بولغان. ئىككىسى تونۇشۇپ بىر-بىرىنى چۈشىنىپ مەڭگۈلۈك تۇرمۇش قۇرۇشقان. كىچىك چېغىدىلا تومۇرچىلىك ھۈنىرىگە قىزىققان مۇتەللىپ 16 يېشىدا بىلال دېگەن كىشىنى ئۇستاز تۇتۇپ بۇ كەسىپنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ چىققان. ئايرىم دۇكاندا تومۇرچىلىك كەسپىنى داۋام قىلغان. 1944-يىلى ئۈچ ۋىلايەتتە قوزغالغان مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان ئۇ «بىزگىمۇ ئازاتلىق، ئەركىنلىك، ھۆر سائادەتلىك كۈنلەر كېلىدىكەن» دەپ خوشال بولۇپ كېتىدۇ دە، ئۆز ئىختىيارى بىلەن قولىغا قورال ئېلىپ مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاپىغا قاتنىشىدۇ. شۇ چاغلاردىمۇ ئېھتىياجلىق بولغان ۋاقىتتا بازغان بولقىسىنى قولىغا ئېلىپ، تومۇرچىلىكنى يولغا قويۇپ جەڭچى-ئوفىتسىرلارنىڭ ئاتلىرىنى تاقىلاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

ئەپسۇسكى، دۈشمەنلەرنىڭ ھىلە-مىكرىگە ئالدىنىپ قىلىپ ئىنقىلاپ بەربات بولغاندىن كېيىن كوڭلى قالغان مۇتەللىپ بېشىروۋ ئائىلىسى بىلەن 1963-يىلى سابىق كېڭەش ئېلىگە كوچۈپ چىقىدۇ. دەسلەپ تالدىقورغان ۋىلايىتىدىكى كولخوز، سوۋخوزلاردا ھەر خىل ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. كېيىن ئۇيغۇر ناھىيەسىگە كوچۈپ كېلىپ ئەر-ئايال ئىككىسى ناھىيەلىك سودا تەمىنات ئىدارىسىغا ئىشقا ئورۇنلىشىپ مۇتەللىپ ئاكا تومۇرچىلىك بىلەن شۇغۇللانسا، رەيھان ھەدە ئاشپەزلىك قىلىپ، ئەتكەن تاماق، چايلىرىنىڭ تەملىكلىكى ۋە ئاممىنىڭ كوڭلىدىن چىققانلىقى بىلەن داڭ چىقىرىپ، تەغدىر، موكاپاتقا ئېرىشىدۇ. ئەمگەك قىلىپ كوڭلىنىپ، شان-شەرەپ قۇچۇپ بىر ئورۇندا كوزگە كورۇنگەن بۇ ئىككىسى ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا ئۇزۇتۇلغاندىن كېيىن ئالمۇتىغا كوچۇپ كېلىپ تالغىر ناھىيەسىگە قاراشلىق ئۇرار رىسقۇلوۋ نامىدىكى كولخوزغا ئورۇنلىشىدۇ. ئىشلەپ ئۆگەنگەن ئەر-ئايال ئىككىسىنىڭ بوشتىن-بوش ۋاقىت ئوتكۈزگىسى كەلمەيدۇ دە، كولخوزدا مۇتەللىپ ئاكا تومۇرچى، رەيھان ھەدە ئاشپەز بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئون نەچچە يىل ماباينىدا م. بېشىروۋ ھەم تومۇرچى ھەم كوزەتچى بولۇپ كولخوز باغلىرىنى، كوكتات ئېتىزلىرىنى قوغداپ رەھبەرلىك ۋە كوپچىلىكنى مەمنۇن قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كولخوز رەھبەرلىكى بۇ ئائىلىگە غەمخورلۇق قىلىپ چوپ چېپىش ئۇچاستكىسىدىن ئورغۇن يەرنى ئاجرىتىپ بېكىتىپ بەرگەن.

ئاتا-ئانا توغرىلىق گەپ-سوز بولغاندا، ئۇنىڭ ئىسسىق قۇچىقىدا ئوسكەن ھەر قانداق پەرزەنت شاتلانماي ھاياجانلانماي تۇرالمايدۇ. مۇتەللىپ ئاكا ۋە رەيھان ھەدە ئون بىر پەرزەنتنى ئوستۇرۇپ قاتارغا قوشقان مېھرىۋان غەمخور ئاتا-ئانىلاردۇر. رەيھان ھەدىنىڭ كوكسىدە ئالتۇن مېدال پاقىراپ تۇرىدۇ. بۇ بولسا پەرزەنتلەرنى بېقىپ ئوستۇرگەنلىكى ئۈچۈن ھورمەتلىك ئانىغا ھوكۇمىتىمىز تەرىپىدىن بېرىلگەن مېدالدۇر.

— ئۆزەمنىڭ سالامەتلىكىم ياخشى، باللىرىمىزمۇ ياخشى ئوسۇۋاتىدۇ،- دەيدۇ رەيھان ھەدە ئۇلار بىلەن بولغان سوھبىتىمىز داۋامىدا،- چوڭ قىزىم گۈلبەھرەم، رىزۋانگۈل پوچتالىيون، ئوغلۇم باراتجان تاشكەنتتە سامولىيوت ياساش زاۋۇدىدا ئىشچى، روشەنگۈل ناھىيەلىك باللار دوختۇرخانىسىدا ئاشپەز، مايگۈل ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئاياق-كىيىم فابرىكىسىدا ئىشچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. قالغانلىرى ئوقۇۋاتىدۇ. ئۇلار بىزنى ھورمەت قىلىدۇ. بىز پەرزەنتلىرىمىزدىن مەمنۇن بولۇۋاتىمىز.

— پەرزەنتلىرىمىز بىلەن ئۆزىمىزنى بەختلىك ۋە خاتىرجەم ھېس قىلىمىز،- دېدى مۇتەللىپ ئاكا قوشۇمچە قىلىپ،- موشۇ باللار بىلەن كوڭلىمىز پۈتۈن، قېرىلىغىمىزمۇ بىلىنمەيدۇ، ئۇلار بىزگە قول-قانات. ئىلاھىم، پەرزەنتلەر بىز ئارمان قىلىپ يېتەلمىگەن بۈيۈك ئارمانلارغا يەتسىكەن دەپ تىلەيمەن..

ئا. قاسىمى.
تالغىر ناھىيەسى.

سۈرەتتە: مۇتەللىپ بېشىروۋ ۋە رەيھان خۇداۋەردى قىزى پەرزەنت ۋە نەۋرىلىرى بىلەن.

چارۋىچىلىق ساھاسى

قولدا بارنى ساقلاپ قالايلى

ئۆتكەن يىلدىكى قىش ئايلىرى مال قىشلىتىشقا ئانچىلا قىيىنچىلىقلارنى كەلتۈرمىگىنى بىلەن ناھىيە بويىچە مالنىڭ قىشتىن قىسىلىپ چىققانلىقىنى يوشۇرمايمىز. ئۇنىڭ ئاساسىي سەۋەبى مال قىشلىتىشتا كېرەكلىك يەم-چوپنىڭ يېتەرلىك ھالدا تەييارلانمىغانلىقى، يەنى قوشۇمچە يەمنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن بولدى. شۇنداقلا بۇنىڭغا چوپانلار بىلەن چارۋىچىلىق ساھاسىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ، ئايرىم ئېگىلىكلەر رەھبەرلىرىنىڭ ئۆز ئىشىغا جاۋابكەرسىزلىك بىلەن قارىغانلىقىدىن دېسەك، خاتالاشمايمىز.

ئەندى بىيىلقى يىلنىڭ 5 ئېيىنىڭ يەكۈنى بويىچە 1073 موزاي، 1062 قۇلۇن، 104391 قوزا ئېلىندى. ھەر يۈز ساغلىقتىن 65 قوزا ئېلىندى. ناھىيە بويىچە موشۇ يىلنىڭ بىرىنچى ئىيۇنىغىچە بولغان ئارىلىقتا يېڭىدىن قوشۇلغان قوزىلارنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا بارلىقى 287411 قوي، 17224 قارا مال، 7515 ئىلقا ھېساپتا تۇرىدۇ.

بولۇپمۇ، ئۆتكەن يىلى يەم-چوپ تەييارلاش پىلانلىرىنى ئورۇنلىيالمىغانلىقتىن ئوتارلاردىكى ساغلىق قويلارغا يەم-چوپ يېتەرلىك بېرىلمىدى. شۇنىڭدىن بولسا كېرەك 4 ئاينىڭ ئىچىدىلا ئورۇقلاپ كەتكەن 17941 قوي، ئۇنىڭ ئىچىدە 9299 ساغلىق، 1616 قارا مال، ئۇنىڭ ئىچىدە 453 سىيىر، 375 ئىلقا ئامالسىزلىقتىن گوشكە ئۆتكۈزۈلدى. مالنى ھېساپسىز چىقىمغا بېرىش- «بىرلىك»، «ئوكتەبىرنىڭ 40 يىللىقى»، «ئۇچارال» كولخوزلىرى بىلەن «كوكتال» سوۋخوزىدا شۇنداقلا يېڭىدىن تەشكىل قىلىنغان «قىزىل يېسىپى» ئېگىلىگىدە يۈز بەردى. بولۇپمۇ، بىزنى ھازىر مالنىڭ ئەھۋالى تەشۋىشلەندۈرىدۇ. چۈنكى موشۇ يىلنىڭ يانۋار ئېيىغىچە قولدا بار قوي سانى 160558 بولغان بولسا، ھازىر 137558 قوي قالدى.

ھازىر ئالدىمىزدا قىلىنىدىغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى- ئېلىنغان تولنى ئامان ساقلاپ قىلىش ئىشى تۇرىدۇ. چۈنكى بىيىلقى يىلنىڭ ھاۋا رايى قولايسىزلىق تۇغدۇرماقتا. يەنى ئوتلاقلار بىلەن يايلاقتىكى چوپلەر ئوسمەيۋاتىدۇ. سەۋەپ، كۈندە دېگىدەك چىقىۋاتقان قاتتىق شامال يەرنىمۇ، چوپنىمۇ قۇرۇتۇۋەتتى.

چارۋىچىلىق ساھاسىنىڭ ئاساسىي قىسمى ھېساپلانغان قوي ئېگىلىگىنى ياخشىلاش مەخسىتىدە بىز تۆۋەندىكى چارە-تەدبىرلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك، دەپ ھېساپلايمىز:

بىرىنچىدىن، قوي ئوتارلىرىنىڭ ئۇششاقلىنىشقا باغلىق مالدىن ئېلىنغان تولمۇ ئاچارلاۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بەش ياشتىن ئاشقان ساغلىقلارنى كەلگۈسى قوي توللىتىش مەزگىلىگە قالدۇرماي، سېمىزلىگىنى ساقلىغان ھالدا گوشكە ئوتكۈزۈش پايدىلىق. چۈنكى، بۇرۇنقىدەك قوشۇمچە يەمنى قىش پەسلىدە قانداق بولسا، شۇنداق بېرىلمەۋەرمەيدۇ. ئەندى ياخشى باقىقان قېرى قويلاردىن تول ئېلىش پايدىسىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاساسەن توللەيدىغان ساغلىق قويلارنىڭ سانىنى 110-115 مىڭ ئەتراپىدا قالدۇرۇپ، ھەر يۈز ساغلىقتىن 90دىن قوزا ئېلىشنىڭ ئىمكانىيىتى بار. ئېلىنغان قوزىنى قولدا بار يەم-چوپ بىلەن ئامان ساقلاپ قىلىشقا بولىدۇ.

ئىككىنچىدىن، ئېگىلىكلەر بويىچە تۇساق توخلىلارنى ئىككىنچى يىلغا قالدۇرۇپ، كوپەيتىشكە مۇمكىنچىلىك بار.

ئۈچىنچىدىن، ئوتارلاردىكى ساغلىق سانىنى 300-350 مولچەرىدە تۇتقان پايدىلىق بولاتتى. بۇ بىر تەرەپتىن چوپاننىڭ ئەمگىگىنى يېنىكلىتىدۇ.

تۆتىنچىدىن، شەخسلەر ماللىرىنى داۋالاش ئارقىلىق ئېگىلىك كاسسىلىرىغا مەبلەغ چۈشۈرۈشنى قولغا ئېلىش كېرەك.

بەشىنچىدىن، چوپانلارنىڭ كىگىز ئۆيلىرىنى سېتىپ ئېلىش، كونىلىرىنى يېڭىلاش يىلدىن-يىلغا قىيىنلىشىۋاتىدۇ. مۇشۇنىڭغا بىنائەن بىر ئىككى ئوتار تالچىق يۇڭلۇق ساغلىق قويلارنى قازاق يۇڭلۇق قوي ئوتارىغا ئايلاندۇرۇش مەخسىتىدە چارە-تەدبىر كورۇش ئېھتىياجى تۇغۇلۇۋاتىدۇ.

ئەندى ناھىيە بويىچە قارا مالنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى بىزدە تەشۋىش پەيدا قىلماقتا. بولۇپمۇ، سېغىن سىيىرلارنىڭ سۈت مەھسۇلدارلىقى يىلدىن-يىلغا تۆۋەنلەۋاتىدۇ. ئاخىرقى 4 ئايدا بارى-يوقى 399 تونا سۈت ئېلىندى. سېغىن سىيىرلارنىڭ مەھسۇلدارلىقىنى ئاشۇرۇش مەخسىتىدە ئۆتكەن يىلى بىر قاتار چارە-تەدبىرلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. بىراق نەتىجە يوقنىڭ ئورنىدا. سەۋەپ- مال ئوزۇغىنىڭ يېتىشمەسلىگى ۋە يەم سۈپىتىنىڭ تۆۋەنلىگىدىن بولماقتا. بولۇپمۇ تەييارلانغان سىلوس ياخشى چىڭدالمىغانلىقتىن ۋە يېتەرلىك ھالدا تۇزلانمىغانلىقتىن چىرىپ كېتىدۇ. سىلوس سىيىرلارنى ئاپرېلغىچە ئوزۇقلاندۇرۇشقا يەتمىدى. بۇ ئەھۋال «كوكتال»، «پانفىلوۋ» سوۋخوزلىرى بىلەن «بىرلىك» كولخوزىدا يۈز بەردى. كېيىنكى ئىككى يىل ئىچىدە سىلوس كومۇ قوناق دېنى بىلەن بىللە تەييارلىنىۋاتىدۇ. قوشۇمچە يەم ئورنىغا موشۇ ئۇسۇلدا تەييارلانغان سىلوس زورۇر.

ئاپرېل، ماي ئايلىرىدا سېغىن سىيىرلارنىڭ سېمىزلىگى تۆۋەنلەپ كەتتى. شۇنىڭ ئاقىۋىتىدىن سۈت مەھسۇلاتلىرىنى يېتىشتۇرۇش تۆۋەنلەپ كەتتى.

ناھىيە بويىچە بارى-يوقى 1770 سېغىن سىيىر قالدى. شۇنىڭ ئۆزىدە كېرەكلىك مال ئوزۇغى بىلەن تەمىنلەلمەيۋاتىمىز. «بىرلىك» كولخوزىنىڭ سېغىن سىيىرلىرى قوشۇمچە يەمسىز سېغىلىۋاتىدۇ. ھازىر ناھىيە بويىچە بارى-يوقى 736 سىيىر سېغىلىۋاتىدۇ.

بەش ئاينىڭ يەكۈنى بويىچە ئون مىڭ سىيىردىن 1703 موزاي ئېلىندى. بۇ ئۆتكەن يىلغا نىسبەتەن 1158 موزاي كام ئېلىندى دېگەن سۆز. يەنى ھەر يۈز سىيىردىن 7 موزاي كام. سىيىر سانى 1800گە ئازايتىلدى. ئاتاپ ئېيتقاندا، «كوكتال» سوۋخوزىدا- 122، «ئوكتەبىر» سوۋخوزىدا- 126، «گۋاردىيە» سوۋخوزىدا- 112، «ئوكتەبىرنىڭ 40 يىللىقى» كولخوزىدا- 119، «سارىبەل» كولخوزىدا- 140 موزاي ئېلىندى. موشۇ ئەھۋالغا بىنائەن بۇنىڭدىن كېيىن چىشى مالنىڭ سانىنى تۆۋەنلەتمەي، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، ئۇنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئامالىنى تېپىشىمىز كېرەك.

س. قۇئانىشقوۋ،
پانفىلوۋ ناھىيەلىك يېزا ئېگىلىگى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، ناھىيە ھاكىمىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

تارىختا ئاز ئۇچرايدىغان قىسمەت

مەنچىڭ خاندانلىقىنىڭ باسقۇنچىلىقى ئۇيەيلى ۋەتەن مۇستەقىللىقىدىن ئايرىلغان بولساق، شۇنىڭ ئاقىۋىتىدە چاپاكەش خەلقىمىز ئەسىرلەر مابەينىدە بەرپا قىلغان ئەقىل-پاراسىتىنىڭ جەۋھىرى بولغان بىباھا مەدەنىي مىراسلىرىمىز، ئابىدىلىرىمىزدىنمۇ جۇدا بولدۇق. ھەر مىللەتنىڭ ئۇلۇغلۇقى ئۇنىڭ تارىخىغا، مەدەنىيىتىگە، مەنىۋى روھىنىڭ جەڭگىۋارلىقىغا باغلىق ئىكەنلىكىنى خەلقىمىزنىڭ سويۇملۇك پەرزەندى ئەخمەتجان قاسىمي تەكىتلەپ ئۆتكەن ئىدى.

ئۇيغۇرلار بۇرۇن شامان، مانىي، بۇددا، نىستورىيان دىنلىرى شارائىتىدا ياشىغان ۋاقىتلىرىدىمۇ خېلە زۇقۇرى مەدەنىيەت مىراسلىرىغا ئىگە ئىدى. مىلادىدىن بۇرۇن قاتناش ئىشلىرى باشلانغان ئىپەك يولىنىڭ دەسلەپكى دەرۋازىسى ئۇيغۇرلار زېمىنىدىن ئېچىلغان. ئەينە شۇ خەلق ئارا قاتناش يولى ئارقىلىق خوتەننىڭ ئىپەك ماللىرى مىلادىدىن 4 ئەسىر بۇرۇنقى ۋاقىتلاردىن تارتىپلا يۇنانىستان بىلەن روماغا توشۇلغان ئىدى. ئالىملارنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا ئۇيغۇرلارنىڭ ئانا ۋەتىنى بولغان تارىم ئويمانلىقى قېدىمي زامانلاردىلا سىرسىلار دولىتى (ئىپەك دولىتى) دەپ ئاتالغانلىقى مەلۇم. مىلادىدىن ئۈچ ئەسىر بۇرۇن ھوكۇم سۈرگەن ئا. ماكدونسكىي دەۋرىدىلا، خوتەننىڭ توگا، دۇردۇنلىرى رىمغا ئېلىپ بېرىپ سېتىلاتتى. بۇ ھال ئۇيغۇرلارنىڭ قېدىمي مەدەنىيىتىدىن دەرەك بېرىدۇ.

ئەندى 10-11- ئەسىرلەردە ئۇيغۇرلار ئارىسىغا سىڭگەن ئىسلام دىنى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىنى يېڭى باسقۇچقا ئېلىپ كىردى. ئاۋال بۇ دىن ئۈچۈن بولغان قانلىق ۋە قانسىز كۈرەشلەر توختىمىدى. بولۇپمۇ خوتەن ئۇيغۇرلىرى بۇددا دىنى ئۈچۈن مۇسۇلمان ئۇيغۇر قوشۇنلىرى بىلەن چارەك ئەسىر قاتتىق جەڭ قىلدى. تۇرپان ئىدىقۇتى 14-ئەسىرگىچە بۇددىزىمدىن كەچمىدى. تۇغلۇق تومۇرخاننىڭ ئىسلاملىشىشى بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى خىزىر خوجا ۋاقتىدا ئىدىقۇت تەۋەلىگى ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلدى. شۇڭغىچە شەرقىي تۈركىستاننىڭ بىر پۈتۈن مەدەنىي تەرەققىياتى بولۇنۇش ھالىتىدە تۇرغان بولسىمۇ قارىخانىيلارنىڭ ئىسلام مەدەنىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش تەدبىرلىرى ناھايىتى موھىم رول ئوينىدى. بۇنىڭدا ئاساسىي ئامىللارنىڭ بىرى ئىسلام مائارىپى بولدى. ئۇنىڭ ئاساسىي ئوچاقلىرى ئىسلام مەدرىسلىرى ئىدى.

قاراخانىيلار دەۋرىدە مەدەنىيەت ئىزناسى بولۇپ قۇرۇلغان بۇ مەدرىسلەرنىڭ دەسلەپكىسى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان تەرىپىدىن قۇرۇلغان «ساجىيە» مەدرىسىدۇر. بۇ مەدرىسە نايمان شاھزادىسى كۈچلۈك ھوكۇمرانلىق قىلغان دەۋرلەردە ۋەيران قىلىنغان بولسىمۇ چاغاتاي خانلىرىدىن بولغان ئوتتۇرا ئاسىيا ۋالىيسى مەسئۇدبەك 1260-ژىلى ئۇ مەرىس خارابىسى ئورنىغا «مەسئۇدىيە» مەدرىسىنى ۋە ئۇنىڭ يېنىغا «سائادەت» كۇتۇپخانىسىنى سالدۇرغان. بۇ جايدا ھەر ژىلى ھەممە ئىقلىملاردىن مىڭلاپ شاگىرتلار كېلىپ تەلىم ئالغان. بۇ مەدرىستە دىنى بىلىملاردىن تاشقىرى سۇقرات، فارابىي، ئىبىن سىنا پەلەسەپەلىرىمۇ ئوقۇتۇلاتتى.

قارىخانىيلارنىڭ يازلىق سەيلىگاھى بولغان ئوپالدا- مەھمۇد قەشقەرىي مازىرى يېنىدا مەھمۇدىيە مەدرىسىنىڭ بىر خارابىسى بار. مەدرىس تەزكىرىسىگە قارىغاندا مەھمۇد قەشقەرى باغداتتىن قايتقاندىن كېيىن موشۇ مەدرىستە 8 ژىل مۇددەرىسلىك قىلغان. شۇ چاغلاردا بۇ مەدرىسلەردە ئۇرغۇللىغان ئۆلىمالار يېتىشىپ چىققان. ئىمامىدىن قەشقەرىي 10- ئەسىرنىڭ باشلىرىدا «ساجىيە» مەدرىسىدىن يېتىشىپ چىققان بىر ئالىم ۋە ئۆلىما بولۇپ، ئۇ مەدرىس يېنىدا تەسىس قىلىنغان دولەت شىپاخانىسىدا جەرراھلىق ساھاسىدا ئەمەلىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىپ، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىگىنىڭ تەرەققىياتىغا ئاساس سالغان ئىدى.

شۇ دەۋرلەردە خانلىق مەدرىسلەردەخان جەمەتىنىڭ ئەزالىرى، ھوكۇمەت ئەمەلدارلىرى تەربىيەلەندى. ئۇلارغا دىنى بىلىملاردىن تاشقىرى دولەت قائىدە-قانۇنلىرى، كاتىپلىق ۋەزىپىسى، تارىخ قاتارلىق پەنلەرمۇ ئوقۇتۇلغان. دېمەك، مەدرىسلەر خان ئوردىلىرىغا كادىر تەييارلايدىغان بىلىم يۇرتىغا ئايلانغان. مەدرىسلەرنىڭ ئوينىغان ئەڭ چوڭ رولى شۇ دەۋردىكى ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ ئۇلگىلىرى بىلەن پۇختا قۇراللىنىپ، تۈركىي خەلقلەرنىڭ تىلى، ئەدەبىياتى، تارىخىي ۋە ئېتنوگرافىيەسى قاتارلىق مىللىي ئەنئەنىلىرىنى ۋە پەلەسەپەۋىي، ئەخلاقىي كوز قاراشلىرىنى ئەتراپلىق يورۇتۇپ بەرگەن مەھمۇد قەشقەرىي، يۇسۇپ خاس ھاجىبقا ئوخشاش ئالىملارنى يېتىشتۇرۇپ چىققانلىقى بولدى. شۇ دەۋردىكى تۈركىي خەلقلەر ھاياتىنىڭ قامۇسى دەپ تونۇلغان «تۈركىي تىللار دىۋانى» بىلەن «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلامىيەتكە كىرگەندىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ مەشھۇر ئامايەندىلىرىدۇر.

مەدرىسلەرنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىگى ئەرەب، پارس تىللىرىدا ناھايىتى زور تەرەققىياتقا ئېرىشكەن تارىخشۇناسلىق ئىلمىنىمۇ ئۇيغۇرلار ئىچىگە ئېلىپ كىردى. قەشقەر مەدرىسىدە يېتىشكەن ئابدۇغاپپار بىننى ھوسەيىن قەشقەرىنىڭ «قەشقەر تارىخى» ۋە جامال قارشىي، مىرزا ھەيدەرلەرنىڭ «سۇراف لۇغىتىگە ئىلاۋە»، «تارىخىي رەشىدىيە» ئەسەرلىرى سوزۇمىزگە دەلىل بولالايدۇ. قاراخانىيلار دەۋرىدە قەشقەردە قۇرۇلغان بۇ مەدرىسلەر ئوز دەۋرىدە ئوتتۇرا ئاسىيەنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئالىملار، شائىرلار ئىلمىي پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغان ئىلمىي مەركەزگە ئايلانغان. شۇڭلاشقا جامال قارشى شۇ دەۋردىكى قەشقەرنى «ئىسلام دىيارى، ئەزىزلەر يۇرتى، مەشھۇر زاتلارنىڭ پائالىيەت سەھنىسى، ئىسلزادە كىشىلەرنىڭ ماكانى، ئۇلۇغ ئالىملار تۇغۇلۇپ ئوسكەن بەك ئاۋات شەھەر بولغان» دەپ يازىدۇ.

تەرجىمانلىق ساھاسىدىمۇ تىلغا ئالارلىق ئىشلار قىلىنغانلىقى مەلۇم. 12-ئەسىردە ئالىملارنىڭ، ئۆلىمالارنىڭ غەيرىتى بىلەن قۇرئان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان. شۇنداقلا ئەرەب، پارس تىللىرىدىن تەرجىمە قىلىنغان «كەلىلە رەمنە»، «شاھنامە» ئوخشاش ئەسەرلەر كوپچىلىك ئارىسىدا زور تەسىر قوزغىدى.

قېدىمي زامانلاردا كاتىپلىق، خەتتاتلىق ئىشلىرىغىمۇ ئالاھىدە كوڭۇل بولۇنگەچكە چىڭگىزخان ئوزىگە بوي سۇندۇرغان مەملىكەتلەرنىڭ ھەممىسىدىلا موڭغۇل ھوكۇمرانلىرىنىڭ دىۋان ئىشلىرىنى ئۇيغۇر كاتىپلىرى ئىشلىگەن.

جەمىيەتتە ۋە مەدرىسلەردە ئىلغار پىكىرلىك ئۆلىمالار، مۇددەرىسلەر ئىشلىگەن چاغلاردا مەدەنىيەت گۈللەنگەن، جاھالەت ئەھلى ھوكۇم سۈرگەندە، مەدەنىيەت زاۋاللىققا يۈز تۇتقان. چىڭگىزخان دەۋرىدە خارابىلاشقان مەدەنىيەت ئابدۇرېشىتخان دەۋرىدە قايتىدىن گۈللىنىشكە باشلىغان. ئۇنىڭ دەۋرىدە ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ گۈلتاجىسى بولغان «ئون ئىككى مۇقام» رەتلەنگەن بولۇپ، ئۇ بۈگۈنكى ئەۋلادلارغا ئەجدادلىرىدىن بىباھا مىراس بولۇپ قالدۇرۇلدى. ئىسلام مەدرىسلىرىدە ئىلاھىيەت ئۆلىمالىرى بىلەن بىر قاتاردا ھەر خىل كوز قاراش ۋە ئېقىملارنىڭ نەزەرىيەچىلىرىمۇ يېتىشىپ چىققان. ئۇلاردىن ئەخمەد يەسەۋىي، خوجا باھاۋىدىن نەقشبەندى يېتەكچىلىگىدىكى ئېقىملارنىڭ ئۇيغۇر جەمىيىتىنىڭ مەنىۋى ھاياتىغا خېلە چوڭ تەسىر قىلغانلىقىنى تەكىتلەش ئورۇنلۇق. ئامما سوفىزم تەرەپدارلىرى، بولۇپمۇ ئىشانلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتى بىلەن مەدەنىيەت ساھاسىغا بەك ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۇردى. بۇ جاھالەت ئەھلى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ دۇردانىلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلدى. ئاق تاغلىق خوجىلار ۋەكىلى ھىدايەتۇللا (ئاپپاق خوجا)نىڭ چارەك ئەسىر داۋامىدا قىلغان-ئەتكەن مۇناپىقلىقى بىلەن قارا تاغلىقلار باشلىقى دانىيال خوجانىڭ كاساپىتىدىن مەدەنىي مىراسلىرىمىز ئاياق ئاستى قىلىندى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقى ئارقىسىدا ئۇيغۇر ئېلىنى ئاۋال جوڭغارلار، ئاندىن مانجۇرلار بېسىپ ئېلىشتى. 1911 -ژىلدىن بۇيان ھوكۇم سۈرگەن گومىنداڭ چىن ھاكىمىيىتى مانجۇر خاندانلىقىنىڭ مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى داۋاملاشتۇردى.

قايسىلا دەۋردە بولمىسۇن ئۇيغۇر ئېلىدا ياشاپ ئىجات قىلغان شائىر-يازغۇچىلار قەلەم تەۋرىتىشتىن توختاپ قالمىدى. مەھمۇد سادىق قەشقەرىي، ئابدۇرېھىم نىزارىي، زەلىلىي، خىرقىتىي، موللا شاكىر، موللا بىلال نازىمىي قەلىمىگە خاس ئۇلار تۈزگەن «دىۋانلار» ئوز ئېلىدىن كورە چەت ئەللەردە- پېتربۇرگ، لوندۇن، بېرلىن ۋە باشقا جايلارنىڭ كۇتۇپخانا، مۇزېيلىرىدا ساقلانماقتا. بۇ بىباھا مەدەنىيەت مىراسلىرىنىڭ قاچان، قانداق يوللار بىلەن چەت ئەللەرگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى ھېچ كىم سۈرۈشتە قىلغىنى يوق. ئۇيغۇرلار مۇستەقىللىگىنىڭ يوقلىغىدىن ھەتتا موشۇ كۈنلەردىمۇ سۈرۈشتە قىلىشقا قادىر ئەمەس.

ئەسلىدە قېدىمي ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىي مىراسلىرىغا چەت ئەللەردە قىزىقىش ناھايىتى زور ئىدى. ھەر خىل مەخسەت ۋە سەۋەپلەر بىلەن شەرقىي تۈركىستانغا كەلگەن سەيياھلارغا چىن ھوكۇمىتىمۇ، مانجۇر خاندانلىقىمۇ ئىشىكنى كەڭ ئېچىپ بەرگەندى. ئۇنداق بولغىنى ئۇيغۇرلارنىڭ قېدىمي مەدەنىيەتلىك خەلق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان مەشھۇر قول يازمىلارنىڭ ئوز يېرىدىن يوقىلىپ كېتىشى باسقۇنچىلارنىڭ كوڭلىدىكى مۇددىئا ئىدى.

1878-ژىلى زوزۇڭتاڭ ئىستىلاسىدىن كېيىن شەرقىي تۈركىستاندىكى ھوكۇمرانلىقنى مانجۇرلار قولىدىن تارتىپ ئالغان چىنلار ئۇيغۇرلارنى يەر يۈزىدىن بىر يولى يوقىتىۋېتىش مەخسىتى بىلەن ئۇلارنىڭ قېدىمي تارىخىنى كويدۇرۇشكە باشلىدى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ مەدەنىي مىراسلىرىنىڭ تالان-تاراجغا ئۇچرىشىغا كەڭ يول ئېچىپ بەردى. ئېلىمىزنى ختاي باسقۇنچىلىرى بېسىۋالغاندىن كېيىن چەت ئەللىكلەر ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستاننىڭ دەرۋازىسى ئەركىن ئېچىپ قويۇلدى. بولۇپمۇ 1890-1916-ژىللار ئارلىقىدا قەشقەر، يەركەن، غۇلجا، چوچەك شەھەرلىرىدىكى روسسىيە، ھىندستان، ئانگلىيە ھوكۇمەتلىرىنىڭ كونسۇلخانىلىرى سەيياھلار ئۈچۈن بارلىق ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بەردى. تارىخچى ئالىم بېرنشتام ئونىڭ «ئۇيغۇرلارنىڭ قېدىمقى دەۋردىن ئوتتۇرا ئەسىرگىچە تارىخىي قىسسىسى» دېگەن كىتاۋىدا «ئۇيغۇرلارنىڭ قېدىمي يادىكارلىقلىرى دۇنيادىكى كوپلىگەن دولەتلەرنىڭ مۇزېيلىرىنى چىراقتەك يورۇتۇپ تۇرىدۇ» دەپ يازغىنى بىكار گەپ ئەمەس. سانت-پېتربۇرگ ئېرمىتاژىنىڭ شەرقىي تۈركىستان بولۇمىگە قويۇلغان تورت مىڭ پارچە ھەر خىل يادىكارلىقلار سوزۇمىزگە دەلىل بولسا كېرەك. شۇنداقلا قەشقەردە يېزىلغان «قۇتادغۇ بىلىكنىڭ» ۋېنا، قاھىرە، پەرغانە نۇسخىلىرىنىڭ تېپىلىشىمۇ ئۇ ئەسەرنىڭ قەشقەردىن ھەر خىل يوللار بىلەنچەت ئەللەرگە چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قېدىمي مىراسلىرىنىڭ بىرى «مىڭ ئوي» بولۇپ، ئۇ شەرقىي تۈركىستاننىڭ كوپ جايلىرىغا جايلاشقان. ئۇنىڭ كوپىرەكى باي ناھىيەسىنىڭ قىزىل دېگەن يېرىگە ئورۇنلاشقان. ئۇ يەردە 273دىن ئىبارەت ئوي بولۇپ، بەزى ئويلەر ئىككى، ئۈچ خانىدىن تەشكىل تاپقان. ئوتمۇشتە ئەينە شۇ «مىڭ ئوينىڭ» ئىچىگە سىزىلغان، ئويۇپ ياسالغان رەسىملەر چەت ئەللىك سەيياھلار تەرىپىدىن قومۇرۇپ، ساندۇقلارغا قاچىلىنىپ، توگىلەرگە ئارتىلىپ، ئېلىپ كېتىلگەن. گېرمانىيەلىك گاباي خانىمنىڭ خەۋەر بېرىشىچە «گېرمانىيە پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ چوڭ يەتتە شكافى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئەسەرى-ئەتىقىلىرى بىلەن تولغانكەن.

مانجۇر-ختاي باسقۇنچىلىرىنىڭ بىباھا مەدەنىي مىراسلىرىمىزنىڭ تالان-تاراجغا ئۇچرىشى بىلەن ئانچىلا كارى بولماسلىقىدىكى ئاساسى سەۋەپ: ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ بايلىقى شەرقىي تۈركىستاندىن چىقىپ كەتسە، ئۇلارنىڭ قولىدىكى كۈچلۈك قۇرالى سۇنغان بولىدۇ، ئۇيغۇرلار ۋەتەن داۋاسى ئۇستىدە دەلىلسىز، قۇرالسىز بولۇپ قالىدۇ، دەپ قارىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇرۇن زوزۇڭتاڭ، كېيىنرەك شىڭ شىسەي ئۇيغۇرلار زېمىنىدىكى ئىستېبداتلىق، ئابرويلۇق ئادەملەرنى تۇتۇپ، يوقىتىپ، ئۇنىڭ مال-مۇلكىنى، قوللىرىدا ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ئەدەبىي، تارىخىي ئەسەرلەرنى تارتىپ ئېلىپ، كويدۇرۇپ تاشلىشى ئەينە شۇ ژۇقارقى كوز قاراشتىن كېلىپ چىققان.

سىلەرگە ئازاتلىق ئېلىپ كەلدۇق، دەپ 1949-ژىلى ئوكتەبىردە ئۇيغۇر ئېلىغا بېسىپ كىرگەن كوممۇنىست ختايلارمۇ بوۋىسى جاللات زوزۇڭتاڭنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ، كوزگە كورۇنگەن ئابرويلۇق ئادەملەرنى قاماش، ئولتۇرۇش، مال-مولكىنى مۇسادىرە قىلىش، «سېرىق كىتاپ» دەپ مەدەنىي مىراسلىرىمىزنى كويدۇرۇش بىلەن شۇغۇللاندى. باسقۇنچىلار تارىخنى يوقاتساق، ئوزىنىمۇ يوقىتالايمىز، دەپ ئويلاتتى. ئۇلار بەدنام «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىنى» قوزغاپ، ساندۇقنىڭ تېگىدە، ئوينىڭ تورىدە تۇرغان كىتاپلارنىمۇ كويدۇرۇپ، كوگلى تىنىشتى. باسقۇنچىلارنىڭ رەزىللىگىدىن قېدىمي مەدەنىي مىراسلىرىمىزنىڭ ئاداققى نۇسخىلىرىمۇ كويۇپ كۇلگە ئايلاندى. بۇ خىل قىسمەت ئىنسانىيەت تارىخىدا ئاز ئۇچرىسا كېرەك.

قادىر كېرىم.
بىشكېك شەھىرى.

تۇرغان توختەموۋ

ھەسرەت

(ھېكايە)

ئەتىيازلىق تېرىم ئىشلىرى ئاياغلىشىپ، دېخانلار ئاشلىق سۇغىرىشقا كىرىشكەندە بۇغدايزارلىقتا ئېچىلغان چۈغلۇق گۈللەر شاخلارنى لالەرەڭگە بوياۋەتتىدە، دالا ئەجايىپ گۈزەل بولۇپ كەتتى. ئاسماننىڭ تۈڭلۈگى تېشىلىپ كەتكەندەك توختىماي ياغىدىغان يامغۇر بېسىلىپ، كۈن راسا قىزىغاندا، بۇرھانبۇلاق يېزىسىدىن ئانچىلا يىراق ئەمەس ئېتىز شىپاڭى ئەترەپىدىكى چوڭ ئۇستەڭدىن كېلىدىغان سالقىن شامالمۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىگە بەكمۇ خۇش ياقاتتى.

مەرۇۋاخۇن باھارنىڭ موشۇنداق پەيتىدە دالاغا قاراپ پەرىشان ئويلارغا بېرىلىپ، يالغۇز ئولتۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. مۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ ئەپەس ئېلىشىمۇ يېنىكلىشىپ، ئۆزىنى ساغلام سېزەتتى.

ئېتىز شىپاڭىغا قارايدىغان بۇ ئادەم ئىككى كۈندە بىر قېتىم ئېرىق-ئۇستەڭ ياقىلىرىدىن ئورۇپ، ژىققان چۆپنى ئېشەك ھارۋىسىغا سېلىپ، ئويىگە ئاپىرىپ، قىزلىرىنىڭ ئەتكەن چېينى ئىچىپ، كىيىم-كېچەكلىرىنى يۇتكەتتىدە، ھەتتا مەلىدىكى ئەزىز-چىراق، توي-تۆكۈنلەرگىمۇ قارىماي، بۇ يەرگە قايتىپ كېلەتتى. سەۋەۋى، ئەندى مەرۇۋاخۇنغا كۆڭۈل خاتىرجەملىگىدىن باشقا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس. ئۇ ھاياتتا يۈز بېرىۋاتقان پاسكىنچىلىق، پىتنە-پاسات، غېۋەت-شىكايەتتىن ئېرىراق بولاي دەپ ئوي-جاي، خولۇم-خوشنا، ئەل-ئاغىنىنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ، ئېتىزغا كۆچۈپ چىقىۋالغان. ئۇ كەتمىنىنى كۆتۈرۈپ دالاغا چىقسا، قۇلىقى تېچ بولۇپ، كۆڭلى ئارام ئالاتتى. زادى، ئادەم بالىسىنىڭ ئالدىغا سارغىيىپ بېرىپ، خىجالەتنىڭ چۈشمەي، ئۆزەڭ بىلەن ئۆزەڭ ئەركىن ياشىغانغا نېمە يەتسۇن. ئەركىنچىلىك دېگەن باشقا گەپ ئىكەن. شۇڭلاشقىمۇ ئادەم ياشانغانسېرى ئازاتلىققا ئىنتىلىدىكەندە!

مەرۇۋاخۇن قارا تەرگە چۈشكىچە ئىشلىگەندىن كېيىن بىر تال تاماكىسىنى چېكىۋەتسە، ھەممىسىنى ئۇنتۇپ، ھادىغى چىقىپ قالاتتى.

ئەسلىدە مەرۇۋاخۇن يۇرتداشلىرى ئارىسىدا باشقىلارغا قارىغاندا خېلىلا ئوقۇغان، ھاياتتا ئاڭلىق قاراپ، ئاق-قارىنى ئايرىۋالغىدەك ئاڭ سەۋىيە، بىلىم دەرىجىسىگە ئىگە ئادەم ئىدى. ئۇ يۇرتىدا بىراز خىزمەتلەرگە كوتىرىلىپ، جامائەت ئارىسىدىمۇ ئىناۋەت تاپقان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يۇرتداشلىرى ھاياتىدا بىرەر ناتوغرا ئىش يۈز بەرسە، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «قارىساڭ، ئەۋۇلارنىڭ كۆزۈمنى پاقىرىتىپ قويۇپ قىلىۋاتقان ئەسكىلىكلىرىنى» دەپ شىكايەت قىلىشقانلىرىدا جىم تۇرالماي، مەيدىسىنى كېرىپ مەيدانغا چىقىپ كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاددىي پۇخرانىڭ ياقىسىنى ژىغمەن دەپ ئەمەلدارلارنىڭ كوزىگە سەت كورۇنگەنلىكتىن ھىلىقىلار كەينىگە چۈشۈۋېلىپ، ئوقەت-تىرىكچىلىكى ئىلگىرى باسماي، كۆڭلۈگە ئارام بەرمىگەندىن كېيىن باشقىلار: بەك خاتىرجەم، ئادەملىرى ئوم، باشلىقلىرى ئادىل يۇرت ئىكەن، دەپ ماختىغان موشۇ بۇرھانبۇلاققا كوچۈپ كېلىۋېدى، ئامما بۇ يەرمۇ چاغلىقلا ئوخشايدۇ.

ئۇ بۇرھانبۇلاققا كوچۈپ كەلگەندە باشلىقلارنىڭ ئالدىغا كىرىپ، بىر-ئىككى ژىل ئۆز بىلىمىگە لايىق خىزمەت بېرىشنى سوراپ ژۈردىدە، ئامما ئۇلارنى باشقىلارغا ئوخشاش چايغا چاقىرىپ، قىزلىرى بىلەن ئائىلىنى ئۇنۇتتۇرۇپ، بىر نەچچە قېتىم بىرلىرىگە ھايداپ سالغاندا ماڭمىۋىدى، ھىلىقىلار بۇنىڭغا باشقىچىرەك قارايدىغان بولدى. بۇ ئىلتىماستىن ھېچ نەرسە چىقىرالمىغاندىن كېيىن كولخوزنىڭ بىر ئېرىق سۈيىنى ئېلىپ، كوپ ژىلنى ئاشلىق ئوستىرىپ ئوتكۈزۈۋەتتى. بۇ ژىللاردا ئىلگىرى ئالاي قايىناملارغا چۈشۈپ چىققان ژىگىتنىڭ ژۈرەك ئوتى سۇۋۇپ، ئوي-ئارمىنى بېسىلىپ، ئۆزىمۇ ھاياتنىڭ كوپ ئەرسىلىرىدىن ۋاز كېچىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككى ژىل ئىلگىرى ئايالى ۋاپات بولدىدە، روھى تېخىمۇ چۈشۈپ كەتتى. شۇڭلاشقا ئۇ «پىچاقنى بىلەپ تۇرمىسا، دات بېسىپ كېتىدىكەن، زادى يۇرتقا ئارىلاشمىسام بولمايدىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ ژۈرگەندە چوڭ قىزى رەئىسكە ئېيتىپ، كولخوز ئىدارىسىنى كۆزىتىپ، ئۇنىڭ چورىسىدىكى دەل-دەرەخلەر بىلەن گۈل-گىيالارنى سۇغىرىپ، كۆتىدىغان ئىشقا يوتكەپ قويىدى.

ئۇ ئىدارىنىڭ ئالدىدا ئولتارغاندا، بۇ يەرگە كېلىپ-كەتكەنلەرنىڭ سوزىنى تىڭشاپ كورسە، كوپىرەك ئۆزىگە ئوخشاش يېشىغا يېتىپ قالغان كىشىلەر ھەر كىمنىڭ چوچىگىنى چورۇپ، يېزىدىكى پاراڭلارنى تۈگەتكەندىن كېيىن باشلىقلارنىڭ ئىنسانغا نامۇۋاپىق ئىشلىرى ھەققىدە، جەمىيەتتىكى سىياسىي ئىشلار توغرىسىدا ئېچىشىپ سوزلەيدىكەندە، ئامما ئەمەلىي ھەرىكەت قىلىشقا كەلگەندە بىرىمۇ يەڭ تۇرۇپ مەيدانغا چىقمايدىغانلىغىنى بايقىدى.

بىر كۈنى ئۇ ئۆزى دېمەتلىك خوشنىسى ئىسمايىلدىن:

— ئاغىنە، كورىدىغاننى كوردۇق، ئەندى جىنىمىزنىڭ بارىدا بىرەر قېتىم بولسىمۇ ھەق پاراڭنى ئېيتىپ قالساق بولىدۇ. ھازىر بىزنىڭ باشلىقلارنىڭ تارتىۋالىدىغان ئوقەت-مەنسىۋىمۇ قالمىدى. ھە، قارا كەتمىنىمىزنى تارتىۋالغان بىلەن ئۇنى بەرگىدەك ئادىمىمۇ يوق،— دېۋىدى خوشنىسى:

— ئەتە-ئوگۈن بالىلارنىڭ ئوقەت-تىرىكچىلىگىگە تەسىرى تېگىپ قالماسىكىن دەيمەنا،— دېدى.

— ھەي-ھەي، ئىلگىرى ھەق پاراڭنى ئېيتساق، ئۆزىمىزنى بىر نەرسە قىلىپ قويامدىكىن دېدۇق، ھە ئەندى بالىلىرىمىزغا سوز تېگەمدىكىن دەپ ئۇلارنى ئايىساق، شۇنىڭ بىلەن بۇ ھاياتتا ھەر كىمگە بىر باش ئېگىپ، بويسۇنچۇق بولۇپلا ئوتۇپ كېتىمىزمۇ؟ بىزنىڭمۇ باشقىلارغا ئوخشاش باش كوتىرىپ، ئەركىن ياشايدىغان كۈنىمىز يوقمۇ، زادى؟!— دېۋىدى ئۇلارنىڭ گېپىنى تىڭشاپ چەتتە ئولتارغان بىرى:

— ئادەم ئارانلا جېنىنى بېقىۋاتقاندا باشقىلارغا تېگىشكىچە، ئۆزىنىڭ ئالاغا چىقىپ كەتكەن قىزلىرىنى بىلىۋالسا بولىدۇ،— دەپ قالدى.

— ھە-دە، بىزمۇ قىزلىرىمىزنى ئىشتانسىز قويۇۋەتسەك، كولخوز ئىدارىسىگە كۆزەتچىلا ئەمەس، بۇ چاقچىچە مىنىستىرمۇ بولۇپ كېتەتتۇق، ھازىر ئەرلەرنىڭ ئەمەس، ئەشۇنداق چىرايلىق قىز-جۇگانلارنىڭ ئىشى ژۇرىشىدىغان زامان بولۇپ قالدىغۇ!— دەپ ئۇنىڭ سوزىنى ماشىنا-تراكتور ئىشخانىسىنىڭ كەينىدىكى يالغۇز ئويدە تۇرىدىغان ھېتاخۇن ئالىقانات قوللاپ كەتتى. ئۇلارنىڭ سوزلىرى مەرۇۋاخۇننىڭ بېشىغا توك ئۇرغاندەك تەسىر قىلدىدە، ئۇزىنىڭ بۇ ئىدارىگە كۆزەتچى بولۇپ كەلگىنىگە مىڭ بىر پوشايمان يېدى.

ئۇ كولخوز ئىدارىسىنى كۆزەتكىلى كەلگەندىن بېرى باشقىمۇ پاراڭلارنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ بۇ ئىشقا كېلىپ قالغىنىغا پوشايمان يەپ ژۈرەتتى، ھە، بۇ قېتىمقى سوزلەردىن كېيىن بىر كۈنى برىگادىر يېزىدىن ئۈچ-تورت چاقىرىم ژىراق يەردىكى ئېتىز شىپاڭىغا كۆزەتچىلىككە بارامسەن دېگىنىدە، ئىككىلەنمەستىنلا قايىل بولدى. ئەڭ بولمىغاندا ئۇنىڭ ئوي-چورىسىگە كوكتات تېرىپ، مال-ۋاراڭغا بىر ئاز ئوت-چوپ ژىغىشتۇرۇۋالارمەن، دەپ ئويلىدى-دە، كوپ ئوتمەيلا ئېتىز شىپاڭىغا چىقىۋالدى.

مەرۇۋاخۇن بۇ يەرگە چىققاندىن بېرى قوراي بېسىپ كەتكەن ئېتىز شىپاڭىنىڭ ئەتراپىنى تازىلاپ، كوزگە كورۇنگىدەك يەرگە ئايلاندۇردى. بىراق ئادەملەر بۇ يەرنىمۇ خالى قويمايدىغان بولدى.

بىرىنچىلەردىن بولۇپ ئېتىز شىپاڭىغا كولخوز رەئىسى چىقتى. ئۇ ئۆزى بىلەن كەلگەنلەرگە:

— بىزنىڭ مەرۇۋاخۇنكام يارايدۇ. يېشىنىڭ يېتىپ قالغىنىغا قارىماي، ژىگىتتەك ژۈرىدا، ئاز كۈندە بۇنى ئويلەپ، موشۇ يەردىن ئوي تۇتۇپ بېرىمىز،— دەپ كۆزەتچىنى شاڭخۇ قىلىپ سوزلىدى. مەرۇۋاخۇن ئۆزىنى نەگە قويارىنى بىلمەي، ئىچىدىن ھەس-ھەس بولدىدە، شۇنىڭدىن كېيىن رەئىسنىڭ كېلىۋاتقىنىنى كورسە، كەتمىنىنى كوتىرىپ، ئېرىق ياقىلاپ كېتىپ قالاتتى. بىراقتا ئۇ بۇ ھاياتتا ئادەملەرنىڭ قىلىۋاتقان ئەسكىلىكلىرى بىلەن غېۋەت-شىكايەتتىن قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى ياخشى بىلدى. مۇنداق ئىشلار سەن تا قارا يەرگە كىرىپ كەتكىچە كەينىڭدىن قالمايدىكەن. كۆڭۈل پەقەت زەي لەھەتكە كىرىپ ياتقاندىلا ئىمىن تاپىدىغان ئوخشايدۇ.

مەرۇۋاخۇن ئوغلى يوق ئۈچۈنمۇ چوڭ قىزى تۇرمۇشقا چىققاندىن كېيىن ئوغۇل تۇغۇلسا شۇنىڭ بالىسىنى بېقىۋالسام، دەپ ئارمان قىلاتتى. تەلەيگە يارىشا شەرۋانەم خوشنا يېزىدىكى ئەجايىپ قاۋۇل ژىگىتكە تۇرمۇشقا چىقىۋېدى، ئەپسۇسكى، كوپ ئوتمەي، ئۇنى ماشىنا بېسىپ ئولۇپ كەتتى. قىزى بىر ئويىنى بېشىغا كىيىپ ئۇل ئولتىرىپ قالدى. ئۇ قىزى يالغۇز قالغاندا ئېتىزغا چىقىپ ئىشلەپ ژۈرگەندە باشلىقلارغا قالداق يول تاپتىكىن، ئەيتەۋۇر بىر كۈنى كولخوز سكىلادىنىڭ ئاچقۇچى قولىغا تېگىپ قېلىۋېدى، شۇنىڭ بىلەن ئوقەت-تىرىكچىلىكى بىردىنلا كوتىرىلىپ، ئېرى ۋاپات بولغاندىن كېيىن بېشىغا چۈشكەن غەم-قايغۇ ئېسىدىن چىقىپ كەتتى. شۇنىڭغا قاراپ مەرۇۋاخۇنمۇ، باشقىلارغا ئوخشاش، كولخوز دېگەن يەردە بىر ئوقىتى ماڭسا باشلىقلارنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرىنىڭ ياكى قىزى ئوخشاش ئېرىدىن ياش ئايرىلىپ قالغان جۇگانلارنىڭ ماڭىدىكەن دەپ قالغان. بىراق ئۇلارنىڭ ئىشى بىلەن بىللىلا كەينىدىن بىر تاغار گەپ-سوز ئەگىشىپ ماڭىدىكەن، مەرۇۋاخۇن ئېتىزدا سۇ تۇتۇپ ژۈرگەن چاغلىرىدا مۇنداق سوزلەرنى ئاز ئاڭلايدىغان. كولخوز ئىدارىسىنى كۆزەتكەن چاغلىرىدا گەپنىڭ چوڭىنى ئاڭلىدى. ھە، ئەندىزە ئۇنىڭ ھەممىسىدىن قۇتۇلغاندىمەن، باشلىقلارنىمۇ كوزۇم كورمەس دەپ ژۈرگەندە، ئۇلار ئېتىز شىپاڭىنىمۇ خالە قويمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە ئىشلەيمەن دەپ كەلگىنىگىمۇ پوشايمان يېدى. بولۇپمۇ مەلىدىكىلەر رەئىسنىڭ ئۇنىڭ قىزى بىلەن دالىلىشىپ ژۈرگەنلىگى ھەققىدە سوز-چوچەك چىقارغاندىن كېيىن، ئېمىشكىدۇ بۇ ئادەم ئۇنىڭ كوزىگە تېخىمۇ سەت كورۇنىدىغان بولۇپ كەتتى. ئۇ كوپىنچە غېۋەتخورلارنىڭ ئېيتىپ ژۈرگەنلىرى راستىمۇ، ھەقىقەتەنلا رەئىس شۇنچە ژىل مېنى كولخوزنىڭ ئوي-چورىسىگە بىرەر خىزمەتكە ئېلىشقا ئۇنىماي ژۈرۈپ، پەقەت قىزىم بىلەن مۇناسىۋىتى ياخشى ئۈچۈنلا ئىدارىنى كۆزەتكەلى ئىشقا ئالغانمىكىن. راستىلا ئۇ شۇنچە ژىل مېنى دەپسەندە قىلغىنىنى ئاز دەپ، ئەندى قىزىمنىڭ نومۇسىنى توكۇپ ژۈرگەندىمۇ؟! دېگەن ئويدىن قۇتۇلالماي قالدى.

بىر كۈنى ئېتىزدىن كەچ قايتىندە، ئېلىپ كەلگەن چوپىنى تاشلىۋېتەي دەپ تۇيۇقسىز چوڭ قىزى شەرۋانەمنىڭ ئويىگە بېرىپ قېلىۋىدى، كولخوز رەئىسى ئامان قىزىنىڭ كارىۋىتىدە يېرىم بېلىگىچە يالىڭاچ يېتىپتۇ. ئۇنى كورۇپ، ئەرۋايى قىرىق گەز ئۇچتى. «ئاھ، ياراتقان ئېگەم، ئەندى ماڭا كورسەتمىگەن بۇ كۈنلىرىڭ قېلىۋىدىمۇ!» دەپ ئالە قىلىپ، ئىچ-ئىچىدىن ھەس-ھەس بولدى.

قىزىنىڭ ئويىگە قالداق ئالدىراش كىرگەن بولسا، شۇنداق ئالدىراش چىققان مەرۇۋاخۇن خېلە ۋاقىتقىچە ھوشىغا كېلەلمەي، كوچىدا ژۇردى. بىر تۇرۇپ توقماقنى ئېلىپ، رەئىسنى قىزىنىڭ ئويىدىن قوغلاپ چىقماقچى بولدى. بىراق ياقا يۇرتلارغا كېلىپ، مۇنداق چوڭ باشلىقلارغا قول كوتىرىپ قويۇپ، بۇ يەرنىڭ سىياسىتىدىن خاتالىشىپ كەتمەي، دەپ ئۆزىنى باستى. بەلكى، قىزىم باشلىقنى ئۆزى باشلاپ كەلگەندە... ئۇ جان ئاچچىقىدا قولىغا ئېلىۋالغان ئارىنى تاشلاپ، ئويىگە قايتىپ كەلسە، كىچىك قىزى مېرۋانەم دۇنيادىن بىغەم ئۇخلاۋېتىپتۇ. بايا چوڭ قىزىنىڭ ئويىدە يېرىم-يالىڭاچ ياتقان رەئىس يەنە غىل-پال كوز ئالدىغا كەلدى. يەنە قىرىق قان بېشىغا ئۇرۇپ، كوزلىرى تورلىشىپ كەتتى. ئۇ ئاستا ئاچقان ئىشىكنى قاتتىق ياپتىدە، ئىشىك ماڭغان يېتى باغ تەرەپكە ئوتۇپ كەتتى. موشۇ قېتىم ئايالىنىڭ قىزلارنىڭ ئورنىغا بىرەر ئوغۇل تۇغۇپ بەرمەي ئولۇپ كەتكىنىگە ئېچىندى. «ئوغلۇم بولسا، بۇ كۈنلەرگە قالماس ئىدىم-ھە، ئۇلار رەنجىسە، ئىككى ئاياق ئۇرۇۋالسىمۇ ھادىغىم چىقاتتى،» دەتتى. يە قىز بالا دېگەنگە قول كوتەرگىلى بولمىسا...

بۇ ۋاقەدىن كېيىن مەرۇۋاخۇن خېلە كۈن چوڭ قىزىنىڭ ئويىگىمۇ بارماي ژۈردى. ئۇ ئىككى كۈننىڭ بىرىدە ھارۋىسىغا تولتۇرۇپ باسقان ئوت-خەشەكنى ھويلىسىغا ئەكىلىپ تاشلاتتىدە، ئېتىزغا كېتىپ قالاتتى. دادىسىنىڭ ئەل-يۇرتقا ئارىلاشماي، ئوقەت-تىرىكچىلىككە بېرىلىپ، ئېتىزغا چىقىۋالغىنىنى بەك ھار كورۇپ ژۈرگەن چوڭ قىزى شەرۋانەم:

— دادا، بىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدىقۇ، زادى مال-ۋارىڭغا ئوت-چوپنى ئۆزەم يەتكۈزۈپ بېرەي، سەن باشقىلارنىڭ ئاتلىرىغا ئوخشاش توي-تۆكۈن، ئەزىز-چىراقلارغا ئارىلىشىپ، مەلىدە ژۈرگىنە. سېنىڭ بۇ ياشقا كىرگەندە ئېتىزدىن كەلمەي ژۈرگىنىڭ بىزگىمۇ ئويات ئىكەن،— دېگىنىدە مەرۇۋاخۇن خەخلەردىن ئاڭلاپ ژۈرگەن سوزلىرىنى ئېيتاي دېدىدە، ئامما موشۇ كۈنگىچە قىزلىرىغا ئۇنداق پاراڭلارنى قىلىپ كورمىگەنلىكتىن ئېغىز ئاچالمىدى. ئايالىنىڭ مەزگىلسىز ۋاپات بولۇپ كەتكىنىگە ئېچىندى. بەلكى ئۇ ھايات بولسا، بۇ ئىشلارمۇ يۈز بەرمەس ئىدىمۇ دەپ ئويلىدى.

ئىلگىرى قىزلىرى بويىغا ئېسىلىپ سويسە، ھادىغى چىقىپ، بارلىق دەرت-ھەسرىتى شۇنىڭ بىلەن ژويۇلۇپ كەتكەندەك بىلىنىدىغان مەرۇۋاخۇنغا ئەندى چوڭ قىزى يېقىنلىغاندا ژىرگىنىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭدىن چەتكە تارتاتتى.

بىر كۈنى ئويىگە كەلسە، كىچىك قىزى مېرۋانەم ئالدىغا ژۈگرەپ چىقتىدە، ئۆزىنىڭ خوشاللىغىنى يوشۇرالماي:

— دادا، رەئىس مېنى ئوز قوبۇلخانىسىغا ئىشقا ئالىدىغان بولدى،— دېدى.

— نېمە دەيسەن، قىزىم؟!— چوچۇپ كەتكەن ئاتا تەكرارەن سورىدى.

— ئەتىدىن باشلاپ كولخوز ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان بولدۇم.

— بۇ ئىشنى كىم تاپتى ساڭا؟

— ھەدەم. رەئىس بىلەن كېلىشىپتۇ. ئۇ ئىشنىمۇ تالىشىۋاتقانلار كوپ ئىكەن.

مەرۇۋاخۇن كولخوز ئىدارىسىنى كۆزەتكەندە باشلىقنىڭ قوبۇلخانىسىدا ئولتارغان قىزنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى كورۇپ، كوپ پاراڭلارنى ئاڭلىغان. شۇنى قىزىغا ئېيتاي دېدىدە، يەنە جۇرئەت قىلالمىدى. ئەندى شۇ ئورۇنغا رەئىس مەرۇۋاخۇننىڭ كىچىك قىزىنى ئولتارغۇزماقچى ئىكەن. ئاتا نېمە دەرىنى بىلمەي لال بولۇپ قالدى. «بۇ نېمە كۈندۇ؟! ھايات ھەممىزنىڭ تەغدىرىنى موشۇ بىر ئادەمگە باغلاپ قويغانمىدۇ؟» دەتتى. بېشىغا كەلمىگەن ئويلار قالمىدى. «قىز ئوستۇرۇپلا شۇنىڭ خىزمىتىگە سېلىپ بېرىدىغان بولدۇممۇ؟ بالا دېگەن كىچىك چاغدىلا ياخشى ئوخشايدۇ. چوڭ بولغاندا سوزۇڭگە كىرمىسە، ئوز گوشۇڭنى ئۆزەڭ يەپلا تۈگەيسەنكەن. مونۇ جەمىيەتمۇ سېنى بالىلىرىڭغا قاتتىغراق پاراڭ قىلىشىڭغىمۇ يار بەرمەس قىلىۋېتىدىكەن. مۇنداق سوزلەرنى سىرتقا ئېلىپ چىققۇسىز-زە!».

— مۇمكىن بولسا، ئۇ ئىشقا بارمىغىنىڭ توغرىدى، قىزىم،— دېدىدە، باشقا سوز قىلىشقا تىلى بارمىدى. بىر نەچچە قېتىم ئېيتىپ كورۇۋېدى، مېرۋانەم ئۇنىمىغاندىن كېيىن، بۇ ھەقتە چوڭ قىزى بىلەن مەسلىھەتلەشمەكچى بولدىدە، ئېشەك ھارۋىسىنى قېتىپ ئېتىزغا چىقىپ كەتتى.

مەرۇۋاخۇن بۇ ھاياتتا بىرىسگە خىجالەتنى چۈشمەي، ئەركىن ياشاش ھەققىدە ئارمان قىلا

تتى. ئەسلىدىمۇ ئۇنى بۇ يۇرتلارغا ئېلىپ كەلگەن ئەشۇ ئارمان ئېدى. قۇلىقىنى يوپۇرۇپ، ئېتىزغا چىقىپ كېتىپ قۇلدەك ئىشلەپ ژۇرگەندە كوڭلى ئارام ئېلىپ قالغاندەك قىلىۋېدى. لېكىن قىزلىرى بويىغا يەتكەندە ژۇرىگى يەنە سىقىراپ ئاغرىيدىغان بولدى. قىز بالا دېگەن ۋاقتىدا تۇرمۇشقا چىقىپ كەتمىسە قىيىن ئېكەن. بەلكى يۇرتىدىن ئايرىلىپ چىقىپ كەتمەي، قېرىنداشلىرىنىڭ ئارىسىدا ئولتىرىۋەرگەن بولسا بۇ كۇنلەرگىمۇ قالماس ئېدى. ئۇرۇق-تۇققان، يۇرت ژىگىتلىرىمۇ ئۇنىڭ قىزلىرىنى كورۇنگەنىنىڭ بوزەك قىلىشىغىمۇ يول قويماتتى. يۇرت دېگەن سېنىڭ ئىككى بىلىگىڭدە كۇچ-قۇۋۋىتىڭ بار چاغدا ئەمەس، قېرىلىق يېتىپ، ئوپ-چورەڭدە يار-يولەكچىلىرىڭ ئازايغاندا كېرەك ئېكەن. ئۇنىڭ قەدىر-قىممىتىگىمۇ يۇرتتىن ئۇزۇلۇپ چىقىپ كېتىپ، ژىراقتا ژۇرگەندە يېتىدىكەنسەن. كونىلارنىڭ «كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغىچە، ئوز يۇرتۇڭدا ئۇلتان بول» دېگىنىمۇ بېكار ئېيتىلماپتۇ. ئۇنىڭ ئەسكى ئېمىمۇ دەردىڭگە داۋا ئوخشايدۇ. سىرتتا ژۇرۇپ باشقىلارنىڭ تاپىنىغا سويۇپ تاپقان مال-دۇنيارىڭ بەزىدە سېنىڭ قەلبىڭنى ئوزەڭ تۇغۇلغان ئويىنىڭ ئەسكى ئوچىقىغا مەيدەڭنى قاقلاپ ئولتارغاندا ئىسسىغاندەك ئىسسىتالمايدىكەن. بىللە تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئەل-ئاغىنەڭ بىلەن قېرىنداشلىرىڭنىڭ ئارىسىدا تارتقان قىيىنچىلىقىڭ توي ئوخشايدۇ. ئوز يۇرتۇڭدا ۋاقىراپ ناخشا ئېيتساڭمۇ هادىنىڭ چىقىپ قالىدىكەن-دە!

مەرۇۋاخۇن ياش چاغلىرىدا ئەل-يۇرت توغرىلىق ئانچىلا ئويلاپ كەتمەيتتى. ئامما يېشى يېتىپ، ئىلگەركى ئىشداش-مۇڭداش ئادەملەر شالاڭلاپ، يېقىنلىرىغا بىرىپ-كېلىشلەر قىسقىراپ، هەر كىم ئوز دەردى بىلەن بولۇپ قالغاندا يۇرتداشلارنىڭ قەدىر-قىممىتى بەك بىلىنىشكە باشلىدى. كوڭلى يۇرتقا تارتىپلا تۇرىدۇ.

ئۇ ياش چاغلىرىدا يۇرتنى باشقۇرغىلى كەلگەن ئادەملەرنىڭ قىلىقلىرىغا چىدىماي، يۇرتتىن بولۇنۇپ چىقىپ كەتكەن ئېدى. كېيىن يۇرتتىن كەلگەنلەر: «مەرۇۋاخۇن، شۇ چاغلاردا سېنىڭ دېگەنلىرىڭ توغرا ئېكەن. سەن تەنقىت قىلغان باشلىقلار ئالىلقاچان يوق بولۇپ كەتتى» دېيىشتى. يۇرت باشقۇرغان ئادەملەردىن رەنجىيمەن دەپ يۇرتتىن كېتىشكە بولمايدىكەن. ئۇ پەقەت باشقىلارغا پايدا ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئويىنىڭ ئورنىغا باشقىلار كوچۇپ كېلىپ، هەشەمەتلىك قورا-جايلارنى سېلىپ كەتسە كېرەك. ئۇ تېخى «باشقا ياقلارغا بېرىپ، هەقىقەت تېپىپ كېلىپ، ئوز يۇرتۇمدىكى تەڭسىزلىكنى تەڭشەيمەن» دەپ كېتىپتۇ. ئەندى بىلسە، ئوتىنىڭ تېشىدا كويگەندىن ئىچىدە كويگەن ياخشى ئېكەن.

ئەسلىدە مەرۇۋاخۇن كوپ ئوقۇپ، سىياسەتكە ئارىلاشمىسا بولغان. هازىر بىلسە، كەتمەن تۇتقىلى بالالىقمۇ ئوقۇشنىڭ كېرىگى يوق كورىندۇ. هە، ئوقۇپ قويۇپ، ئاق-قارىغا كوزۇڭ يەتكەندىن كېيىن بۇ هاياتنىڭ تەڭسىزلىگىگە ئېچىنىپ، يە ئۇنى تۇزىتىش قولۇڭدىن كەلمەي، ئىچ-ئىچىڭدىن خۇن بولۇپ ژۇرگەن پاجە ئېكەن. ئۇنىڭدىنمىغۇ قارا كەتمەلدىن ئايرىلماي، ئاتا-ئاناڭنىڭ تۇغۇلغان يېرىگە مەهكەم دەسسەپ ياشىغانمۇ ياخشى ئوخشايدۇ. سىياسەت دېگىنىڭ- ئادەملەر دېيىشكىنىدەك - ئۇزى يوق خوتۇنلارغا ئوخشاش كۇلدە ئوزگىرىپ تۇرىدىكەن. شۇنىڭغا قاراپ جەمىيەتمۇ، ئۇنىڭدىكى ئادەملەرمۇ زامانغا باقمىز دەپ، مايمۇنغا ئايلىنىپ كېتىشىدىكەن.

مەرۇۋاخۇن-زە موشۇنىڭ هەممىسىگە ئارىلاشماي ژۇرىۋېدى، ئەندى قىزلىرىنىڭ مەسىلىسى بەرى بىر كوڭلىگە ئارام بەرمىدى. ئۇ قۇلاقنى يوپۇرۇپ ژۇرىۋېرەيمىكىن، دېگەن ئويغا كەلگەندە، ئوتكەن قىشتا ئىرىكلا تۇرغۇزۇپ، يامپىشنى بورە يەپ كەتكەندە ئاغزىنى ماكاشلىتىپ، گوزىنى پاقىرىتىپ ياتقان قارا ئېشىكى كوز ئالدىغا كېلىپ تۇرىۋالدى-دە، ئوزىنى بەك ئېغىر نەهۋالغا چۇشۇپ قالغاندەك هىس قىلدى.

- زادى بىز، هەممىمىزنى لەشۇلداق يەپ تۇگەتكىچە جىم تۇرۇپ بېرىمىزمىكىنە! - دېدى. بولۇپمۇ ئۇ كەنجە قىزىنى هېچ كىمگە قىيغۇسى يوق. بىراق زامان بۇزۇلسا، ئىچىڭدىن چىققان باللىرىڭمۇ ئوزلىرىنى ساڭا ئېگە قىلغۇزمايدىكەن. بولمىسا مەرۇۋاخۇن قىزىنى رەئىسنىڭ ئالدىغا چوقچايتىپ ئولتارغۇزۇپ قويماق تۇگۇل، تالاغىمۇ چىقارماس ئېدى.

ئىنقىلاپ كېلىۋاتقان هارۋۇدا ئوخلاپ قالغاندەك شوك بولۇپ كەتكەن مەرۇۋاخۇن ئوتكەن كۇنلىرىنىڭ كوپ ۋاقىئەلىرىگە پوشايمان يېدى. ئادەملەرنىڭ ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرى توغرىلىق كوپ ئويلىدى...

* * *

يېقىن خوشنىسىنىڭ ئولۇم ئىشى بولۇپ قالدىدە، مەرۇۋاخۇن بىر ئاز كۇن ئېتىزغا كەلمەي، بىر كۇنى پېشىنغا يېقىن قايتۇېدى، شىپاڭنىڭ ئالدىدا دېرىزىسىگە پەردە تارتقان ئاۋتوبۇس بىلەن رەئىسنىڭ ماشىنىسى تۇرۇپتۇ. ئۇلىڭدىن ناخشا ئېيتىپ، ساز چېلىۋاتقان ياشلارنىڭ ئۇنى ئاڭلىنىدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا شەهەردىن سەلئەتچىلەر چىقسا كېرەك. مەرۇۋاخۇن ئوزىنى چەتكە تارتىپ، هارۋۇنى شىپاڭنىڭ كەينىگە توختاتتى-دە، كۇنىڭ يورۇغىدا كوكتاتقا سۇ باشلاپ قويغىلى ئېرىق ياقىلاپ كېتىپ قالدى. داپ-دۇمباق ئۇنى بىلەن قىزلارنىڭ قىقاس - چوقانلىرى قۇلىقىغا ئاشكارە ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ چونەكلەرگە سۇ باشلاۋېتىپ شىپاڭغا يېقىنلىغاندا مېهمانخانىدا خىزمەت قىلىپ ژۇرگەن چوڭ قىزىغا كوزى چۇشتى. «بايىلا ئويىدە كورۇۋېدىم، قاياقتىن يېتىپ چىققاندۇر» دەپ ئويلىدى. بىراق هەر ئىككى قىزىنىڭ ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتقان يەردىن قالمايدىغانلىقىنى ئەسلىگەندە، «باشقىلار كەلگەندە ئويدە ئولتىرالماي قالسا كېرەك» دېدى. يەنە كىملەر كەلگەندۇ دېگەندەك سىنچىلاپ قارىۋېدى، كىچىك قىزىنى كورۇپ قالدى. رەئىس ئۇنىڭ مورىسىدىن تۇتۇۋاپتۇ. نەگە ماڭسا، ئوزى بىلەن بىللە ئەگەشتۇرۇپ ژۇرىدۇ. مېرۋانەمۇ باشلىقنىڭ كولەڭگۇسىدەك ئۇنىڭ كەينىدىن قالماتتى. ئۇنىڭ خىزمىتى شۇ. مەرۇۋاخۇن كولخوز ئىدارىسىنى كوزىتىپ ژۇرۇپ مۇنداق ئىشلارنىڭ تالىينى كورگەن ئېدى. بەزى باشلىقلار قول ئاستىدىكى ئادەملەرگە بەك كويۇمچاندەك كورۇنگەن بىلەن، ئامما ئەمەلىيەتتە، ئۇلارنىڭ ئويى پۇتۇنلەي باشقا.

ئاتا قىزلىرىنى كورگەندىن كېيىن بۇ يەردىن نېرى كېتەلمىدى.

- مېنىڭ ساددە قىزلىرىم باشلىقنىڭ هارام نىيەتلىرىنى نەدىن بىلسۇن، - دەتتى. ئۇ چۇلدىسى ئېغىر كەتمىنىنى مەهكەم تۇتۇپ، شىپاڭغا يېقىن كەلدى. باشتا ئېتىز شىپاڭنىڭ كەينىگە باغلاپ قويغان ئېشىكىم هاڭراپ كېتەمدېكىن دەپ، ئەندىشە قىلىۋېدى، خۇداغا شۇكرى، ئۇمۇ بىر نەرسىنى سەزگەندەك، ئۇنىنى چىقارمىدى. شەهەردىن كەلگەنلەر دالانى بېشىغا كېيىپ، ناخشا ئېيتماقتا. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا چوڭ قىزى شەرۋانەمنىڭ ئۇنى بولەكچە ئاڭلىنىدۇ.

-بەش كۇنلۇك ئالەمدە ئويناپ-كۇلۇۋالغانغا نېمە يەتسۇن. قېنى، ناخشاڭلارنى ئېيتىڭلار، - دەپ ئۇ خۇددى ئويۇن-تاماشىنى ئوزى باشقۇرىۋاتقاندەك ئاغزى بېسىلماي سوزلىمەكتە.

- بۇنىڭغا سان تېگىپ قاپتىغۇ، - دېدى ئاتا. بىراق ئۇ چوڭ قىزىغا ئانچە ئەهمىيەت بەرمىدى. ئوي-خىيالى پەقەت كىچىك-كەنجە قىزىدا. بىر نەرسىدىن ئەندىشە قىلىدۇ. بىر تۇرۇپ چوڭ قىزىنىڭ ئويدە بولۇپ، نان-تۇزىغا ئېغىز تېگىپ ژۇرگەن بىلىملىك ئادەم ئۇلچىلىك نامۇۋاپىق ئىشلارغا بارماس دەپ ئويلايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە رەئىس كېيىنكى ۋاقىتلاردا مەرۇۋاخۇننىڭ ئائىلىسىگە بولەكچە يېقىنچىلىق قىلىپ، ياخشى سوزلەرنى ئېيتىپ ژۇرەتتى. ئادەملەر هەققىدە هەر دايىم يامان ئويدا بولۇشمۇ ئىنساپتىن ئەمەس، ئاخىر.

ئاتا ئوزى پەپىلەپ ئوستۇرگەن قىزلىرىنىڭ سىياقىنى ياخشى بىلەتتى، هەتتا ئۇلارنىڭ سەخرە پۇراقلىرىمۇ دىمىغىدىن كەتمەيدۇ. هازىر رەئىس ئىلگىرى چوڭ قىزىنى تۇتقان قوللىرى بىلەن كىچىك قىزىنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ، سىپاشىقا باشلىغاندا ئاتىغا، ئامان خۇددى شۇ بارماقلىرى بىلەن ئوزىنىڭ يېقىنلىرىنى مىجىغلاۋاتقاندەك، تېنى شۇركىنىپ كەتتى.

مەرۇۋاخۇن كەتمىنىنى تېخىمۇ چىڭراق تۇتۇپ، ئېتىز شىپاڭغا تېخىمۇ يېقىنلاپ قالغىنىنى ئوزىمۇ سەزمىدى. كوزلىرىگە قان ئويۇپ، ئوتتۇز-قىرىق قەدەم نېرىدىكى ئادەملەر تورلىشىپ كورۇنۇشكە باشلىدى. دالا تۇم قاراڭغۇ ئوچۇن ئېتىز شىپاڭدىكىلەر ئۇنى بايقىمىدى.

مېرۋانەم بىلەن تۇرغان رەئىسنىڭ قېشىغا شەرۋانەم كەلدى.

- ئىككىڭلار بەكمۇ يېقىنلاپ كەتتىڭلارغۇ.. بايقاڭلار، يەنە مېنىڭدىن تاياق يەپ ژۇرمەڭلار، - ئۇمۇ بىر نەرسىنى سەزسە كېرەك، چاقچاق ئارىلاش ئازلىنىپ سوزلىدى.

- بۇ نېمە دېگىنىڭىز، بىز سىزنىڭ سىزىغىڭىزدىن بىر ئىلىكمۇ چەتكە چىقمايمىز، - دەپ رەئىس ئېگىچە-سىڭلىنىڭ قولتۇقلىرىدىن ئېلىپ، هەر ئىككىسىنى بىردەك مەيدىسىگە باستى. -هەر ئىككىڭلار مېنىڭ بەك ياخشى كورۇدىغان سىڭلىلىرىمدە. مەرۇۋاخۇنكامنىڭ ئەجايىپ ياخشى قىزلىرى بار.

رەئىس مەرۇۋاخۇننىڭ قىزلىرىنى بىر-بىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندەك، قۇچاقلاپ خېلە ۋاقىتقىچە تۇتۇپ تۇردى. بىلىقتەك تولغانغان شەرۋانەم پۇتلىرىنى تېپىرلىتىپ، بېلىنى ئېگىپ رەئىسنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دېمەكتە. بېشىنى كوتەرمەي، ئىزا تارتىپ تۇرغان مېرۋانەم ئوزىنى باشلىقنىڭ قويىنىدىن چىقىرىۋېلىش ئوچۇن چەتكە تارتماقتا. بۇ كورۇنۇشكە چىدالمىغان ئاتا ئېتىز شىپاڭغا يەنە بىر-ئىككى قەدەم يېقىنلىدىدە، قىزلىرىغا ۋاقىراي دەپ تەمشىلىپ بېرىپ توختاپ قالدى.

مەرۇۋاخۇن نە بىر قىيىنچىلىقلارنى بېشىدىن كەچۇرگەنۇ، ئامما كوزىنى پاقىرىتىپ تۇرۇپ، ئىككى قىزىنى بىر ئەركەككە قۇچاغلىتىپ قويىمەن دەپ ئويلىمىغان. شۇنىڭغا قارىغاندا ياراتقان ئېگەمنىڭ كورسەتمىگىنى كوپ ئوخشايدۇ تېخى.

ئۇ چىدامى تۇگەپ، رەئىسنى كەتمەننىڭ چۇلدىسى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ئوجۇقتۇرىۋەتسەم، بولمامدۇ، دېگەننى كوڭلىدىن ئوتكۇزگەندە، ئامان خۇددى شۇنى سەزگەندەك قىزلىرىنى قويۇۋېتىپ، باشقىلارنىڭ قېشىغا كېتىپ قالدى. مەرۇۋاخۇن مەلىدىكى تومۇرچىگە ئەتەي لەپ سوقتۇرغان ئېغىر كەتمىنىنى يەرگە قويۇپ، چوڭقۇر نەپەس ئالدى-دە، كەينىگە داجىدى.

شەرۋانەم كوينىگىنىڭ ئېتىگىنى لەپىلدىتىپ، باشلىقنى ئەگىشىپ كەتتى. مېرۋانەم رەئىسنىڭ باشقا قىزلارنى قۇچاغلىماي، ئوزىنى قۇچاغلاپ ماختاپ سوزلىگىنىگە هاياجانلىنىپ كەتتىمۇ، خۇددى ئەس-هوشىنى يوقىتىپ قويغاندەك، تۇرۇپ قالدى.

مەرۇۋاخۇن ئىدارىنى كوزەتكەندە رەئىسنىڭ قىزلارنى قۇچاغلىغىنىنى كورگەندە، كورمىگەنگە سېلىپ ئوتۇپ كېتىپ ژۇرەتتى. مۇنداق پەيتلەردە بىرىنىڭ قىزىنىڭ كاۋىگىنى ئېچىپ، ئار-نومۇسىنى توكۇشكە ئويىتى چىدىماي، كوپ نەرسىنى ئىچىگە سىڭدۇرۇپ كېلىۋېدى، ئەندى ئۇ كۇنلەر ئوز بېشىغا كېلىپ قاپتۇ.

ئىلگىرى قىزلىرىم چوڭ بولسا، يېتىشىپ قالارمەن، دەپ ژۇرگەن ئاتا ئەندى ئۇلار مۇنداق قىلىپ مېنى باققاندىن كورە، هاياتقا كەلمىگىنى ياخشى بولاتتى دېدى. ئۇ كوپ ۋاقىتتىن بېرى توي-توكۇن بىلەن نەزىر-چىراقلاردا باش قوشقان قېرىلارنىڭ قىزلىرىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ ژۇرگىنىگە رەنجىۋېدى، ئەندى بىلسە، ئۇلاردا گەپ يوق ئېكەن. سەۋەۋى، بەرى بىر بولغان ئىش بىر يەردىن بولمىسا، بىر يەردىن تېشىپ چىقاتتىغۇ. قىزلىرى هەققىدە ئۇلاردىن پاراڭلارنى ئاڭلىغاندىن كوزى بىلەن كورگەن تېخىمۇ ئېغىر ئازاپكەن.

ئۇ تالاي ئاتا-ئانىلارنىڭ باشلىقلارغا ياخشى كورۇنۇپ، ئابروي-ئاتاققا ئېگە بولۇپ، خىزمىتى كوتىرىلىپ، ئوزلىرىدىن نە بىر ئوستۇن تۇرىدىغان كىشىلەرنى ئاياق ئاستى قىلغىنىنى ئوبدان بىلەتتى. ئار-نومۇسىنى توكۇپ ژۇرۇپ، ئەر كىشىلەر هەل قىلالمىغان چوڭ ئىشلارنى هېلىقىلارنىڭ چاپسانلا هەل قىلغىنىنىمۇ كورگەن. ئاتا مۇنداق قىلىپ تاپقان تاماق قاليدىقىمۇ ئادەمنىڭ گېكىدىگىدىن ئوتۇدىغاندۇ دەتتى. ئوزىمۇ چوڭ قىزىنىڭ بۇ ئىشلىرىغا ئىچتىن نارازىلىق بىلدۇرىدىغان. شۇلارنىڭ هەممىسىنى بىلىدىغان ئاتا: قىزلىرىم بۇ باشلىققا نېمانچە چاپلىشىپ كېتىپ بارىدۇ، دېسە، قان بېسىمى ئورلەپ، ئوزىنى قويىدىغان يەر تاپالماتتى. ئىلگىرى بىرەر مويۇم بولسا، شەرۋانەمنى تاشلىمايدىغان رەئىس ئەندى مېرۋانەمنىمۇ قوشۇۋالغىنى نېمىسى!؟

ئويۇن-تاماشە راسا قىزىغاندا ژىگىتلەر قىزلارنى بىر-بىردىن قۇچاغلاپ، ئېتىز شىپاڭنىڭ كەينىگە ئوتۇپ كېتىپ باراتتى. مەرۇۋاخۇن ئۇلارنىڭ هېچ قايسىغا سەپ سالغىنى يوق. ئۇنىڭ كوزى تېخىچە كىچىك قىزىدا. ئۇ ئىلگىرى بارلىق پاسكىنىچىلىق كولخوز ئىدارىسىدە دەپ ئويلايتتى، ئەندى بىلسە، دۇنيانىڭ هەممە يېرى بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا ئاخىر زامان يېقىنلىشىۋاتامدېكىن-هە!

ئەتراپ قاراڭغۇلىشىپ، هەممە قاتتىق ئويقىغا كەتكەندە، ئېتىز شىپاڭدا تاماشە قىلىۋاتقانلارنىڭ ئۇنىمۇ جاراڭلىق ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۇلارمۇ بېسىلغاندا يېقىنلا يەردىن چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىرى ئاڭلاندى.

- بۇلارنىڭ هەممىسى جىمىقتىمۇ نېمە؟ - دەپ مەرۇۋاخۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئوپ-چورىنى چارلاپ كورىۋېدى، مېهمانلار قايتىشقا باشلاپتۇ. بىر چاغدا چوڭ قىزى شەرۋانەمنىڭ:

- هەي، بىزنىڭ مېرۋانەمنى كورمىدىڭلارمۇ؟ - دەپ قايتىۋاتقانلاردىن سورىغان ئۇنى ئاڭلاندى. - هازىرلا موشۇ يەردە تۇرغاندەك قىلىۋېدى، يەر ژۇتۇۋالغاندەك يوقاپ كەتتىغۇ.

- دوستلىرى بىلەن بىر يەردە ئولتىرىدىغاندۇ.

- بايا بىرلىرى پىيادە كېتىپ باراتتى. بەلكى شۇلار بىلەن قايتقاندۇ.

- مېرۋانەم، هەي مېرۋانەم! - شەرۋانەمنىڭ ئۇنى ئالايتەنلا ئاڭلاندى.

شەرۋانەم ئېلېكتر چىرىغى يورۇتۇپ تۇرغان ئېرىق-ياقىلىرى بىلەن ئېتىز شىپاڭنىڭ ئوپ-چورىسىنى بىر قۇر كوزدىن كەچۇرۇپ چىقتى.

- رەئىسنى كوردىڭلارمۇ؟ - دېدى بىرسى.

شەرۋانەم ئېتىز شىپاڭنى چوگىلەپ، خۇددى سىڭلىسى بىر يەرگە موكۇۋالغاندەك ئەتراپتىكى چوگا-چاتقاللىق بىلەن ئېرىق ياقىلىرىنى تىمىسقىلاپ قارىماقتا. چوڭ قىزىنىڭ پايپەتەك بولۇۋاتقىنىنى بايقىغان ئاتىمۇ ئەنسىرەشكە باشلىدى. قىزىنى يەر ژۇتۇپ كەتمىگەندۇ. ئاتىنىڭ بېشىغا هەر خىل ئويلار كەلمەكتە. ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەسقۇ! ئۇنىڭ قىزلىرى ئەس-هوشىنى يوقىتىپ قويىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس. مەرۇۋاخۇن ئوزىنى ئوزى باسماقتا. بىراق باشقا كەلگەن ئويىنى باغلاپ قويغىلى بولمايدىكەن. چوڭ قىزى ۋاقىراپ، ئەتراپنى قاسىرىۋەتتى.

ئاتا ئېرىق ياقىسىغا بېرىپ سەپ سېلىپ قارىۋېدى، رەئىسنىڭ ماشىنىسى ئىلگەركى توختاتقان يەردىن نېراراق قاراڭغۇلۇقتا تۇرغىنىنى كوردى. «هەجەپ ماشىنا بۇ يەرگە كېلىپ قاپتا»، دەپ ئويلىدى.

- مېرۋانەم! - ئېتىز شىپاڭى تەرەپتىن شەرۋانەمنىڭ ئۇنى ئاڭلاندى.

- نەگىمۇ كەتكەندۇ ئۇ قىز، - ئاتىنىڭ بېشىغا غەم چۇشتى.

-هاي، سىڭلىڭىز ئىلگەركى ماشىنىدا كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. ياشلارنىڭ كوپىسى شۇنىڭغا چۇشۇۋالغان ئەمەسمۇ، - دېگەن شوفيورنىڭ ئۇنى ئاڭلانغاندىلا شەرۋانەم ماشىنىغا ئولتاردى. ئېتىز شىپاڭغا تاماشە قىلغىلى كەلگەن ياشلارنىڭ هەممىسى ناخشا ئېيتىپ كېتىپ قالدى. بۇ يەردىكى ۋالـچوڭ قايىنغان قازانغا سوغ سۇ قويۇۋەتكەندەك بېسىلدى. ئەتراپ جىم-جىت. بىراق مەرۇۋاخۇننىڭ كوڭلى ئىمىن تاپمىدى.

بايا چەتتە تۇرغان رەئىسنىڭ ماشىنىسىدىن ئىككى ئادەم چىقتى-دە، ئېتىز شىپاڭى تەرەپتىكى ياتاققا قاراپ ماڭدى. بۇلار كىمدۇ؟ ئاتا ئۇلارنى ۋاقىراپ توختىتاي دېدى-دە، رەئىسنىڭ چالۋاقاپ سوزلىگەن سوزىنى ئاڭلىغاندا جۇرئەت قىلالمىدى.

(ئاخىرى 8- بەتتە).

ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتتى

يېقىندا ئالمۇتا شەھىرى درۇژبا مەھەللىسى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئۇيغۇر جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتتى. ئۇچرىشىشتا لىتۋا جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى ۋىلنيۇستا يېقىندا بولۇپ ئۆتكەن خەلقئارا كونفېرېنسىيەگە قاتنىشىپ كەلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ھېساۋات بەردى.

ئۇ دەسلەپ مۇستەقىل قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ھازىرقى سىياسىي، ئىجتىمائىي ئەھۋالغا قىسقىچە توختىلىپ، كېيىنكى ۋاقىتتا تەشكىل قىلىنغان قازاقىستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ رولىنى ۋە ئورنىنى تەكىتلىدى. ئىتتىپاق تەرىپىدىن ئاسسامبلېيەگە بىرمۇنچە تەكلىپلەر بېرىلگەنلىكىنى ئاتاپ ئۆتتى. ئاندىن كونفېرېنسىيەگە توختىلىپ، ئۇنىڭ ئىشى كورگەزمە ئېچىلىشى بىلەن باشلانغانلىقىغا دىققەت ئاغدۇردى.

— كونفېرېنسىيەنىڭ ئاساسىي مەخسەت يونۇلۇشى، — دېدى ئۇ، — تىبەت خەلقىنىڭ مۇستەقىللىقىنى ئىناۋەتكە ئېلىشتىن ئىبارەت بولدى. كونفېرېنسىيەنى تىبەتنىڭ مىنىستىرى، پارلامېنت ئەزاسى تايشى ۋاندى دېگەن كىشى ئاچتى. بىر ئالاھىدىلىك، كونفېرېنسىيەگە بۇرۇن مەن كورگەن تىبەتلىكلەر ئەمەس، تامامەن يىگىتلىرى، پارلامېنت ئەزالىرى كەلدى. تىبەتنىڭ مۇھاجىرەتتىكى پارلامېنت ئەزالىرى، مۇھاجىرەتتىكى ھوكۇمىتىنىڭ رەئىسى ۋە ھوكۇمىتى، پارلامېنتى بار. ئۇلارنىڭ جايلاشقان ئوردىسى ھىندىستاندىكى دالان سالا دېگەن شەھەر. شۇ جۇملىدىن كونفېرېنسىيەگە تىبەتنىڭ پارلامېنت رەئىسى ۋە دالاي لامىنىڭ روھانىي ئۇستازى پروفېسسور سامدۇن رېنپوكشى دېگەن كىشى كەلدى.

تىبەت مىنىستىرى تاي شى ۋاندى قىسقىچە سوز قىلىپ، تىبەتنىڭ تارىخىي، بۈگۈنكى مۇئەممامىسى، تىبەتلىكلەرنىڭ مۇستەقىللىقنى خالايدىغانلىقى ۋە باشقىمۇ مۇھىم مەسىلىلەر ھەققىدە توختىلىپ ئۆتتى...

ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ كونفېرېنسىيەدە ئاۋال ئوزىنىڭ لىتۋا پارلامېنتىغا، تىبەتنىڭ مۇھاجىرەتتىكى ھوكۇمىتى بىلەن پارلامېنت پائالىيىتىگە، ئۇنىڭ ھىسداشلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرگەن ۋە مۇشۇ كونفېرېنسىيەدە گېنوتسىد مەسىلىسىنى كەڭرەك قاراشنى تەكلىپ قىلغان. كونفېرېنسىيە قاتناشچىلىرىنىڭ تىلەك-تەلەپلىرىگە بولا قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ شەرقىي تۈركىستان مۇئەممامىسى، ئۇ يەردىكى خەلقنىڭ قايغۇلۇق تەغدىرى توغرىلىق تەپسىلىي دوكلاد قىلغان. ئۇ ئوز سوزىدە ئۇيغۇر تارىخىي، ئۇيغۇر دولەتلىرى، مەدەنىيەت، سەنئىتى ھەققىدە كەڭ مەلۇمات بەرگەن. خىتاينىڭ بۈگۈنكى كۈندە ئۇيغۇرلار دىيارىدا يەرلىك مىللەت خەلقلىرىنى مىللەت سۈپىتىدە يوقىتىش سىياسىتىنى رەقەم-فاكتلار ئاساسىدا قاتتىق ئەيىپلەپ، كونفېرېنسىيە ئەھلىنىڭ دىققىتىنى تۆۋەندىكى ئاساسىي بەش مەسىلىگە ئاغدۇرغان. مەسىلەن، ئۇلار:

ئۇيغۇرلار دىيارىغا خىتاي ئاھالىسىنى ئاممىۋىي كوچۇرۇپ چىقىشنى ۋە يەرلىك خەلقلەرنى ئوز زېمىنىدا ئاسسىمىلياتسىيە قىلىپ يوقىتىش سىياسىتىنى توختىتىش؛

يەرلىك مىللەتلەر ئارىسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان پلانلىق تۇغۇت، يەنى تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنى تىزلىكتە مەنئى قىلىش؛

شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ دېموكراتىيە، ئەركىنلىك ۋە ئىنسان ھوقۇقلىرى ئۈچۈن ژۈرگۈزىۋاتقان قانۇنىي كۈرىشىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەش، ئۇلار ئۈستىدىن زورلۇق-زومبۇلۇق قىلىشنى توختىتىش؛

لوبنۇردا ئاتوم-يادرو سىناش-پارتلىتىش مەيدانىنى يېپىش، ئۇنى خىتاينىڭ ئىچكى ئولكىلىرىگە ئېلىپ كېتىش؛

ئوزلىرىنىڭ ئىنسانىي ھەق-ھوقۇقلىرى ۋە ئەركىنلىگى ئۈچۈن كورىشىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنى قانۇنسىز تۇردە تەقىپ قىلىش ھەم باستۇرۇش، ئاخىرىدا نەھەقتىن — ناھەق قەتل قىلىشلارنى توختىتىش.

شۇنى تەكىتلەش لازىمكى، مەزكۇر كونفېرېنسىيە ئىشىغا ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى دوكتور جانابى مايكل قاتناشقان. ئۇ لىتۋانىڭ ھازىر تامامەن غەربىي دولەت بولۇپ قالغانلىقى، ئىنسان ھوقۇقى، خەلقلەرنىڭ ئوز تەغدىرىنى ئوزلىرى بەلگۈلىشى توغرىلىق تەپسىلىي سوزلىگەن.

— تىبەتنى، — دېگەن ئۇ، — ئۇنىڭ مۇستەقىللىقىنى تونۇش ئارقىلىقلا ئېتىراپ قىلىش كېرەك. باش كاتىپ ئوز نۇتقىدا، شەرقىي تۈركىستانلىقلارغىمۇ ھىسداشلىق ئىزھار قىلغان.

قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ گاناگادا بولۇپ ئوتكەن كونفېرېنسىيەسىنىڭ شەرقىي تۈركىستان بويىچە قوبۇل قىلىنغان مەخسۇس قارار-توختاملىرىنى ۋىلنيۇس كونفېرېنسىيەسى ئىشتىراكچىلىرىغا تارقىتىپ بەرگەن. كونفېرېنسىيەدە ئاساسەن خىتاينىڭ تىبەتتىكى مىللىي سىياسىتى پاش قىلىنىپ، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا ۋە خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىگە مۇراجەت بايانات قوبۇل قىلىنغان.

ئاتىق مونۇلارنى تەكىتلىدى:

— تىبەت مۇئەممامىسى ئارقىلىق مۇشۇ ئۇچ كۈنلۈك كونفېرېنسىيە خىتاينىڭ بۈگۈنكى كوممۇنىستىك تۈزۈمىنىڭ تىبەت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قارىتا ئېلىپ بېرىۋاتقان گېنوتسىد سىياسىتى، مىللەتنى مىللەت سۈپىتىدە يوق قىلىش سىياسىتى كەڭ دائىرىدە پاش قىلىندى. ئىككىنچى بىر خۇلاسە لىتۋا ۋە تىبەتلىكلەرنىڭ مۇشۇ ئۇيۇشتۇرغان ئەنجۇمەنى ئارقىلىق بىز قولىمىزدىن كەلگىچە شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى بۇلارغا يەتكۈزدۇق. مانا بۇ بىزنىڭ بىر ئۇتۇغىمىز بولدى.

ق. غوجامبەردىيېۋ كونفېرېنسىيەنىڭ ئىشىغا بىرمۇنچە ئەللەر مەتبۇئات ۋە ئاممىۋىي ئاخبارات ۋاستىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ، يەنى روسسىيەنىڭ «ئىتار-تاس»، بالتىق بويى ئەللىرىنىڭ «بالتىق پرېس»، ئانگلىيەنىڭ رېيتېر ئاگېنتلىقى، ئازاتلىق ياۋروپا، شۇنداقلا لاتۋىيە، لىتۋا ۋە پولشا ئەللىرىنىڭ مۇخبىرلىرى، خىتاينىڭ «ژېنمىن ژىباۋ» گېزىتىنىڭ موسكۋادىكى مۇخبىرى قاتنىشىپ ئولتارغانلىقىنى ۋە ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بىلەن ئۇچراشقانلىقىنى ھېكايە قىلدى. ياپونىيەدىن كەلگەن بىر ۋەكىل بىلەن ئۇچرىشىپ سوھبەتلەشكەندە ئۇ شىنجاڭدىن توكيوغا ئوقۇشقا كېلىپ قايتماي قىلىپ قالغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇ يەردە ئۇيغۇر تارىخىي، مەدەنىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلىقى ۋە باشقىلار توغرىلىق ئېيتىپ بەرگەن. شۇنداقلا ق. غوجامبەردىيېۋ باشقىمۇ دولەتلەردىن كەلگەنلەر بىلەن ئۇچرىشىپ سوھبەتلەشكەنلىكىنى، يېڭى دوستلارنى تاپقانلىقىنى سوزلەپ بەردى.

ئاخىرىدا پرېزىدېنت ئالمۇتىدىمۇ بىر خەلقئارا ئەنجۇمەن ئوتكۈزۈش ۋاقتى كەلگەنلىكىگە ئىتىۋارنى جەلىپ قىلدى. ۋىلنيۇستىن قايتىشىدا سانكت-پېتېربۇرگ ۋە موسكۋا شەھەرلىرىدە بولۇپ، بۇ يەردىكى ئۇيغۇر جەمىيەت، بىرلەشمىلىرى يېتەكچىلىرى بىلەن ئۇچراشقانلىقىنى ئېيتتى ۋە سوئاللارغا جاۋاپ بەردى.

ئا. ھەمرايېۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

بۈگۈنكى كۈن مۇئەممالىرى

پېنسونېرلارغا غەمخورلۇق كېرەك

ھازىر پانفىلوۋ ناھىيەسىدە ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ 411 ۋېتېرانى بار. شۇنىڭغا بېنائەن ئۇرۇش، ئەمگەك ۋېتېرانلىرىغا يېقىندىن ياردەمدە بولۇشتا يۇرت جامائەتچىلىكى، ناھىيە مەمۇرىيىتى قولدا بار مۇمكىنچىلىكلەر بىلەن ياردەم قىلماقتا. مەسىلەن، ناھىيە ھاكىمىنىڭ بۇيرۇغى بىلەن ئۇلارنى ھەر ئايدا ئانچە كوپ بولمىسىمۇ، گوش، ئۇن، سېرىق ماي، قەنت بىلەن تەمىنلەۋاتىدۇ. بۇنىڭغا قوشۇمچە ناھىيەدە مەخسۇس فوند قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا چۈشكەن مەبلەغدىن ئۇلارغا ياردەم كورسىتىلمەكتە.

ناھىيەمىزدە 150كە يېقىن يالغۇز تۇرىدىغان، ياردەمگە مۇھتاج قېرى ئادەملەر بار. ئۇلارغىمۇ پرېزىدېنتنىڭ پەرمانىغا بېنائەن ھەر ئايدا ئوزۇق-تۈلۈك مەھسۇلاتلىرىدىن ياردەم كورسىتىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا 35 ئادەم شەھەردىكى مەخسۇس ئاشخانىدىن بىر ۋاقلىق ھەقسىز تاماق بىلەن تەمىنلىنىۋاتىدۇ.

ئەندى، ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىق دەۋرىدە ئۇرۇش، ئەمگەك ۋېتېرانلىرىغا، يالغۇز تۇرىدىغان، ياردەمگە مۇھتاج ئائىلىلەرگە ئىجتىمائىي جەھەتتىن ياردەم بېرىشتە مەبلەغنى نەدىن ئېلىۋاتىسىلەر؟ — دېگەن سوئال قويۇلۇشى مۇمكىن. بۇ جەھەتتىن مالىيە بولۇمى، مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىدىغان كارخانىلار بىلەن يۇرت ئاھالىسىنىڭ ياردىمىگە تايىنىمىز. مەسىلەن، ۋېتېرانلار بىلەن يالغۇز تۇرىدىغان قېرى ئادەملەرگە بېرىلىدىغان سېرىق مايىنى، سودا ئورۇنلىرى، گوشنى-ئېگىلىكلەر، ئۇننى ناھىيەدىكى ئىككى كوممۇقوناق تارتىش زاۋۇدى، سوۋۇن، قەنتنى ناھىيەلىك باجخانا باشقارمىسى ئوز ئۈستىگە ئالغان. ئەندى ھەقسىز تاماقلاندۇرىدىغان ئاشخانا چىقىمى كوپىنچە شەپقەت فوندىغا چۈشكەن مەبلەغ بىلەن تولىنىدۇ. مەسىلەن، بېيىل روزا ھېيتى ۋاقتىدا ناھىيەلىك مەسچىتكە ئاھالىدىن چۈشكەن 29 مىڭ تەڭگە سەدىقە-پىتىر تولۇق ئاشخانىغا ئاغدۇرۇلدى.

بۇنىڭدىن تاشقىرى ۋېتېرانلارنى، يالغۇز تۇرىدىغان قېرى كىشىلىرىمىزگە ياردەم قىلىشتا ناھىيەمىزدە شەپقەت قولىنى سوزۇۋاتقان ئادەملىرىمىز بار. مەسىلەن، چوڭ چىغان يېزىسىدا تۇرىدىغان ئادىلجان زەيناۋدىنوۋ دېگەن تىجارەتچى ژىگىتىمىز ئوزىنىڭ ئوشۇق مەبلىغىدىن مەزكۇر يېزىدا ياشاۋاتقان 50 پېنسونېرغا قوشۇمچە پېنسىيە پۇلىنى بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. ناھىيەدىكى باشقا ئادەملەرمۇ ئوزلىرىنىڭ خالىس ياردەملىرىنى ئايىماۋاتىدۇ.

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئوز مۇستەقىللىقىنى ئالغاندىن بېرى دۇنيانىڭ ئۇرغۇللىغان ئەللىرى بىلەن ئىختىسادىي ئالاقىلارنى ئورنىتىۋاتىدۇ. جۇملىدىن، ئوتكەن ژىلدىن باشلاپ يار كەنت شەھىرىدە گېرمانىيەدىن كەلگەن بىر توپ مۇتەخەسسىسلەر ئىشلىمەكتە. بۇلار ئاساسەن گېرمانىيەدىكى چىركو يېنىدا قۇرۇلغان جەمىيەتلىك تەشكىلات ئېكەن. مەخسىتى- تەرەققىي ئېتىۋاتقان ياش دولەتلەرگە ئوزلىرى قوبۇل قىلغان شەپقەت پروگراممىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت. شۇ ئارقىلىق ئوز ئېلىدا دولەت تەرىپىدىن قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈش بولۇپ، يەنى ئۇلارنى ئوزلىرى قوبۇل قىلغان پروگراممىنى تولۇق ھەم ئادالەتلىك ھالدا ئورۇنلىسا، بۇ تەشكىلاتنى دولەت غەمخورلۇقىغا ئالىدىكەن. ئۇلارنىڭ بۇ نىيىتىدىن بىز ھېچ قانداق ياتلىقنى بايقىمىدۇق. ئەكسىچە، ئوز مەبلىغى بىلەن ناكالىرىمىزغا ئاتىغان تورت كولەسكا، ئورغۇن تۈركۈمدە باللار كېيىملىرىنى ئېلىپ كېلىپ، مۇھتاج ئائىلىلەرگە، ژىتىم باللارغا ئوز قوللىرى بىلەن سوغا قىلدى. ناھىيە مەركىزىدىكى بازاردا شەپقەت دۇكىنىنى ئاچتۇق. مەزكۇر دۇكانغا ناھىيە ئاھالىسى ئوشۇق كىيىم-كېچەكلىرىنى ئوتكۈزىدۇ. بىز ئىختىسادىي ئېغىر ئائىلىلەرگە، ژىتىم باللارغا ۋە قېرىلار ئويلىرىگە بۇ كىيىم-كېچەكلەرنى تارقىتىپ بېرىمىز، ياكى دۇكاندا سېتىلغان بۇيۇملارنىڭ ئاخچىسىنى شەپقەت فوندىغا ئوتكۈزىمىز.

ئەندى، ناھىيەدىكى پېنسونېرلارنىڭ پېنسىيەسى ھەققىدە قىسقىچە ئېيتىپ ئوتۇشكە توغرا كېلىۋاتىدۇ. ئوتكەن ژىلنىڭ دېكابىر ئېيىدا ناھىيەدىكى ئەمگەك كوللېكتىۋلىرىدىن پېنسىيە فوندىغا 7 مىللىون تەڭگە ژىغىلدى. ئەندى ناھىيەدىكى بارلىق پېنسونېرلارنىڭ پېنسىيەسىنى بېرىش ئۈچۈن 11 مىللىون تەڭگە كېرەك. پېنسىيە فوندىنىڭ بىردىن تولەۋۇلۇشى چۈشىنىشلىك، يەنى ھازىر كوپلىگەن كارخانىلار، مەھكىمىلەرنىڭ ئىشى پۈتۈنلەي توختىدى. مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش ئازىيىپ كەتتى. شۇڭلاشقا پېنسىيە فوندى ئەمگەكچىلەرنىڭ ماناشىدىن تولۇپ ئېلىنىدىغانلىقىنى ھەممىمىز ياخشى بىلىمىز. شۇنىڭدىمۇ ئوز ۋاقتىدا ماڭلاي تەرىنى توكۇپ، ئېلىمىزنىڭ ئىختىسادىي تەرەققىياتىغا ئۇلۇش قوشقان ئادەملەرنىڭ نېمە ئەيىۋى بار؟ سىز بىلەن بىزمۇ ھازىر ئېلىۋاتقان مائاشىمىزنىڭ 30 پروتسېنتىنى پېنسىيە فوندىغا بەرسەك، بۇ كېلەچەكتىكى پېنسىيەلىرىمىزنىڭ فوندى ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن پېنسونېرلارنى پېنسىيەسىز قالدۇرۇش ھېچ قانداق ئەقىلغا سىغمايدۇ. بۇ كەلگۈسىدە رەتكە چۈشەر دېگەن ئۈمۈتىمىز بار. ھازىر ناھىيەدىكى پېنسونېرلارغا مەبلەغ ئورنىغا ئېھتىياجىدىن چىقىش ئۈچۈن مەئىشىي خىزمەتنى، گازنى ھەقسىز پايدىلىنىشنى يولغا قويدۇق.

خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، ھازىر ئوتكۈنچى دەۋر ھېساپلانغان- بازار ئىختىسادىغا كوچۈش دەۋرىدە بارلىغىمىز بىرلىشىپ، ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا، ئاھالىنىڭ ئېھتىياجى ھاياتىغا غەمخورلۇقنى كۈچەيتىشىمىز كېرەك.

ن. ئەخمەتوۋ،
پانفىلوۋ ناھىيەلىك ھاكىمىنىڭ ئىجتىمائىي مەسىلىلەر بويىچە ئورۇنباسارى.

ئالمۇتا ۋىلايىتى. ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ بارلىق ئېگىلىكلىرىدە ئاۋتوماشىنا ھەم يېزا ئېگىلىگى تېخنىكىلىرىنى تېخنىكىلىق بايقاشتىن ئوتكۈزۈش ژۈرگۈزىلىۋاتىدۇ. بۇ ئىشتا ناھىيەنىڭ «ئاشتىقارىسۇ» سوۋخوزى ياخشى كورسەتكۈچلەرگە يەتتى.
سۈرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) دولەتلىك ئاۋتو ئىنسپېكتور، كىچىك مىلىتسىيە لېيتېنانتى ئې. كولماكوۋ رېمونت ئىشخانىسىنىڭ باشلىغى ئا. ئىبراگىموۋ ۋە شوفيورلار ئا. تۇرسۇنوۋ، س. قويىمبايېۋلار بىلەن سوھبەتلىشىۋاتىدۇ.

د. يۇسۇپوۋ چۈشىرگەن سۈرەت.

ئەكرەم سادىرى

ئالساڭدى باغرىڭغا باغ-باغ قىلىپ سەن

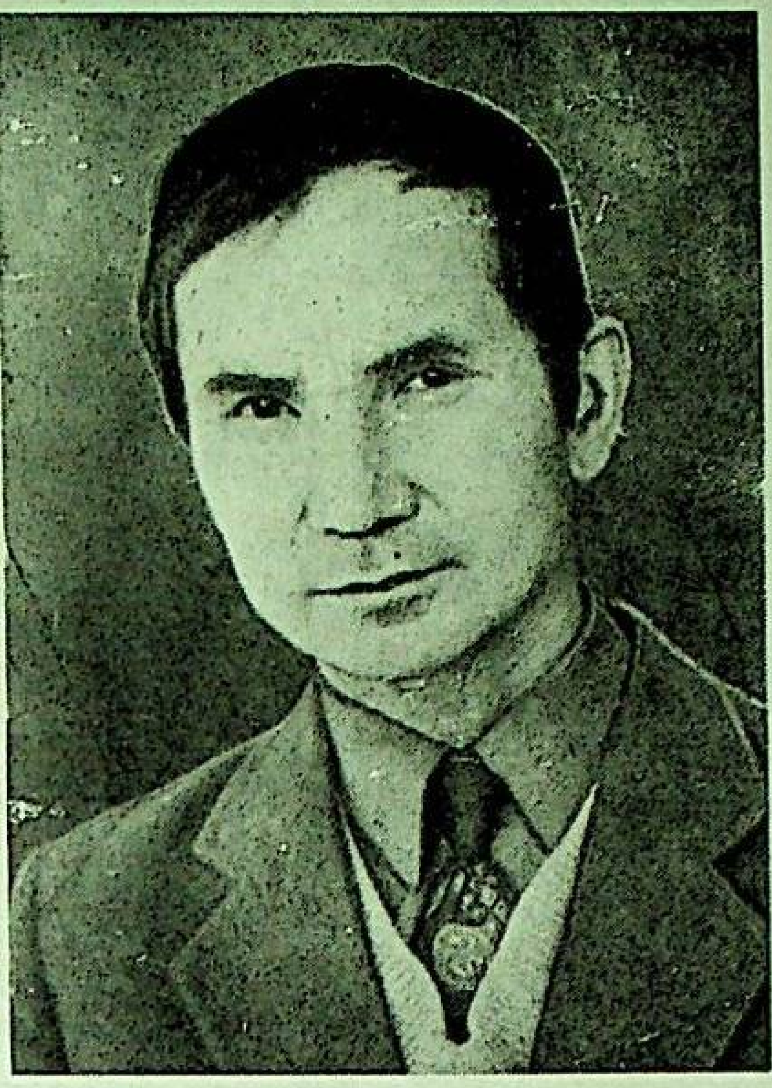

ۋەتەن

ئاسمىنىڭ تۇتەكتى، قاراڭغۇ زىمىن،
بىچارە ئىدىڭ سەن، تۇغۇلغاندا مەن.
بىلمەن، مەجرۇھتى قۇتلۇق تەنلىرىڭ،
زۇلمەتتە قالغانىدىڭ ئاھ، ئەزىز ۋەتەن!

باللىق پەيتىمدە قۇياش چاقنىغان،
خەلقىمىز بىر قېتىم قاقاھلاپ كۈلگەن.
زوقۇمنى كەلتۇرۇپ يەلپۈلدەپ تۇغۇڭ،
جەننەتتەك كۆرۈنگەن ئىدىڭ سەن ۋەتەن.

ژىگىت بوپ قالغاندا سەندىن ئايرىلدىم،
يۇلتۇزۇڭ كەبى بىر كوكىڭدىن كوچكەن.
قايتامسەن ھەي ئوغلۇم؟ دېگەندەك ئانا،
قول شىلتىپ، ئۇزىتىپ قالغانىدىڭ ۋەتەن.

ۋەتەن دەپ كۈيلەشتى شائىر ھەۋەستە،
س.س.س.ر باش پانام، ئۇلۇغۋار دېگەن.
مەن كىمنى كۈيلىدىم ئەسلىيەلمەيمەن،
چۈش كەبى ئۇ چاغلار ئوتۇپتۇ ۋەتەن!

يېشىمىمۇ ئولغايدى، قەدىرىڭ ئوتمەكتە،
تىترەيدۇ تەنھالىق كېچىپ مىسكىن تەن،
دەردىڭگە قىلچىلىك دەرمان بولالماي،
قىزاردىم ئالدىڭدا مەڭگۈلۈك ۋەتەن.

جۇدالىق دەملىرى ئۇزىغانىسىرى،
ۋۇجۇدۇم ئورتىنىپ كويگىنى-كويگەن.
ئارمىنىم- كومۇلسەم قۇتلۇق قوينۇڭغا،
ئالساڭدى باغ-باغ قىپ ئامرىغىم، ۋەتەن!

ئۇيغۇر ئېلى

ھوكۇمرانلى كىنلىك شەرىققە،
ھۇن بوۋىمىز تېپىپ شەرەپ-شان.
ئون ئۇيغۇرنى،
توققۇز ئۇيغۇرنى،
قاتارغا ئۇ پەيلەپ قاتقان،
ئۇيغۇر ئېلى شوھرەتلىك خاقان.

كۆن چىقىشنى- پېتىشقا ئۇلاپ،
دولىتىنى قۇرغان قاراخان.
قۇدرىتىگە يولۋاس باش ئېگىپ،
قۇتلۇق نامى بىباھا ئىنسان،
ئۇيغۇر ئېلى سوتۇق بوغراخان.

تۈركى تىلى- ئۇيغۇرنىڭ تىلى،
«خان تىلى» دەپ ھەقلىق ماختانغان.
قېدىم قەشقەر يۇرتى پەرزەندى،
قەشقەرىي دەپ ئوزىنى ئاتىغان.
ئۇيغۇر ئېلى بوۋام مەھمۇدخان.

قۇتلۇق ئىلمى قەلبىنى يورۇتۇپ،
ئالەم سىرىنى شېىردا ئاچقان،
ياخشىلىقنى كوككە كوتىرىپ
يۇسۇپ خاس ھاجىپ تەۋەرۇك ئىنسان
ئۇيغۇر ئېلى «بىلىكنى» يازغان.

ئەل غېمىنى يېيىشتىن ئارتۇق
ئېيتىڭ نېمە بار يەنە ئوغلان!
ئوچۇپ بىردە لوغۇلداپ يېنىپ،
قىزلىرىمىز قىلىچ ئويناتقان.
ئۇيغۇر ئېلى نازۇك، ئىپارخان!

ئۇيغۇر ئېلى بىلال، سادىرلار،
ئۇيغۇر ئېلى سەئىد ئەھمەدخان،
ئۇيغۇر ئېلى ئەلاخان سۇلتان،
خەلقى ئوچۇن جان پىدا قىلغان،
دۇشمەن كۈلىنى كوككە سورىغان.

ئەمگەك خۇمار يەرنىڭ ماغدىرى
قارا يەردىن ئالار ئالتۇن دان.

كەتمەن چېپىپ، ماڭلاي تەر توكۈپ،
ھاياتنى گۈل-گۈلستان قىلغان
ئۇيغۇر ئېلى مەردانە دېخان.

ئاڭا كوزى تەگدىمۇ ياتنىڭ،
شۇلار بولدى ھەر كويغا سالغان.
بىر ئاتىنىڭ بالىسى تۇرۇپ،
بىر-بىرىگە ئورنى قازغان
ئۇيغۇر ئېلى ئېلىنى ساتقان...

شۇندىن بېرى كېتىپ بەرىكىتى،
ئۇيغۇر دېگەن نامنى ئۇنۇتقان.
سەن «قەشقەرلىق» سەن «تارانچى» دەپ،
بولۇنگەندە، بورە يولۇققان،
ئۇيغۇر ئېلى ئوزىنى ئۇنۇتقان.

ئەندى نېمە بولۇپ قالدۇق بىز،
قولاشمايدۇ ئىشىمىز قىلغان.
دۇشمەن چەتتە خاتىرجەم قالدى،
ئوز ئارا بىز مۇش، تاش ئېتىشقان،
ئۇيغۇر ئېلى غەپلەتتە قالغان.

بۇ قىلىقتىن جانلار تويدى جاق،
قاچان بولار بىزدە ئىتتىپاق!
يولەك بولۇپ تۇرساق يانمۇ-يان،
يوق ئېدىغۇ ئېلىنماس قورغان،
ئۇيغۇر بولساق ئەسلى ئۇيۇشقان!

ئانا

جىم-جىتلىق ئېچرە، ئەسىر قىپ خىيال،
مېھرىلىك كوزۇڭنى ئانا، ئەسلەتتى.
جۇدالىق ئوتلىرى كۈچلۈك ئېھتىمال،
ھارارەت، يالقۇنى دىلنى ئېزەتتى.

ياتىسەن لەھەتتە ئانىجان، بىغەم،
پەرزەنتكە ئاۋالقى تەشۋىشلىرىڭ يوق.
شېئىرىم ھەيكەلدۇر سەن ئوچۇن دېسەم،
جامالىڭ نۇر يېغىپ كورىنەر ئارتۇق.

مەن سېنى ئۇزاتتىم كەلمەس سەپەرگە،
كوز يېشىم ئېتەككە كەتكەندى سىڭىپ.

ئانىلىق ئېقىدەك پارلار ژۇرەكتە،
سوزۇڭنى تۇمار قىپ ژۇرۇمەن ئېسىپ.

سېغىنىپ، ئىزدەپمۇ تاپمىدىم يەردىن،
قىينالدىم تەشنا بوپ سويەلمەي قېنىپ،
ئاناڭ بار ئاسماندا دېسە ئەگەردە،
باراتتىم ئىشەنگىن، پىيادە مېڭىپ.

سەن ئەزىز بالاڭغا جاپاكەش ئانا،
ئۇيقۇسىز بىر كېچەڭ تەڭسىز بىباھا!

پۇغان

(مەرسىيە)

ژىغلاپ تۇرۇپ شېىر يېزىۋاتىمەن،
يېشىمنى ئۇنچىدەك تىزىۋاتىمەن.
مەسھۇشتەك بولۇپ، ئويۇم چېچىلىپ،
يازماقچى سوزدىن ئېزىۋاتىمەن.

سىڭلىم ئوچارغا قانىتىم ئىدىڭ،
مۇڭدىشار بولسام ئامىتىم ئىدىڭ.
ژىتىملىغىمنى بىلىندۇرمىگەن،
ماڭا يولەكتىڭ قامىتىم ئىدىڭ.

يېشىم توكىلەر، تەندە مادار يوق،
ئىشقا قول بارماس ھېچ قارارىم يوق.
سېغىنىپ قالسام ئەندى ئاھ، نېتەي،
مەنزىلگاھىم يوق ھەم بارارىم يوق.

ئاكا، دەپ كىممۇ چىقار ئالدىمغا،
ئەندى كىم يېتەر مىسكىن ھالىمغا.
كۈلكەم تۈگىدى، خۇشلۇق يوقالدى،
دوستلىرىم قېنى يېتەر ھالىمغا؟

ئانام مەزگىلسىز ئالەمدىن ئوتكەن،
ئامەتلىرىممۇ شۇ چاغدا ژۇتكەن.
ئانام يوقلىغىن بىلىندۇرمەتتىڭ،
ئىشىك ئالدىدا سېغىنىپ كۈتكەن.

ئاتام قالدى كوز نۇرى توكۈلگەن،
قىزىسىز ئەندى لەززەت سۇرمەيدۇ.
سىڭلىم بىلەن تەڭ بەختى كومۇلگەن،
خۇداغا دەرتنى ئېيتىپ ئىڭرايدۇ.

ئاتا-ئانىغا جان چىدايدېكەن،
قېرىنداش ئوتى يالقۇنلايدېكەن.

ئاتا

بىر ئەسىرگە تاقالدى يېشىڭ،
مولدۇر كەبى توكىلەر يېشىڭ.
ئالىقاچان يەرگە كومۇلگەن
مۇھەببىتىڭ، ياشلىغىڭ، ئىشقىڭ.

بىر ئاللادىن تىلەيسەن مەدەت،
دەرت بىلەن ياشاش بىزگە غېنىمەت.
ئوتكىشىلىپ قالار بۇ ئېغىر كۈنلەر
ئەل بىلەن بىللە كەچكەن كۈن-ئامەت.

ئۇرۇمچى ۋوكزالى

بۇ مەيدانىدا كوچمەنلەر ئۇرغۇن،
ئولتىرار چارچىغان توگىدەك چوكۈپ.

توغۇلغان يۇرتىنى قالدۇرۇپ ئارتقا،
بىر پارچە يەر ئوچۇن كەپتۇ «ئوز كورۇپ».

ئاڭلىغان بۇ يەرنى بەلكىم ھە، ئۇلار،
جەننەتتەك گۈلستان، خەلقى ژۇگاش دەپ.
ئوزلىشىپ كېتىمىز ئۇيغۇرلار بىلەن،
ئۇلارنىڭ ئويىدا ياتسىنىش يوق گەپ.

شۇ ئېغىر خىيالغا ئوتقۇلدۇر ئۇلار،
«ياردەمگە كەلدۇق بىز» دەيدۇ تېپىپ پەيت.
دوستۇڭ مەن دېگەنگە نان بېرىپ خەلقىم،
ئوزەڭ ئاچ قېلىشىڭ قېدىمى ئادەت...

شائىرەگە

قىزىل ئالما شېخىدا تۇرسا،
چالما ئاتار ئىنساپسىز ئادەم.
گوزەللىكنى ئالىشار ھەممە،
ئارام بەرمەي دىلىغا بىر دەم.

گەر ئالمىغا يەتمىسە قولى،
«ئاچچىق» دەيدۇ كېتىدۇ ژىراق.
تۇتۇن بولۇپ كوڭلىدە قىساس،
كويۇپ تۇگەر ھەسەتخۇر شۇنداق.

ئەينە شۇنداق ئادەملەر، سىڭلىم،
بىرى بۇزار، بىرى تۇزەيدۇ.
چىداپ بىراق ھەسەتكە شائىر،
ياخشىلىقنى دايىم كوزلەيدۇ.

ھايات-كۈرەش، ھايات زەپ تاتلىق،
كۈرەشكەنلەر يېتەر مۇراتقا.
قوڭغۇز كەبى ئوتكەن ئادەملەر
ئايلىنىدۇ تىرىك مۇردىغا.

كەچسە شائىر قەلبىدە ئەلەم،
شېئىردا كورۇنەر ئالەم.

يۇرتۇمغا

نېمە دەپ رەخمەت ئېيتاي يۇرتۇم ساڭا،
ھىممىتىڭگە سوز تاپالماي تۇردۇم مانا.
ئىجادىمغا قانات پۇتۇپ ئۇچاردىڭ سەن،
پەرۋاز قىلىپ ئەلگە يەتتى شېئىرىم شۇڭا.

خەلقىمدە بىر دانا سوز بار مۇنداق دېگەن،
«رەڭگى-روىۇڭ سامان بولماس يۇرتۇڭ
بولسا».
قەدرى تۇتۇپ،
يولەك بولۇپ
غېمىڭ يېگەن،
ژۇرىگىڭدە يېنىپ تۇرغان ئوتۇڭ بولسا.

ئەشۇ ئېسىل دانىشمەنلىك مەزمۇنىغا
بۇگۈن يەتتىم،
مادار بولدۇڭ، مەدەت بولدۇڭ،
روھلىنىپ ھەم زوقلىنىمەن ئېھ، شۇنىڭغا،
ئومەر ئوخشاش گويا يېنىپ مەن تۇغۇلدۇم.

ئاتا يۇرتۇم،
پانا يۇرتۇم، مىڭ رەخمەت،
ئوز بالاڭدەك قانىتىڭغا قىسقىنىڭچۇن،
دەرتلىرىمنى ئونتۇلدۇردۇڭ موشۇ پۇرسەت،
بولدى مېنىڭ روھىم تېتىك،
بېشىم ئۇستۇن...

تۇرغان توختەمۇۋ

ھەسرەت

(ھېكايە)

(ئاخىرى، بېشى 4-5-بەتلەردە).

ئېتىز شىپاڭىدىكى چىراق ئۇچۇرۇلىدە، ئەتراپ يەنىمۇ تۇم قاراڭغۇ بولۇپ كەتتى. ياتاقخانىدىن رەئىسنىڭ سوزى ئاشكارا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئامما مەرۇۋاخۇن يېنىدىكى ئايالىنىڭ كىم ئېكەنلىكىنى ئېنىق بىلەلمىدى. پىچىرلاپ سوزلىگەن ئۇلى تولۇشتەكلا قىلىدۇ. «مەن ئىشىكنى سۇلدۇرۇپ كىرىپ رەئىسنىڭ گېكىتىگىدىن ئالغانلىدا ئەگەر ئۇ قىزىم بولماي قالسىچۇ؟ شۇ چاغدا يەنە مەن گۇناھكار بولۇپ قېلىشىم مۇمكىنغۇ. ھاياتتا ئادەم بالىسىغا گۇنا ئارتىمەن دېسە، توقسان توققۇز سەۋەپ تاپقىلى بولىدىغۇ» دەيتتى ئاتا. ئۇ بەلكى بۇنىڭ قىزى ئەمەستۇ.

ئۇلار قاراڭغۇ ياتاقخانىدا بىر نەرسىگە پۇتلىشىپ كەتتىمۇ، ئورۇندۇقلار تاراقلاپ ئورۇلدى. ئاتا بۇلار بىر نەرسە بولمىغاندۇ دەپ پۇتىنىڭ ئۇچىدا بېسىپ، ياتاقخانىغا يېقىنلىدى. قىز بالىنىڭ ئاستا كۇلگەن كۇلكىسى ئاڭلاندى. ئاندىن ھاراق ئىچىپ، خېلىلا كەيپە بولۇپ قالغان رەئىس غۇدۇڭشۇپ سوزلىدى. قىز يەنە كۇلۇۋەتتى. ئاتىنىڭ قۇلىقىغا غەلىتىلا ئۇنلەر ئاڭلاندى. ھەجەپ. ئەندى ئۇ كىمنى ئەيىپلەپ، كىمدىن ئوچ ئېلىشى كېرەك. ئىشىنىڭ چوڭى ئەندى چىقمىسا. مەلىدىكى قىزلارمۇ شۇنچىلىك بۇزۇلۇپ كەتكەندىمۇ؟ بۇ يەردىكى رەستىلا كىچىك قىزىدىمۇ؟!

مەرۇۋاخۇن ياتاقخانا ئالدىدا قانچە تۇرۇپ قالغىنىنى سەزمىدى. ئىچكىرىدىكى قىزنىڭ نازلىنىپ رەئىسكە ئېيتقان سوزلىرى ئاڭلاندى. تو ئۇشلا ئۇلدەك قىلىدۇ. ئۇنىڭ پۇت-قولى تىترەپ كەتتى. ئاتا ياتاقخانىدىكى زادى كىملەر بولمىسۇن،، بەرى بىر ئۇلارنى ئۇجۇقتۇرۇپ، دەردىنى بىراق تارتماقچى بولدى-دە، ئوپ - چورىسىگە قاراپ كورۇۋېدى، قولىغا ئېلىنىغدەك بىر نەرسە چىقمىدى. ئۇ ئىشىكنى تارتىپ كوردى. ئىچىدىن ئېلىۋالسا كېرەك، ئېچىلمىدى. ياتاقخانا ئىچىدىكىلەر جىم بولۇپ قالدى. كەيىپمىكىن.

ئاتا نېمە قىلارىنى بىلمەي، ئويلىنىپ تۇرغاندا ئېتىز شىپاڭىنىڭ چېتىدىكى تۇڭلارغا قاچىلانغان بېنزىن ئېسىغا چۈشتى. ئۇ ماكچايغان چېلەككە تولتىرىپ بېنزىن قۇيۇپ، تاختايدىن ياسالغان ياتاقخانىنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرىگە چېچىشقا باشلىدى. بىر نەچچە قېتىم قاتنىغاندىن كېيىن يانچۇغىدىن سەرەڭگىسىنى ئېلىپ، ئوت يېقىۋەتتى.

ئوت ھەممە يەرگە بىردىنلا تۇتاشتى. ئاتا كەينىگە داجىپ، بايا ئېشىگنى باغلاپ قويغان يەرگە بارغاندا ياتاقخانىدىن بىرى ژۇگرەپ چىقامدىكىن دېۋىدى، ھېچ كىم چىقمىدى. ئۇلار راستتىلا قاتتىق ئۇيقىغا كەتسە كېرەك. ئۇلىڭ قىزىغا ئىچى ئاغرىدى. شۇ ساق-سالامەت قۇتۇلۇپ كەتسە بولاتتى، دېدىيۇ، ئامما ئوزى ياتاقخانىغا كىرىپ، ئۇلى قۇتۇلدۇرۇپ چىققۇسى كەلمەيتتى.

ئۇ پەقەت ئېشەك ھارۋىسىغا چۈشۈپ، مەلىگە قاراپ ماڭغانىدىلا: «يۈرىتىن، قېرىنداشلىرىمدىن ئايرىلغانلىدا ھېچ نەرسە بولمىغان، ئېدىم، ئەندى قىزىمدىن ئايرىلغانغا تولمەسمەن» دېدى. ئېمىشكىدۇ، ئۇنىڭغا ئەگەر شۇنىڭ ئىچىدىكى ئوز قىزى بولۇپ، ئۇنى ساق-سالامەت قۇتۇلدۇرۇۋالغان بىلەنمۇ، ئۇ بەرى بىر ھېچ كىمگە كېرەك ئەمەستەك، ئەندى پەقەت دەرت-ھەسرەت تېپىپ بېرىدىغاندەك بىلىندى. بولمىسا، مەرۇۋاخۇنىڭ بارلىق ئۇمۇت-ئارمانلىرى كىچىك قىزىدا ئېدى. شۇنى ئۇزۇگرەك بىرگە تۇرمۇشقا چىقىرىۋېلىپ، نەۋرىلىرىنى ئېشەك ھارۋىغا سېلىپ، ئېتىزغا توشۇپ ئۇرسەم دەپ ئارمان قىلىۋېدى، بىراق بۇگۇن شۇ ئارمانلىرى كوككە ئۇچتى.

مەرۇۋاخۇن ئېشىگنى ئوز مەيلىگە قويۇپ بېرىپ، يولدا كېلىۋېتىپ، مېنىڭ ئۇچۇن ھاياتنىڭ قىزىغى ئەندى تۇگىدى، دەتتى. ئۇ بېشىنى ساڭگىلىتىپ، بىر خىل كېلىۋاتقان ئېشىگىنىڭ قاياققا ئېلىپ كېتىپ بارغىنى بىلەن كارى بولمىدى. ھارۋۇ چاقى ئويۇلۇپ كەتكەن يولدىن چىقماي كېلىۋاتىدۇ. مەرۇۋاخۇنىڭ ئويى لاۋۇلداپ كوچلۇك كويۇۋاتقان ئوتتا. ئۇ چاپسان-چاپسانلا شۇ تەرەپكە قاراپ قويىدۇ. كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان رەئىسنىڭ ماشىنىسىمۇ كورۇنمىدى. ئېتىز شىپاڭى تەرەپتىن ۋاقىرىغان ئۇنمۇ ئاڭلانمايدۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا ئۇلار كەيپە پېتى ئۇخلاپ قېلىپ، ئىستا بۇرۇۋۇ تۇم بولىشىپا كېرەك، دەتتى. قىزىنى ئويلىسا، ئىچىنىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشقاندەك قىلىدۇ. بىراق ...

چوڭ يولدا ماشىنىلارنىڭ قاتتىق سىگنال بەرگەن ئۇنلىرى ئاڭلاندى،ئىشەك ھارۋىسى كاللا مېڭىپ توپىسىنى توزىتىۋەتكەن تار يولدىن مەلە تەرەپكە ئايلانغاندىلا، مەرۇۋاخۇن بوجىنى مەھكەم تۇتۇپ، ئەس-ھوشىنى ژىغدى.

ئەلگە خىزمەت — ئالىي ھىممەت

خەيرىخاھ مەھكىمە

موشۇ كۇنلەردە ھەقسىز خىزمەت قىلىدىغان جاي بار دېسە، ھېچ كىم ئىشەنمەس بولۇپ قالدى. ئۇنداق بولغىنى جەمىيەت تۈزۈمىنىڭ ئوزگىرىشى بىلەن بازار ئىختىسادى كۇنىدىلىك ھاياتىمىزغا سىڭىشقا باشلاپ، ئوتكۇنچى دەۋردە ئىختىسادىمىز بۇھرانغا ئۇچرىدى. قىممەتچىلىك ئوۋچ ئېلىپ، خەلق تۇرمۇشى ئامراتچىلىق پاتقىقىغا پېتىۋاتىدۇ. شۇنداق ئېغىر بىر شارائىتتا خەلقنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن قوغداش مەخسىتىدە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى قىزىل يېرىم ئاي ۋە قىزىل كرېست جەمىيىتىنىڭ يېنىدا تىببىي مەھكىمە ئېچىلدى.

ئالمۇتا دولەت تىببىي ئىنستىتۇتى گىگيېنا كافېدراسى ئورۇنلاشقان ئىمارەتنىڭ ئاستىنقى قەۋىتىدە ئېچىلغان داۋالاش بولۇمىدە داۋالىنىش ئۇچۇن ھەممە ئىمكانىيەتلەر مەۋجۇت. بۇ يەردە ئاغرىقلارنى ئوز كەسپىنىڭ ماھىرلىرى ئالىي بىلىملىك دوختۇرلار ئىللىق كۇتۇۋالىدۇ. خەلق سالامەتلىگىنىڭ كۇزەتچىلىرى ئالدىغا ئوزىدىن ئىسپا تىلەپ كەلگەن بېمارلارنى ئالدىرىماي تەكشۇرۇپ، ئېنىق دىاگنوز قويۇشقا تىرىشىدۇ. ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە داۋالاش، بەزى بېمارلارغا داۋالىنىش ئۇسۇللىرى ھەققىدە قىممەتلىك مەسلىھەتلىرىنى بېرىشىدۇ.

ئېغىر ئاغرىقلارنى بولسا داۋالاش بولۇمدە ياتقۇزۇپ، ئوزلىرى داۋالاشقا تىرىشىدۇ، بۇ بېمىننەت خىزمەت ئورنىنىڭ يەنە بىر ئالاھىدىلىگى شەھەردىكى ئەڭ ئۇستا ۋە تەجرىبىلىك دوختۇرلارنى ئوز مەھكىمىسىگە توپلاشقا، ئۇلارنىڭ بىلىم ۋە تەجرىبىسىنى كىشىلەرنىڭ سالامەتلىگى ئۇچۇن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىشىدا.

مەزكۇر تىببىي مەھكىمىنىڭ قۇرۇلۇشىدىكى ئاساسىي مەخسەت ئىجتىمائىي جەھەتتىن قوغدالمىغان، شۇنداقلا شەھەرگە ئېقىپ كېلىپ قالغان كىشىلەرگە ھەر تەرەپلىمە تىببىي ياردەم كورسىتىشتىن ئىبارەت. شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، ئادەملەر تەسادىپىي ھادىسىلەرگە دۇچ كېلىپ قالسا، ئۇلارغا دەرھال تىببىي ياردەم قىلىش، مابادا قازاغا ئۇچرىسا،ئۇنىڭ ئائىلىسىگە خەيرىخالىق ياردەم بېرىشنى ئۇلار ئوزلىرىنىڭ ئىنسانىي بورچى دەپ بىلىدۇ.

مەزكۇر تىببىي دەرگاھنىڭ باشلىغى ئا. ن. ئىۋانچېنكونىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا داۋالاش بولۇمدە سىرتتىن كېلىپ قالغانلار بىلەن ئامراتلاردىن تاشقىرى خالىغان ئادەم داۋالىناتتىم دېسە، ئۇلارنى ئىللىق قارشى ئالىدۇ. مابادا ھاراقكەش ۋە نەشەخورلار داۋالىنىش نىيىتىنى بىلدۇرۇپ، مەھكىمىگە كەلسە، ناركولوگ دوختۇرلىرىمىز ئۇلارغا ياردەم قولىنى سۇنىدۇ. ھەتتا داۋالانغۇچىلارنىڭ شەخسىيىتى مەخپىي ساقلىنىدۇ.

مەزكۇر خەيرىخاھلىق تىببىي مەھكىمىسى شەھەرلىك سالامەتلىكنى ساقلاش باشقارمىسىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئېچىلغان. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ بۇ داۋالاش ئورنىدا قىلىنغان داۋالاش ئۇسۇلى بىلەن بېمارلارغا بېرىلگەن مەسلىھەتلەر ئۇچۇن ئۇلار جاۋاپكەرچىلىكنى تولۇق ئوز زىممىسىگە ئېلىشقان.

بۇ تىببىي داۋالاش بولۇمدە ھەممە نەرسە خەيرىخالىق مەخسىتىگە ماس ھالدا بېكارغا قىلىنىدۇ. ئامما بۇنداق ئىنسانلار ھاياتى ئۇچۇن كۇرەشىۋاتقان خالىسانە داۋالاش ئورنىغا بۇگۇنكىدەك قەھەتچىلىك زاماندا ماددىي ياردەم قىلغۇسى بارلار بولسا، ئۇلارنىڭ ياردىمىنى ئېلىشتىن ۋە ئۇنى ئېغىر ئاغرىقلارنى داۋالاشقا ئىشلىتىشتىن بوي تولغىمايدۇ. سەۋەۋى، بۇ قىزىل يېرىم ئاي جەمىيىتىنىڭ پرىنسىپلىرىغا قارشى كەلمەيدۇ. قىزىل يېرىم ئاي ۋە قىزىل كرېست جەمىيىتىنىڭ ئورنى ئالمۇتا شەھىرى دىنمۇخامېد قونايېۋ كوچىسىنىڭ 86-ئويىگە جايلاشقان بولۇپ، قوبۇلخانىسىنىڭ تېلېفون نومېرى: 616292. تىببىي داۋالاش بولۇمى بولسا گاگارىن كوچىسى 206 «ژ» ئويىدە. خالىغۇچىلارغا ئىشىك دايىم ئوچۇق.

مولداخان مۇقاتايېۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

مېنىڭ چىرايلىق توشقىنىم بار.
پ. ئەخمەتوۋنىڭ چۈشەرگەن سۇرەت ئېتيۇدى.

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ مىكرورايونلار جامائىتى يۇرت موتىۋەرلىرىنىڭ بىرسى رەپقەت مېھراموۋقا ئوغلى

ئابلەھەقنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۇرىدۇ.

كېلىشىم ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ

بۇگۇنگە قەدەر روسسىيە ئەخبارات قۇراللىرى چېچەنلەر داھىسى د. دۇدايېۋنىڭ گروزنىيدا ئورۇۋشنى توختىتىش بويىچە قول قويۇلغان كېلىشىم بىلەن كېلىشمەيدىغانلىقى ھەققىدە كوپلىگەن خەۋەرلەرنى تارقاتقىنى بىلەن،ئاخىرقى خەۋەرلەر ھەقىقەت باشقىچە ئېكەنلىگىنى كورسەتتى.

دۇدايېۋ باشقۇرىدىغان مۇداپىيە كومىتېتى بۇ كېلىشىمنى ئورۇنلاشقا كورسەتمە بەرگەنلىگىنى بىلدۇردى. ئەندى بەزىلەرنىڭ دۇدايېۋنىڭ باشقىچە پىكىردە ئېكەنلىگى توغرىلىق ئېيتقانلىرى بۇلگۇنچىلىك ھەرىكەت ئېكەنلىگى مەلۇم بولماقتا.

باش مۇھەررىر
ي. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
نېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
يا. سەمەدىي

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 33-84-59،باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - روييۇڭ سامان بولماس

1995
يىل
12-ئاۋغۇست
№31
شەنبە
(3988)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئاباي قازاقنىڭ ئۇلۇغ شائىرى ھەم مۇتەپەككۇرى

كۆپ مىللەتلىك قازاقستان خەلقىنىڭ مەنىۋىي بايرىمى

9-ئاۋغۇست كۈنى ئالمۇتىدا، جۇمھۇرىيەت سارىيىدا ئۇلۇغ قازاق شائىرى ۋە مۇتەپەككۇرى ئابايىنىڭ 150 يىللىقىغا بېغىشلانغان جامائەتچىلىكنىڭ تەنتەنىلىك مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى.

ئۇنىڭ باشلىنىشى ئالدىدىن جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ، يۇنېسكو، ئەزەربەيجان، قىرغىزستان، تۈركمەنىستان، ئۆزبەكىستان، روسسىيە، يېقىن ھەم يىراق چەت ئەلنىڭ باشقا مەملىكەتلىرىنىڭ، خەلقئارا تەشكىلاتلارنىڭ، قازاقستان ۋىلايەتلىرى ۋە ئالمۇتا شەھىرى دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ رەھبەرلىرى ساراي ئالدىدىكى ئاباي ھەيكىلىگە گۈللەرنى قويدى.

پرېمېر-مىنىستىر ئەكېژان قاژىگېلدىن مەجلىسنى ئېچىپ، بۇ تويغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئالمۇتىغا كۆپلىگەن ئەللەردىن مېھمانلار كەلگەنلىكىنى ئېيتتى، پرېمېر-مىنىستىر بارلىق قازاقستانلىقلارنىڭ نامىدىن ئۇلارنى تەبرىكلىدى.

ئەكېژان قاژىگېلدىن تەنتەنىلىك مەجلىسنى ئۇچۇق دەپ ئېلان قىلدى. قازاقستان دۆلەت گىمنى ئورۇنلاندى.

ئاندىن كېيىن جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ «ئاباي ھەققىدە سۆز» دېگەن دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى. دۆلىتىمىز باشلىقىنىڭ دوكلادى چوڭ دىققەت بىلەن تىڭشالدى.

مەجلىستە سۆزلىگەن يۇنېسكونىڭ باش دىرېكتورى فېدېرىكو مايور، روسسىيە فېدېراتسىيەسى پرېزىدېنتىنىڭ شەخسىي ۋەكىلى، روسسىيە فېدېراتسىيەسى ھۆكۈمىتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى يۇرىي ياروۋ، قىرغىزستان پرېزىدېنتى ئاسقار ئاقايېۋ، تاتارستان پرېزىدېنتى مىنتىمىر شايمىيېۋ، ئۇكرائىنا ۋىتسې-پرېمېرى ئىۋان كۇراس، روسسىيە فېدېراتسىيەسى پەنلەر ئاكادېمىيەسى دۇنيا ئەدەبىياتى ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى فېلىپ كۇزنېتسوۋ، ئەزەربەيجان پرېزىدېنتى گېيدار ئەلىيېۋ، تۈركىيە پرېزىدېنتىنىڭ باش مەسلىھەتچىسى، تۈرك-قازاق دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى نامىك كېمال زېيبېك، تۈركمەنىستان مەجلىسىنىڭ رەئىسى ساخات مۇرادوۋ سۆزگە چىقتى.

ئۇلار پەقەت قازاق خەلقى ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى سەييارىنىڭ بارلىق خەلقلىرى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئۇلۇغ ئاباي ئىجادىيىتىنىڭ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكى توغرىلىق ئېيتتى. دانىشمەن، ئىنسانپەرۋەر ۋە مەرىپەتچى ئۆز يۇرتداشلىرىنى چەت ئەل يازغۇچىلىرىنىڭ كلاسسىك ئەسەرلىرى بىلەن بىرىنچى بولۇپ تونۇشتۇردى. ئۇ ھەممىنى بىرلىشىشكە ۋە ئېچىلىشقا چاقىردى، ھەر قانداق زورلۇق-زومبۇلۇققا، مىللىي بۆلۈنۈش كۆرۈنۈشلىرىگە قارشى چىقتى. شۇڭلاشقىمۇ ئاباي مىراسى ۋە ئۇنىڭ ئىسمى مەڭگۈ ياشايدۇ. ئا. قۇنانبايېۋ ھەر قاچان ئىنسانىيەتنىڭ يېڭى-يېڭى ئەۋلادلىرى ئۈچۈن ئۈلگە بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ.

قىسقا تەنەپپۇستىن كېيىن جۇمھۇرىيەت سارىيىدا قازاقستان ۋە باشقا ئەللەر سەنئەت ماھىرلىرىنىڭ كونسېرتى بولۇپ ئۆتتى.

يۇبىلېيلىق تەنتەنىلەر 10-ئاۋغۇستتا ئاباي يۇرتىدا - سەمەي ۋىلايىتىدە داۋاملاشتى.

(قازتاگ).

ئابايغا ئىلتىپات بىلدۈرۈپ ...

قازاقستان پايتەختىدىكى كىنو ئۆيىدە «ئاباي» ناملىق فىلىمنى تۇنجا قېتىم كۆرسىتىش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى. بۇ مەراسىمغا جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ قاتنىشىپ، باش روللارنى ئوينىغان ئارتىستلارنى سەممىي تەبرىكلىدى.

* * *

ئالمۇتىغا، ئابايىنىڭ 150 يىللىقىغا بېغىشلانغان تەنتەنىگە كۆپلىگەن يېقىن ۋە يىراق چەت ئەللەرنىڭ، خەلقئارا تەشكىلاتلارنىڭ رەسمىي دېلېگاتسىيەلىرى، ئاتاقلىق پەن ۋە مەدەنىيەت ئەربابلىرى كەلدى. 7-ئاۋغۇست كۈنى ۋىتسې-پرېزىدېنت ئېرىك ئاسانبايېۋ مىسىردىن، گېرمانىيەدىن ۋە تۈركىيەدىن كەلگەن مېھمانلارنى قوبۇل قىلدى.

* * *

ئۇكرائىنانىڭ ھۆكۈمەت دېلېگاتسىيەسى ئالمۇتىنى كىيېۋ بىلەن تۇراقلىق باغلاشتۇرىدىغان «ئائېروسۋېت» ئاۋىا كومپانىيەسىنىڭ سامولىيوتى بىلەن ئۇچۇپ كەلدى. ئۇكرائىنانىڭ ۋىتسې-پرېمېرى ئىۋان كۇراسنى قازاقستان پرېمېر-مىنىستىرىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى ۋىتالىي مېتتې قارشى ئالدى.

* * *

ئابايىنىڭ 150 يىللىق مەرىكىسى شەرىپىگە بېغىشلانغان تەنتەنىلەرگە قاتنىشىش ئۈچۈن كەلگەن خىتاينىڭ، پاكىستاننىڭ، تاجىكىستاننىڭ ۋەكىللىرىنى 7-ئاۋغۇست كۈنى پرېمېر-مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى ئىمانغالى تاسماغامبېتوۋ قوبۇل قىلدى.

* * *

ئالمۇتىغا بېلارۇس، گرۇزىيە، مولداۋا، ئارمېنىيە، ئەزەربەيجان، تاتارستان، ئۆزبەكىستان، روسسىيە فېدېراتسىيەسى، باشقۇرتستان، قىرغىزستان، تۈركمەنىستان مەملىكەتلىرىدىن ۋە سانكت-پېتېربۇرگ شەھىرىدىن كەلگەن دېلېگاتسىيەلەرمۇ ئىللىق كۈتۈۋېلىندى.

ئابايىنىڭ 150 يىللىق تويىنى نىشانلاشقا ئىران، ھىندىستان، ۋېنگرىيە، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ۋەكىللىرى، يۇنېسكونىڭ رەسمىي دېلېگاتسىيەسى كەلدى.

* * *

ئالمۇتىدىكى ئاباي پروسپېكتىدا «ئاباي يولى» ناملىق تېئاتىرلاشتۇرۇلغان تەنتەنىلەر بولۇپ ئۆتتى.

ئالىم ۋە ئەدىبلەر ئاباي ھەققىدە

ئاباي ئۆزىنىڭ زامانى ۋە زامانداشلىرىدىن كورمىگەن ھورمەتنى بىزدىن، ئۆزى مەنلىيا قىلغان ئەۋلادىدىن كوردى. ھايات چېغىدا يېتەلمىگەن ئارزۇ-ئارمانلىرىغا بۈگۈن يەتتى. ئاباي مىراسى ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا، ئەسىردىن ئەسىرگە ئوتۇپ ماڭىدۇ، ئەسىر قىلىنغانسىرى، ئالماس قىرىدەك پارلاپ، ياشىرىپ، ئۆز ئۆرنىنى توكۇۋېرىدۇ.

مۇختەر ئەۋېزوۋ،
ئاكادېمىك يازغۇچى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور.

* * *

ئاباي ئۆز شېئىرلىرىنىڭ ماۋزۇسى كەڭىيىشى ۋە ئىدىيەۋى مەزمۇنى چوڭقۇرلىشىشى بىلەن رېئالىستىك سەنئەت يولىدا ئىشەشلىك قەدەم تاشلىدى. ئۇنىڭ پوئېتىكىلىق دۇنياسى ئالدىدا چىنلىقنىڭ ئۇنىڭ زامانداشلىرى ئاقىنلار يېتەلمىگەن تەرەپلىرى ئېچىلىشقا باشلىدى.

م. سىلچېنكو،
پروفېسسور، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

* * *

ئاباي ئىجادىيىتى 19-ئەسىردىكى قازاق ئەدەبىياتى تارىخىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل قازاق خەلقىنىڭ تارىخىدا يۈز بەرگەن ناھايىتى ئۇلۇغ ھادىسىدۇر. چۈنكى ئۇ ئۆز ھاياتىدىمۇ، ئەدەبىياتتىمۇ خەلق مۇڭىنىڭ كۈيچىسى بولدى. يات ئۇنسۇرلارنى ھېچ ئايىماي تەنقىتلەپ ئاشكارىلىدى، ئۆز زامانىنىڭ ئىلغار ئىدىيەلىرى بىلەن غايىلىرىنىڭ پائال تەشۋىقاتچىسى بولدى.

مۇخامېدجان قاراتايېۋ،
پروفېسسور، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

* * *

ئاباي كەبى ئۇلۇغ ئاقىنلارنىڭ ئورنى-تارىخىي ئەھمىيىتى بار زور ئۆزگىرىشلەرگە، ئەزىز ئېلىنىڭ بىر بالداقتىن يەنە بىر بالداققا ئېگىز ئورلەۋېرىشىگە قايسى ۋاقىتتا باشلىغۇچى ۋە قايسى ۋاقىتتا قوشلىغۇچى بولۇشىنى بىلىشكە باغلىقتۇر. بۇ يېقىدىن ئېلىپ قارىغاندا ئاباي كوز قاراشلىرىدا ئۇلۇغ يازغۇچى لېۋ تولستوي بىلەن ئۈندەشلىك بار. تولستوي كەبى ئابايمۇ كۈنى پۈتكەن كونا زامانىنى، زومىگەرلىكنى، مەنسەپپەرەسلىكنى، قوسىقى توقلۇقتىن بۇزۇلۇپ كېتىپ بارغان ياشلارنى قاتتىق تەنقىت ئاستىغا ئالدى ۋە ئۇلارنى ئىلىم-بىلىم ئېلىشقا، ئەمگەك قىلىشقا، ئادىل تۇرمۇش كەچۈرۈشكە دەۋەت قىلدى. ئەلۋەتتە، بۇ ئابايىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ خىسلەتلىرى ئىدى.

غەبىت مۈسرېپوۋ،
ئاكادېمىك يازغۇچى، سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى.

* * *

ئاباي ئوزىنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنلۇق شېئىرلىرى بىلەن قازاق شېئىرىيىتىنىڭ دائىرىسىنى ئېخىمۇ كەڭەيتتى، بۇرۇن قازاق شېئىرىيىتىنىڭ قۇچىقىغا سىغمىغان مەسىلىلەرنى، ھايات كورۇنۇشلىرىنى ئوز ئەسەرلىرىگە ئاساس قىلىپ، كۈيلىدى. شېئىرىيەت ئادەم جېنىنىڭ سىر-سۈيەتلىرى ئاساسىدا قۇرۇلىدۇ. ئاباي مۇشۇ سىرلى چوڭقۇر ئۇقۇقان ئېستېتىكىلىق، ئىجاتكارلىق مەدەنىيىتى ژۇقۇرى ئالاتلىق يازغۇچى، ياۋروپىنىڭ ۋە رۇسىنىڭ ئىنقىلاۋىي دېموكراتلىرىنىڭ ئىلغار ئېستېتىكىسى بىلەن قۇراللىنىپ، زامان تەلۋىگە مۇۋاپىق يۈكسەك ئىدىيە دەرىجىسىگە كوتىرىلگەن ئەلگە مەشھۇر شائىردۇر.

ت. نۇرتازىن،
پروفېسسور، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

* * *

ئاباي ئەڭ ئالدى بىلەن خەلقپەرۋەر شائىر. ئۇ خەلقىگە ياخشىلىق قىلىش ئۈچۈن مەرىپەتپەرۋەرلىك يولىنى تاللاپ ئالدى. شۇ يولدا ئاياناماي خىزمەت قىلدى. قازاقنىڭ مىللىي يازما ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسىنى سالدى. دېموكراتىيەلىك ئەدەبىياتىنىڭ كلاسسىكى بولدى. ئاباي شېئىرلىرىنىڭ ئىدىيەۋىلىكى ئۇنىڭ بەدىيلىكىنى، ماھارىتىنى كۈچەيتىپ، قازاق ئەدەبىياتىنى كېڭەشلەر ھوكۇمىتى دەۋرىگىچە بولۇپ كورمىگەن بالداققا، يېڭى چوققىغا كوتەردى. ئابايىنىڭ ئۇلۇغلۇقى-ئەڭ ئالدى بىلەن مۇشۇنىڭدا.

م. ئاقىنژانوۋ،
پروفېسسور، تارىخ پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

* * *

ئاباي ئۆزىنىڭ ئەجايىپ يۈكسەك ئەسەرلىرى بىلەن قازاق شېئىرىيىتىنى ئېخىمۇ بېيىتىپ رىۋاجلاندۇردى. ئۇ ئەڭ ئالدى بىلەن قازاق شېئىرىيىتىدە بۇرۇلدىن موجۇت بولۇپ ئۇرغان سىياسىي لىرىكا ژانرىنى يەنىمۇ كۈچەيتىپ تەرەققىي قىلدۇردى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، قازاق ئەدەبىياتىغا لىرىكىنىڭ مەدەنىيەتلىك ئەللەر شېئىرىيىتىدە بولىدىغان باشقا ژانرلىرىنىمۇ ئۇلجا قېتىم ئېلىپ كەلدى. ئەگەر ئېنىغراق ئېيتساق، مۇھەببەت، تەبىئەت، كوڭۈل كەيپى لىرىكىلىرىنى كوپلەپ يازدى ۋە ئۇلارنى بارچە كۈچلۈك، بارچە گوزەل قىلىپ ياراتتى.

ب. كېنژېبايېۋ،
پروفېسسور، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

* * *

ئاباي قۇنانبايېۋ يېڭى، ھاياتبەخش، ئىجتىمائىي جەھەتتىن ئوتكۈر شېئىرىيەتنى ياراتتى، ماھىيەتتە ئەدەبىي تىلنىڭ باشلامچىسى بولدى. ئۇ ئۆز خەلقىنى، ئۇنىڭ مەدەنىيىتىنى ۋە ئانا تىلىنى ئۆزىگە خاس سەمىمىيەت ۋە قىزغىنلىق بىلەن سويدى.

ن. ساۋرانبايېۋ،
پروفېسسور، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

نەشرگە تەييارلىغان ئا. غەنىيېۋ.

دانالىق ئۆرۈگىنى سەپكەن

يۇنېسكونىڭ 1993-ژىلقى نويابىردا ئوتكەن 27-سېسسىيەسىدە مۇشۇ تەشكىلاتنىڭ ئەزالىرى، 180 مەملىكەتنىڭ ۋەكىللىرى، ئابايىنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 ژىل تولۇشىنى مۇناسىپ نىشانلاش توغرىلىق بىر ئېغىزدىن قارار قوبۇل قىلدى. سەۋەۋى، ئاباي-دۇنياۋىي ئەھمىيەتلىك مۇتەپەككۇر. ئۇ ئوقۇغۇچىغا ئۆزىنىڭ ئاتىنلىق سېزىمى بىلەنلا تەسىر قىلىپ قالغىنى يوق، ئۇ ئىنسانىيەت ئاڭىغا دانالىق ئۆرۈگىنى سەپكەن دانىشمەن. ئۇ ناھايىتى بىلىملىك، ھەتتا ئۇنى تەگرى تەرىپىدىن يارىتىلغان ئەۋلىيا دېسىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭ پوئېزىيەسىدىن ئادەمگە بولغان خۇشتارلىقنى ھىس قىلىسەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئادەم قەلبىنى چىرمىغان قاراڭغۇلۇق بىلەن نادانلىققا قارشى رەھىمسىز كۈرەشكە چاقىرىدۇ.

ئۇنىڭ گۇمانىستىك ئىدېيەلىرى ياۋروپىنىڭ كلاسسىكىلىق فىلوسوفىيەسى بىلەن قانداق ماسلىشىپ، جىپسىلاشقىنىغا ھەيران قالماسقا چارە يوق. بىر چاغلاردا قازاق شائىرىنى ئويلاندۇرغان مۇئەممالار ھازىرقى ۋاقىتتا ھەر بىر خەلق ۋەكىلىنىڭ ژۈرىكىنى تەۋرىتىۋاتىدۇ دېسەم، ئارتۇق ئېيتقانلىق بولماس.

ئەگەر بىزنىڭ نۇقتەئى نەزەرىمىزدىن قارىساق، ئاباي پەقەت قازاق خەلقىنىڭلا شائىرى ئەمەس، ئۇ پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ شائىرى. مەن يەنە قايتىلاپ تەكرارلايمەن: ئاباي-دۇنياۋىي پوئېزىيە سەردارلىرى بىلەن قاتار تۇرغان مۇتەپەككۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز ئابايىنىڭ 150 ژىللىقىنى 1995-ژىلى يۇنېسكونىڭ شتاب-كۋارتىرىسىدا نىشانلاشنى دۇرۇس تاپتۇق.

فېدېرىكو مايور،
يۇنېسكونىڭ باش دىرېكتورى.

ئالمۇتىدىكى تەنتەنىلەر

قازاقستان دىيارى ئۇلۇق شائىر ۋە مۇتەپەككۇر ئاباي تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىقىنى تويلاۋاتقان مۇشۇ كۈنلەردە قازاق خەلقىنىڭ مۇستەقىللىكى ھەقىقىي مەنادا تەنتەنە قىلىنغاندەك بولدى. ئابايىنىڭ جاھان مەدەنىيىتى خەزىنىسىگە قوشقان بىباھا تۆھپىسى مەرىكە كۈنلىرىدە ئېخىمۇ ياققال نامايەن بولدى.

ژۈرىكىمىنىڭ ئۆۋىگە چوڭقۇر بويلا،
مەن ئېپىشماق ئىنسانمەن، ئۇنىمۇ ئويلا...

دەپ يازغان ئېدى دانىشمەن ئاباي.

بىز قازاقستانىنىڭ پايتەختى ئالمۇتىدا 8-ئاۋغۇست كۈنى بولۇپ ئوتكەن مەرىكە تەنتەنىسىنى تەسۋىرلەپ بېرىش ئۈچۈن ئاباي پروسپېكتىنى بويلاپ يولغا چىقتۇق. شۇ كۈنى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ 8 ناھىيەسى ئاباي كوچىسىغا 8 ئاۋۇل قۇرۇپتۇ. ئۇ ئاۋۇللاردا سودا مەركەزلىرى، سپورت شەھەرچىسى، چەۋەرلەر شەھەرچىسى، مەدەنىي ئاقارتىش يۇرتى، كورگەزمىلەر ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، تاكى ئابايىنىڭ ھەيۋەتلىك ھەيكىلى يېنىغىچە يولنىڭ ئىككى قانىتىغا ئوتاۋلار تىكىلگەن. كوچىدا ئادەم دەريا بولۇپ ئاقىدۇ، ھەممىلا مىللەت ۋەكىللىرى ئۇلۇق ئاباي مەرىكىسىنى نىشانلاش ئۈچۈن كوچىغا چىقىپ كەتكەندەك. ئۇلارنىڭ ئۈزىدە خۇش تەبەسسۇم.

بۇ كۈنى ھاۋا ئوچۇق، ئاسمان مۇسەپپا! «ئاباي ژۇلى» ناملىق تىياتىرلاشتۇرۇلغان ژۈرۈش تويغا ئالاھىدە كورگەم تۇس بېرىپ تۇراتتى. م. ئەۋېزوۋ كوچىسىدىن تاكى س. مۇقانوۋ كوچىسىغىچە ئەۋېزوۋ ناھىيەسى ئۈچ ئاۋۇل قۇرۇپتۇ. «زېرە»، «ئۇئاژان»، «مۇختار» دەپ ئاتالغان ئاۋۇللاردا 19-ئەسىردىكى قازاق جەمىيىتىنىڭ كورۇنۇشى، كورگەزمىلەر، ئاباي ۋە ئۇنىڭ زامانداشلىرى ھاياتى توغرىلىق ھېكايە قىلىنىدۇ. ئاباي پروسپېكتىنى بويلاپ ماڭسىڭىز، كالىنىن ناھىيەسى قۇرغان ئۈچ ئاۋۇلغا كېلىسىز. «قۇنانباي» ئاۋۇلىدا 19-ئەسىردىكى قازاق خەلقىنىڭ تۇرمۇشى، سىياسىي-ئىجتىمائىي ئەھۋالى بىردىنلا كوزگە چېلىقسا، «شەكەرىم» ئاۋۇلىدا ئۇلۇق ئابايىنىڭ شاگىرتلىرى بىلەن تەپسىلىي تونۇشقىنى بولىدۇ. چوڭ كوچىنىڭ ئىككى قاسنىقىغا باشقا ناھىيەلەرمۇ «تۇغژان»، «تۇسىپان»، «بوكەي»، «ماناۋىيە»، «ئەبدىراخمان»، «ئېربول»، «ژېدېباي»، «تاتيانا»، «قاراۋۇل»، «ئاباي»، «ئەيگېرىم» ئاۋۇللىرىنىڭ يوغان ئاق ئويلىرىنى تىكىشكەن بولۇپ، ئۇلارنى بىر قۇر ئارىلاپ چىقسىڭىز، ئابايىنىڭ ئۇلۇقلىقىغا چىن ژۈرەكتىن تەن بېرىسىز.

كوچىنى بويلاپ ماڭسىڭىز، تىلى باشقا، دىلى بىر ئادەملەرنى، بوۋايدىن تارتىپ بوۋاقىچە بولغان سەبلەرنى ئۇچرىتىسىز. ئۇلارنىڭ ھەممىسلا ئابايىنى ئۆزىمىزنىڭ دانىشمەن بوۋىسى دەپ، ئۇنىڭ 150 ژىللىق تويىنى خوشال-خۇرام ئويناشتى.

قازاقستانىنىڭ مۇستەقىللىكى شەرىپى بىلەن ئابايىنى چۈشىنىدىغان ۋاقىت ئەندى يېتىپ كەلدى. ئابايتى ئۇلۇقلايدىغان زامان ئەندى تۇغۇلدى. زادى ئابايىنى ئوستۇرگەن خەلق بىز دەپ قانچە ماختانساق، ئۇنىڭ شۇنچە ھەققى بارغۇ! شۇنىڭ بىلەن ئابايىنى تۇققان، ئابايىنى ئۇققان، ئابايغا قۇلاق سالغان مىللەت- بىز دەپ ماختانساق، قانچە ياخشى بولار ئېدى، دەيدۇ قازاقستان خەلق يازغۇچىسى ئەبىش كېكىلبايېۋ.

ئۇلۇق ئاباي توغرىلىق ئوي قوزغاش، پىكىر ئېيتىش قىيىن. ئۇ توغرىلىق ئويلىساڭ، ئابايىنى تونۇپ، بىلىپ بولدۇقمۇ دېگەن ئورۇنلۇق سوئال ھەر بىر ئادەمنى چىرماۋېلىشى تۇرغان گەپ.

بىز ئالمۇتا شەھىرىدە 8-ئاۋغۇستتا ئوتكەن ئاباي تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىقىغا بېغىشلانغان مەرىكىنىڭ پەقەت بىرلا كۈنىنى كوز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈشكە تىرىشتۇق. بىز ئەينە شۇ بىرلا كۈندە ئاباي ئارقىلىق قېرىنداش قازاق خەلقىنىڭ ئوتمۇشىنى، بۈگۈنىنى ۋە كەلگۈسىنى كورگەندەك بولدۇق.

ئىبراھىم ئەخمەتسابىر.
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

سۈرەتلەردە: ئۇلۇق مۇتەپەككۇر شائىر ئابايغا بېغىشلانغان تەنتەنىدىن كورۇنۇشلەر.

ر. ژۇبانوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

يادنامە

ئابايىنى ئەسلىگەندە..

قېرىنداش قازاق خەلقىنىڭ بۈيۈك مۇتەپەككۇر شائىرى ئاباي قۇنانبايېۋنىڭ مۇبارەك نامىنى ھەر ئەسلىگىنىمىزدە ئۇنىڭ مۇقەددەس قەبرىگاھىنى گۈل-چېچەكلىك، باغۇ-بوستانلىق ئايلاندۇرۇشتا ھالال مېھنىتى بىلەن ئاز-تولا بولسىمۇ ئۈلۈش قوشقان بىر تۇققان، قېرىنداشىم قۇربان سىدىقنى تونۇگەمەس جۇدالىق ۋە پۈتمەس غەم بىلەن ياد ئېتىمەن.

62-يىلنىڭ ئاپرېل ئايلىرىدا بىزنىڭ ئائىلىمىزمۇ، خۇددى باشقا مىڭلىغان ئۇيغۇر ئائىلىلىرىگە ئوخشاش، ئۆزىمىزنىڭ قۇتلۇق ماكانىمىزنى، قەۋمۇ-قېرىنداشلىرىمىزنى، بىر سوز بىلەن ئېيتقاندا، مۇقەددەس ۋەتىنىمىزنى تاشلاپ، كېڭەش ئېلىگە ئوتكەن ئىدى.

تەگىرىمىز رىسقىمىزنى شەمەي ۋىلايىتىنىڭ قاراۋۇل (ئاباي ناھىيەسى) يېزىسىغا چاچقان ئىكەن، شۇ يەردىكى «ئاباي» نامىلىق سوۋخوزغا ئورۇنلاشتۇق. قازاق قېرىنداشلىرىمىز بىزنى سەمىمىي قارشى ئېلىپ، ئوي-ماكان ۋە ئىش بىلەن تەمىنلىدى. شۇنداق بولسىمۇ جەدىپايدىكى ئاباي قەبرىگاھىنى زىيارەت قىلىپ كەلگەن ئاكام ئېمىدىندۇر كۆڭلى تولمىغاندەك پەرىشان ئۈزۈرەتتى. ئاردىن ئۇزاق ئوتمەي، ئۇنى ناھىيەلىك ئىجرائىيە كومىتېتقا چاقىرىشتى. كېيىن بىلسەك، ئۇلۇغ شائىرنىڭ مىسكىنلىشكەن قەبرىنى ئاۋاتلاشتۇرۇش توغرىلىق ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ- تەلەپلىرىنى قوللىغان ناھىيە رەھبەرلىكى بۇ ئىشنى ئەنە ئۇنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇپتۇ.

بىزنىڭ ئائىلە جەدىپايغا كوچۇپ كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى ئاكام مەرھۇم بىزنى شائىرنىڭ ئۆز قولى بىلەن ھۇلىنى قۇرغان ئۆيىدىن 1-2 چاقىرىم نېرىدا جايلاشقان ئۇنىڭ قۇتلۇق قەبرىگە باشلاپ باردى. ئۇ قۇرئان تىلاۋەت قىلغاچ، ھەممىمىز دۇئاغا قول كوتەردۇق. ياشىنىپ قالغان ئانىمىزنىڭ كوزلىرىدىن تاراملاپ ياش توكۈلەتتى...

— ھەي، جېنىم ئانا!— دېدى ئاكام دۇئادىن كېيىنكى بىر ئەسنالىق سۈكۈناتنى بۇزۇپ،— بىلىمەن، كوز ياشلىرىڭ بىكارغا ئاقمىدى. «تەغدىرگە تەن بېرىش» دېگەنلىرى موشۇ بولسا كېرەك، خۇداغا شۈكۈر ، موشۇنچىلىك خاتىرجەم ھاياتقا ئېرىشتۇق. ئەگەر «توكۇ بالاڭنىڭ» جېنى تېنىدا بولسا، بۇ قاراڭغۇ كېچىلەر ئايدىڭلىشىپ، ئىستىقلال ۋەتىنىڭ يولى ئېچىلغان چاغدا سېنى ھاپاش قىلىپ، تۇرۇق-تۇققان، قېرىنداشلىرىڭغا يەتكۈزىمەن،— دېدى كوزلىرىگە ياش ئەگىگەن ھالدا.

—مېنىڭ بۇ قۇتلۇق ماكانىنى ئاللاپ ئېلىشتىكى مەخسىتىم،— دېدى ئاكام ژىراقتىكى چىڭغىس تاغلىرىغا خىيالچان نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ،— موشۇ جەزىرىدە گۈلبوستان بەرپا قىلىش...

— ھەي، سادىغاڭ كېتەي، بالام، — دېدى ئاپام مەڭزىدىكى ئاخىرقى ياش تامچىسىنى ئاق داكا رومىلىنىڭ ئۇچىدا ئېتىپ، ئۇلۇق-كىچىك تىنىغاچ،— بۇ ئاستى قىزىل قورام تاش، ئۈستى شورتاڭ يەردە قانداقمۇ گۈلزارلىق بىنا قىلالايسەن؟ ئەقەللىسى، سۇ بولسىچۇ، كاشكى!

— خاتىرجەم بول، ئانا! بۇلارنىڭ ھەممىسى ئالدىن-ئالا مەن تەييارلىغان پىلان-رېجە بويىچە ئىجرائىي كومىتېتتا ھەر تەرەپلىمە ئۆگىنىلىپ، مۇھاكىمىدىن ئوتكەن... «شىجائەتلىك ئەر-تاغنىمۇ يوتكەر» دەيدىغۇ خەلقىمىز،— دېدى قەتئىي ئىشەنچە بىلەن. ئانام يەنىلا:

— بالام، ئوزەڭ يالغۇز، باللىرىڭ كىچىك. ئەمگەك كۈچىمىز يوق تۇرسا، ساڭا ئېغىر كەلمەسمۇ؟— دېدى.

— ھەي، مېنىڭچە، بۇ يەردە ئىشلەش-خىتايدىكى «شى گوبى» چولىدە ئىشلەشتىن خېلىلا يېنىك. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەبلەغ بولسىلا تېخنىكا بار ئەمەسمۇ؟! خۇدا ئامانچىلىقنى بەرسە، نەۋرىلىرىڭىزمۇ ئەر يېتىپ، ئەس قاتار،— دېدى مەرھۇم.

* * *

شۇ تېرىقە، ئايلار-يىللار ئوتتى.

ئاباي قەبرىگاھىنىڭ ئەتراپىدىكى بىر مېتىردىن ئارتۇق قېلىنلىقتىكى شېخىلتاشلار كولاپ ئېلىنىپ تاشلىنىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا توكۈلگەن قارا-چىلان توپىلاردا گۈل-چېچەكلەر ئېچىلىپ، تىكىلگەن ھەر خىل مەدەنىي كوچەتلەر ئەي بولۇشقا باشلىدى. ھەر كۈنى بىر قېتىم بېرىپ، ئۇلۇغ ئابايىنىڭ روھىغا بېغىشلاپ قۇرئان ئوقۇپ قايتىشنى ئادەت قىلىۋالغان ئاكام ئەمگەكتىن قارىداپ-كويۇپ كەتكەن ئاكامنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولاتتى.

ئەشۇ كۈنلىرى ئائىلىمىزدە بىر خوشاللىق ۋاقىئە بولدى، يەنى يەڭگەم رابىيەنىڭ كوزى يورىدى، قىز پەرزەنت كوردى. ئۇنىڭ ئىسمىنى ئۇلۇق شائىر خاتىرىسىگە «ئابايغايشا» دەپ ئاتىدۇق. ژىراق-يېقىندىكى ئەل-ئاغىنە، خولۇم-خوشنىلار بىلەن ئوزىگە لايىق توي ئويىندۇق.

ئارىدا يەنە بىر قېتىم قەھرىتان قىش كېتىپ، كوكلەم كەلدى. ئوتكەن كۈزدە تىكىلگەن كوچەتلەرنىڭمۇ بىرسى زايە بولماي تۇتۇپ، ئاز-تولا بولسىمۇ ئېجىر سىڭدۇرگەن ئائىلىمىزنىڭ بارلىق ئەزالىرىنى شاتلىققا بولىدى.

غەمگۇزار ئانىمىزنىڭ ئېرىق بويى — قاشلارغا تەرگەن ئاشكوكى، رەيھان كوكى، مىزىگۈل ھەم رەڭمۇ-رەڭ قەشقەر گۈللىرى ئوسۇپ، يېقىملىق پۇراقلىرى بىلەن ئوزىگە مەھلىيا قىلىشقا باشلىدى. ژىراق-يېقىندىن شائىر قەبرىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كەلگۈچىلەرمۇ كوپىيىپ، ئاكام يېتەكچىلىگىدىكى بىزلەرنىڭ قاقاس- سەھرادا ئانچىلا چوڭ بولمىسىمۇ گۈل-بوستان بەرپا قىلغانلىغىمىزغا سەمىمىي رەھمەت ئېيتىشتى.

—خەلقىمىزنىڭ «كۈچ-بىلىكتە، مەخسەت-ژۈرەكتە» دېگەنلىرى موشۇ،— دەتتى ئاكام مەرھۇم ئەشۇ چاغلاردا،— بىزنىڭ بۇ مېھنەت مېۋىمىزدىن پەقەتلا زىيارەتتە بولغان قازاق ۋە باشقا مىللىي قېرىنداشلىرىمىزلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل ئىجادىيىتىدە ھالال ئەمگەكنى، ھۈنەر-بىلىم ئېگەللەشنى، دىيانەتلىك ۋە پاك بولۇشنى كۈيلەپ ئوتكەن ئۇلۇق ئابايىنىڭ روھىمۇ شاتلىنىۋاتقاندەك ھىس قىلىمەن. ئۇ خۇددى: «قۇربان، شىراغىم، سېنىڭ زىرائىتىڭدى كۆلىگى بولىدىك، ئاللا سېنىڭ ئويىڭدى ئورغا بولىپسىن!» دەپ يېنىمدىلا تۇرغاندەك دەيدىغان قاداق قوللىرى بىلەن ماڭلاي تەرلىرىنى ئېتىپ تۇرۇپ...

* * *

ئاكا، سىز جىسمانەن ئولگەن بولسىڭىزمۇ روھەن ھامان ھاياتسىز. سىزنىڭ ئىزگۈ ئارمانلىرىڭىزنى، ئاداققىسىغا يەتكۈزەلمىگەن ئىشلىرىڭىزنى ئالىي مەلۇماتلىق پەرزەنتلىرىڭىز— يېزا ئېگىلىگى ئىنستىتۇتىنىڭ دوتسېنتى شوھرەت، باش رەسسام جۇرئەت، مۇئەللىمە قىزلىرىڭىز— تۇراخان، فاتىما، رىسالەت، ئابايغايشا، ئىنژېنېر-ئەزىمەت، دوختۇر نۇسرەتلەر داۋاملاشتۇرماقتا.

ئەپسۇسكى، سىزنىڭ يەنە بىر ئارمىنىڭىز— ۋەتەن ئىستىقلالىيىتىنى كورۈش تېخىچە روياپقا چىقماي كېلىۋاتىدۇ. ئىنشائاللا، ئۇنداق كۈنلەرمۇ كېلەر، سىز كورمىگەن خەلقىڭىزنىڭ شادىيانە تەنتەنىلىرىنى يەنىلا پەرزەنتلىرىڭىز كورەر، ئەلۋەتتە!

ھاجىتاي ھېيتاخۇنوۋا.

ئالمۇتا شەھرى.

سۈرەتتە: قۇربان سىدىق.

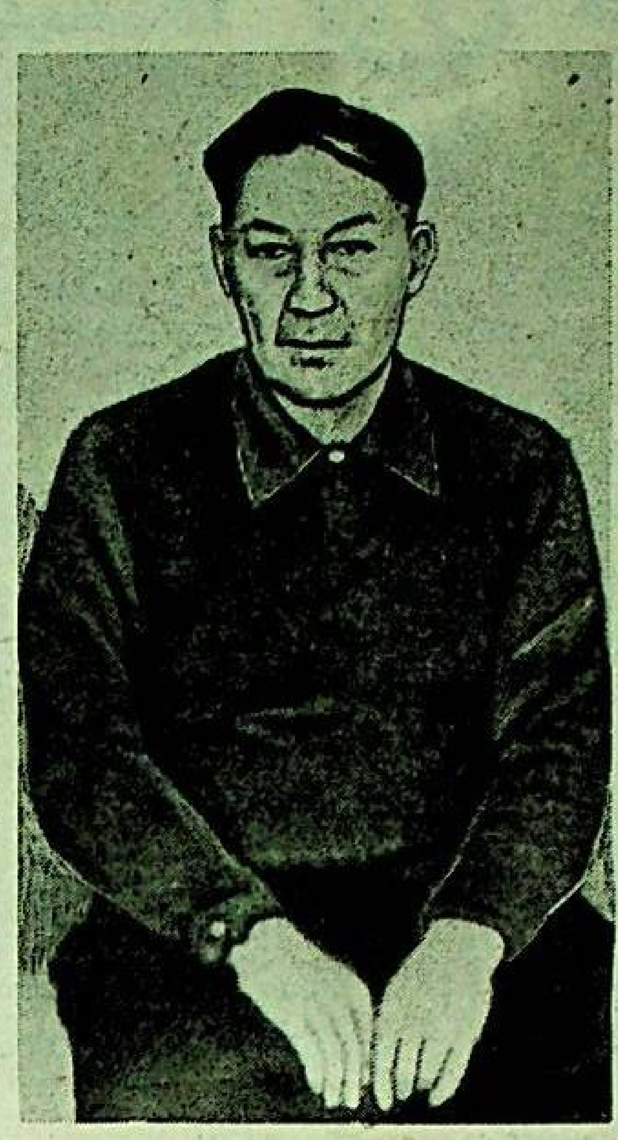

مەمنۇن

شەمەي شېئىرلىرى

ئىرتىش بويىدا

گويا كىشنەپ،پۇرقۇپ،چاپقان تۇلپارئاتتەك،
كېلەر پويېزد بىر خىل، يېنىك تەۋرىنىپ تېز.
كوكتىن شۇڭغۇپ،قاناتلانغان شوخ بۈركۈتتەك،
كېلىمەن كەڭ قازاق دالاسىغا سېپ كوز.

مانا ئىرتىش،
لومشۇپ ئاقار ئۇلۇق دەريا،
دولقۇنلىرى چايكا قاققان قانات ئوخشاش.
سۈيىن ئىچكەن ئېكەن ئۇنىڭ ئاباي دانا،
مەنمۇ ئەشۇ سۇغا چىلاپ قالدىم توغاچ.

بىلىمەن ھە، مەن تۇغۇلغان دىيارىمدا،
موشۇ ئەزىم دەريانىڭ ئەسلى بېشى.
قىران دەريا بىلەن ئىلى ھەم تارىمغا،
توكۇلگەنىۇ دەرتلىك ئۇيغۇر، قازاق يېشى.

—ئىرتىش سۈيى،سەن باشلانغان ئەشۇ يۇرتتا،
نە قىسمەتلەر چەكمەكتە؟—دەپ بەردىم
سوئال.
پىچىرلىغان كەبى دەريا ماڭا ئاستا؛
قىشنى قوغلاپ، ئەل باھارنى كۈتەر خوشال.

شائىر ئاباي ئوز خەلقىنىڭ غېمىن يېگەن،
بىر چاغ موشۇ ئىرتىش دەرياسىنى بويلاپ.
ئەلنىڭ بېرام پەرزەنتى شائىر دېگەن،
بۇ دۇنيادىن ئوتېدىكەن خەلقىن ئويلاپ...

چىڭگىز تاققا قاراپ

بۈيۈك چىڭگىز، ئەي موھتەشەم تاغ،
مەغرۇر قەددىڭ ساقلايدۇ سۈكۈت.
ئېتىكىڭدە ياشناپتۇ گۈلباغ،
كوردۇم ھەيۋەت چوققاڭدا بۈركۈت.

بۈركۈت ھوشيار، چېچەن تۇرقىدا،
ئابايغا ئوخشاپ كەتتى شۇ قەدەر.
ۋەزمىن سالماق، ئويچان خۇلقىدا،
كوز ئالدىمغا كەلگەندى مۇختەر.

دەرتمەن قازاق دالاسى ئۈچۈن،
بىر ئابايىنى كورۇپ سەن يالغۇز،
ئاسمىنىڭدا پارلاتتىڭ شۇ تۈن،
مۇختەر ئاتلىق بىر ئۆكەر يۇلتۇز.

شائىر ھەيكىلى قېشىدا

باغرى تاش زامانغا لەنەتلەر ئوقۇپ،
ئايلانغان كەبى سەن شۇ مەرمەر تاشقا.
ژۈرىگىڭ تۇرسا ئەل كوكسىدە سوقۇپ،
تىل بارماس ئولدى دەپ سېنى ئاتاشقا.

تۇرسەن، ئىرتىشقا ئوتكۈر كوز تىكىپ،
دەريادەك مېھرگە لىقمۇ-لىق قەلبىڭ،
قارايسەن چەكسىز ئوي-خىيالغا چوكۇپ،
تەغدىرى ئويلاتقاچ ئانا خەلقىڭنىڭ.

تامچىغا تەشنا چول كەبى قازاقنىڭ—
ژۈرىگىن دەريا بوپ قاندۇرماق ئويۇڭ.
قازاق ئاسمىنىدا خۇددى چاقماقنىڭ
ئوزى بوپ، شام-چىراق ياندۇرماق ئويۇڭ.

ئەي شائىر خىيالدىن باش كوتىرىپ باق،
ئارمىنىڭ گۈللىرى ئېچىلغان مىڭ خىل.
سەن كورگەن جاپاكەش ئۇ كوچمەن قازاق،
ئۇلۇق يۇرت بوپ ياشار بەك ئىناق-ئىجىل.

گۈلشەنگە ئايلانغان چول ۋە دالاسى.
ئىستىقلال ئالغاچقا بۈگۈن تەغدىرى.
ئالتۇن دان كانى بۇ، يوقتۇر باھاسى،
ئورلىدى كوسموسقا قەدەر قەدرى...

قىمىزچى قىز

يېڭى شەمەي شەھرىنىڭ
بازىرىدا ئوماق بىر قىز.
ئېچىپ كوڭۇل بەھرىنى،
ئولتىرىدۇ سېتىپ قىمىز.
دەيدۇ، كېلىڭ ئەزىز مېھمان،
بەلكى چاڭقاپ قالغاندۇرسىز.
كېيىن ئارمان قىلىپ قالماڭ،
ئاق قىمىزغا تەگمەي ئېغىز.

تىلىڭىزنى كېسىپ تۇرار،
ئىچكەندە بۇ ئېسىل قىمىز.
ئۇسۇلۇقنى بېسىپ تۇرار،
راھەتلىنىپ بىر ئىچسىڭىز.

— ئاق بېلىقتەك ئاپپاق بىلەك،
سىڭلىم، تاتلىق زەپ سوزىڭىز.
ئويىندىغۇ ئوتلۇق ژۈرەك،
ئىچمەي تۇرۇپ قىمىزىڭىز!

— ئىچمەي تۇرۇپ تېخى قىمىز،
ھېلىتىنلا قىزىدىڭىز.
—قىمىزدىنمۇ تاتلىق دېگەن
بىلەمسىز بۇ دۇنيادا قىز.

— ئويلاۋېراق گەپ قىلىڭ سىز،
ئوپ چورىگە سەپ سېلىڭ سىز.
قىمىز ئەمەس، قىز دېسىڭىز،
موشۇ يۇرتتا قېپ قېلىڭ سىز.

— ئېھ، قايىلمەن سوزىڭىزگە،
كوتكەن يەردىن چىقتىڭىز سىز.
قارىۋېدىم كوزىڭىزگە،
ژۈرەك سىرىن ئۇختىڭىز سىز.

ئىسمىڭىز كىم؟
—ئىسمىم سىزگە
نېمە كېرەك، قىمىزچى قىز.
— پىلان كېرەك ئاكا بىزگە،
قېنى ئاۋال ئىچىڭ قىمىز.
ئاندىن كېيىن سوزلىشىمىز.

ئۇيغۇر تارىخىنىڭ ساختىلاشتۇرۇلۇشىغا يول قويۇلمايدۇ

مۇزئاتا ئوغلى تەڭرىتاغ ئىسىملىك ئۇيغۇر
تارىخچىسىنىڭ «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ
95- يىل 4-مارت سانىغا بېسىلغان «ياپو-
نىيەدە ئۇيغۇر تارىخىنىڭ تەتقىق قىلىنىشى»
دېگەن سەرلەۋھەدىكى ماقالىسىنى ئوقۇپ چە
قىپ، ۋىجدانى ئازاپتا قالدىم. چۈنكى، ياپو
نىيەلىك ئۇيغۇرشۇناس ئالىملاردىن پروفېس-
سور شىرا تورا، ساگويې تورو ۋە ماسودا
خسائو ئەپەندىلەر، مىلادى 1889-يىلىدىن
تاكى مىلادى 1963-يىلىغىچە ھەر خىل ۋا-
قىتلىق تارىخلاردىن تەتقىقات ژۇرگۈزمەك-
تە بولارنىڭ ئىچىدە بولۇپمۇ مىلادى1970-
يىلى ئۇيغۇر تارىخىنىڭ ۋىرىك تەتقىقاتچى-
لىرىنىڭ بىرى ماسودا خسائو ئەپەندى
**«قەدىمىي تەڭرى تاغنىڭ تارىخى ۋە جۇغرا
پىيەسى توغرىلىق تەتقىقات»**- دېگەن كو-
لەملىك ئىلمىي ئەسىرىنى ئېلان قىلىپ، تەڭ
رىتاغنىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىي ۋادىسىدىكى
تۈركىي تىللىق خەلقلەر، بولۇپمۇ ئۇيغۇر
خەلقىنىڭ ئەزەلدىن بۇيان تەڭرىتاغنى ماكا-
نلاپ كەلگەنلىكى ھەققىدە كوپلىگەن پولات-
تەك دەلىل، ئىسپاتلارنى كەلتۈرۈپ ياز-
غان مۇھىم تارىخلىرىنى خىتاي تارىخچىلىرى
بۇرمىلاپ، قەستەن يالغان ۋاقەلەرنى تو-
قۇپ، ئۇيغۇر خەلقىنى ئۆزىنىڭ ھەقىقىي تا
رىخىدىن مەھرۇم قىلغان ھالدا، ئۇنى ئاسا-
رەتتە تۇتۇپ قۇل قىلىش ۋە توپ يېلتىز-
دىن قۇرۇتۇش ئوخشاش قىلمىشلىرىنى پاش
قىلغان، ماسۇدا خسائو كوپ تەتقىقات قى-
لىش نەتىجىسىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئانا يۇر
تى- ئۇيغۇر دىيارىنى خىتايلار ئوزلىرىنىڭ
مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن بۇ
مۇقەددەس زېمىنغا ئورغۇن قېتىم تەجاۋۇز
قىلغانلىقىنى ۋە ئومۇمىي يۈزلۈك قانلىق
قىرغانلىقىنى ئېنىق فاكتلار بىلەن ئىسپاتلى-
غان. بۇ مۇھىم ئەسەردىن خەۋەر تاپقان خە
تاي تارىخچىلىرى ئۇنى دەرھال تەرجىمە قە
لىشقا كىرىشكەن ۋە 1987-يىلى بېيجىن مە
ركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ نەشرى-
ياتى تەرىپىدىن چىن چىنمو دېگەن كىشىنىڭ
تەرجىمىسىدە نەشر قىلىنغان. چىن چىنمو
بولسا كىتابنىڭ كىرىشمىسىگە مۇنداق ئىلا-
ۋە بەرگەن:

«بۇ ئەسەر تەڭرىتاغ رايونىنى تەتقىق
قىلىشتا دۇنيادىكى ئىنتايىن مۇھىم ئەسەر-
لەرنىڭ بىرىدۇر. بىراق، مۇئەللىپ جۇڭگو
پادىشاھلىقى ئوتمۇشتە تەڭرىتاغ رايونىدا
قۇرغان يەرلىك ھاكىمىيەتنى «چىن ھوكۇم-
رانلىقىنىڭ مۇستەملىكىسى ئىدى»- دەپ
يازغان، بۇ ئىنتايىن خاتا، مەن بۇنىڭغا ئوخ
شاش جايلارنى دىققەت قىلىپ ئۆزگەرتىپ
چىققان بولسامۇ لېكىن، سەۋىيەمنىڭ تو-
ۋەن بولغىنى ئۈچۈن يەنە خاتالىقلارغا ۋە
سەۋەنلىكلەرگە يول قويۇلغان بولۇشى مۇم
كىن» دەپ ئۇ ئەسەرنى تەرجىمە قىلىشتا
ئۇنىڭ مەزمۇنىنى، نام ئاتالغۇلىرىنى خالىغا
نچە ئۆزگەرتىپ بۇرمىلىغانلىقىنى ئىقرار قىلىنـ
غان. يۇقىرى مۇزئاتا ئوغلى تەڭرىتاغ ئوز ماقا
لىسىدا ئاشكارا قىلدى. مېنىڭچە بولغاندا
ئۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان ئۇيغۇرشۇناس مەش
ھۇر ياپون تارىخچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى، بو
لۇپمۇ ئوزى ئىقرار قىلغان، ماسودا خسائو
ئەپەندىنىڭ ئىلمىي ئەسىرىنى ئەينەن بىلىنىڭ
روختەستۇ بۇئاستە ياتقان خالىغانچە ئۆزگەر-
تىپ يازغانلىقى بۇ- قارا نىيەتلىك شەخس-
نىڭ ئىشى، ئەلۋەتتە، ئىلمىي ئادەملەرگە
خاس ئىش ئەمەس. چىن چىنمو نىڭ كوز
قارىشىدا كەلسەك، خاقان خەن ۋۇدى مىلا-
دىدىن بۇرۇنقى 140-يىلى تەختكە چىقىش
بىلەن كېڭەيمىچىلىك سىياسىتى قوللىنىپ،
تەڭرىتاغ رايونىدا زورلۇق بىلەن بېسىپ ئا
لغان ئۇيغۇر دىيارىنى «خەن پادىشاھلىقى-
نىڭ مۇستەملىكىسى ئىدى» دەپ ئاق
لىماقچى بولىدۇ. بۇ ھەقتە مەن ماسودا
خسائو ئەپەندىنىڭ **«قەدىمىي تەڭرىتاغنىڭ
تارىخى ۋە جۇغراپىيىسى توغرىلىق تەتقىـ
قات»** دېگەن ئىلمىي ئەسىرىنى ئېگىزى بـ
لەن توغرا دەپ قۇۋۋەتلەيمەن. چۈنكى، بۇ
ۋاقىتلىق تارىخى ئوتموشى بۇرۇلالا ماڭا
مەلۇم ئىدى. مەسىلەن: يەنە ئىشەنچلىك تا-
رىخىي يازما ماتېرىياللارنىڭ خاتىرىلىشىچە
گە ئاساسلانساق، مىلادىدىن بۇرۇن گەنسۇ
رايونىدا خەن سۇلالىسىنىڭ خالىغىنى ئارازى
بولۇپ قورغانلارنى توپىلاگچى كۆچلەر تە-
رەپىدىن خەنچىلىكنىڭ خالىق ئىزلىنى ئىگە
للەپ تەختكە چىققان خاقان خەن ۋۇدى تا
لاي بىلەن يېڭى خالىق تەرگىزۈگە مەجبۇ-
رىي كىرگۈزگەن ھەر خىل ئۇلۇس ۋە قە
بىلە، ھەتتاكى خاللىقلارنى بىرلەشتۈرۈپ
ئوز ھوكمى ئاستىدا ئوز ئاملىيەسىگە ماس
كەلتۈرۈپ خەن مىللىتى (خەنزۇ) دەپ ئاتا
شنى جاكالىغان. شۇنىڭدىن بۇيان مەجبۇرى
ھالدا، ئومۇمىي يۈزلۈك خەنزۇ مىللىتى شە
كىللەنگەن. جۇملىدىن جاۋ پولو ئىسىملىك
سەردارنى بىر توپ قوشۇن بىلەن غەربىي
يۇرتنى (ئۇيغۇرلار دىيارىنى) ئىستىلا قىلىش
قا يولغا سالىدۇ. بۇلار دەسلەپ لۇلان (ھا-
زىرقى دولان)غا ھوجۇم قىلىپ ئىستىلا قى-
لىدۇ. ئاندىن قوچو (تورپان-يارغول)غا ھو
جۇم قىلىپ بېسىپ ئالىدۇ. بۇ جايدا بەنچاۋ
ئىسىملىك زاتنى باش ۋالى قىلىپ، تارىم
ۋادىسىغا يوللاپ، ئۇ جاينى ھەم ئىلكىگە ئا-
لىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە نۇرغۇن ئوز-
گىرىشلەرنى قىلىپ، ئۇيسۇن خانىغا باھالىق
سوغىلار بىلەن كېلىپ، ھېلىگەرلىك بىلەن ئۇ
نى ئالداپ، ماقۇلغا كەلسە، ئوزىنىڭ قىزى
شىجۇنىي ئۇيسۇن خانىغا ياتلىق قىلماقچى
بولغانلىق نىيىتىنى بىلدۈرۈپ خاقان خەن
ۋۇدىنىڭ مەكتۇبىنى تاپشۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇ
يسۇن خانى ئويلاپ، چۇشۇنۇپ، خىتاي قو
شۇنلىرىغا تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىغا كوزى
يېتىپ رازىلىق بېرىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان ھېلى-
گەر خەن ۋۇدى خوشال بولۇپ كېتىپ قى-
زىنىڭ ئىسمىنى مەلىكە دەپ ئوزگەرتىدۇ ۋە
بىر تۇركۇم ئەمەلدارلار بىلەن تويلىغىنىڭ
ئىلقا ھايدىتىپ، مەلىكىنى گۈللۈك مەپىگە
ئولتۇرغۇزۇپ، مەركىزىي شىگەن شەھىرىدىن
ئىسسىق كول يېنىدىكى (قىزىل قورغان)نور
دىسىغا ئۇزىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە-شې-
خۇنىي 70 ياشلىق ئۇيسۇن خانى (لاجۇمى)
غا توقاللىققا ياتلىق قىلىپ بېرىپ قايتىـ
شىدۇ.

شەرتنامىگە ئامالسىز قول قويۇپ بەر-
گەن لاجۇمى خىتاي قوشۇنلىرىدىن چوچۇپ،
ھۇنلارغا ۋە يەرلىك ئەلگە قارشى خەن قو
شۇنلىرىنىڭ غەلبىسى ئۈچۈن كۆرەشكە
ئاتلاندى. نەتىجىدە ھۇن قوشۇنلىرىنى قا-
لىق ھوجۇم بىلەن بېسۋالدى. ئاندىن كېيىن
خەن ئەلچىلىرىنى پەرغانە خانى-ئۇگەخانغا
ئەۋەتتى. ئۇگەخان ئەلچىلەرنىڭ بۇزۇق نە
يەتلىك تەلەپلىرىنى رەت قىلىش بىلەن ئۇ-
لارنى ئۇچۇقتۇردى. بۇنى ئاڭلاپ غەزەپ-
لەنگەن خەن ۋۇدى 60 مىڭ كىشىلىك قوشۇ
ننى ياردەمگە يوللىدى. جەڭلەر داۋامىدا
ئۇگەخان قەھرىمانلارچە قۇرۇۋان بولدى. قا
لغانلار تەسلىم بولدى.

تارىم ۋادىسىغا كەلسەك، يۇقۇرىدا زىكىر
قىلىنغان باش ۋالى بەنچاۋنى (مىلادىدىن بۇ
رۇنقى102-يىلى) ئىغىر كۈنگە قالغان خەن
خانلىقىغى چاقىرىتىپ ئەكتىدۇ. پەيتتىن پا
يدىلانغان يەرلىك بەگلىكلەر، تەرەپ-تەرەپ
تىن توپىلاڭ كوتىرىپ، ئالدى بىلەن بەنچاۋ
نىڭ ئوزىنىغا قالغان ئوغلى بەينۇڭنى ئولتۈ-
رۈپ، تارىم ۋادىسىدىن تارتىپ تاكى تەڭرى-
تاغلىرى، تۇرپان، قومۇل قاتارلىق كەڭ را
يونىنى قايتۇرۇپ ئېلىپ، ھەممە تەڭلا مۇس
تەقىل بولىۋالىدۇ. كېيىن غەربىي ھۇنلارنىڭ
ياردىمىگە تايىنىپ، ئومۇمىي يۈزلۈك ئىسيان
كوتىرىپ، ئالدى بىلەن ئۇيسۇن خانلىقىنى
ئىككىگە بولۇپ، دۈشمەن قولىدىن ئازات
قىلىپ، پەرغانىدىكى بەگلىكلەرنى ھەم ئو-
مۇمىي يۈزلۈك ئازات قىلىدۇ. خۇرسەن بول-
غان غەربىي رايون خەلقى ھۇنلاردىن ھەمدە
ئەسلىدىن ئۇيغۇر تۈركلەردىن مىڭلارچە
مىننەتدار بولۇپ، خىتاي زۇلمىدىن ئازات
بولۇپ، مۇستەقىل، ئەركىن ياشاپ قالـ
ۋەرگـەن.

تارىخىي ھوججەتلەرگە قارىغاندا، مىلا-
دىدىن بۇرۇنقى 87-يىلى خاقان خەن ۋۇدى
ئالەمدىن ئوتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ۋارىسلى-
رىدىن تەختكە چىققان خەن شۈەندى، خەن
ئەيدى ۋە خەن پىڭدى قاتارلىق بىر تۇر-
كۈم خانلارنىڭ زامانىدا باشتىن ئاخىرى يەر
لىك يات قەبىلىلەر ۋە خانلىقلار، ئوتتۇرا
دولەت رايونلىرىدا خەن خانلىرىنىڭ زۇلۇ-
مىغا قارشى ئوز مىللىتىدىن كەچتۇرۇپ، خە
نزۇ مىللىتى بولۇپ قالغانلىقىغا خورلىنىپ،
كەينى- كەينىدىن ئىسيان كوتىرىپ، ئادەم
ۋە مالىيە كۈچى خوراپ، ئوردا غەزنىسى بو
شاپ قالغان ئىدى. تارىخچى ئالىم م. بۇغرا
ۋە ئاكادېمىك ئا. ن. بېرىنشتام قاتارلىق شە
رىقشۇناس ئالىملارنىڭ قەيت قىلىشىچە:
«يەرلىك بەگلىكلەرنىڭ ئوز ئارا توقۇنۇش-
لىرىدىن پايدىلانغان خەن ۋۇدى غەربىي يۇرت
نى ئېچىلاندۇرۇش باھانىسى بىلەن بايلىق تو
پلاتتى. پات-پاتلا سىياسىي بوھرانغا ئۇچ-
راپ، يەرلىك بەگلەر تەرىپىدىن قاتتىق يې-
ڭىلىپ، قىرىلىپ قېچىپ كېتەتتى» دەپ ئوت
كەن ۋاقىئەلەرنى ئەكتىلەيدۇ. بۇنىڭغا مى-
سال، مىلادى 750-يىلى تاڭ سۇلالىسى ئەن-
شى قوروقچى بەگ مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى
گاۋسەنچى (مىللىتى كورېي) 30 مىڭ كىشى-
لىك قوشۇن باشلاپ كېلىپ، تۈركەشلەرگە
ياردەم قىلىش دېگەن پەردە ئاستىدا ئالتاي
(ئېمىل-چوچەك) تەرەپتىن باستۇرۇپ كې-
لىپ، ئوغۇز-قارلۇقلارغا ھوجۇم قىلىپ بې-
قىندۇرۇپ، ئاندىن پەرغانە، تاشكەنت ئەت-
راپىغا بېسىپ كەلگەندە، بىگۇنا يەرلىك ئا-
ھالىنى بۇلاپ-تالاپ، بايلىق توپلاشقا كىرىش
كەن بۇ ھەقتە خىتاي تارىخچىلىرى ۋە باش
قا يازما ھوججەتلەرگە ئاساسلىنىپ ئېيتقاندا
ئون دەن (بىر دەن 100 جىڭدىن ئارتۇق)
قەھرىۋا-تەخمىنەن 5-6 توگىنىڭ يۈكى بې-
لەن باراۋەر ئالتۇن، كۈمۈچ، يامبۇ ۋە باش
قا باھالىق كوپلىگەن مال-مۈلۈكلەرنى بۇ-
لاپ ئالغاندىن تاشقىرى، قوشۇن تەركىۋىد-
كى قارلۇق ئەسكەرلىرىگە زۇلۇم سالغان. ھا
قارەتلىك خورلاشلارغا تاقىتى قالماي توپ-
لاڭ كوتەرگەن يەرلىك خەلق بىلەن قار-
لۇق جەڭچىلىرىنىڭ قانلىق جەڭلىرىدىن خە
ۋەر تاپقان زىيادىننى سالىخ ئاتلىق ئەرەپ
قوشۇنلىرىنىڭ قوماندانى مىلادى 751-يىلى
قوشۇنى بىلەن خۇراسان تەرەپتىن كېلىپ،
قارلۇقلارغا ھەمدەمدە بولۇپ، باسقۇنچى
قانخور گاۋسەنچىگە قارشى جەڭلەرنى ئو-
ۋج ئالدۇرغان. نەتىجىدە، ئۇ قىرغىنغا ئۇچ
راپ قاچقان. قېچىپ، مۇكۇپ ئۇرۇپ 7-8
يىلنى ئوتكۈزۈش بىلەن ئاخىرى 5-6 ئادە-
مى بىلەن چېگارىدىن ئوتۇپ بېرىپ، شىڭئەن-
دىكى تاڭ پادىشاھىغا ئەرىزە ئەھۋالنى ئېيـ
تىپ ياردەم سـورىغاندا، 30 مىڭ كىشىلىك
قوشۇلدىن ئايرىلىپ يەنە ياردەم سورىغىنى
ئۈچۈن گاۋسەنچىگە ئولۇم جازاسى ھوكۇم
قىلغان. بۇ ھەقتە خىتاي تارىخچىلىرى غەر-
بىي رايوندىكى بارلىق چوڭ-كىچىك مەھ-
كىمىلىرىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ قالغانلىقى-
نى ئېچىنىش بىلەن ئىقرار قىلىدۇ. بۇ ھەق-
تە 1951-يىلى 7- ئايدا كەشمىردە ۋاقىت-
لىق تۇرۇپ قالغان ئۇيغۇر تارىخچىسى، ئا-
لىم مۇھەممەت ئىمىن بۇغراغا تەيۋەندىكى
جياڭ كەيشىنىڭ سابىق ۋەزىرى دوكتور چوچ
ياخۇا يوللىغان مەكتۇبىدە ھەم قەيت قىلىنـ
غان. ئۇ گاۋسەنچى ھەققىدە توختىلىپ،
«خەلق قەھرىمانى گېنېرال گاۋسەنچىنى
چىنلىقلار ئىچىدە بىلمەيدىغان بىرمۇ كىشى
يوق» دەپ تارتىنمايلا ئۇنى كوككە كوتى-
رىپ يازغان ئىدى.

خۇلاسە، ئۇيغۇر دىيارىدا يۈز بەرگـەن
تارىخىي ھەقىقەتلەر، ئوزگەرمەس پولاتتەك
ئىسپاتلار، ساقلىنىپ كەلگەن ھوججەتلەرگە
ھورمەتسىزلىك بىلەن قارىغان خىتاي تارىخ-
چىلىرى ۋە چىن چىنمو نىڭ ماسودا خسائو
ئەپەندىنىڭ ئىلمىي ئەسىرىنى خالىغانچە ئوز
گەرتىشكە قانداقمۇ قولى بارغاندۇ؟!

خىتاي تارىخچىلىرى ماسۇدا خسائو
يازغىنىدەك، ئەزەلدىن تارتىپ تاكى بۈگۈن-
گە قەدەر ئۇيغۇر تارىخىنى ئوزلىرى خال-
غانچە ئوزگەرتىپ كەلگەنلىكى پۈتۈن ئۇي-
غۇرشۇناس ئالىملارغا ئايان. شۇنىڭ ئۇ-
چۈن بۇندىن كېيىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەق-
قانىي پاك تارىخىنىڭ ساختىلارشتۇرۇلۇشىغا
قەتئىي يول قويۇلمايدۇ.

ئىسمائىل ئەنۋەرىي،

تـارىخچـى.

«ماناس» ئېپوسىغا بېغىشلانـدى

قېرىنداش قىرغىز خەلقىنىڭ «مـاناس»
ئېپوسىنىڭ 1000 ژىللىقىنى پۈتكۈل دۇنيا
جامائىتى مەرىكە قىلىۋاتىدۇ. يېقىندا تۈركمە-
نىستاننىڭ پايتەختى ئاشخابادتا «ماناس»نىڭ
مەرىكىسى تەنتەنىلىك ھالدا ئېچىلدى. ئۇ-
نىڭغا يالغۇز تۈركمەنىستانلا ئەمەس، قا-
زاقىستان، ئۆزبەكىستان، قىرغىزىستان، ھەتتا
ياپونىيەنىڭ ۋەكىللىرى قاتناشتى.

تۈركمەن خەلقىنىڭ ئادىتى بويىچە بۇ مە
رىكە ئات بەيگىسى بىلەن داغ-دوغىلىق باش
لانغان ئىدى. قازاقىستان كوماندىسىنىڭ 63 يا
شلىق كاپىتانى ئوغلاسىن ساتىبالدىيېۋ ئۇ-
زىنىڭ چەۋەندازلىقىنى، چەۋەرلىكىنى بىر-
دىنلا كوپچىلىككە تونۇتتى. ئۇ 82 كىلومېتىر
ئارىلىقتىكى پەللىگە بىرىنچى بولۇپ يەتتى.

ئاتنىڭ قولىدا ئوينايدىغان، تالاي ئات بەي-
گىلىرىنىڭ غالىبى بولغان تەجرىبىلىك جە-
ۋەنداز 50 گرادۇسلۇق ئىسسىقتا، شۇنچە
ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ، ھەممىنى ھەيران
قالدۇردى. ئۇنىڭ ئىزباسارلىرى جامبۇل ۋە
تۈركستانلىق ياش چەۋەندازلارمۇ ئات بەي-
گىسىدە كوزلىگەن مەخسەتلىرىگە يەتتى.

ئات بەيگىسىنىڭ مۇكاپىتى ئۈچۈن 164
مىڭ دوللار بولۇنگەن.

بۇ بەيگىنى ئۇيۇشتۇرۇش كومىتېتىنىڭ
رەئىسى بولات شەمشىيېۋ بولۇپ، بۇ بەي-
گە «ماناسنىڭ» ھورمىتىگە مۇناسىپ ئۇيۇش
تۇرۇلدى.

ئو. قايىپراسوۋ.

خاتىرە

خەلىق ئىچىدىن چىققان تالانت

شائىر ئابدۇللا ھاپىزنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى ھەققىدە بىزگە ئىككى مەنبە مەلۇم. ئۇنىڭ بىرى، 1982-يىلى ئۈرۈمچىدە نەشر قىلىنغان «گۇدۇك» مەجمۇئەسىدە تەتقىقاتچى قادىر ئەكبەر «قەلەم ھەققىدە غەزەللەر» ماۋزۇسى بىلەن تونۇشتۇرغان ئەسەرلەر، ئىككىنچىسى، 1988-يىلى نەشر قىلىنغان «**ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى**» كىتاۋىغا كىرگۈزۈلگەن تېپىلمىلاردۇر.

ئابدۇللا ھاپىزى 1875-يىلى غۇلجا ناھىيەسىنىڭ خۇدىيارىيۈزى يېزىسىدا دېخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ باللىق ھاياتى غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەن. ئۇ غۇلجا شەھرىدە بىلىم ئېلىپ، ئاندىن يەنە يېزىسىغا كېلىپ دېخانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان.

ئابدۇللا ھاپىز ئۇيغۇر ئېغىز ئەدەبىياتىنى چوڭ زوق بىلەن ئۆگەنگەن، شۇنىڭدەك ئۇ ئىزمۇ قوشاقلار توقۇپ، خەلق ئىچىگە تارقاتقان. خەلقنىڭ تەلەپلىرى بويىچە قىزىق چۆچەك، لەتىپە، ھەجۋىي شېئىر ۋە لاپلارنى ئېيتىپ، شۇنداقلا، خەلق ئىچىدىكى ھەر خىل يامان ئىللەتلەرنى پاش قىلىدىغان شېئىرلارنى يېزىپ، ئۇلارنى دومبالىغان.

ئابدۇللا ھاپىز 40-يىللىرى ئۆز شېئىرلىرىنى رەتلەپ، بىر توپلام تۈزۈپ چىققان. موشۇ ھەقتە تەتقىقاتچى قادىر ئەكبەر مۇئۇلارنى يازىدۇ: «قولىيازما قومۇچ قەلەم قارا سىيا بىلەن دەپتەرلەرگە يېزىلغان ۋە ئىزامدۇن ئاكىنىڭ قولىدا ساقلانغان، ھاپىز ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى كۇتۇپخانىسىغا ئېلىندى. شائىر ئۆز توپلىمىنى ئۆزىگە خاس ئۇسۇل بويىچە تۈزۈپ چىققان».

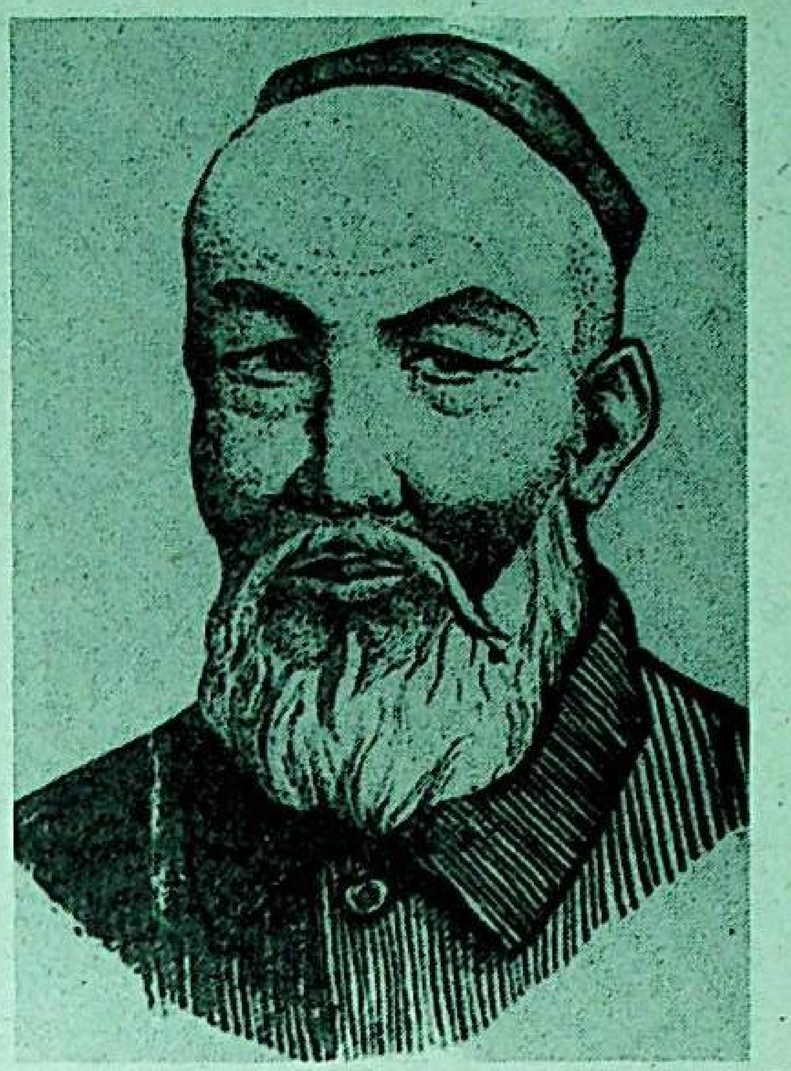

ئابدۇللا ھاپىز ئۆزىگە «قەلەم» دەپ تەخەللۇس قويغان، شائىرنىڭ شېئىرلىرى ئاددىي، تىلى راۋان بولۇپ خەلق ئارىسىدىكى ئادالەتسىزلىك، خۇراپات، تاماخورلۇق، مەنسەپپەرەستلىك ۋە باشقا ئىللەتلەرگە لەنەت ئوقۇپ، كۈلكە ئاستىغا ئالىدۇ.

شائىر ئۇيغۇر داستانچىلىقىغا مۇراجەت قىلىپ، «يۈسۈپ-زۇلەيخا» داستانىنى ياراتتى. بۇ داستان «شىنجاڭ خەلق نەشرياتى» تەرىپىدىن 1988-يىلى كىتاب بولۇپ بېسىلدى.

ئابدۇللا ھاپىز ئەجدادلار ئىزىدىن مېڭىپ، خەلق مىراسىغا ھەققىي ۋارىسلىق قىلغان، شائىردۇر.

ت. قاھارىي.

ئابدۇللا ھاپىز شېئىرلىرىدىن

ئىلىم ئۆگىنىش ھەققىدە

كىرىپگىمدە كان قېزىپ مەن ئىلىمنى پاش ئەيلىسەم،
شۇ ئىلىم دەشتىدە بىر ئاقىلنى يولداش ئەيلىسەم.
ئىككى ئالەم ئابرويى ئىلىمدىن ئارتۇق ئەمەس،
بۇ دىلىمنىڭ باغرىغا ئىلىمنى سىرداش ئەيلىسەم.

ئىلىم-پەن ئىشقى بىلەن ھەر دايىما بىدار بولۇپ،
ئۆزلى تەكرار ئەيلەبان ئەقلىمنى كۆلداش ئەيلىسەم،
ئىلىم-پەننىڭ ئەھلىدىن ئاپىمدىن بىر ياخشى دوست،
گەر بىلىسا ياخشى دوست ھەمرايى مۇگداش ئەيلىسەم.

كىم ئىلىم جەۋھەرنى كورۇستىپ بەرسە ماڭا،
خاكى-پايىدا بولۇپ خىزمەتتە بەرداش ئەيلىسەم،
ئارزۇ قىلسا گەر خىلايى ئىلىمنى بۇ ئەيسى بەر،
ئەپسىنىڭ بەرمەي مۇرادىن ئاغزىغا تاش ئەيلىسەم.

ھەر كىشى كىم ئىلىمنىڭ يولىغا سالقىن سوزلىسە،
ئول كىشىنىڭ مەنزىگە كەلتۈرۈپ قاش ئەيلىسەم.
ئەي قەلەم، ئۇشبۇ ئىلىمنى باغۇ-بوستان دەپ بىلىپ،
بۇ غېرىپ-مىسكىن دىلىمغا نەقىش -نەققاش ئەيلىسەم.

ياخشى

ۋاپاسى يوق قېرىنداشتىن ۋاپادار ئاشنا ياخشى،
زىبانلىق تۇققىنىڭدىن پايدىسى يەتمەس گادا ياخشى.
ژىراق بولسۇن، يېقىن بولسۇن چاقىرغان يەرگە بارغىن
چاقىرماس يەرگە بارغاندىن، ئويىڭدىكى غىزا ياخشى.

قانائەتلىك بولۇپ ژۇرسەڭ، سېنىڭدىن باي كىشى بولماس،
قانائەتسىز كىشىدىن بەڭگە بولغان بىر خۇما ياخشى.
ھېمىشە غەيۋەتى، پىتنىي-پاساتلىق ھەر جامائەتتىن،
كوڭۇل ئارامىنى تاپقان غېرىپلىق بىر پانا ياخشى.

كىشىنىڭ قەدرىگە يەتمەس بولۇپ كەلگەن نادانلاردىن،
قەدىردانلار بىلەن سوھبەت قىلىپ ياتقان كاما ياخشى.
قەلەم، شائىر بولۇپ يازدى ئەجايىپ نەزمى، ئەببىياتنى،
ئوقىغان، ئاڭلىغانلار خۇش بولۇپ، قىلغان دۇئا ياخشى.

يادنامە

قەلەم دوستى

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئانا يۇرتى شەرقىي تۈركستاندا ياشاپ، ئىجات ئەتكەن ۋە كېيىنكى ھاياتى سابىق كېڭەش ئېلىدە ئۆتكەن شائىر، مەرىپەتچى ئابدۇرېھىم يۇسۇپىنىڭ (تەخەللۇسى-قەلەم دوستى) نامىنى خەلقىمىز ئۇنتۇماي، ھورمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

دەۋرلەر ئېقىمىدا ھەر قاچان خەلق ئىچىدىن خۇددى دولقۇندەك ئورلەپ، ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكى بىلەن كوزگە چوشكەن مەرت-مەردانىلىرى شۇ خەلق دانىشمەنلىكىنىڭ مەھسۇلاتىدۇر، ئەلۋەتتە. شۇڭلاشقا ئۇلار ھايات بىلەن خوشلاشقاندىمۇ، ۋەتىنى، خەلقى ئۈچۈن قىلغان ئېقىدە-ئەمگىگى تۈپەيلى، نامى ئۆچمەي، روھى ئەۋلات قەلبىدە ياشاپ، ئىجات ئەمۇنلىرى ئۈلگە بولۇپ يادلىنىدۇ.

ئابدۇرېھىم يۇسۇپى ئەينە شۇنداق ھايات پائالىيىتى جەريانىدا كوپ ئەمگەك سىڭدۇرگەن خەلقىنىڭ مۇنەۋۋەر پەرزەنتلىرىدىن ھېساپلىنىدۇ.

ئا. يۇسۇپى 1909-يىلى غۇلجا شەھرىنىڭ يېنىدىكى سۇلتانئۇيس مازارى مەلىسىدە كەمبەغەل دېخان ئائىلىسىدە تەۋەللۇت تاپقان. ئۇ ئاتىسىدىن كىچىك ژىتىم قالىسمۇ، غەمگۇزار ئانا ۋە كويۇمچان ئاكىسىنىڭ غەمخورلىقىدا تومشۇقلۇقتا چەككۈزۈلمەي، قانائەتلىقتا قاتتۇرۇلماي ئوستى، غۇلجا مەدرىسىدە ئوقۇپ، بىلىم ئالدى.

بىر تەرەپتىن ئانا ۋەتەننىڭ سېخى، گوزەل تەبىتى يار قىلغان ئىدرەك ۋە ئىككىنچى تەرەپتىن ئۇنىڭ چىن كوڭۈلدىن ياشلىق جۇرئىتىدىن بېرىلىپ ئۆگىنىشى تۈپەيلى ئابدۇرېھىمغا مەرىپەت، ئەدەبىيات دۇنياسى سىر يوشۇرالمىدى. ئۇنىڭ ئىلھامبەخش قەلبى شېرىي مىسرالارلى ئاق قەغەزگە ئۇنچە-مەرۋايىتتەك توكۇشكە باشلىدى، قېدىمىي ئۇلۇق ئەدەبىياتتىن بەھرىمەن بولغان، شائىر خەلق ئارىسىدا تونۇلۇشقا باشلىدى:

ۋىركىنىشلىكتۇر تەكەببۇرلۇق
جاھان ئايۋانىدا،
ئوتتا كويسۇن ھەم يوقالسۇن ساپ
كوڭۈللەر دايىما.
ئىلمى بار، ۋىجدانى بار ئادەم
ئۇچۇن ئىنساۋى بار.
ئىنسانىنى قىلغاي ئېتىبار، ھېچ
قاچان قىلماس جاپا.
(1928-يىل).

ئىلىمنى، پاك ياشاشنى ئۇلۇغلىغان، ئۇنىڭ جەمىيەتنى تەرەققىي ئەتكۈزگۈچى رولىنى كورسەتكەن، ئادەمدىكى يامان ئادەتنى ئوتتا كويدۇرۇشكە چاقىرغان ژۇقارقى مىسرالارنى شائىر ئون توققۇز يېشىدا يازغان.

ئا. يۇسۇپى 1934-يىلى غۇلجىدىكى مۇئەللىملەر يېتىشتۇرۇش كۇرسىنى پۈتەرگەن ۋە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى قۇرۇلغان دەۋرىدە غۇلجا تىببىي تېخنىكومىدا ئوقۇپ، تىببىي خىزمەتلەردە ئىشلىگەن ئېدى.

1951-يىلى ئا. يۇسۇپى ئۈرۈمچىگە تەكلىپ قىلىنىپ، دارىلفۇنۇندا ئاناتومىيە ۋە ئەدەبىيات دەرسلىرىدىن ئوقۇغۇچىلارغا بىلىم بەردى. ئۇ 1955-يىلى ئائىلىسى بىلەن كېڭەش ئېلىگە كوچۇپ چىقىپ، قىرغىزستاننىڭ قارابالتا شەھرىدە ئىستىقامەت قىلدى. ئەپسۇسكى، 1974-يىلى ئابدۇرېھىم يۇسۇپى ئېغىر ئاغرىقتىن كېيىن 65 يېشىدا ۋاپات بولدى.

خەلق سويگەن شائىر ئا. يۇسۇپى ئىجادى 30-ژىللارنىڭ بېشىدا باشلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ شېئىرلىرى قول يازما ھالدا دوستلىرى، شېئرىيەت ئىخلاسمەنلىرى ئارقىلىق خەلق ئىچىگە تاراشقا باشلىدى. كوپ ئوتمەي، شۇ دەۋرنىڭ مەتبۇئاتىدا يورۇق كورۇپ، شائىرنىڭ نامىنى ژىراق-يېقىندىكىلەر بىلىشكە مۇيەسسەر بولدى.

ئەسىرلەر بويى ساقايماي كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاغرىغىنى روھي جەھەتتىن داۋالاش نىيىتىدە قولىغا قەلەم ئالغان شائىرنىڭ شېئىر-غەزەللىرى غۇلجىدا چىقىدىغان «ئىلى گېزىتى»، «ئالغا» گېزىتلىرىدە ۋە 1947-يىلى غۇلجا شەھرىدە نەشر قىلىنغان «ئالمالاختا»، ئۈرۈمچىدە چىقىدىغان «شىنجاڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى» ژۇرنالىدا بېسىلىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى ۋە دەرىگە شىپا بولدى. ئا. يۇسۇپىنىڭ كوپ شېئىرلىرى ناخشىغا سېلىنىپ ئېيتىلدى ھەم غەزەللىرى مۇقاملاردا كۈيلەندى.

شائىر ئوتلۇق قەلبىدىن پارتلاپ، ئوتكۇر قەلىمىدىن توكۇلگەن چەشمىلىرىدە ئەلنىڭ قاراڭغۇلۇقتىن-يورۇقلۇققا ئىنتىلىشىنى كويلەپ، روھي دۇنياسىنىڭ ئويغىنىشىغا تەسىر كورسەتتى.

ئابدۇرېھىم يۇسۇپى ئۆزىنىڭ ھەر قايسى ژىللاردا يازغان شېئرىي ئەسەرلىرىنى رەتكە سېلىپ، ئۆز ئىجادىدىن بىر دېۋان تۈزۈشكە كىرىشكەن بولسىمۇ، رەھىمسىز ئەجەل بۇ ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزمىدى. بۈگۈنكى كۈندە بىزنىڭ قولىمىزدا شائىرنىڭ 17 غەزىلى ساقلانماقتا. بۇ غەزەللەرنى ئوقىغاندا، ئۇ ياشىغان جەمىيەتنىڭ مەنىۋىي قىياپىتىنى چوڭقۇر ئوي-پىكىرلەر ئارقىلىق ئىپادىلەپ بەرگەنلىكىنىڭ گۇۋاچىسى بولىمىز. «جۇدا» رادىپلىق غەزىلىنىڭ توۋەندىكى قۇرلىرىنى كوزدىن كەچۈرەيلىچۇ، قېنى:

ژاغرا ئانغا كوپچىلىكىم قىلغۇسى
مېھنەت ئاخىر،
ئازچىلىق ئىشرەت قىلۇرلەر تاكى
مېھنەتتىن جۇدا.
ئىنقىلاۋىي ئوت بىلەتكىم
مۇستەبىتلەرنى يوقات،
تاكى ئىنسانلار بولۇر زالىم
كاساپەتتىن جۇدا.
قوزغىلاڭدىن خۇش خەۋەر بەردى
قۇمۇلنىڭ تاغلىرى،
بولغۇسى تا خەلقىمىز قۇللۇق،
ھاقارەتتىن جۇدا.
(1934-يىل).

ئەپسۇسلىككە غەزەپ-نەپرەت، كېلەچەككە ئۈمۈت بىلەن تولۇپ-تاشقان ژۇقارقى مىسرالاردىن كورۇنۇدىكى، شائىر پەقەت ئىنقىلاپ بىلەن مۇستەبىتلەرنىڭ يوقىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ غەلبىسىدىن خۇرسەنت بولىدۇ ۋە ئۆز خەلقىنىڭ قۇللۇقتىن قۇتۇلۇپ، ئەركىن ياشايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ.

ئا. يۇسۇپى شېرىيىتىنىڭ ماۋزۇ دائىرىسى كەڭ. ئۇ بىر غەزىلىدە ئانىغا بولغان چەكسىز مېھرى-مۇھەببىتىنى ئاددىي-راۋان تىل بىلەن مۇڭداق كۈيلەيدۇ.

ئانام بەخت، ھاياتىمدۇر مېنى
تۇغدى ھايات ئەيلەپ،
ماڭا ئىمكانىيەت يوقتۇر ئۇنىڭ
ھەققىن ھېساپ ئەيلەپ.
ئانامنىڭ قەبرىنى ھەر ژىل قەلەم
دوستى، زىيارەت قىل،
مۇھەببەت بىرلە ياش توككىل
كوزۇڭدىن سەن خۇناپ ئەيلەپ.
(1928-يىل).

شائىرنىڭ «ئەلا» رادىپلىق غەزىلىمۇ دىققەتكە سازاۋەر بولۇپ ئىنسانى دادىل بولۇشقا چاقىرىدۇ:

خالايىق بىرلە سوزلەشسەڭ،
تىلىڭدىن بال-شېكەر تامسۇن،
سوزۇڭ دىللارغا ئورناشسۇن،
ئەنتىقى جاھان ئەلا.
ئىجرائىي ھەققەتتە رۇستەمچە
باھادىر بول،
ئادالەت دادىخاھلىقتا جاھاندا
پەھلىۋان ئەلا.

مەرھۇم ئا. يۇسۇپىنىڭ شەرقىي تۈركستان مەتبۇئاتىدا يورۇق كورگەن كوپ شېئىرلىرى بولۇپ، ئۇلار شائىر ئارخىۋىدا ساقلىنىپ قالمىغان، ئەمما زامانداشلىرىنىڭ يادىدا ۋە قولىدا بولۇشى مۇمكىن، ئەينە شۇنىسى كەڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىگە تونۇشتۇرۇش ھەر بىر ئۇيغۇر پەرزەنتىنىڭ ۋىجدانى بورچىدۇر ھەم شائىر روھىنى خۇش قىلىش دېمەكتۇر.

مومىنجان ھەمرا.

شائىر.

ئىدارىمىزدا بىللە ئىشلەۋاتقان خىزمەتداشلارنىڭ تۇغۇلغان كۈنلىرى بىلەن تەبرىكلەش ئۇرۇن ژىللاردىن بېرى ئەنئەنىگە ئايلانغان ئىدى. ھەپتىدا كەسپىي ئىتتىپاق كومىتېتى ئىشخانىمىزدىكى تاختىغا خادىملارنىڭ تۇغۇلغان كۈنلىرىنى تەبرىكلەپ، ئۇتكۇنتكىلارنى ئېلىپ قوياتتى. بىز بۇ كۈنلەردىن خەۋەر تېپىپ، ئۇلارنى سەممىي تەبرىكلەيتتۇق.

بۈگۈن چارەك ئەسىردىن بېرى بىللە ئىشلەۋاتقان دوستىمىز ئەركىن ھوسمانوۋنىڭ تۇغۇلغان كۈنى بولۇپ قالدى. بىر چاغلاردا يېقىن دوستلارنىڭ تۇغۇلغان كۈنلىرىنى ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ، كەڭ-تاشا دەستىخان ئۈستىدە گۈر-مۇگۈر مۇگدىشىپ نىشانلايتتۇق. ئەركىن ئۆيىنىڭ شەھەردىن خېلە ژىراقلىقىنى، كېيىنكى ۋاقىتلاردا قاتناش ئىشلىرىنىڭ قىيىنلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئەسكە ئالدىمۇ، ئىشتىن قايتىش ۋاقتىدا تۆت-بەشىمىزنى ئاز-تولا تاماق، ئىككى شىشە هاراق بىلەن ئىشخانىمىزدىلا دەستىخانغا تەكلىپ قىلىپ قالدى. كوڭلى يېقىن ئادىمىڭ سىنى ھورمەتلەپ دەستىخانغا تەكلىپ قىلسا، قانداقمۇ «ياق» دەيسەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈن ئەنچە ۋاقىتتىن بېرى ئالالمايۋاتقان مائاشىمىزنى بەرگەچكىمۇ، ھەممىمىزنىڭ روھى بىر قەدەر كوتىرىلىپ قالغان ئىدى.

كەچكى سائات بەشلەردە ئىشىمىزنى ژىغىشتۇرۇپ، شىرە يېنىغا جەم بولۇشتۇق. تاماققا ئېغىز تەككەچ، ئەركىننى تۇغۇلغان كۈنى بىلەن تەبرىكلەپ، قەدەھلەر جىرىڭلاشقا باشلىدى. بىزدە پولات رەخمەتوۋ ئىسىملىك بىر خىزمەتدىشىمىز بار بولۇپ، ئۇ سوزگە چېچەن، ئولتىرىشلارنى باشقۇرۇشقا بەكمۇ ماھىر ئىدى. ئۇ كىچىككىنە سورۇنلارنى ئىللىق سوزلەر بىلەن چوڭ تەنتەنىگە ئايلاندۇرۇۋېتەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىز ئۇنى «دولەت ساقىلىقىغا يارايسەن»، دەپ قايىل بولۇشاتتۇق. دېمىسىمۇ ئۇ رەت قىلغىلى بولمايدىغان سوزلەرنى تېپىپ، يىمەيدىغانلارنى يېگۈزۈۋېتىدىغان، ئىچمەيدىغانلارنى ئىچكۈزۈۋېتىدىغان، سوزلىمەيدىغانلارنى سوزلىتىۋېتىدىغان ئەجايىپ خىسلەتكە ئىگە ئىدى. بىر دەقىقە كوڭۈللۈك ئولتىرىشتىن كېيىن ساقى بىر قەدەھنى ماڭا سۇنۇپ، ئەركىننىڭ نامىغا ئىككى ئېغىز سوز قىلىپ، باشقىلارنى ئالغۇزۇۋېتىشنى تەكلىپ قىلدى.

— بىر نەچچە كۈندىن بېرى سالامەتلىكىم ئانچە ياخشى ئەمەس. دورا ئىچىپ ژۈرىمەن. سوزلىسەم، سوزلەي، بىراق قەدەھنى باشقىلار ئىلىۋەتسۇن، — دەپ ھوزۇرخانلىق قىلدىم مەن.

— سەن ئىچمىسەڭ، باشقىلار قانداق ئىچىدۇ؟ ژىگىرمە بەش ژىل بىللە ئىشلەپ، ئاغىنەڭنىڭ خوشاللىق كۈنىدە بىر قەدەھنى ئورۇشتۇرۇپ بىللە ئىلىۋەت. ھەممىمىز خوشال بولۇپ قالايلى. بىر قەدەھ هاراق ئاغرىقىڭنىمۇ شىپا بولۇپ قالار. مىكروپلارنى تازىلايدۇ... — دەپ زورلاشقا باشلىدى ساقى. باشقىلارمۇ: شۇنداق قىل، شۇنداق قىل، ئىلىۋەت، تەك ئىچكەن تەنگە سىڭىدۇ، دەپ قىستاشقا باشلىدى. ئوزەمنىڭمۇ باشقىلار زورلاپ كەتسە، «ياق» دېيەلمەيدىغان ئادىتىم بار ئىدى. ئەركىننىڭ نامىغا ئىككى ئېغىز تىلەك سوز بىلەن بىرىنچى قەدەھنى كوتىرۇۋەتتىم. كۈلكە، چاقچاق بىلەن يەنە بىر ئاز ئولتۇرۇشتۇق. قەدەھلەر ئايلىنىپ يەنە ماڭا كېلىپ قالدى. بۇ قېتىم ساقىنىڭ زادىلا مۇمكىن بولمىدى. «بىرلىك ئىچتىڭ، ئىككىنچىسىنى ئىچمىسەڭ، چۈپ بولۇپ كەتسۇن» دەپ تۇرۇۋالدى ساقى. باشقىلارمۇ ئۇنى قۇۋۋەتلەشتى. ئىچمەسكە ئامال قالمىدى. بىرىنچى قەدەھتىن كېيىن قېنىم بىر ئاز ئويناپ، ئوزلىرىم قىزىپ (ئازىراقلا ئىچىپ قويىسام، قۇلاقلىرىمغا قازىرىپ كېتەتتىم) ئۇزلاشما خېلىلا خۇشخوي بولۇپ قالغان ئىدىم. دوستلارنىڭ لەززىنى قايتۇرالماي، ئاخىرى ئۈچىنچىسىنى ئىچمەيدىغان بولۇپ، ئىككىنچى قەدەھنىمۇ كوتىرۇۋەتتىم. كوڭۈللۈك سورۇن يەنە بىر ئاز داۋام قىلغاندىن كېيىن ھەممىمىز بۈگۈنكى دەستىخانلىق سەۋەبكارى ئەركىنگە ياخشى سالامەتلىك، ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك، ئىشىدا ئىجادىي ئۇتۇق تىلەپ، خوشلىشىپ، ئويلىرىمىزگە راۋان بولۇشتۇق.

مالىك سادىروۋ

چۈچۈنخاندا

(ھېكايە)

ۋاقىت كەچكى سائات ئالتىدىن سەل ئاشقان ئىدى. ئاپرېل ئېيىنىڭ ئاخىرلىرى بولغاچقىمۇ، كۈن خېلىلا ئۇزىراپ، قۇياش باھار ئەلچىسىدەك ئاسماندا نۇر چېچىپ تۇرۇۋېتتۇ. ئىشتىن تۇرسۇن ئىككىمىز بىللە قايتتۇق. ئۇ بىر كوچا ماڭغاندىن كېيىنلا مېنىڭ چۈشىدىغان ئاۋتوبۇسىم مەشەدە، دەپ ئوز بېكىتىگە قاراپ يول ئالدى. بىز خەيرلەشتۇق.

مېنىڭ ئويۇم ئىشتىن ئانچە ژىراق ئەمەس، بارى-يوقى بەش-ئالتە بېكەتلا نېرى ئىدى. كەچتە ئادەملەر ئىشتىن قايتقاندا ئاۋتوبۇس، ترالىبۇسقا چۈشسەڭ، ئادەم دېگەن مىغ-مىغ، قىستا-قىستاڭ، كوپ ۋاقىتلاردا كىيىملەرنىڭ تۈگمىلىرى ئۈزۈلۈپ كېتەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن ماشىنىلاردا تىقىلىپ-قىسىلىپ ژۈرگىچە پىيادە مېڭىشنى ئەۋزەل كورەتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىشىمىزمۇ كەچكىچە ئولتىرىپ ئىشلەيدىغان ئىش بولغاچقا تەنگە كىچىككىنە بولسىمۇ ئارام بېرىش، ھەرىكەت قىلىش ئۈچۈن كوپ ۋاقىتلاردا پىيادە مېڭىشنى ئادەت قىلىۋالغان ئىدىم.

بۈگۈنمۇ ئادىتىم بويىچە «ئىپەك يولى» كوچىسى بىلەن كۈن پېتىشقا قاراپ كېتىپ بارىمەن، مۈرەمدە ئىشقا چۈشلۈك تامىقىمنى ئاپىرىدىغان سومكام. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئاشخانىدىكى مەزىسى يوق بىر ۋاقلىق تاماق 60—70 تەڭگە بولۇپ كەتكەچ، «يوتقانغا قاراپ پۇت سۇنۇپ» چۈشلۈك تامىقىمىزنى ئويدىن ئاپىرىپ يەپ ژۈرەتتۇق.

سائاتىمغا قارىۋىدىم يەتتىگە يېقىنلاپ قاپتۇ. ئاخىرقى ۋاقىتلاردا شەھەردە ئەنسىزچىلىك پەيدا بولغان. كەچتە كوچىلاردا يالغۇز مېڭىش خەتەرلىك بولۇپ قالغان. ئوغرى، بۇلاڭچىلار، بازارلاردا رېكېتىيورلار كوپەيگەن. ھەر كۈنى دېگىدەك پالانى يەردە كوچىدىلا پۇستانچىنىڭ ئالدىنى توراپ، يېنىدىكى ئاخچىسىنى بولاپ كېتىپتۇ، ئولتىرىۋېتىپتۇ، ماشىنىسىنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ... ئۈزىگە نىقاپ تاقىغان بىر نەچچىسى پۇستانچىنىڭ ئويىگە كىرىپ، ئوزىنى ئولتىرىپ، دوللارلىرىنى ئېلىپ كېتىپتۇ... دېگەن سوزلەر تارقىلىپ، كوپچىلىك ئەندىشىگە چۈشۈپ قالغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ جىنايەتچىلەرنى تۇتۇپ جازالاش توغرىلىق ئالاھىدە پەرمانى چىققان. كوچىلاردا بولسا مىلىتسىيە خادىملىرى، بويۇنلىرىغا راتسىيەلەرنى، بەللىرىگە رېزىنا كالتەكلەرنى ئېسىۋالغان، ئالا-بولا كىيىملەرنى كىيگەن تەرتىپ ئورناتقۇچى ھەربىيلەر كوپەيگەن ۋە توپ-توپ بولۇپ مېڭىپ، كەچلەردە هوججەتلەرنى تەكشۈرەيدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. شۇلارنى ئويلاپ، قەدىمىنى سەل ئىتتىكلەتتىم. ئارىلاپ-ئارىلاپ ئۇزۇن ۋاقىت كۈتۈپ، بۈگۈن ئاران ئالغان مائاشىمنىڭ بار-يوقلىقىنى بىلىش ئۈچۈن قولۇمنى كوستيۇمىمنىڭ ئىچ يانچۇغىغا سېلىپ تەكشۈرۈپ قويىمەن. چۈنكى، ئاخچىنىڭ ئەلمى خېلە ئوتكەن ئىدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئايلىق مائاش كىيىم كىيىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، قوساققا يەتمەي خېلىلا قىينىلىۋاتاتتۇق...

مەن كۈندە ماڭىدىغان يولۇم بىلەن ئاماڭگېلدى كوچىسىدىن ژۇقۇرىلاپ، گوگول كوچىسىغا چىقىپ، ئوڭغا ئەگىلىپ، ئازىراقلا مېڭىۋىدىم، ماڭا قارشى كېلىۋاتقان ئۈچ مىلىتسىونېر مېنى توختىتىپ، هوججەتلىرىمنى كورسىتىشىمنى تەلەپ قىلدى. شۇ كۈنى، ئەسلەشكەندەك، كۈندە يانچۇغۇمغا سېلىپ ژۈرىدىغان پاسپورتۇم بىلەن ئىشتىن بەرگەن گۇۋاھنامەم كىيىملىرىمنى يۇتكىگەندە ئويدە قالغان ئىكەن.

— يېنىمدا هوججەتلىرىم يوق، ئەتىگەن ئويدە ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ. ئوزەم رېداكسىيەدە ئىشلەيمەن، — دېدىم مەن.

— هوججەتلىرىڭ يوق، ئوزەڭ مەس، بىز بىلەن ماڭ، ماشىنىغا چۈش، — دېدى جىددىي ھالدا يېنىغا كالتەك ئېسىۋالغان مىلىتسىونېر ژىگىت.

— مەن مەس ئەمەس. راست، يۈز گراممچە هاراق ئىچكەن. ھېچ قانداق تەرتىپ بۇزغىنىم يوق. ئويۇمگە ئوز مېڭىپ كېتىپ بارىمەن. مېنى قويۇۋېتىڭلار، — دېدىم مەنمۇ بوش كەلمەي.

— ئاغزىڭدىن گوپۇلدەپ هاراق پۇراپ تۇرىدۇ. ئوزەڭ غورازدەك قىزىرىپ كېتىپسەن. ھەممە بۇزۇقچىلىق، يامانلىق هاراقكەشلەر بىلەن ناركومانلاردىن چىقىۋاتىدۇ. ئوزەم رېداكسىيەدە ئىشلەيمەن دەيسەن، پرېزىدېنتىنىڭ يېقىندا چىقارغان هاراقكەش، ناركومان، پارىخور، كوللېكتىۋلىق جىنايەتكە قارشى ئۇكازىنى ئوقۇدىڭمۇ؟ — دېدى ئىككىنچى مىلىتسىونېر. قالغان گېپىنى مىلىتسىيە بولۇمىدە ئېنىقلايمىز، — دېيىشىدە، ئىككىسى مېنىڭ ئىككى قولتۇغۇمدىن قىسىپ تۇتۇپ، ئۇلىمغىنىمغا، يالۋۇرغىنىمغا قارىماي، چوڭ يولدا ئۇلارنى سۈڭداپ دېگىدەك كېلىۋاتقان تومۇر بۇدكىلىق قارا ماشىنىنىڭ ئارقا ئىشىگىنى ئېچىپ، ئىشتىرىپ دېگىدەك كىرگۈزۈپ، ئىشىكنى جالاققىدە ياپتىدە، تېشىدىن تومۇر ئىلغۇر بىلەن بەكىتىۋەتتى...

ھايال قىلماي ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى. ماشىنىنىڭ تومۇر سېتكا بىلەن تورالغان ئارقا تەرىپىدىكى ماڭا قارشى ئورۇندۇقتا پىشانىسى يېرىلغان، چىرايى ئەسەبىي، چاچلىرى هۇرپەيگەن بىر ژىگىت ئولتىرىپتۇ. ئۇ غىق مەس. بەتبەشەرىسىدىن ئادەمنىڭ سەسكەنگىسى كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان سېسىق هاراق ھىدى ئۇدۇل ماڭا كېلىپ ئۇرۇلدى. ئۇ مېنى كورۇپ، يېگىدىن ئېسىغا كەلدىمۇ، «مېنى ئۇرغان سەنمىدىڭ؟» دېگەندەك ماڭا پۇتكۇل ۋۇجۇدى بىلەن ئالىيىپ قارىۋىدى، ھازىرلا ئورنىدىن تۇرۇپ گېكىتىڭگىمگە ئېسىلىدىغاندەكلا بىلىنىپ كەتتى. ئۇ كىمدۇ بىرلىرىنى ئاغزىنى يامان قىلىپ تىللاتتى، مۇشلىرىنى تۈگۈپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى...

ماشىنا بىر نەچچە كوچىنى ئەگىپ، خېلىلا ئۇزۇن ماڭدى. تومۇر سېتكىلىق كىچىككىنە دېرىزىدىن تالاغا قاراپ قويىمەن. گوگۇم چۈشۈپ، ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق باسماقتا ئىدى. قەيەردىكىن، ماشىنا بىردىن توختىدى. ئۇنىڭ ئالدى تەرىپىدە، شوفيورنىڭ يېنىدا ئولتارغان مىلىتسىونېر يەرگە سەكرەپ چۈشۈپ كەتتى. ئارىدىن ئانچە كوپ ۋاقىت ئوتمەي، بىز ئولتارغان تەرەپنىڭ تومۇر ئىشىگى «غاچ» قىلىپ ئېچىلىپ، ماشىنىغا يەنە بىر ئادەم ئىشتىرىپ كىرگۈزۈلدى. قارىسام، ئۈستى-بېشى تۈزۈك، بوينىغا گالستۇك تاقىغان، مەسلىگىمۇ ئانچە بىلىنمەيدىغان، يېشى توختىغان، سالاپەتلىك بىر كىشى ئىكەن. بۇدكا ئىچىدىكى غۇۋا يورۇقتا ئۇنىڭ چىرايىدىن ماشىنىغا چۈشۈپ قالغىنىغا ماڭا ئوخشاش ئەپسۇسلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

ماشىنا يەنە ئورنىدىن قوزغالدى. ئۇ بىردە چىراقلىرى يېنىپ تۇرغان چوڭ كوچىلار بىلەن، بىردە قاپ-قاراڭغۇ تار يوللار بىلەن «تەرتىپ بۇزغۇچىلارنى» ئىزدەپ يەنە خېلە ماڭدى. بىر چاغدا سائاتىمغا سىنچىلاپ قارىسام، كەچ سائات توققۇز بولاي دەپ قاپتۇ. «بۇ قەپەزدە ئۈچ سائاتقا يېقىن سەيلە قىپتىمىزدە» ئويلىدىم ئىچىمدە. ئالدىمدىكى پىشانىسى يېرىلغان مەس خېلىدىن بېرى چالا بوغۇزلىغان كالا ئوخشاش خورەك تارتىپ ئۇخلىماقتا ئىدى.

مەنزىلگە يەتتۇقمۇ، ماشىنا ئەگىلىپ-ئەگىلىپ، بىر يەرگە كەلگەندە «چىپپىدە» توختىدى. ماشىنىنىڭ ئارقا ئىشىگىنى ئاچقان مىلىتسىيە خادىمى: «ئالدىمغا چۈشۈپ مېڭىڭلار!» دەپ، ئۇدۇلدىكى ئىشىكنى ئىشارە قىلدى. ئەتراپىمغا قاراپ نەگە كېلىپ قالغىنىمنى پەرەزمۇ قىلالمىدىم. ئىشىكنى ئېچىپ زالغا كىردۇق. ئىشىكنىڭ يېنىدىلا ئەتراپى ئادەم بويى تورالغان، ئۈستى تەرىپى ئەينەكلىك، مىلىتسىيە خادىمى ئولتىرىدىغان بولۇم بار ئىكەن. ئۇنىڭ قارشىسىغا بىر نەچچە ئادەم سىغىدىغان ئورۇندۇقلار قويۇلغان. ئۇنىڭ سول تەرىپى ئايرىم-ئايرىم تومۇر ئىشىكلىك كامېرىلىرى بار، ئاستى بېتونلانغان ئۇزۇن كورىدور. گۇناكارلارنىڭ ھەر خىل ئاۋازدا ۋاقىراپ-يىلىنىشلىرى، نوۋەتچى ساقچىلارنىڭ قوپال جاۋاپلىرى، كامېرا ئىشىكلىرىنىڭ جالاق-جۇلۇق ئېچىلىپ-يېپىلىپ، قۇلۇپلارنىڭ شالاقىدە سېلىنىشلىرى بۇ تۇرمە-هوشيارخانىنى بىرىنچى قېتىم كورگەن ئادەمگە ناھايىتى سۈرلۈك قىلىپ كورسەتەتتى.

— بارلىق كىيىمىڭلارنى يېشىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلدى يېنىمىزغا كەلگەن مىلىتسىونېر. «بۇ يەردە بۇيرۇققا بويسۇنماي مۇمكىن ئەمەس» دەپ ئويۇمدىن ئوتكەزدىم ۋە تۇرسىدىن باشقا بارلىق كىيىممىنى يېشىپ، سەپكە تۇردۇم. بىز بىلەن بىللە كەلگەن مەس ژىگىت بىر ئىملەرنى دەپ هۇرپىيىۋېدى، ئۇنىڭ يېنىدىكى مىلىتسىونېر ئۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ، بېشىنى ئارقىسىغا قايرىۋېدى، بويۇن ئومۇرتقىلىرى غىر سىلدىغاندەك قىلدى ۋە ئۇ دەرھال جىمىدى.

سوراق باشلىنىپ، نوۋەت ماڭا كەلدى. بولۇمدە ئولتارغان كوز ئەينەكلىك مىلىتسىونېر مېنىڭدىن سىپايىلىق بىلەن سورىدى:

— ئىسىم، فەمىلىڭىز؟

— مېدھەت قادىروۋ.

— ئىش ئورنىڭىز، كەسپىڭىز؟

— رېداكسىيەدە ئىشلەيمەن. ژۇرنالىست.

— تۇغۇلغان ژىلىڭىز؟

— 37- ژىل، ئوكتەبىر.

— يېنىڭىزدا بار نەرسىڭىزنى بىر-بىرلەپ چىقىرىپ، بۇ يەرگە قويۇڭ.

— مانا بۇ بۈگۈن ئالغان بىر ئايلىق مائاشىم- 2112 تەڭگە، — ئۇنىڭغا ئالدى بىلەن كوستيۇمىمنىڭ ئىچ يانچۇغىدا ئاسراپ كېلىۋاتقان پۇلنى سۇندۇم. ئۇ ئاخچىنى بىر-بىرلەپ ساناپ، بلانكىغا تىزىملىدى. ئاندىن سائات، كىچىككىنە بەكە، تاماكا-سەرەڭگە ۋە كىيىم-كېچەكلىرىم بىلەن سومكامنى ئوتكەزدىم. ئۇلارنىمۇ بلانكىغا يېزىپ قويدى.

سوراق تۈگىگەندىن كېيىن ھەممىمىزنى ئورۇندۇققا قاتار ئولتارغۇزۇپ، دوختۇر بولۇشى كېرەك، بىر ئايال كىمنىڭ قانداق ئاغرىقى بار؟ — دەپ كوزلىرىمىزنى ژىتىپ ئېچىپ، باشلىرىمىزنى مىجىغداپ تۇتۇپ، تەكشۈرۈشتىن ئوتكەزدى.

— مەن ھېچ قانداق تەرتىپ بۇزغىنىم يوق. يولدا ئوز دەسسەپ ئويۇمگە كېتىۋاتسام تۇتۇۋېلىپ، بۇ يەرگە ئەكىلىشتى. مېنى بوشىتىۋېتىڭ، — دەپ ئىلتىماس قىلدىم سوراق قىلغان مىلىتسىيە خادىمىغا.

— ئىچىپسىز، هاراق ئىچىپ، كوچىدا سۈرۈلۈپ ژۈرگەنلەر بۇنىڭدىن كېيىن مەشەگە كېلىدۇ، — دېدى ئۇ كەسكىن ھالدا. ئىككى قەدەھ ئىچىپ قويغىنىمغا يەنە مىڭ ئەپسۇسلاندىم.

شۇنىڭدىن كېيىن بىزنى تومۇر ئىشىكلىك كامېرىلارغا سولاپ، سىرتىدىن يوغان قۇلۇپلارنى سېلىپ قويۇشتى.

مېنى سولىغان كورۇمسىز ئۇزۇن كامېرىدا سەككىز كارىۋات بار ئىكەن. مەن ئىشىكتىن كىرگەندىكى بوش تۇرغان ئىككىنچى كارىۋاتقا ئورۇنلاشتىم. كامېرىنىڭ ئىچى بىخسىپ كەتكەن سېسىقچىلىق. مەس بىرلىرى كىمدۇ بىرلىرىنى تىللىماقتا، بىرلىرى قىپ-يالىڭاچ پېتى خورەك تارتىپ ئۇخلىماقتا، بىرلىرى بولسا قاققان قوزۇقتەك كارىۋەت ئۈستىدە تىك ئولتىراتتى... تومۇر كارىۋەتكە سېلىنغان ماتراس ئۈستىگە چىكىم-چىكىم قانغا بويالغان پاسكىنا كىرلىك يېپىلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇسۇق ھىدى كېلىپ تۇرىدىغان نېپىز ئوديال تاشلانغان.

(ئاخىرى 8- بەتتە)

شېئىرىيەت سەھىپىسى

ئا. تۇرپانىي

مەن خىتايلىق ئەمەسمەن

مەن ئۇيغۇرمەن، بىلسەڭ، غەيرىي ئەمەسمەن،
غەيرىلەردىن ئايرىپ تۇرار ئادىتىم.
ئەجدادلاردىن ئۇدۇمىم بار مىراسىم،
كىملىكىمنىڭ گۇۋاچىسى قامىتىم.
مەن ئۇيغۇرمەن، ياق خىتايلىق ئەمەسمەن.

مەن ئەزەلدىن، ئەسلى قەشقەر ئەۋلادى،
بۇ نام بىلەن تىك باقىمەن جاھانغا.
ئەسلى-ۋەسلىم، ئاتا-بوۋام مۇرادى
رىشتە بولۇپ باغلانغان شۇ ماكانغا
قەشقەرلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

ئون بارماقتىن رەڭدار گىلەم تورەلدى،
مەھلىيا بوپ ئۆزگىلەرمۇ ئۆگەندى.
داڭ چىقارغان قاش تېشىنىڭ باھاسى،
ئاشتى جاھان بازاردا قىياسى.
خوتەنلىكمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

كارىز كولاپ يەرگە سۇلار چىقاردى،
مۇنبەت ئېتىز، باغ، دالانى سۇغاردى.
تىلنى ياردى، شىرىنلىغى ئۈزۈمنىڭ
قىيام قىلىپ ئىچسەڭ ژۇرەك زەپ قاندى.
تۇرپانلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

قېدىم ئىپەك يوللىرىنىڭ يەلكەن كېمىسى،
چۆلدە سەپەر مەردانىسى-كەلپىن توگىسى.
ئەلنى-ئەلگە باغلاشتۇرۇپ ئەھلى كارۋانلار،
ياراتقاندى ئۆلمەيدىغان دوستلۇق ئۈلگىسى.
كەلپىنلىكمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

يەكەنت ئەسلى پىللە قۇرۇت ئىپەك كانى،
قىز-چوكانلار توقار ئەتلەس توگانى.
جاپا تارتقان ئىشچانلارغا كۈلسۇن ئىقبال،
مەڭگۈ راھەت بولۇپ كەلسۇن ئىستىقلال.
يەكەنتلىكمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

شىرىنلارغا تولۇپ پىشقان باغدا ئانار،
دەرتكە داۋا سۇ مەرگەندە تىل يارار.
ئاق ئورۇكنىڭ گۈلقاقلىرى، مېغىزى،
ئەستە قالار ھەر كىمنىڭ تەگسە ئېغىزى.
گۇمالىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

قاراقاشنىڭ زۇمرەتمۇ ئۆزگىدە كام،
غەيرىلەرگە قىلىنمىسۇن ئۇ ئىنئام.
مۇنداق بايلىق تەبىئەتنىڭ سوغىسى،
كۆڭلى ياتلار قىلىشمىسۇن ھېچ ۋەيران.
قاراقاشلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

جاغدا قوغۇن، بېھلەرنىڭ كانى چەرچەن،
ئالدىڭغا كېلەر بېھى سالغان پولۇ.
پولۇنى يەپ تەشنالىقىڭ بېسىشقا
قوغۇن كېلەر دېگىچە سەن «قېنى سۇ».
چەرچەنلىكمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

جىگدە پۇراق چېچىپ چېچەكلەر ئېسىل،
جىگدىلىكتە بەزمە قۇرساڭ يايرار دىل.

ھەر خىل مېۋە شىپالىقى بىلەن داڭلىق،
غەيرىلەرگە كەتمىسۇن ھېچ بۇ بايلىق.
ئۇچتۇرپانلىق، مەن، خىتايلىق ئەمەسمەن.

ئەشپۇت يېسەڭ ھوزۇر بېرەر ژۇرەككە،
ژۇرەك يېتەر گويا ئارزۇ-نىيەتكە.
شۇ مېۋىنى پەرۋىش قىلغان باغۋەنلىنى
يەتسۇن دەيسەن كۆكتەكەن ئارزۇ-تىلەككە.
كورلىلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

چوققىلاردا ئارقارلىرى جىسەكتە،
قوتازلىرى ئوتلار قىردا- ئېتەكتە.
تاشقۇرغاننىڭ بايلىقى بۇ بىلىپ قال،
شۇ ئەل ئوغلى دەيمەن ئوتلۇق ژۇرەكتە.
چىققىڭ كەلمەس مونۇ باغدىن ئەلجۇر يەپ،
شېرىنلىقى تىلنى يارار ھەسەلدەك.
ئاتۇشلۇقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

ئاق توگىلەر يارىشىپتۇ قۇملۇق چۆلگە،
ياراشقاندەك ئاقساقاللار خوددى تورىگە.
قۇمۇل يېرى قوچاق ئاچقان چىلانغا،
دەملەپ ئىچسەڭ پايدىلىقتۇر ئۇ قانغا.
قۇمۇللۇقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

قۇمۇش بىلەن قاپلىنىپتۇ دالاسى،
يەلپىندۇ سابادا زەپ جالاسى.
باغراشنىڭ شۇ قۇمۇچىنىڭ خىسلىتى،
باراڭلىقتا ئەمە قىلساڭ زىننىتى.
باغراشلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

مېھنەتدىن دېخاننىڭ مايسىلار تال-تال،
كەڭ دالادا يەلپۈندۇ ئەجەپ شال.

مول ھوسۇلدا ياخشىلىنار تۇرمۇش-ھال،
غاپىللىقتىن تۇرمۇش خاراپ ھەم ئۇسال.
ئاقسۇلۇقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

بۇ زېمىننىڭ تېشى ئالتۇن، قۇمى ئالتۇن،
يوغان قۇيرۇق قويلىرى بار بەك ئېسىل.
يېسەڭ گوشتىن تولا مايىنى چايناپسەن،
ساپ ھاۋاسى، مەرۋەت سويى ئاچار دىل.
ئالتايلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

يېشىل يايلاق دالادا قاپلاپ ياتقان مال،
پاراۋانلىق تۇرمۇشتىن ئېچىپ خۇش پال.
ئوينا قلايدۇ قوزا-تايچاق، توپاق سېمىز،
راھەتلىنىپ تويمايسەن ئېچىپ قىمىز.
دان باياشات، بايلىقى مول ئولكىمىزدە.
تەڭلىك ئۈچۈن كورەشكۈچى ئەۋلاتىمىز.
چوچەكلىكمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

گۈلشەن ئىلى، يېشىل چىمەن، باغ-بوستان،
«گەردىن چىنە» ئالمىلىرى ئاخشىسىغا ئام.
غېنى باتۇر جەڭگە مىنگەن ئاق تۇلپار
ياۋنى قوغلاپ ئۇچقان بولۇپ بىر شۇڭقار.
غۇلجىلىقمەن، مەن خىتايلىق ئەمەسمەن.

ئىلىم، سەنئەت، مەرىپەتنىڭ بۆلىكى،
ۋەتىنىمنىڭ ژۇرىگى گۈزەل شەھەر.
ئۇيغۇر دېگەن ئۇزۇن تارىخ سەندىن تارار،
ياخشىلىقنى ئەل كوتىدۇ كەچ ۋە سەھەر.
ئۈرۈمچىلىك، مەن، خىتايلىق ئەمەسمەن.

شۇنچە گۈزەل ئەلدە كوزۇم ئېچىلدى،
دەريالاردىن ئۈنچە-مارجان چېچىلدى.
ئالتۇن-كۈمۈچ بايلىقلىرى ئامتىم،
تاغ-تاشلىرى، قارغايلىرى قامىتىم،
ئالەم ئارا داڭقى كەتكەن «مىڭ ئويۇم»،
ساداسىغا دىل مەھلىيا مۇڭام-كۈيۈم.
مەن ئۇيغۇرمەن، ياق خىتايلىق ئەمەسمەن.

ئەخمەتجان روزى

كېپىلور

ئەجدادلار ئېيتقان تۈگىمەس ناخشىدەك،
ئېيتسىمۇ پۈتمەس ئەلنىڭ ئاھ — زارى.
دەردىڭگە ئۆزەڭ تاپمىساڭ داۋا،
ئۆزگىنىڭ بولماس سەن بىلەن كارى.

ئىزدىگەن تاپار ئىزدىگىنىنى،
ئىزدىنىشلەردىن بولمايلى خالى.
نۆۋەت كەلگەندە پۈتسىمۇ ئىشلار،
نۆۋەتنى كۈتۈپ ياتمىغىن زادى.

مەھكۇملۇق بىلەن كورگەن كۈنلەردىن،
راھەتتۇر بەلكى دوزاق ئازاۋى،
هارماي چېلىشساق، تىنماي كۈرەشسەك،
بولار ئەرىككە يېتىش ئامالى.

كۈرەش سازىنى چالغاندا تاڭدا،
ئويغىتار ئەلنى ياڭراق ئۈنلىرى.
دوستلۇق ناخشىلار قوشۇلغان چاغدا
كېلەر ھاياتنىڭ شانلىق كۈنلىرى.

بەختىنى كۈتكەن

دۇنياپەرەسلىك ئۆزى بىر كېسەل،
بېزىنى ئالسا، قالىدۇ تېزى.
نوخۇلسىنى ئېلىپ تۇرمىسا،
ئوسۇپ تۇرىدۇ بۇرنىنىڭ بېزى.

پايدىنى كوزلەپ ئەلنى قاخشاتما،
دۈشمەن بولىدۇ پايدىنىڭ ئۆزى.
ناپسەتلەرنى ھامان ئۇرىدۇ،
يۇرتۇڭنىڭ بەرگەن بىر چىمدىم توزى.

پۇلنى دەپ دوستتىن ئايرىلىپ قالما،
ھەممىنى تەڭشەپ تۇرىدۇ دەۋر.
مەككارلار بىلەن كۈرەش قىلمىساق،
ئەلنىڭ بېشىدىن كەتمەيدۇ جەبىر.

ئەجدادلىرىمىز پۇلنى دوست تۇتماي،
ئەمگىكى بىلەن بەختىنى كۈتكەن.
دۇنيانى چوگلەپ پەرۋانە بولماي،
شېرىن ھاياتقا كىم تويۇپ ئۆتكەن!

ئەگەشمەيتۇ زادىلا

(باللارغا)

بارماق بوپتۇ مېھمانغا،
رەخىمجاننىڭ مومىسى.
ئەگىشىپتۇ شۇ چاغدا،
يالغۇز ئەركە نەۋرىسى.

مومىسىدىن باللۇرراق،
كېپ كېتىپتۇ بارغۇسى.
قانچە ئالداپ باقسىمۇ،
كەلمەپتۇ ھېچ قالغۇسى.

— زېرىكسەن، بارمىغىن،—
دەپتۇ يەنە ئانىسى.
رەخىم ژىغلاپ تۇرغاچقا،
رۇخسەت قىپتۇ دادىسى.

تۇققانلارنىڭ ئويىگە،
ئامان-ئېسەن بېرىپتۇ.
خوشال بولۇپ ئۇلارمۇ،
ياخشى قارشى ئېلىپتۇ.
ئوي تورىگە تۇققانلار
ئەتلەس كورپە سېلىپتۇ.
تۇرلۇك ئازۇ-نېمەتلەر
دەستۇرخانغا تىزىپتۇ.
بىر كۈن قونۇپ نەۋرىسى
تاڭ ئاتقاندا ئەتىسى،
ئوز ئويىنى سېغىنىپ،
كەتمەك بوپتۇ ئەركىسى.
ئويناي دېسە كوچىدا
تولۇمىغان باللار.
ئوينالماپتۇ قوشۇلۇپ،
ئالمغاچقا ئارىغا.

مومىسىغا ئەگىشىپ،
مىڭ بىر پۇشمان قىلىپتۇ.
يالۇرۇپ مومىسىغا
قايتىپ كەتمەك بولۇپتۇ.
— ھوي لېمىشكە كېتىسەن،
سېنى قوغلاپ تۇرمىسا.
—كەتمەي قانداق قىلىمەن،
ئوز ئويۇمدەك بولمىسا.
ھەر كىمنىڭكى ئوزىگە،
گۇل كورۇنەر كوزىگە،
خەقنىڭ گۈزەل ئويلىرى،
ياقمايدىكەن ئوزگىگە.
شۇنداق قىلىپ مېھماندىن،
تېز قايتىپتۇ مومىسى.
ئەگەشمەيتۇ ھە ئالدىن—
كېيىن رەخىم نەۋرىسى...

يېڭى شېئىرلار

شەپقەت

قانچە ماڭسا تۈگىمەيدۇ ئالەمدە،
بۇ ھاياتنىڭ ئەگرى-توقاي يوللىرى.
ئارزۇ-ئارمان پۈتمەس تىرىك ئادەمدە،
يەتمەيدىكەن بىراق ئاڭا قوللىرى.

ئارمىنى يوق، ئۈمۈتى يوق ئادەم بولماس،
بەخىت قۇچماي ئىنسانلارنىڭ كۆڭلى تولماس.
كۆڭلى باھار، مۇھەببەتلىك كىشىلەرنىڭ،
ئۆزى ئۆلسە، روھى ئۇنىڭ ئەسلا ئۆلمەس.

پەزىلەتلىك، شەپقەتلىك جان بىباھادۇر،
يامانلارنىڭ ھايۋانلاردىن پەرقى يوقتۇر.
ھېچ ئۇنتۇلماس ياخشىلىق ھەم ساخاۋەتلىك
ئىنسانلارنىڭ قەلبى-ھوسنى زەپ يورۇقتۇر.

ئارمان

گۈللەر تېرىپ، ۋەتىنىمنى گۈلزار قىلىپ،
باغرىم يېقىپ، گۈل چىمەندە ياتقۇم كېلەر.
تېچلىق ئىزدەپ يەر يۈزىدە جەۋلان قىلىپ،
گۈزەللىكنى قوشاقلارغا قاتقۇم كېلەر.

غۇلاچ تاشلاپ، راھەتلىنىپ، زەپ شوخلىنىپ،
ئىلى، تارىم سۇلىرىدا ئۈزگۈم كېلەر.
كەڭ ئاسمىنى،ساپ ھاۋاسى ئۈزرە شوڭغۇپ،
بۇلاقلارنىڭ زەمزەملىرىن ۋۇتقۇم كېلەر.

تەشۋىش بىلەن ئەندىشىنى ژىراق تاشلاپ،
ئەل بەختىنى كۈيلەپ گۈلدەك ئېچىلسام مەن.
خەلقىم كۈتكەن،قەلبىم كۈتكەن ئەركىنى
قۇچۇپ،
ۋەتىنىمگە زەررە نۇردەك چېچىلسام مەن.

* * *

پەردە تارتسا ئۆزىگە ھېچ تونالمايسەن،
دوستلۇق رىشتىن ئۈزۈپ قويساڭ
ئۇلالمايسەن.
كونا دوستتىن ئايرىلما، بار يېڭىسى دەپ،
يېڭىسىگە كونىسىدەك بولالمايسەن.

ھىممىتىگە رەخمەت

مۇرادىڭنى بىر ئاللادىن تىلەر ئاناڭ،
ئاتىغان ئوز ئېلىگە ئوت قەلبىن، بالام!
جان-تېنىڭنى ئايىماپسەن ۋەتەندىن،
ھىممىتىڭگە رەخمەت ئېيتار خەلق ھامان.

مىللىونلىغان ئانىلارنىڭ دۇئاسىدا،
ساڭا ئوخشاش مەردانىلار ئوسسۇن، بالام.
سەندەك قەيسەر پەرزەنتلەرنىڭ ئارقىسىدا
ئۇيغۇرۇمنىڭ تەلەي-بەختى كۈلسۇن بالام.

ئەلنىڭ تەشنا دىلىغا بول داۋا، شىپا،
يوللىرىڭغا ياخشىلىقلار بولسۇن ھەمرا.
تىلىكىڭ گۈل ئاچسۇن، بۇلبۇللۇبۇڭ ھەغدا،
ھىممىتىڭگە ھەر تاڭ رەخمەت ئېيتار ئاناڭ.

گۈلىھاجىم كامىل قىزى.

(ئاخىرى. بېشى 6- بەتتە).

مالىك سادىروۋ

چۈچۈنخانىدا

(ھېكايە)

خېلىدىن بېرى يالاڭغاچ ژۇرگەچكىمۇ، تېنىم شۇركىنىپ، ئاماللىسىز ئودىيالنى يېپىنىپ، پاسكىنا كىرلىك ئۈستىدە قىڭغىيىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئاردىن بەش مىنۇت ئۆتتىمۇ-ئۆتمىدىمۇ، بىلمەيمەن، پۈتۈن تېنىم لومۇلدەپ، بەدىنىمدە بىر ئېمىلەر مېڭىشقا باشلىدى. چىدالماستىن ئورنۇمدىن سەكرەپ تۇرۇپ، ئودىيالنى ئېچىپ، پىشىت، يۈرگىمكىن دەپ سەسكەلگەن ھالدا غۇۋا چىراق يورۇغىدا سىنچىلاپ قارىۋېدىم، ئاچچىق چېقىشقا باشلىغان چۈچۈللەر ئىكەن. ئۇلارنى مىجىپ ئولتۇرۇشكە، قېقىپ يەرگە چۈشۈرۈشكە باشلىدىم. بىر مەزگىل ياتماي، ئۇخۇ قونداقتا تۇرغاندەك ئىككى پۈتۈمدا ئولتۇرۇپ باقتىم. بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا پۈتكۈل تېنىم ئىشەك يېمى چىققاندەك قاپىرىپ، چىداپ بولغۇسىز دەرىجىدە ھۆلۈلدەپ قىچىشىشقا باشلىدى. بىر دەم پۈتۈمنى، بىر دەم قولۇم يەتكىچە دۈمبەمنى، بىر دەم بېشىمنى گارتىلدىتىپ تاتلايمەن. چوچۈللەر چاچلىرىمنىڭ ئىچىدىمۇ ئۆگىلاپ ئۆلگەرگەن ئوخشايدۇ. ئېمە قىلىش كېرەك؟ بۇ يەردە يېتىپ تاڭ ئاتقۇزۇشقا كوزۇم يەتمىدى. «نوۋەتچى مىلتسىيە باشلىغىنى چاقىرىپ، ئاخچا تەكلىپ قىلسام، چىقىرىۋېتەرمىكىن؟» ئويلىدىم ئىچىمدە. مېنىڭ ئويۇمنى ئۇلار بىلىپ قالدىمۇ، ئۇخىمايمەن، بىر كەمدە كۆزەتتە ژۈرگەن نوۋەتچى مىلتسىيونېر قولۇپنى شاراقلىتىپ ئېچىپ:

— قادىروۋ، سېنى تېلېفونغا چاقىرىۋاتىدۇ. دەرھال بۇ ياققا چىققىن!- دېدى. «مېنىڭ بۇ يەردىلىگىمنى كىممۇ بىلىپ، قوڭغىراق قىلغاندۇ؟»، تەقلىم يەتمىگەن ھالدا نوۋەتچىنى ئەگەشتىم.

— بۇ ياققا كىر،- دېدى ئۇ ئادەمدىن خالى بولمىنى ئىشارە قىلىپ.

بولمىگە كىردىم.

— قارىساق، ئاتىچە مەس ئەمەس ئىكەنسەن. ئىچىمىز ئاغرىپ قالدى. بايا ئوتكەزگەن ئاخچاڭدىن مىڭ تەڭگىنى بىزگە قالدۇرساڭ، ھازىر قويۇۋېتىمىز. ئۆيۈڭگە كېتىسەن. شۇنىڭغا رازىمۇ سەن؟- دېدى ئۇ ئۇلتىماتوم قىلغاندەك.

«مىڭ تەڭگىنى بۇلارغا بېرىۋەتسەم، مىڭ تەڭگىنى ئوي ئىجارىسىگە بەرسەم، يەنە بىر ئايلىق ئائىلىمچە ھاك بىلەن زاك يەيمەنمۇ؟»، ئويلىدىم دەرھال ئىچىمدە.

— بالا-چاقام بار. بىر ئاي ئىشلەپ ئالغىنىم ئىككى مىڭ تەڭگە. مىڭ تەڭگىسىنى ئوي ئۈچۈن تولەيمەن. مىڭ تەڭگىسىنى سىلەرگە بېرىۋەتسەم، بىزگە تاماققا ھېچ نەرسە قالمايدىكەن. بەش يۈز تەڭگىسىنى ئېلىڭ، مېنى چىقىرىۋېتىڭ،- دېدىم يالۋۇرغان ھالدا.

— بولمايدۇ! سودىلىشىدىغان بۇ بازار ئەمەس. ماقۇل بولمىساڭ، ئەتىگىچە ياتىسەن. ئۇبدان سەگەكلەندىن كېيىن مەن دېگەننىڭ يېرىمىچىلىك شىتراپ تولەيسەن. ئاندىن ھاراق ئىچىپ، بۇ يەرگە چۈشكەنلىكىڭ توغرىلىق ئىش ئورنىڭغا ئالاقە ئەۋەتىمىز،- دېدى ئۇ كەسكىن ھالدا ۋە مېنىڭ قولۇمدىن سۇرەپ دېگەندەك كامېرىغا قايتا ئەكىرىپ، ئىشىكنى تېشىدىن قۇلۇپلاپ قويدى.

«مىڭ تەڭگىنى بىرىۋەتسەم، بالا-چاقام بىلەن يەنە بىر ئايلىق ئائىلىمچە ئاچ قالىمىز ياكى گىكتەككىچە قەرىزگە بوغۇلىمىز. ئاچ قىلىپ، قەرىزگە بوغۇلغاندىن كورە بىر كېچە چوچۈن ئازابىغا چىداي،» دەپ ئويلىدىم چوچۈن باسقان كارىۋاتقا مەجبۇرىي ئولتۇرۇپ. پۇتۇم-يالاڭغىداق، ئېدەن-بېتون يەردە كىملەرنىڭدۇ تۈكەرگەن تۈكۈرۈك، خەيرۇكلىرى...

كىرلىك بىلەن ئودىيالنى سامان ئىچىدىن ژىڭنە ئىزدىگەندەك بىر-بىرلەپ تەكشۇرۇپ، چوچۈنلەرنى ئولتۇرۇپ، قېقىپ، ئىككى قولۇمنى ياستۇق قىلغان ھالدا تورتەكلىنىپ ياتتىمدە، يەنە خىيال دېڭىزىغا شۇڭغىدىم. «بىر چاغلاردا گېزىت خادىمى، ژۇرنالىستنىڭ ئىسمى چىقسا، خېلە-خېلە ئەمەلدارلار، ئىدارە باشلىقلىرى چوچۇيدىغان. ھازىر مەن رېداكسىيەدە ئىشلەيمەن، ژۇرنالىست دېسەممۇ بۇلارنىڭ قىلچە تەپ تارتماي ئاخچا تەلەپ قىلغىنى قالداق؟ جۇمھۇرىيەت رەھبىرىنىڭ بىرلەشكەن جىنايەتچىلىك، پارىخورلۇق، ھاراقخورلۇققا قارشى پەرمانىنى ئۇتقا قىلىپ، ئويدا توغاچ ئوغرىلىغىنىمۇ؟... ئىش ئورنىڭغا ئالاقە يوللايمىز، دەۋاتىدۇ. ئۇنداق قىلسا تازىمۇ ئۇيات بولىدۇ دە. دەرھال بىر چاغدا بىزنىڭ رېداكسىيەدىن ھاراق ئىچىپ، مىلتسىيەگە چۈشۈپ قالغان خادىم توغرىلىق ۋاقىە ئېسىمغا كەلدى. ئۇنىڭ سۈرىتى ھاراق بوتۇلكىسى ئىچىگە سېلىنىپ ئەۋەتىلگەن ئالاقىدىن كېيىن رېداكسىيەدە ئۇمۇمىي ژىغىن بولۇپ، خادىم ئىشتىن بوشىتىلغان ئىدى. شۇنداق قىلسا، شەرمەندىچىلىك... خىزمەتداشلار، دوستلار بىتكە قانداق قارايمەن؟ ھە، بايا ئىشتا بىللە ئولتارغانلار ئويلىرىگە تېچ-ئامان يەتكەندىمۇ؟..»

مېنىڭ ئويلىرىمنى قانخۇمار چوچۈنلەرنىڭ قايتا ھوجۇمى بولۇۋەتتى. ئۇلار گويا ئانا ۋەتىنىم ئۇيغۇرستانغا ئىچكىرىدىن مىغىلداپ چىقىپ، خەلقىم، ۋەتىنىمنىڭ ئىلىكىنى شوراۋاتقان كەلگۈندىلەردەك، ئىدەن، كارىۋەت، تام-توروسلاردىن ماڭا يېپىلىپ، پۈتكۈل بەدىنىمنى قاپلاپ، سۇلۇكتەك قېنىمنى شۇراشقا باشلىغان ئىدى. تېنىم ئىچىغان خىمىردەك كوپۇپ، ئاچچىق لومۇلدەشكە باشلىدى. ئەندى ئۇنىڭغا كارتىلدىتىپ تاتىلاشلارمۇ كار قىلار ئەمەس. تىماق ئىزى بولغان ئۇ يەر، بۇ يېرىمدىن قان تەپچىرەپ ئېقىشقا باشلىدى. كامېرىدا ئېسى بارلارنىڭ ۋايساش ئىدالىرى ياڭرىماقتا. پەقەت ئېغىر مەسلەرلا خاتىرجەم ئۇخلىشىۋاتىدۇ. چوچۈن ئازاۋىغا چىداش مۇمكىن ئەمەس... ئورنۇمدىن سەكرەپ تۇرۇپ، تومۇر ئىشىكنى جالاقلىتىپ ئۇرۇشقا باشلىدىم.

— ئېمە ئورىسەن؟- نوۋەتچى مىلتسىونېرنىڭ قوپال ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئىشىكنى ئېچىڭ. بۇ- مەن- قادىروۋ. ئويۇمگە دەرھال قوڭغىراق قىلىشىم كېرەك.

ئۇ مېنى چۈشەندىمۇ ئىشىكنى ئاچتى ۋە تېلېفونى بار بايىقى خالى بولمىگە باشلاپ كىردى.

— يولداش مىلتسىونېر، مەن رازىمەن. مىڭ تەڭگىنى ئېلىڭلاردە، مېنى چىقىرىۋېتىڭلار، ئۇنىڭغا يېلىنىشقا باشلىدىم. ئۇ مېنىڭ مىسكىن ئاۋازىم ۋە چىرايىمدىن ئەھۋالىمنى بىلدى بولغاي، گەپمۇ قىلماي، قەيەردىندۇ كىيىملىرىمنى ئېلىپ چىقتى. بولۇمدە نوۋەتچىلىك قىلىپ ئولتارغان كوز ئەينەكلىك مىلتسىيە خادىمى بايا ئولتۇرغان بىلانكىنى بىر قۇر كوزدىن كەچۈرۈپ، ماڭا 1112 تەڭگىنى، سائات، بەكە، تاماكىلىرىمنى قايتۇرۇپ بەردى. مەن ئۇلارنىڭ بۇ ئىلتىپاتىغا رەخمەت ئېيتىپ، سورىدىم:

— راستىنى ئېيتسام، ھازىر قەيەردىلىگىمنى بىلمەيۋاتىمەن. تولىبى ھەم شاگابۇددىنوۋا كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىغا قانداق يېتىۋېلىشىم مۇمكىن؟

— بۇ ھوشيارخانا سائىنا ۋە ساتبايېۋ كوچىلىرىنىڭ قىيىلىشىغا يېقىن جايلاشقان. ھازىر سىز بۇ يەردىن چىقىپ، بىرىنچى تار كوچىدىن تۈۋەنگە قاراپ ماڭسىڭىز، ئاباي پروسپېكتىغا چىقىسىز. ئۇ يەردىن ئويىڭىزگە يېتىۋېلىشىڭىز مۇمكىن،- دېدى ئۇ تەمكىنلىك بىلەن ۋە يولنى كورسىتىپ قويۇشنى يېنىدىكى مىلتسىونېرغا جېكىدى.

قارىسام، سائات كېچە ئىككىدىن ئېشىپتۇ. چوچۈنخانىدىن قۇتۇلغىنىمغا خوشال بولۇپ، ئېيتىپ بەرگەن يول بىلەن ژۈگرەپ دېگەندەك ئاباي كوچىسىغا چىقتىم. ئۇ يەردە بىر مەھەل ماشىنا كۈتۈپ، يۈز ئەللىك تەڭگە بىلەن سائات ئۈچلەردە ئويۇمگە يېتىپ كەلدىم. ئويدىكىلەر، ئەنسىرەپ، ھېچ يەردىن خەۋەر ئالالماي، ئۇخلىماي ئولتارغان ئىكەن. مەن بولغان ۋاقىەنى تەپسىلىي سوزلەپ بەرىدىمدە، كوستيۇمدىن باشقا بارلىق كىيىملىرىمنى قايناق سۇغا بېسىپ قويۇپ، ئارام ئېلىشقا ياتتىم.

شۇنىڭدىن بېرى ھاراق بوتۇلكىسىنى كورسەم، ئۇنىڭدىن مىغىلدىغان چوچۈنلەر چىقىپ، بەدەنلىرىمگە يامىشىۋاتقاندەك تەنلىرىم جوغۇلدايدىغان بولۇپ قالدى ...

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شەرىپىگە

ھەر بىر خەلقنىڭ ئوزى سويۇپ، قەدىرلەيدىغان بۈيۈك سىمالىرى بولىدۇ. ئاباي قۇنانبايېۋ قېرىنداش قازاق خەلقىنىڭ ئەينە شۇنداق ئەللامە، ئۇلۇغ نامايەندىلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئاتاقلىق شائىرنىڭ 150 ژىللىق مەرىكىسى جۇمھۇرىيىتىمىزدىلا ئەمەس، ئۇنىڭدىن تاشقىرى كوپلىگەن مەملىكەتلەردە نىشانلىنىۋاتقانلىغى شۇنىڭ ئىسپاتى.

7- ئاۋغۇست كۈنى قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەدەنىيەت ئويىدە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى، غ. سەدۋاقاسوۋ ناملىق ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى، قازاقستان ئۇيغۇر يازغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن ئاباي قۇنانبايېۋنىڭ تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىغى شەرىپىگە بېغىشلانغان ئىلمىي-ئەمەلىي كونفېرېنسىيە بولۇپ ئوتتى.

مەزكۇر ئىلمىي كونفېرېنسىيەگە يۇرت-جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى، كىتاپخانلار، ئالىم، شائىر-يازغۇچىلار، ستۇدېنتلار، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قاتناشتى. كونفېرېنسىيەنى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى رابىك ئىسمائىلوۋ ئاچتى. شۇندىن كېيىن تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزىتى گ. ئىسقاقوۋ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى س. موللائۇدوۋ، شائىر مەمتىمىن ئوبۇلقاسىموۋ، مۇئەللىم گۈلباھار ھاشىموۋالار ئاباي قۇنانبايېۋنىڭ دۇنياغا ئىلمىي كوز قارىشى، ئىجادىي ئالاھىدىلىكى، ئەسەرلىرىدىكى چوڭقۇر پەلسەپەۋىي ئوي-پىكىرلەر، ئادەم تەربىيەسىدىكى رولى ھەققىدە ئوز مۇلاھىزىلىرىنى ئىزھار قىلدى. شۇنداقلا «ۋازۋشى» نەشرىياتىنىڭ باش مۇھەررىرى، قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېياتى ئېنىس سارايېۋ ئۇلۇغ ئابايىنىڭ شائىر سۇپىتىدىكى ئالاھىدە خۇسۇسىيەتلىرىگە تەپسىلىي توختالدى.

قازاقستان ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ، پەن نامزادى پاتىگۇل سابىتوۋا، شائىر ئىلاخۇن ھوشۇر ئۇلۇق مۇتەپەككۇر شائىر ھەققىدە يازغان يېڭى شېئىرلىرىنى ئوقىدى.

ئىلمىي- ئەمەلىي كونفېرېنسىيە ئاخىرىدا ئۇيغۇر تىياترىنىڭ ئارتىستلىرى قازاق خەلقىنىڭ كلاسسىك شائىرى ئابايىنىڭ شەرىپىگە چوڭ كونسېرت كورسىتىپ، كونفېرېنسىيە قاتناشچىلىرىنى خۇرسەن قىلدى.

ت. ھوشۇروۋا.

ئالمۇتا شەھىرى.

كۆن تەركىۋىدە شەرقىي تۈركستان مەسىلىسى

1-10- ئاۋغۇست كۈنلىرى قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئىسسىق كول بويىدا تۈرك خەلقلىرى ياشلىرىنىڭ نوۋەتتىكى 5- خەلق ئارا قۇرۇلتىيى بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭدا دۇنيانىڭ جاي-جايلىرىدىكى تۈرك ياشلىرىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى مۇھاكىمە قىلىندى.

قۇرۇلتاي قاتناشقۇچىلىرىنىڭ دىققىتىنى بولۇپمۇ شەرقىي تۈركستان ياشلىرىنىڭ ھازىرقى پاجەلىك ئەھۋالى ئالاھىدە جەلىپ قىلدى. بۇ توغرىلىق باشقا ئەللەردىن كەلگەن ۋەكىللەرنى تۈركىيە ۋە قازاقستاندا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرى ۋەكىللىرى تەپسىلىي خەۋەردار قىلدى.

قۇرۇلتاي شەرقىي تۈركستان ياشلىرىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى توغرىلىق 5 ماددىدىن ئىبارەت مەخسۇس قارارىنى قوبۇل قىلدى.

ئالمۇتا جامائەتچىلىكىنى قۇرۇلتاي ھەققىدە تونۇشتۇرۇش مەخسىتىدە بېيىل 12- ئاۋغۇست (شەنبە كۈنى) سائەت 14،00دە دروۋبا مەھەللىسىدىكى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى 153-ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە قۇرۇلتاي قاتناشقۇچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش ئوتكۈزۈلمەكچى. ئۇنىڭغا قازاقستاندىن بارغان ۋەكىللەر بىلەن تۈركىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان دولقۇن ئەيسا باشچىلىغىدىكى شەرقىي تۈركستان ئوقۇغۇچى ياشلار بىرلىگىنىڭ ئەزالىرىمۇ ئىشتىراك قىلىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى ئورىبتا مىكرورايونلار جامائەتچىلىگى يۇرت مۆتىۋەرى كەرىمجان ھاجىم سادىقوۋقا ئايالى

ساناتەبۇۋى ھاجى- ئايىمنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىز ئاكتىۋىستى كەرىمجان ھاجىم سادىقوۋقا ئايالى

ساناتەبۇۋى ھاجى- ئايىمنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى
ت. توختەموۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
50 بىنا، 8 قەۋەت
ئېپەك يولى كوچىسى

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
م. سادىروۋ

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ- 06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى- 81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىرازى 4440

«Жаңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 488, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-80

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىڭ -روھىڭ سامان بولماس

يېڭى هايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 يىل
19– ئاۋغۇست
№32
شەنبە
(3989)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970– يىلى 1– يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئۇلۇق ئاباي يۇرتىدىكى تەنتەنىلەر

ئوتكەن ھەپتىدە دانا قازاق شائىرى ۋە مۇتەپەككۇرى ئاباي قۇنانبايېۋنىڭ يۇرتى–قېدىمىي شەمەي يېرىدە شائىرنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 يىل تولۇشقا بېغىشلانغان بايراملىق تەنتەنىلەر بولۇپ ئوتتى.

10– ئاۋغۇستتا ئىرتىش بويىدىكى ياشارغان ۋە ئوزگەرگەن شەھەرنىڭ تۇرغۇنلىرى قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسىنى، ۋىتسې–پرېزىدېنت ئېرىك ئاسانباييېۋنى، جۇمھۇرىيەتنىڭ باشقا رەھبەرلىرىنى كۇتۇۋالدى.

شەمەيگە يۇنېسكو باش دىرېكتورى فېدېرىكو مايور باشچىلىقىدىكى يىراق ۋە يېقىن چەت ئەللەردىن كوپلىگەن مېھمانلار كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تاتارىستان پرېزىدېنتى م. شەيمىيېۋ، گروزىيە، تۇركمەنىستان پارلامېنتلىرىنىڭ رەئىسلىرى، بىر قاتار باشقا ئەللەرنىڭ رەسمىي ۋەكىللىرى بار.

شۇنداقلا خەلق ئارا، مىللىي ھەم جەمىيەتلىك تەشكىلاتلارنىڭ، دىنىي كونفېسسىيەلەرنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ۋەكىللىرى، چەت ئەلدىكى قازاق جامائەسى مەدەنىيىتى ھەم سەنئىتىنىڭ، ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ، چوڭ فىرمىلارنىڭ ۋەكىللىرى، تىجارەتچىلەر بايراملىق تەنتەنىلەرنىڭ مېھمانلىرىدىن بولدى.

شەمەي شەھىرىدىكى ئابايىنىڭ دولەت تارىخىي–مەدەنىي ۋە ئېرىتو-رىيە–مېمورىيال كومپلېكسىنىڭ تەنتەنىلىك ئېچىلىشى ئاباي يۇرتىدىكى يۇبىلېيلىق چارە–تەدبىرلەرنىڭ رەسمىي باشلىنىشى بولدى. مۇزېي كومپلېكسىنىڭ ھاۋارەڭ لېنتىسىنى ن. نازارباييېۋ قىيدى. مېھمانلار تەركىۋىگە زامانىۋىي بىنادىن تاشقىرى ياش ئاباي بىلىم ئالغان مەدرىسە ۋە مەسچىتىنىڭ رېستاۋراتسىيە قىلىنغان بىناسىغا كىرىدىغان يېڭى مۇزېينى كوزدىن كەچۈردى.

جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى بىلەن بايرامنىڭ پەخرىي مېھمانلىرى ئاباي ھەيكىلىگە گۇللەرنى قويدى.

شۇ كۇنى ئاباي نامىدىكى ۋىلايەتلىك قازاق مۇزىكىلىق دراما تېئاتىرىدا تەنتەنىلىك يىغىن ئوتكۇزۇلدى. ۋىلايەت ھاكىمى غالىمژان غاقىيانوۋ ئۇلى ئېچىپ، جۇملىدىن، ئىلگىرى شەمەي ۋىلايىتىنى سەييارىدا پەقەت سابىق كىسج ئىتتىپاقىدىكى يادرو سىناقلىرىنىڭ جايى دەپلا بىلەتتى دەپ تەكىتلىدى. ئەندى يۇنېسكو ئابايىنىڭ 150 يىللىقىنى ئومۇمدۇنياۋىي ئەھمىيەتكە ئىگە ۋاقىە دەپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن بۇ يەر ئۇنىڭ يۇرتى سۇپىتىدە كەڭ تونۇلدى. بۇ يەردە قازاقستاننىڭ سۇۋېرېنىتېتىنى مۇستەھكەملەش ۋە ئانا ۋەتىنىنى ئىختىساسىي بوھراندىن ئېلىپ چىقىش ئۇچۇن كوپ ئىشلارنى قىلىۋاتقان قازاقستاننىڭ ئوت ژۇرەك ۋەتەنپەرۋەرلىرىدىن ھېساپلانغان كوپلىگەن مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئېچىلقتا ھەم ئىناقلىقتا ياشاۋاتىدۇ.

يىغىندا سوزگە چىققان يۇنېسكو باش دىرېكتورى فېدېرىكو مايور ۋە باشقا ناتىقلار ئابايىنىڭ قازاق خەلقىنى روھىي جەھەتتىن تىكلەش ئىشىغا، ئۇنىڭ ئىلغار ئىنسانىي پىكرىگە قوشۇلۇش ئىشىدىكى ئەمگىكىگە مۇناسىپ باھا بەردى. يۇبىلەرنىڭ دۇنياۋىي مەدەنىي مىراسقا بىباھا ھەسسە قوشقانلىقىنى تەكىتلىدى.

كەچقۇرۇنلۇغى ئىرتىش بويىدا يۇبىلېينىڭ ئەڭ ئاساسىي چارە–تەدبىرى–چوڭ كونسېرت ئوتكۇزۇلدى، ئۇنىڭغا قازاقستاننىڭ ئاتاقلىق سەنئەتكارلىرى، شۇنداقلا روسسىيە ھەم ئوزبەكىستاندىن كەلگەن ناممىباپ ئانسامبللار بىلەن تويلار قاتناشتى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋ ئاباي يۇرتىدىكى ئۇنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 يىل تولۇشقا بېغىشلانغان تەنتەنىلەرگە پائال قاتناشتى.

ئۇنىڭ ئۇلۇق ئۇستاز، ئۇنىڭ ئىجادىيىتى ۋە ۋەسىيەتلىرىنىڭ زامانىۋىي جەمىيەت تەرەققىياتىغا بولغان تەسىرى توغرىلىق پىكىرلىرى 11– ئاۋغۇستتا ژىدابايدا ئاباي ۋە شاكەرىم ماۋزولېيلىرىنىڭ مېمورىياللىرىنى ئېچىش مەراسىمىدىكى سوزلىرىدە ئېنىق تونۇلدى.

ن. نازارباييېۋ ۋەتەنداشلىرى بىلەن مېھمانلارغا مۇراجىئەت قىلىپ، بۇنىڭدىن بىر يېرىم ئەسىر ئىلگىرى مۇقەددەس چىڭغىز تاغلىرىنىڭ ئېتىكىدە قازاق خەلقىنىڭ ئۇلۇق شائىرى ۋە مۇتەپەككۇرىنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ ئوز ھاياتىنىڭ يارقىن ئاتمىش يىل ئىچىدە ئەۋلاتلىرىغا ئادىر ئويلار بىلەن پىكىرلەرنى قالدۇرۇپ، ئوزىنىڭ سوزگە بولغان ئەشنالىقىنى قالدۇردى.

ئۇلۇق بايرامنىڭ تەنتەنىلىك ۋەزىيىتىدە جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق ئوللىرىدىن كەلگەن ۋەتەنداشلار، يىراق ھەم يېقىن چەت ئەللەردىن كەلگەن قىممەتلىك مېھمانلار، ھەمدوستلار ئالدىدا، ئاخىرىدا ئۇلۇق ئابايىنىڭ پارلاق خاتىرىسى ئالدىدا دولىتىمىزنىڭ باشلىقى يىغلانلارنى رازىمەنلىككە ۋە پەم–پاراسەتلىككە چاقىردى، بارلىق كۇچ–قۇۋۋىتى، ئەقىل پاراسىتى ۋە قەلبى بىلەن ئۇلۇق ئۇستاز ۋەسىيەت قىلغاندەك، ئومۇمىي بەخت–سائادەتكە، ئادالەتلىككە ھەم ياخشىلىققا خىزمەت قىلىشقا قەسەم ياد قىلدى. ن. نازارباييېۋ شۇنداقلا بارلىق ۋەتەنداشلىرىنى، جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق پۇخرالىرىنى، قازاقستاندا ياشاپ، ئىشلەۋاتقان بارلىق مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرىنى ئوتكۇنچى دەۋرنىڭ ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقلىرىدىن مۇناسىپ چىقىشقا، يەنە بىر ئاز چىدامىلىق كورسىتىپ، كېلەچەككە ساغلام ئۇمىتىمىز ھەم ئابايىنىڭ ئادەمنى سويۇشكە ھەم ئىنسانىيلىققا بولغان پارلاق ئىشەنچىسى بىلەن قاراشقا، ئوز ئارا رازىمەنلىك بىلەن بىرلىكنى ئېخىمۇ چوڭقۇر ھەم مۇستەھكەم كۇچەيتىشكە چاقىردى. شۇ چاغدا بىز ھەر قانداق ۋەزىپىلەرنى ھەل قىلالايمىز.

بۇ، پرېزىدېنتنىڭ ھېساپلىشىچە، دانالىقى بويىچە ئۇلۇق ئابايىنىڭ پارلاق خاتىرىسىگە كورسەتكەن ئەڭ چوڭ ھورمىتىمىز ۋە بىلدۇرگەن مىننەتدارلىقىمىز بولغان بولار ئېدى.

ئاباي ۋە شاكەرىم ماۋزولېيلىرى مېمورىيالىنىڭ خاتىرە كىتاۋىغا ئۇ ئەنە شۇ توغرىلىق يازدى.

(قاز تاگ).

سۇرەتلەردە: تەنتەنىدىن كورۇنۇشلەر.

قاز تاگ سۇرەتلىرى.

دولەت باشلىقى ئىش بابىدىكى سەپەرگە ژۇرۇپ كەتتى

16– ئاۋغۇست كۇنى ئەتىگەنلىكى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋ شىمالىي قازاقستان ۋە ئاقمولا ۋىلايەتلىرىگە ئىككى كۇنلۇك ئىش بابىدىكى سەپەرگە ژۇرۇپ كەتتى. پېتروپاۋلوۋسك ۋە ئاقمولىدا ئۇ يەرلىك مەمۇرىيەتلەرنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن قىسقا ھەم ھوسۇل يىغىشتۇرۇشقا تەييارلىق كورۇش مەسىلىلىرى بويىچە كېڭەشمە ئوتكۇزىدۇ. ھەر ئىككى ۋىلايەتتە دولەت باشلىقى بىر قاتار سانائەت كارخانىلىرىنى، سېلىنىۋاتقان ئوبيېكتلارنى زىيارەت قىلىدۇ، بىر نەچچە ناھىيەنىڭ ئاشلىق ئېتىزلىقلىرىدا بولىدۇ.

(قازتاگ).

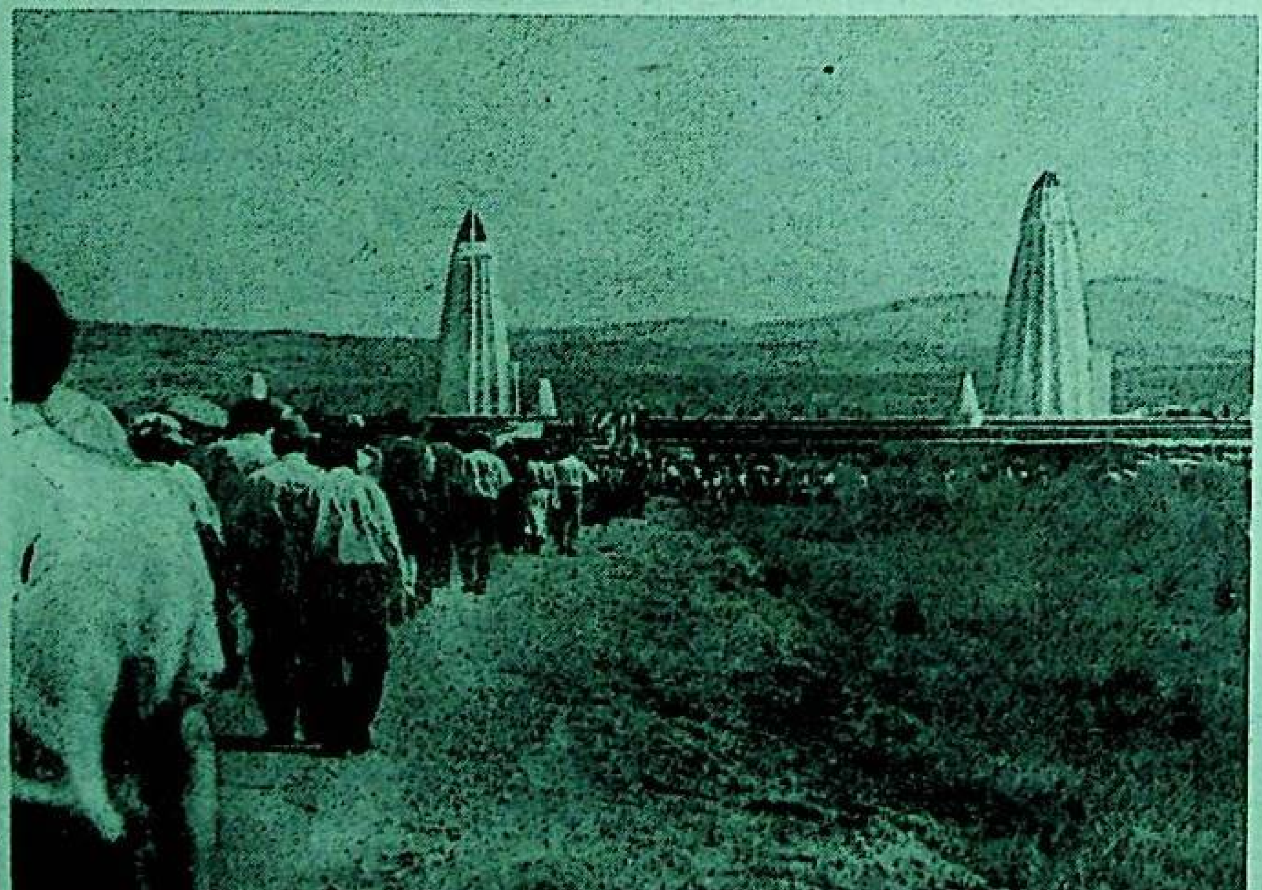

ئىسسىق كول قۇرۇلتىيى ۋە شەرقىي تۈركىستان مۇئەمماسى

ئۆتكەن شەنبە كۈنى دروۋبا مەھەللىسىدىكى مەكتەپتە قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىسسىق كول بويىدا ئۆتكەن تۈرك خەلقلىرى ياشلىرىنىڭ دۇنياۋى 5- خەلق ئارا قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ ئەزالىرى بىلەن جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشنى ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ئېچىپ، بۈگۈنكى ئۇچرىشىشقا تۈرك خەلقلىرى ياشلىرىنىڭ قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان، تۈركىيەدە ئوقۇۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسىنىڭ ئەزالىرى كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. ئىسسىق كول قۇرۇلتىيىغا تۈركىيەدە ئوقۇۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق 6 دېلېگات، قازاقستانلىق ئۇيغۇر ياشلىرى نامىدىن 12 دېلېگات ياركەنتتىكى «دىيار» ئۇيغۇر ئانسامبلى قاتناشقان.

ئۇچرىشىشتا تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسىنىڭ رەھبىرى ئالىمجان ھەمرايېۋلار قۇرۇلتاي قاتناشقۇچىلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. شۇنىڭدىن كېيىن سۆز تۈرك ياشلىرىنىڭ دۇنياۋى قۇرۇلتىيى قاتناشقۇچىلىرىغا بېرىلدى. تۈركىيەدىن كەلگەن دېلېگاتلار ۋەتەن ئۈچۈن ۋەتەندىن ئايرىلىپ، چەت ئەللەردە ۋەتەن داۋاسى، شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ۋەتەنپەرۋەر مۇجاھىدلار ۋە ياشلارنىڭ ئېلىپ بېرىۋاتقان پائالىيەتلىرى توغرىلىق تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. ئۇلار دۇنيانىڭ ھەر خىل مەملىكەتلىرىدىن 33 دېلېگاتسىيە قاتناشقان، تۈرك خەلقلىرى ياشلىرىنىڭ دۇنياۋى جىپسىلغىنى مۇستەھكەملەش مەخسىتىدە ئېچىلغان ئىسسىق كول قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ ئۇيغۇرلار پروبلېمىسى- شەرقىي تۈركىستان مۇئەمماسىغا ناھايىتى چوڭ كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى تەكىتلىدى. قۇرۇلتايدا سۆزگە چىققان قېرىنداش تۈرك خەلقلىرى ياشلىرىنىڭ دېلېگاتلىرى شەرقىي تۈركىستان پروبلېمىسى چاپسان ھەل قىلىنىشى كۈتۈلۈۋاتقان تۈرك دۇنياسى خەلقلىرىنىڭ مۇئەمماسى ئېكەنلىكىنى قەيت قىلىشتى. بۇلى قۇرۇلتايدا جىددىي مۇنازىرىلەردىن كېيىن «خىتاي- تۈرك خەلقلىرىنىڭ تارىخىي دۈشمىنى» دېگەن قارارنىڭ قوبۇل قىلىنغانلىقى روشەن تەستىقلىدى. قۇرۇلتايدا شۇنداقلا خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارنى ئانا ۋەتىنىدە ئاز سانلىق مىللەتكە ئايلاندۇرۇش ۋە پۈتۈلەي يوقىتىشنى مەخسەت قىلغان ئەڭ مۇھىم بەش پروبلېما:

– ئىچكى خىتايدىن شەرقىي تۈركىستانغا ناھايىتى كۆپ ساندىكى خىتاي مىللىتىنى كۆچۈرۈپ چىقىپ يەرلەشتۈرۈش،

– لوبنۇردىكى يادرو سىناقلىرى،

– تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتى،

– شەرقىي تۈركىستاننىڭ تۆپ ئاھالىسىغا قارشى تەقىپلەشلەر ۋە سىياسىي مەھبۇسلار،

– يەرلىك ئاھالىنىڭ ئۆز ۋەتىنى ئىختىسادىغا تەسىر كۆرسىتىشنى چەكلەش ۋە نامراتلىق بويىچە مۇزاكىرىلەر ئېلىپ بېرىلىپ، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئىنسان ھوقۇقى بويىچە كومىسسىيەسىگە، ناتوغا، سىياسىي تەشكىلاتلار بىلەن ئىنسانپەرۋەر ئەرباپلارغا ئەۋەتىش تەۋسىيە قىلىنغان مەخسۇس مۇراجەت قوبۇل قىلىندى. بۇ مۇراجەت شەرقىي تۈركىستان مۇئەمماسىنى خەلق ئارا مىقياستا قاراشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئۇچرىشىشتا سۆزگە چىققان تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، ستامبۇلدا نەشر قىلىنىۋاتقان «شەرقىي تۈركىستان» گېزىتىنىڭ مۇئاۋىن مۇھەررىرى دولقۇن ئەيسا ئىسسىق كولدە ئۆتكەن تۈرك ياشلىرى دۇنياۋى قۇرۇلتىيىنىڭ يەنە بىر پايدىلىق تەرىپىنى تەكىتلىدى.

– بىز- دېدى ئۇ- مەزكۇر فورۇمغا تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر ياشلىرى نامىدىن ئايرىم دېلېگاتسىيە بولۇپ بارغان ئېدۇق. بۇ ئەنجۇمەنگە قازاقستاندىكى ئۇيغۇر ياشلىرى ئالاھىدە دېلېگاتسىيە بولۇپ بېرىپتۇ. بىز ئۇ يەردە بىر-بىرىمىز بىلەن ئۇچرىشىپ، سوھبەتلىشىپ، بولۇمەي، شەرقىي تۈركىستان داۋاسى ۋە خەلقىمىزنىڭ ئىلىم-پەن، مائارىپ، مەدەنىيەت ۋە سەنئەت مۇئەممالىرىنى ھەل قىلىشتا ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ دۇنياۋى بىرلىك سېپىنى قۇرۇشنى توغرا تاپتۇق. دولقۇن ئەيسا جاي-جايلاردا ۋەتەن مۇستەقىللىقى يولىدا بىر نەچچە سىياسىي تەشكىلاتلارنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى مەمنۇنىيەت بىلەن تەكىتلەپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆز ئارا ئىتتىپاق- جىپسىلىقنىڭ ئاجىزلىقىغا ئەپسۇسلىنىش بىلدۈردى. ئۇ ياشلارنىڭ ھەر تەرەپلىمە چوڭقۇر بىلىم ئېگىلىشىنىڭ مۇھىملىقىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ، ھازىر تۈركىيەدە 60تىن كۆپرەك، ياپونىيەدە 500 ئۇيغۇر بالىسىنىڭ ئوقۇۋاتقانلىقىنى، باشقا چەت ئەللەردىمۇ ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى.

ئۇچرىشىشتا سۆزگە چىققان تۈركىيەدە ئوقۇۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى تۇرسۇن تىلىۋالدىنىڭ ۋەتەن مۇستەقىللىقى بويىچە دۇنيا مىقياسىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان پائالىيەتلەر توغرىلىق ئەخباراتى، ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسى ئۇيغۇرلار نوپۇسى بويىچە بولۇمىنىڭ باشلىقى دىلشات ئەيسانىڭ كەلتۈرگەن فاكت-دەلىللىرى چوڭ دىققەت بىلەن تىڭشالدى.

– ئەزەلدىن خىتاي ھاكىمىيىتى ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى غەرەزلىك ھالدا ئازايتىپ كۆرسىتىپ كەلمەكتە،- دېدى ئۇ. 1929-ژىلى شۇ يىللار ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى 4،5 مىلليون دەپ تەكىتلىگەن. بۇ دەلىل بويىچە خەلقىمىز نوپۇسى خىتايلارنىڭ نوپۇس سانىنىڭ كۆپىيىشى نىسبىتى بويىچە ھېساپلىغاندا ئۇيغۇرلار سانى ھازىر، كوممۇنىستىك خىتاي ھاكىمىيىتى تەكىتلىگەندەك، 7 مىلليون ئەمەس، بەلكى 18،2 مىلليون ئادەم بولۇشى كېرەك. روسلار 1938-ژىلى ئۇيغۇرلار نوپۇسىنى 3،2 مىلليون ئادەم دەپ كۆرسەتكەن. بۇ ھېساپ بويىچە ئۇيغۇرلار سانى ھازىر 16 مىلليون ئادەم بولۇشى كېرەك. 1953-ژىلى خىتايلار ئۇيغۇرلار سانىنى قەستەن كامايتىپ 3،55 مىلليون دەپ خەۋەر قىلغان. بۇ سانى خىتايلارنىڭ چەكلگەن كۆپىيىش سانى نىسبىتى بىلەن ھېساپلىغاندىمۇ ئۇيغۇرلار نوپۇسى ھازىر 12 مىلليون ئادەم بولۇشى كېرەك. ھازىر دۇنيا بويىچە ئۇيغۇرلار نوپۇسى 22 مىلليون ئادەم دەپ ئېلىنماقتا. بۇمۇ ئېنىق مەلۇمات ئەمەس. جەنۇبىي شەرقىي تۈركىستان- قەشقەرىيەدە 8 مىلليون ئادەمنىڭ نوپۇس سىرتىدا ئىكەنلىكى مەلۇم. شۇنداق قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ دۇنياۋى توغرا نوپۇسى سانى 30 مىلليون ئادەمنى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇيغۇرلار نوپۇسى توغرىلىق بۇ پروبلېمىنى چاپسانراق، يەنىمۇ چوڭقۇر ئۆگىنىپ، مۇقىم بىر خۇلاسىگە كېلىش زورۇر.

تۈرك ياشلىرىنىڭ دۇنياۋى 5- قۇرۇلتىيىدا دىنىي ئىشلار كومىسسىيەسىگە قاتناشقان دېلېگات ئىليا شەمشىدىن، ئۈچقۇچ تۇرسۇن گارايېۋ، ئاياللار ئىشلىرى بويىچە كومىسسىيەگە قاتناشقان پېداگوگ ئالىم پاتگۈل مەخسۇتوۋا بىلەن ھەدىيەم قۇربانوۋا ۋە باشقىلار مەزكۇر فورۇمنىڭ تۈرك خەلقلىرى ياشلىرىنىڭ دۇنياۋى بىرلىك- جىپسىلىقىنى مۇستەھكەملەش، ئىلىم-پەن، مەدەنىيەت-سەنئەت ۋە مائارىپ ساھالىرىدا يۈكسىلىشنى قولغا كەلتۈرۈش بويىچە مەخسۇس چارە-تەدبىرلەرنىڭ بەلگۈلەنگەنلىكىنى تەكىتلىدى.

مەلۇمكى، بىيىل سېنتەبىردە بېجىندا دۇنيا ئاياللىرىنىڭ 6- خەلق ئارا قۇرۇلتىيى ئېچىلماقچى. قۇرۇلتاي دېلېگاتلىرى ئاياللار كومىسسىيەسىنىڭ تەشەببۇسى بويىچە تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتى داۋام قىلىنۋاتقان، ئانلار ھوقۇقى دەپسەندە قىلىنىۋاتقان خىتايدا مۇنداق فورۇمنىڭ ئېچىلىشىغا يول قويماسلىق توغرىلىق مەخسۇس قارار قوبۇل قىلىندى ۋە تېگىشلىك ئورۇنلارغا ئەۋەتىلدى.

قۇرۇلتايدىكى ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن فورۇم ئاياقلاشقاندىن كېيىن 100گە يېقىن قۇرۇلتاي دېلېگاتى بىشكەكتىكى خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدا لوبنۇردىكى 42- قېتىملىق يادرو پارتلىتىلىشىغا قارشى نامايىش ئۆتكۈزۈپ، تۈرك ياشلىرى دۇنياۋى قۇرۇلتىيىنىڭ رەئىسى ئالغات ئاخمادشىن خىتاي ئەلچىخانىسىغا يادرو سىنىقىغا قارشى نارازىلىق نوتىسىنى تاپشۇردى.

ئىسسىق كول قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ ئەزالىرى دروۋبىدىكى ئۇچرىشىشتىن كېيىن ئالمۇتىدىكى 101- ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىپىدە ۋە باشقا جايلاردا ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ۋە زىيالىلار ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچرىشىشلارنى ئۆتكۈزدى.

م. سادىروۋ،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

جاۋابكەرچىلىكنىڭ ژۈگى ئېغىر

ناھىيەلىك خەلق سوتىدا تورت خەلق سۇدىيەسى بىلەن بىر مەمۇرىي سۇدىيە ئىشلەيدۇ. بىلىمى بىلەن لاۋازىملىق ئىش-تەجرىبىلىرىگە قارىماستىن، ئۇلار ھەر قانداق جىنائىي، پۇقرالىق ئىشلارنى قارايدۇ. بىيىل، بىز ماي ئېيىغىچە خەلق سوتىغا چۈشكەن 120دىن ئوشۇق ھەر خىل جىنائىي ئىشلارنى قارىدۇق. مەزكۇر جىنائىي ئىشلار قانۇن بويىچە ئۆز چارىلىرىنى ئالدى.

خەلق سوتىدا ئىشلەۋاتقان خادىملىرىمىز ئىدارىدىلا ئىش ژۈرگۈزۈش بىلەن چەكلىنىپ قالماي، يۈز بېرىۋاتقان ھەر خىل جىنائىي ئىشلارنى تەكشۈرۈشنىڭ مۇرەككەپ ئۇسۇللىرىنى قوللىنىش بىلەن ئىش ژۈرگۈزۈۋاتىدۇ. مەسىلەن، شۇنىڭ بىرى- جىنائىي ئىش يۈز بەرگەن جايلاردا ئېلىپ بېرىلىدىغان كوچمە سوت خىزمىتىدۇر. مۇنداق كوچمە سوت ناھىيەمىزدىكى قورغاس، چولۇقاي، كوكتال ئوخشاش ئاھالىلىق جايلاردا ژۈرگۈزۈلۈپ، ئىشنىڭ نەتىجىلىك ئېلىپ بېرىلىشىدا ئىش تەجرىبىسى بار سۇدىيەلىرىمىز ئەھۋالنىڭ ئېغىرلىقىغا قارىماي، بارلىق كۈچ-غەيرىتى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ.

شۇنى ھەم ئېيتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، ھازىر جۇمھۇرىيەت مىقياسىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي بوھران بارلىق ساھالارغا ئوخشاش قانۇن قوغداش ئورۇنلىرىغىمۇ ئۆز تەسىرىنى يەتكۈزۈۋاتىدۇ. بۇنداق دېيىشىمنىڭ سەۋەۋى، دولەت تەرىپىدىن بېرىلىۋاتقان مەبلەغ ئازايدى، ئاھالىنىڭ ئىجتىمائىي-تۇرمۇش شارائىتى تۆۋەنلىشى نەتىجىسىدە ھازىر ھەر خىل جىنائىي ئىشلارنىڭ كۆپىيىشى سېزىلەرلىك ھالدا روي بەرمەكتە. موشۇنىڭغا بىنائەن بىيىل قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ جىنايەتكە قارشى كۈرەشنى كۈچەيتىش بويىچە پەرمانىغا بىنائەن 18- مارتتا قوبۇل قىلىنغان قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇن-ھوججەتلىرىگە (ئاكتلىرىغا) تولۇقتۇرۇشلار بىلەن ئۆزگىرىشلەر كىرگۈزۈلدى.

ئۇمۇمەن ئالغاندا، بۇ قانۇن- ھوججەتلەرنىڭ مۇھىملىقى ئۇلىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا قوبۇل قىلىنغانلىقى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. يەنى بىر ئاز تولۇقتۇرۇشلار بىلەن ئۆزگىرىشلەر بار ئېكەن. ئۇلاردا مەسىلەن، جىنائىي ئىشلار كودېكسىنىڭ 45-بابىدىكى 4- بولۇمى بويىچە جىنائىي ئىشلارغا ئالاقىسى بار ئادەم- ئەگەردە تېگىشلىك قانۇن قوغداش ئورگانلىرىغا ئۆز ۋاقتىدا خەۋەرلەپ، ئىشنىڭ دۇرۇس ئېلىپ بېرىلىشىغا ياردەملەشسە، ئۇ جىنائىي جاۋابكەرلىكتىن بوشىتىلىدۇ. شۇنداقلا ھەر خىل قوراللارنى ساقلىغۇچى پۇقرالار ئىختىيارىي تۈردە قورال-ياراقلارنى ئەكىلىپ، تاپشۇرسا، جاۋابكەرلىكتىن بوشىتىلىدۇ. ئەلدى مەزكۇر قانۇن-ھوججەت بويىچە جىنائىي ئىش قىلغان پۇقرالارغا ياكى گۇرۇپپىلاشقان جىنائىي ئىشلارغا يول كورسىتىپ، بىۋاستە ياردەملەشكەن پۇقرالار جىنائىي ئىشقا قاتناشمىغان ئەغدىردىمۇ، جاۋابكەرچىلىككە تارتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا مىللەتلەر ئارىسىدا بولگۈنچىلىك سالغۇچى ئادەملەرمۇ جىنائىي جاۋابكەرچىلىككە تارتىلىدۇ ۋە باشقىلار قەيت قىلىنغان.

ئەلۋەتتە، قىينچىلىقسىز ئىش بولمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىينچىلىقلارغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا، ھوقۇق- تەرتىپنى قوغداش ئورگانلىرى خادىملىرىنىڭ قانۇن ئالدىدا خاتالاشماسلىقى كېرەك. مو شۇنىڭ ئۆزى بىزگە چوڭ جاۋابكەرچىلىكنى ژۈكلەيدۇ.

باختىيېك بېغالىيېۋ،
ناھىيەلىك خەلق سوتىنىڭ رەئىسى.
پانفىلوۋ ناھىيەسى.

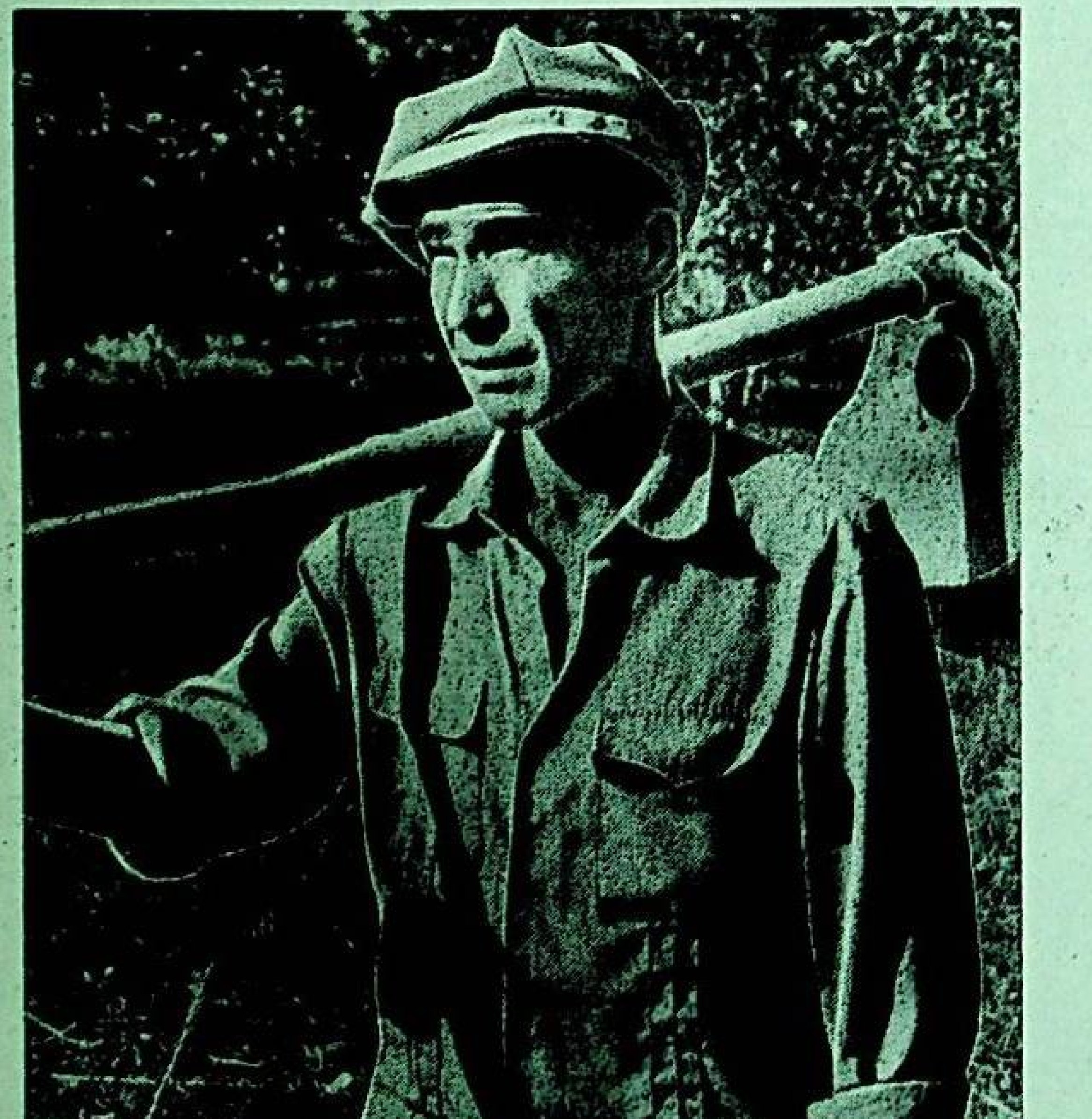

ئۇيغۇر ناھىيەسى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى سوۋخوزنىڭ ئىشچىسى ھاكىم ھاپىزوۋ بىيىل ژىل بېشىدا 20 گېكتار مەيداندىكى باغنى كۆتۈپ-بېقىشنى ئۆز زىممىسىگە ئېلىپ، تىرىشىپ ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ. باغدا ھەر خىل مېۋىلەر بار. مېۋىلەر باغۋەننىڭ ئەمگىگە يارىشا ياخشى بولىدۇ.

سۈرەتتە: باغۋەن ھاكىم ھاپىزوۋ.

د. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

تارىخنىڭ ئاچچىق ساۋىقى

مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك ئاللانىڭ نامى بىلەن باشلايمەن.

«يېڭى ھايات» گېزىتى سەھىپىسىدىن شائىر ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋنىڭ «مېنىڭ بۇيۈك ئارمىنىم» ناملىق ماقالىسىنى تەۋرىنىپ ئوقۇپ، ئىختىيارسىز ئۇتمۇشنى ئەسلىدىم. زادى بىز- ئۇيغۇر خەلقىنىڭ باشقىلار قاتارى مۇستەقىل بولالماي، بىراۋلارنىڭ قانلىق قولىغا قارام بولۇپ قېلىشىمىزغا سەۋەپ نېمە؟- دەپ ئۇزاق كېچىلىرى ئويلىنىپ، ئۇنىڭ جاۋاۋىنى ئوزەمچە تارىخىمىزنىڭ قانلىق ۋە شانلىق سەھىپىلىرىنى ۋاراقلاپ تاپتىم.

تارىخىمىزنىڭ جاللات شىڭ شىسەي ۋە قاتىل ماۋزېدۇڭ ھوكۇم سۈرگەن دەۋرلىرىگە شاھىتمەن. شىڭ قانلىق قىلىچىنى مەزلۇم ئۇيغۇر ئېلى ئۇستىدە ئوينىتقان ژىللىرى ۋەتەنپەرۋەر زاتلار بىلەن ئىلغار پىكىرلىك زىيالىلار، بولۇپمۇ شائىر-يازغۇچىلار بىگۇناھ قاماپ، سوتسىز- سوراقسىز ئېتىپ-چېپىلغاندى. باسقۇنچىلارنىڭ زۇلۇم - زوراۋانلىغىنىڭ مىگدىن بىرىنى ئېيتسام، خەلقىمىزنىڭ غېمىنى شېئىر قىلىپ پۈتكەن مەشھۇر شائىرىمىز ئابدۇخالىق ئۇيغۇرمۇ «خەلق دۈشمىنى» ئاتىلىپ، ئون گۈلىنىڭ تېخى بىرىمۇ ئېچىلماي تۇرۇپلا غازاڭ بولغان ئېدى. بۇ پاجە بىزنىڭ تۇرپان يېڭى شەھەر چوڭ كوچىدىكى ئىشىك ئالدىمىزدا سادىر بولغان ئېدى. ئۇنىڭ قاتىلى جاللات شىڭ شىسەي ئېدى. شىڭ شىسەي بولسا ياپونىيەدە ھەربىي ئاكادېمىيەنى تاماملاپ، گومىنداڭ ھوكۇمىتىنىڭ باشلىغى جاڭ كەيشىنىڭ تاپشۇرۇغى بىلەن ئۇيغۇر ئېلىغا چىقىپ، لەشكەر باشلىغى بولغان ئېدى. كېيىنرەك ھىلە-مىكىر بىلەن سۇيىقەست ئويۇشتۇرۇپ، شىنجاڭنىڭ ھاكىم مۇتلەق باشلىغى بولۇۋالغان. ئۇ ئۇيغۇر زېمىنىنى مەڭگۇ باشقۇرۇپ تۇرۇش نىيىتىدە خەلقنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولغان يۇرت موتىۋەرلىرىنى، دىنى زاتلارنى «پانتۇركىست، پانئىسلامىست» دەپ تۈرمىگە تاشلاپ، زەي زىندانلاردا چىرىتىپ، كوزى ئوچۇق ۋەتەنپەرۋەر كىشىلەرنى، بولۇپمۇ ۋەتەننىڭ مۇستەقىللىگىنى، خەلقنىڭ ئەركىن-ئازاتلىغىنى كۈيلىگەن ئوت ژۈرەك شائىر- يازغۇچىلارنى كوزىگە قادالغان مىخ دەپ بىلىپ، ئۇلارنى «خائىن» دەپ توھمەت چاپلاپ، پېيىنى قىيىپ يوقاتتى. مەن تۇرپان، ئۈرۈمچى شەھەرلىرىدە تۇرغاندا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنى ئەسلەپ «ئۇ ئوتكۇر زېھنلىك، ئالاتلىق، يېنىپ تۇرغان بىر ئوت ئېدى. ئۇنىڭ قۇللۇققا قارشى يازغان شېئىرلىرىنى يوشۇرۇن ئوقۇپ، ئۇيقىدىن ئويغانغانىمىز، كوپ بەھرىمەن بولغانىمىز» دەپ، كوز ياش قىلىپ، ئابدۇخالىقنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلغان ئادەملەرنى ئۇرغۇن قېتىم كورگەنمەن.

شىڭ شىسەينىڭ ھىلە-مىكرىسى بويىچە كوزگە كورۈنگەن بىرنى قەتل قىلىش ئارقىلىق مىڭنىڭ ژۈرىگىنى موجۇپ باشقۇرۇش قەبىھ سىياستى ھوكۇم سۈردى. بۇ ئىككى يۈزلىملىك سىياسەت قوللىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ، مىللىي ئازادلىق ئۈچۈن قوزغۇلۇپ باشلانغان خوجىنىياز ھاجى رەھبەرلىگىدىكى ئىنقىلاپنى ئۇجۇقتۇرۇشقا مۇۋاپپەق بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇيغۇر ئېلىدا ئومۇم يۈزلۈك باستۇرۇش سىياستىنى ژۈرگۈزۈپ، كوزگە كورۈنگەن موتىۋەر زاتلارنى ئەنگلىيەنىڭ، ياپونىيەنىڭ «شپيونى» دەپ بوھتان بىلەن تۇتقۇن قىلدى. ئۇلارنىڭ مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، بالا-چاقىسىنى چول-باياۋانلارغا پالىدى. بۇنداق ئومۇم يۈزلۈك قەبىھ باستۇرۇش تاكى ئۇ تەختتىن چۈشكىچە سۈرلۈك داۋام قىلدى.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىپ، فاشىست باسقۇنچىلىرى موسكۋا بوسوغىسىغا يېقىنلىشىپ قالغاندا، مەككار شىڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىدىن يۈز ئورۇپ، ئوزىنى يەنە خوجايىنى جاڭكەيشىنىڭ قويىنىغا ئاتتى. ئۇ ئۇيغۇر ئېلىنى ئالتۇن-كۈمۈش بايلىقلىرى بىلەن قوشۇپ، جاڭكەيشىگە ئىككى قوللاپ تاپشۇردى. شىنجاڭنى قولدىن چىقىرىپ قويماسلىق ئۈچۈن دوستلۇق لىقاۋى ئاستىدا ھەتتا سوۋېت ئىتتىپاقىنىمۇ ئالدام خالتىسىغا چۈشەرگەن ۋە ئۇيغۇر ئېلىدىن ھېچ كىم ئاڭلىمىغان چوڭ مىقداردا ئالتۇن- كۈمۈشنى ماشىنىلارغا بېسىپ، مەركىزى گومىنداڭ ھوكۇمىتىگە تاپشۇرغان كاتتا خىزمىتى ئۈچۈن شىڭ شىسەي مەركەزدە ژۇقۇرى لاۋازىمدا ئىشلەپ ژۈردى. گومىنداڭ ھوكۇمىتى تەرىپىدىن ئاۋال ئۇجۇڭشىڭ، ئاندىن جاڭ جىجۇڭلار ئۇيغۇر زېمىنىغا باش ھوكۇمدار بولۇپ كېلىشتى. زۇلۇم- زوراۋانلىقنىڭ دەستىدىن خەلق تۇرمۇشى ناھايىتى ئېغىرلاشتى. ئاخىرى خەلق ئوز مۇستەقىللىگى يولىدا مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنى باشلىدى. مەزكۇر ئىنقىلاپ ئىلى، ئالتاي، تارباغايدا غەلبە قىلىپ، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلدى. غەلبە مېۋىسىگە ئېغىز تەككەن خەلقىمىزنىڭ خوشاللىغىنىڭ چېكى بولمىدى. دايىما بىزنىڭ ئازاتلىغىمىزنى قانغا پاتۇرۇپ كەلگەن ختاي ھوكۇمرانلىرى بىلەن رۇس ئىمپېرىيەسى تىل بىرىكتۈرۈپ، ھەر خىل يوللار بىلەن مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاپنى ئۇجۇقتۇردى. پېشانىسى شور ئۇيغۇر خەلقى «قىزىل» ختايلارنىڭ قولىغا قۇربانلىققا تۇتۇپ بېرىلدى.

ماۋ گۇرۇھى ئۇيغۇر ئېلىنى ئوزىگە قوشۇۋېلىپ، ئۇيغۇر خەلقىنى مەڭگۇگە ئازاتلىقتىن مەھرۇم قىلىش نىيىتىدە ھەر خىل نامدا ھەر تۈرلۈك بېسىقتۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ژۈرگۈزۈپ، سوتسىز، سوراقسىز مىڭلىغان ئادەملەرنى قولغا ئالدى، لاگېرلارغا سۈرگۈن قىلدى ۋە ئېتىپ-چېپىپ يوقاتتى. ئەڭ دەھشەتلىگى ئۇلارنى ئوز ئېلىدە ئوگەي قىلىپ قويۇپ، ئەڭ ئاددىي ئىنسانىي ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلدى. باسقۇنچىلار قانلىق سىياسەت ژۈرگۈزۈپ، دۇنيانىڭ ھېچ بىر يېرىدە بولمىغان تەقىپ قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئازاتلىق تەلەپ قىلغانلارنىڭ تىلىنى كېسىپ، ئۇلارغا «تەتۇر ھەرىكەتچى» دەپ توھمەت قالپىغىنى كىيگۈزۈپ، خەلقىگە ئاخىرقى سوزىنى قىلىشىمۇ پۇرسەت بەرمەي ئېتىپ يوقىتىپ، شۇ ئارقىلىق قالغانلارنىڭ ژۈرىگىنى موجىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دېموكراتىيە شامىلى دۇنياغا يېيىلغىنىغا قارىماي، ئۇيغۇرلار ئىنسانىي ھوقۇقىنى، مۇستەقىللىقىنى ئوچۇق-ئاشكارە تەلەپ قىلىشى بۇگۇنكى كۈندىمۇ ئەمرى مەھال..

ھېلىمۇ يادىمدا، مەن بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان خاسالىنى (قازاق ژىگىتى ئېدى) ئەتۇر ئىنقىلاپچى دەپ قالپاق كىيگۈزۈپ، تۇساتتىن ئەمگەك بىلەن ئوزگەرتىش لاگېرىغا ئېلىپ كەتتى. ئۇ 1953-ژىلى لاگېردىن مىڭ بىر تەسلىكتە قايتىپ كەلدى. ئۇ بىر كۈنى خالى قالغىنىمىزدا باشتىن كەچۈرگەنلىرىنى مۇنداق دەپ سوزلەپ بەرگەن ئېدى: «جازا لاگېرىدا ئاشلىقتىن ياكى بىرەر كېسەللىكتىن ئويۇقسىز ئولۇپ كېتىش- ئازاپ-ئوقۇبەتتىن قۇتۇلۇش ئەڭ ياخشى ئىش بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بەزى كىشىلەر شۇنداق ئولۇپ كېتىشىنى ھەتتا ئارمانمۇ قىلىدۇ. ئامما ئولگەن تەغدىردىمۇ ئەمەلدارلارنىڭ ئازابىدىن بىر يولى قۇتۇلۇپ كېتەلمەيتتى. ئۇلار «بۇ گۇناھكار ھېچ بىر قىينالماستىنلا ئولۇۋالدى» دەپ ئۇنىڭ جەسىدى چىرىپ، تىتىلىپ كەتكىچە سازايە قىلىشقا بۇيراتتى...» نېمە دېگەن رەھىشەتلىك خورلاش بۇ!

بۇرۇن شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى دەپ باشقۇرسا، ھازىر ئۇ ئامدىن ئۇزلىرىنىڭ بېسىۋالغان يەرلىگى بىلىنىپ قالىدىكەن دەپ، ئۇيغۇر ئېلىنى «غەربىي دىيار» دەيدىغان بولىشىۋالدى. بۇرۇن شىنجاڭنىڭ قورچاق خەلق ھوكۇمىتىدىن سوراپ، كوچمەنلەرنى يەرلەشتۈرگەن بولسا، ھازىر ئوزىنىڭ يېرىنى ئوزىمىزدىن سوراش خاتالىق دەپ ئويلاپ، ئوزى بىلگەنچە ئادەم يەرلەشتۈرۈشكە كىرىشتى. ھازىرنىڭ ئوزىدىلا ئۇيغۇرلار ئوز ۋەتىنىدە ئازچىلىققا ئايلىنىپ قالدى. مابادا بۇ ئەھۋال يەنە بىر مۇددەت داۋاملاشسا، ئۇ چاغدا ئۇيغۇرلار ئاسسىمىلاتسىيە بولۇپ تۈگىشى مۇقەررەر. ختاي باسقۇنچىلىرى يەر ئېگىلىرى بولغان ئۇيغۇرلارنى مىللەت سۈپىتى پېتى يوقىتىپ تاشلاپ، ئەڭ ئاداققى مەخسىتىگە يېتىش ئۈچۈن باسقۇنچىلىقنىڭ ئەڭ تېچ ئۇسۇلى بولغان ئادەم يەرلەشتۈرۈشنى ئاساسىي نىشان قىلماقتا. شۇنىڭغا ئەگىشىپلا «بىز-بىر پۈتۈن جۇڭخۇا مىللىتى» دەيدىغان ساختا سىياسەتنى كەڭ دائىرىدە تەشۋىق قىلىپ، تارىختىن خەۋىرى يوق ياش ئەۋلاتلىرىمىزنىڭ كاللىسىنى زەھەرلەۋاتىدۇ. ھەممىنى بىر جۇڭخۇۋا مىللىتى قىلىش يولىغا ئىختىساتنى ئايىماي سەرىپ قىلىپ، ئەۋلاتلىرىمىزنى تىرىك ئولۇك- ۋەتەن، خەلقنى ئويلىماي، باسقۇنچىلار بۇيرىغاننىلا قىلىدىغان مەڭگۇرتقا ئايلاندۇرۇشنى مەخسەت قىلىشىۋاتىدۇ.

باسقۇنچى بوۋىلىرىدىن تەلىم ئالغان بۇگۇنكى بېجىن رەھبەرلىرى بىر پۈتۈن قېدىمىي مىللەتنى يوقىتىۋېتىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ تارىخىنى يوقىتىشنى ياكى ساختىلاشتۇرۇشنى كوزلىمەكتە. ئوز تارىخىنى بىلمىگەن ئادەم باشقىلارغا قارام بولۇپ قېلىشى تەبىيغۇ! ئۇلار ئوپكى مەخسەتلىرىگە چاپسانراق يېتىش ئۈچۈن ئاسسىمىلاتسىيە قىلىش سىياستىنى ئاقلاپ تەشۋىقات قىلىشىۋاتىدۇ.

خەلقىمىزنىڭ سانىنى ئەتەيلەپ ئاز كورسىتىپ، ئاز سانلىق مىللەت دەپ ئاتاپ كېلىشىۋاتقان ختاي چوڭ ئىمپېرىيەسى ئۇيغۇرلار سانىنى ئازايتىش مەخسىتىدە ئىنسان ھوقۇقىغا دەخلە يەتكۈزىدىغان ئەڭ دەھشەتلىك قەبىھ چارە-ئۇغۇتنى چەكلەش سىياستىنى دولەت سىياستى دەرىجىسىگە كوتىرىپ، ئۇنى مەجبۇرى يۇسۇندا ژۈرگۈزۋاتىدۇ. موشۇ كۈنلەردە ئۇيغۇر زېمىنىدا نارېسىدىلەر ئالەمگە كوز ئاچماي تۇرۇپلا بوغۇلۇۋاتىدۇ. بۇنداق جاللاتلىق دۇنيانىڭ قايسى ئېلىدا بار؟!

ئۇنى ئاز دەپ، ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ياۋۇز دۈشمىنى بولغان ئاتوم-يادرو قۇراللىرىنى سىناق قىلىشنى جاھىللىق قىلىپ توختاتماي، موشۇ چاقىچە ئۇيغۇرلار زېمىنىدا 40 نۆۋەتتىن ئارتۇق يادرو پارتلاتتى. مۇستەقىللىغىمىزنىڭ تالان-تاراج بولۇپ كەتكەنلىگى سەۋەۋىدىن ئانا يۇرتىمىز باسقۇنچىلارنىڭ ئاتوم سىناق مەيدانىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇ سىناقلار بىزنىڭ ئەسلىمىزنى ۋە ئەسلىمىزنى قۇرۇتۇپ تاشلاش ئۈچۈن بولۇۋاتقانلىغى بۇگۇنكى كۈندە ھەممىگە مەلۇم!

شۇنىمۇ ئېيتىش لازىمكى، ختاي زېمىنىدىن شىددەت بىلەن كوچۇرۇلۇپ چىقىۋاتقان ختايلار ياخشى يەرلەرگە، ئالتۇن، نېفت كانلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ئۇيغۇرلار ئىشسىز، ئوقۇشسىز «كورت بىلەن بورت» ئويناپ ژۈرۈشمەكتە. ھوكۇمەت ئورۇنلىرىدىمۇ ختاي ئەمەلدارلىرى نېمە دېسە، خوپ دەيدىغانلارلا قالغان. باشقىلار بولسا ھەر خىل سەۋەپلەر بىلەن ئىشتىن چەتلەشتۈرۈلگەن. ئوقۇشسىز، ئىشسىز قالغان ياشلارنىڭ توي قىلىشقا مادارى يەتمەي، ھەر خىل يامان ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ، ئاقىۋەتتە تۈرمىلەرگە تاشلانماقتا.

ئۇيغۇر زېمىنى كەڭ ۋە ئۇنىڭ ئاستى-ئۇستى بايلىقلارغا تولۇپ تاشقان. ئۇ بايلىقلار خەلقىمىزگە توق تۇرمۇش پاراۋانلىق ئېلىپ كېلىشىنىڭ ئورنىغا ئەكسىنچە گادايلىق، زەيىپلىك ئاتا قىلىپ، بېشىغا بالا بولماقتا. ئۇيغۇرلار شۇ بايلىقلارنىڭ داۋاگەرى-ئېگىسى بولغانلىغى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بېشىغا دۇنيادىن يوق بولۇپ كېتىش خەۋۋپى تۇغۇلماقتا. سەۋەۋى ختاي ئىمپېرىيەسىگە ئۇيغۇرلار كېرەك ئەمەس، ئۇنىڭ كەڭ زېمىنى، يەر ئاستى بايلىغى كېرەك بولماقتا.

سويۇملۇك شائىرىمىز ئابدۇخالىق ئۇيغۇر بىر شېئىرىدا ئېيتقاندەك: «ھېچ كىم بىزگە ئازاتلىغىمىزنى ئېلىپ بەرمەيدۇ. ئۇنى ئوزىمىز كورىشىپ، تارتىپ ئېلىشىمىز كېرەك. چۈنكى يەر بىزنىڭ، ۋەتەن بىزنىڭ!».

ختاي ئىمپېرىيەسى ئانا يۇرتىمىزنى بېسىۋالغانلىغىغا ئىككى ئەسىردىن ئاشقان بولسىمۇ، ئوتكەن ژىللار داۋامىدا 400گە يېقىن چوڭ-كىچىك ئىنقىلاپلار سادىر بولدى. خەلقىمىز قىلغان كۈرەشلەر ئېچكى-تاشقى كۈچلەرنىڭ چات كىرىۋېلىشى، ئوز ئىچىمىزدىن چىققان ساتقۇنلارنىڭ كاساپىتىدىن مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ كەلدى. مۇستەقىللىگىمىز يولىدىكى كۈرەش تېخى تۈگىمىدى. مابادا ئوتكەن تارىختىن ئاچچىق ساۋاق ئالمىساق، ئۇيغۇر دېگەن خەلق ئوزىنىڭ نامىغا يارىشا ئۇيۇشقاق بولماستىن ئوز ئارا ئۇرۇشقاق بولساق، بىرلىشىش ئورنىغا پارچىلانساق، ئۇلارنىڭ ھەممىسى مىللىتىمىزنىڭ ئەكسىگە كەلتۈرۈپ بولمايدىغان چوڭ پاجەسى بولىدۇ. بۇنى ئەستىن چىقارماسلىغىمىز لازىم.

ئابدۇرازاق ھاجىم.

تاشكەنت شەھىرى.

مىللىي مەسىلە خىتاينى پارچىلامدۇ؟

ياپونىيەدە چىقىدىغان «دېموكراتىك جۇڭگو» ژۇرنالىنىڭ ماقالىسى. ئاپتورلىرى: خۇگو گۇاڭ، ۋاڭ جاۋجۇن (ئامېرىكا).

* * *

خىتايدىكى يەرلىك خەلق بىلەن ئارمىيە ئىچىدە ۋاقىە يۈز بەرمەيدىغاندەك كورۈنىسىمۇ، ئامما ۋاقىە تۇغدۇرىدىغانلار يەنىلا ئاز ئەمەس. ئامما، ۋاقىە يۈز بەرگەن تەقدىردە، كوممۇنىست خىتاي ھاكىمىيىتىنى ساقلاپ قېلىش ئەمەس، بەلكى، ئۈزۈل-كېسىل يوقىلىدۇ.

خىتايدىكى مىللىي مەسىلە، ژۇقۇرىدىكى ۋاقىەلەرگە سەۋەپ بولىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىلارنىڭ بىرى.

يەر مەيدانى جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، خىتاينىڭ زېمىنى ھەقىقەتەن چوڭ (9 مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر). لېكىن، بۇ زېمىننىڭ يېرىمىدىن كوپرەكى خىتايلارنىڭ يېرى ئەمەس. خىتايلارنىڭ تارىختىن بۇيان ئولتۇراقلاشقان يەرلىرى خاربىندىن چىڭدۇغىچە، چىڭدۇدىن گۇاڭجۇنىڭ شەرقىي قىسمىغىچە بولۇپ، ھازىرقى زېمىننىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىغا توغرا كېلىدۇ.

ئەگەر يەر ئىگىلىرى بولغان مىللەتلەر قوزغىلىپ كەتسە، ئۇ ھالدا پۈتۈن خىتاينىڭ ئىچكى ئەھۋالى قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ. ئۇلار قوزغىلىپ مۇستەقىللىق تەلەپ قىلسا، ئارمىيە ئىچىدە يۈز بېرىدىغان ئىچكى ئۇرۇشتىنمۇ دەھشەتلىك بولىدۇ، دېمەك، خىتاينىڭ تۈگەشكىنى شۇ، خىتاي ھوكۇمىتى بۇ مىللەتلەرنى پارچىلاپ ئىدارە قىلغاندا خىتاي دولىتى دېگەن نامنى ساقلاپ قالالىشى مۇمكىن.

كۆنلەرنىڭ بىرىدە يەنە بىر ئۇلۇق داھىدىن بىرى چىقسىمۇ، خىتاينى قايتىدىن بىرلىككە كەلتۈرەلىشى، مۇستەقىل بولغان يەرلەرنى قايتۇرۇۋېلىشى مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس. ئۇ ۋاقىتتا 900 مىلليون خىتاي خەلقى شەرىق ۋە جەنۇپقا تىقىلىپ قالىدۇ. ئۇلارنىڭ ھايات كەچۈرۈشى ناھايىتى تەس بولىدۇ.

ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىشتىن كېيىن، كوممۇنىست خىتاي قول ئاستىدىكى مىللەتلەرگە قاراتقان سىياسىتىنى ئۆزگەرتتى. تىبەتكە بولغان سىياسىتىنى تەرتىپكە سالدى. خۇياۋ باڭ مەركىزىي ھوكۇمەت نامىدىن تىبەتكە بېرىپ، مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى مەزگىلىدە ژۈرگۈزۈلگەن سىياسەتنىڭ سولچىل سىياسەت ئىكەنلىگىنى، تىبەتكە كەڭ دائىرىدە ئاۋتونومىيە ھوقۇقى بېرىدىغانلىغىنى، خىتايلارنى بولۇپمۇ خىتاي خىزمەتچىلىرىنى ئاساسەن يوتكەپ كېتىدىغانلىغىنى ۋە دالاي لامانىڭ مەملىكەتكە قايتىپ كېلىشىنى قارشى ئالىدىغانلىغىنى ئېلان قىلغان ئىدى.

بۇ سىياسەت تىبەتتە ناھايىتى ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى. ئبراق ئۇنىڭ ئەكسى تەسىرىمۇ بولدى. «شىنجاڭ» لىقلار بىلەن موڭغۇللارمۇ تىبەتكە ژۈرگۈزۈلگەن سىياسەتتىن بەھرىمەن بولۇشنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئەھۋال «شىنجاڭ»دا ناھايىتى كۈچلۈك ئەۋج ئېلىپ، خىتاي كادىرلىرىنى ئۇرۇدىغان ۋاقىەلەر يۈز بەردى. بېجىڭ ھوكۇمىتى ئېغىر قالايمىقانچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، قارا ژۈرەك قاتىل ۋاڭ ساقال (ۋاڭ جىن)نى «شىنجاڭ»غا ئەۋەتىپ، مىللىي مۇستەقىللىق تەلەپ قىلغانلارنى قاتتىق باستۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىيەت يەنە ئۆز ئىزىغا چۈشتى. بۇ ۋاقىەدىن كېيىن خىتايدىكى مىللەتلەر ئۆزلىرىگە ئالاھىدە سىياسەت قوللىنىدىغانلىقتىن خەۋەر تاپتى.

دېڭ شياۋپىڭ مىللىي مەسىلە توغرىسىدا ھېچ قانداق كوز قاراش ئېلان قىلمىغان بىلەن، ھازىرقى ژۈرگۈزۈۋاتقان سىياسەتلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ يول يورۇغى بىلەن بولىۋاتىدۇ. بۇ سىياسەتلەر قارىماققا بىر قەدەر كەڭچىلىك سىياسەتتەك كورۈنسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەر قانداق ئىسيانغا يول قويمايدىغان سىياسەتتۇر. چۈنكى، بۇ سىياسەت دېڭ شياۋپىڭنىڭ كورسەتمىسى بويىچە تۈزۈلگەن سىياسەت بولۇپ، خۇددى ماۋزېدۇڭنىڭ دېكتاتورا سىياسىتى بىلەن ئوخشاش بىر نەرسە.

ئۇلداقتا، دېڭ شياۋپىڭ ئولگەندىن كېيىن، يېڭى بىر سىياسەت يولغا قويۇلامدۇ، يوق؟ يېڭى سىياسەت خىتاينى ئىدارە قىلالامدۇ، قول ئاستىدىكى مىللەتلەر قوبۇل قىلىدىغان سىياسەت خىتايدا دۇنياغا كېلەمدۇ؟ ئۇنى كەلگۈسى ۋەزىيەت بەلگۈلەيدۇ، خالاس.

گۈللۈك دوپپىلىقلار ئاچچىقىنى بومبا بىلەن چىقارماقتا

كوممۇنىست خىتاي ھوكۇمىتى ئوزىنى مىللىي مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ماھىرى دەپ، خىتايدىكى ھەممە مىللەت ئىتتىپاق، ھەمكارلىق بىلەن ئوتمەكتە دەيدۇ. بۇ ھېچكىمنى ئىشەندۈرەلمەيدىغان قۇرۇق گەپتىن باشقا نەرسە ئەمەس. كوپ ژىللاردىن بۇيان ھەر قايسى مىللەت رايونلىرىدا ئاز بولمىغان ۋاقەلەر يۈز بەردى، بۇ خىتاي خەلقىنىڭ «ئوزىنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يايماسلىق» ۋە كوممۇنىست خىتاينىڭ «ئىچكى خەۋەرنى سىرتقا چىقارماسلىق» دېگىنىدەك بىر ئەھۋالدۇر. شۇڭا خىتاينىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا ۋاقىە يۈز بەرگەندىمۇ ئۇنى سىرتقى دۇنيا ئاساسلىقچە ئۇقالمايدۇ ياكى مەسىلىنىڭ ھەقىقى ماھىيىتىدىن خەۋەر تاپالمايدۇ.

يېقىنقى ژىللاردىن بۇيان، تىبەت مەسىلىسى كۈلىنېرى ئىلگىرىلەپ دۇنيانىڭ دىققىتىنى قوزغىماقتا، جامائەتكە مەلۇمكى، خىتايدىكى مىللىي مەسىلە يالغۇز تىبەت بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ، تىبەتتىن باشقا يەنە «شىنجاڭ» ئىچكى موڭغۇل مەسىلىسى مەۋجۇت.

موڭغۇللار تېرە تۇماق، تۇڭگانلار ئاق دوپپا، ئۇيغۇرلار گۈللۈك دوپپا، تىبەتلىكلەر دوپپىسىز. ئۇلار قانداق دوپپا، تۇماق كېيىشىدىن قەتئىي نەزەر ھەممىسىلا مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىدۇ.

گۈللۈك دوپپىلىق ئۇيغۇرلار خىتايلارغا ۋە خىتاي مەركىزىي ھوكۇمىتىنىڭ ئىدارە قىلىشىغا ئەڭ ئۆچ بىر مىللەت بولۇپ، ئۇلار داۋاملىق ئوتتۇرا شەرقتىكى قانداش مىللەتلەر بىلەن بىرلىشىپ، «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشماقتا.

«شىنجاڭ»دا تېررورلۇق ھەرىكىتى ئارقا-ئارقىدىن يۈز بېرىپ تۇرۇدۇ. ئامما ھوكۇمەت ئۇنى ئېنىقلاپ چىقالمىدى. مىللىي بولگۈنچىلەر مەركىزىي رايونلاردا، خىتايلار ئاساسلىق ئولتۇراقلاشقان جايلاردا كوممۇنىست تۈزۈمگە قارشى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. بۇ جايلاردىكى پۈتۈن ئىدارە جەمىيەتتىكىلەر كورۈنۈشتە كۈلۈپ تۇرغىنى بىلەن بىر خىل جىددىيچىلىك قاپلاپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلارنى سىرتتىن كەلگەن مېھمانلار، ساياھەتچىلەر بىر قاراپلا سېزەلەيدۇ.

بىيىل ئەتىيازدا قەشقەر، خوتەن قاتارلىق مىللىي رايونلاردا بىر قانچە قېتىم پارتلاش يۈز بېرىپ، ھوكۇمەت بىنالىرى، ئەمەلدارلارنىڭ ماشىنىلىرى، خىتايلارنىڭ كوڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى ۋەيران بولغان. يېڭىسار ناھىيەسىنىڭ ھەربىي ئىسكىلادىنى پارتلىتىپ تاشلىغان، قۇمۇلدا تورت ماي ۋاگونى پارتلىتىپ كويدۈرۈلگەندىن كېيىن تومۇر يول قاتنىشى توختاپ قالغان. قەشقەر يېزا ئىگىلىك ئىدارىسىنىڭ مەمۇرىي بىناسىنىڭ بىر تەرىپى بىر قېتىملىق بومبا-پارتلاشتا ئورۇلۇپ چۈشكەن.

نۆۋەتتە، بولگۈنچىلەر سادىر قىلغان ئەنزىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا، خىتاي ھوكۇمىتىنىڭ «خەلققە تايىنىپ ئىش كورۇش» شوئارى ئۈنۈم بەرمەيدىغان بولۇپ قالدى. خىتايلار ئوزىگە ئارتۇقچە ئىش تېپىشتىن قېچىپ، ھوكۇمەت ئىشلىرىدىن ئوزىنى تارتىۋاتىدۇ. يەرلىك مىللەتلەر بولسا، ھەمكارلىشىشنى تېخىمۇ خالىمايدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى خىتايلارغا ئىنتايىن ئۆچ، بەزىلىرى ئوزلىرىنى باشقىلارنىڭ خائىن دەپ گۇمانلىشىدىن قورقىدۇ. سۇڭ خەن لياڭ جەنۇبىي «شىنجاڭ»غا مۇستەقىللىق ھەرىكەتلىرىنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن بارغاندا تېررورىستلار ئوزىنىڭ كۈچىنى كورسىتىپ، ئۇنىڭ ماڭىدىغان يولىغا ناھايىتى كۈچلۈك بومبىلارنى كومگەن.

كوممۇنىست خىتاي ھوكۇمىتىنىڭ بۇرۇنقى سىياسىتى «بولگۈنچىلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش» ئىدى، ئىسلاھاتتىن كېيىن «ئېختىسادىي قۇدرۇلۇش»قا ئۆزگەرتتى. ھازىر بۇرۇنقى سىياسىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ئىلگىرى سۈرمەكتە.

بىر نەچچە ژىلدىن بېرى گۈللۈك دوپپىلىق ئۇيغۇرلار رايونىدا مىللىي مەسىلە بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ، خىتايلارنى قاتتىق قورقۇتماقتا. خىتايلار بۇ رايوندىن قوتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدەۋاتىدۇ. خىتايلار چىقىپ كەتكەن بەزى يەرلەردە ئۇيغۇرلارنىڭ پائالىيەتلىرى ناھايىتى ئەركىن بولىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇستەقىللىق تەلىۋى تېخىمۇ كۈچىيىۋاتىدۇ.

ئەسقەرجان ئابدىرىموۋ ئالمۇتا تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ نېرۋو-پوتولوگىيە فاكۇلتېتىنى 1978-ژىلى تامامالاپ، ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ غالجات يېزىسىدىكى ئاغرىقخانىدا بەش ژىل ئىشلەپ، ئاندىن ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئاغرىقخانىغا ئىشقا يوتكەلگەن ئىدى. مانا شۇنىڭدىن بۇيان بۇ ژىگىت مەزكۇر ئاغرىقخانىدا ئوز مۇتەخەسسىسلىگى بويىچە ئاغرىقلارغا ئۈلگىلىك خىزمەت كورسىتىپ كېلىۋاتىدۇ.

سۈرەتتە: شىپا قوللۇق دوختۇر ئەسقەرجان ئابدىرىموۋ.

ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئاقىش رازۋېدكىسىنىڭ پايدىسىغا ئىشلىگەن رۇس

ئۇنىڭغا خەلتى—توپ خېت، بۇربون، دونالد، روۋئۇم دېگەن لەقەملەرنى بېرىشتى، ئەندى ئۇنىڭ مەخپىي مەلۇماتلارنى بىلەن ئاخىرقى مەكتۇپى ئۆردۈنىيە شتاتىنىڭ لېنگلى شەھىرىدىكى ئاقىش شتاب كۆۋارتىرسىغا كەلگەندە، مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ (مرب) بىر ئوفىتسېرىنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا ئۇ «رودىۋىست ۋۇنى ئەسلىتەتتى». چۈنكى ئۇنىڭدا ھەر بىرى ئۇچۇن بىر نەرسە تېپىلاتتى.

كېگەش ئىتتىپاقىنىڭ پايدىسىغا شپيونلۇق قىلغان تورت ئامېرىكا ھەربىي ئوفىتسېرلىرىنىڭ ئىسىملىرى؛ بېجىن بىلەن موسكۋا ئوتتۇرىسىدىكى دۈشمەنلىشىشنىڭ چوڭقۇرلاشقانلىقىنىڭ ئىسپاتى بولۇپ، ئۇلار پرېزىدېنت نىكسون 1972-يىلى ئۆزىنىڭ خىتاي بىلەن يېقىنلىشىشى ئۈچۈن پايدىلانغان ئىدى؛ س س س ر نىڭ تانكىلارغا قارشى راكېتىلىرى توغرىلىق تېخنىكىلىق مەلۇماتلار، بۇ 1991-يىلى ئىراق ئەرەب پارس قولتۇقىدىكى ئۇرۇش مەزگىلىدە پايدىلانغاندا ئامېرىكىنىڭ قوراللىق كۈچلىرىگە ئۇلى يوق قىلىشقا ئىمكانىيەت بەرگەن ئىدى.

بۇ ناھايىتى باھالىق رازۋېدكا مەلۇماتلىرىنى گېنېرال دمىترىي پولەكوۋ ئاقىشقا بېرىپ تۇرغان، ئۇ دەم ئېلىش كۈنلىرى ياغاچچىلىق قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى، قىممەت باھالىق ملتىقلارنى كولىكسىيە قىلىپ ئۆگىنەتتى ۋە س س س ر ھەربىي رازۋېدكىسىدا ئۆزىنى ئىگىلەتتى. پولەكوۋ 1961-يىلدىن ئامېرىكا رازۋېدكىسىغا ئىشلەشكە باشلىدى ۋە بۇ يىللار داۋامىدا ناھايىتى خەۋپ ئاستىدا قويغان ھالدا شۇنچىلىك باھالىق مەخپىي مەلۇماتلارنى بېرىپ تۇردىكى، بۇ ئادەمنى دەھشەتكە سالدى، موسكۋادا ئۇ باش رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ ئامېرىكا مەخسۇس پلىيونكىنى توغرىلىغان، بۇنى ئۇ مەخپىي ھوججەتلەرنى سۈرەتكە چۈشۈرۈش ئۈچۈن پايدىلانغان، ئۇ شۇنداقلا ئىچى كاۋاك ياكىنى تاشلارنى توغرىلىغان، ئۇلارغا پلېنكىنى يوشۇرۇپ بەلگىلەنگەن جايغا تاشلاپ قوياتتى، كېيىن ئۇلارنى ئامېرىكا شپيونلىرى ئېلىۋالاتتى. ئۇ ئۆز ئالاقىچىلىرىغا سىگنال بېرىش ئۈچۈن پولىۋېيىستا ئامېرىكا ئەلچىخانىسى يانىدىن ئۆتكەندە، يانچۇغىغا يوشۇرغان ناھايىتى كىچىك پېرېداتچىكنى ھەرىكەتكە كەلتۈرەتتى. ئۇ چەت ئەللەردە خىزمەت قىلغان چاغلىرىدا ئەخباراتنى قولدىن قولغا تاپشۇراتتى: رانگون شەھىرىنىڭ چېتىدە ياكى دېھلىدىكى يامۇن دەرياسىنىڭ قېلىن چوپ ئوسۇپ كەتكەن قىرغاقلىرىدا ئۇنىڭ مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىدىكى ئالاقىچىلىرى خۇددى بېلىق تۇتىۋاتقاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، بۇ ۋاقىتتا يوشۇرۇپ قويۇلغان ماگنىتوفون پولەكوۋنىڭ ھەربىي مەلۇماتلىرىنى تولۇق يېزىۋالاتتى.

ئۆز فامىلىيەسىنى ئاتىماسلىقنى ئىلتىماس قىلغان مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ خادىمى «تايم» ژۇرنالىغا بەرگەن ئىنتېرۋيۇسىدا، 1980-يىلى ئىيۇندا پولەكوۋنى تۇيۇقسىز موسكۋاغا چاقىرىپ ئېلىپ كەتكەندە ناھايىتى تەشۋىشلەنگەنلىكىنى ئەسلەيدۇ. «ئەگەر بىرەر ئەھۋال يۈز بەرگەندە بولسا، بىز ھەر دايىم سىزنى ئۆز مەملىكىتىمىزدە خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىمىز، دەپ سايراپ كەتتى ئامېرىكىلىق خۇددى ھاياجانلانغان ئاشىق سىياقىدا. پولەكوۋ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ كۆك كۆزلىرى بىلەن سىنچىلاپ قاراپ، ئاندىن خاتىرجەملىك بىلەن جاۋاپ بېرىپ مۇنداق دېدى: «مېنى كۈتمەڭلار، مەن ھېچ قاچان ئاقىشقا كەلمەيمەن، مەن بۇنى سىلەر ئۈچۈن قىلمىغانمەن. مەن بۇنى ئۆز مەملىكىتىم ئۈچۈن قىلغانمەن. مەن رۇس بولۇپ تۇغۇلغان ۋە رۇس پېتىمچە ئۆلىمەن». «ئەگەر سىزنىڭ شپيونلىقىڭىز ئاشكارىلىنىپ قالسا، ئۇ چاغدا سىزنى نېمە كۈتىدۇ؟» دەپ سورىدى ئامېرىكىلىق.» ئۇ: «قېرىنداشلار قەبرى»— دەپ جاۋاپ بەردى.

دولەت نازارىتى ئاستىدا تۇرغان «پراۋدا» گېزىتى 1988-يىلى 15-مارتتا گېنېرال دمىترىي فيودوروۋىچ پولەكوۋ شپيونلۇق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغانلىقى ھەققىدە خەۋەر قىلغاندا 1990-يىلى يانۋارغىچە ئامېرىكىنىڭ بۇ ئەجايىپ شپيونى بىلەن نېمە يۈز بەرگەنلىكى ھەققىدە ھېچ كىم ھېچ نەرسە بىلمەيتتى. ئۇنى بىلىدىغان مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ ۋە فېدېرال تەرگەۋ بيۇروسىنىڭ ئاگېنتلىرى، ئۇنىڭ پاش بولۇشىغا ئېلىپ كەلگەن ئۆزلىرىنىڭ قانداق خاتالىققا يول قويغانلىقىنى ئويلاپ-ئويلاپ زادىلا تېگىگە يېتەلمەيتتى. پەقەت يېقىندىلا ئۇلار ھەقىقەتنى بىلدى.

ئۆتكەن يىلى فېۋرال ئېيىدا ئاقىش مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ كادىر خادىمى ئولدرىچ فېيزېن ئېيمس قولغا ئېلىندى ۋە مۇددەتسىز تۈرمە جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ پايدىسىغا شپيونلۇق بىلەن شۇغۇللانغان كۆپلىگەن كېگەش گراژدانلىرى ۋە شەرقىي ياۋروپا بلوكى ئەللىرىنىڭ گراژدانلىرى توغرىلىق مەخپىي مەلۇماتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەخباراتنى بەرگەنلىكى ئۈچۈن س س س ر دولەت بىخەتەرلىكى كومىتېتىدىن ئۇ. ئېيمس 1985-يىلى 2،5 مىللىيون دوللار ئالغانلىقىنى ئىقرار قىلغان. پەرەز قىلىنىشىغا قارىغاندا، كام دېگەندە ئۇلارنىڭ 10نى قەتل قىلىنغان.

مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسى ئېيمسنىڭ پاش قىلغان ئادەملىرىنىڭ ئىچىدە گېنېرال پولەكوۋ ئۆز ئەھمىيىتى بويىچە باشقىلارغا قارىغاندا ناھايىتى مۇھىم بولغانلىقىنى تەستىقلىدى: ئۇنىڭ بېرىپ تۇرغان ئەخباراتلىرى ۋە مەخپىي ھوججەتلەرنىڭ فوتو كۆچۈرمىلىرى بۇ مەھكىمىنىڭ 25 ياشىقىنى تولتۇردى. ھازىر كۆپلىگەن رازۋېدكا مۇتەخەسسىسلىرى س س س ر باش رازۋېدكا باشقارمىسىدىن قاچقان ئىسمى كەڭ دائىرىدە مەلۇم پولكوۋنىك پېنكوۋسكىيغا قارىغاندا گېنېرال پولەكوۋنىڭ ھەسسىسى ناھايىتى مۇھىم دەپ ھېساپلايدۇ، پېنكوۋسكىي كۇباغا راكېتا يەتكۈزۈش بىلەن باغلىق پەيدا بولغان بوھران ۋاقتىدا ئاقىشقا ئەخبارات بەرگەنلىكى ئۈچۈن 1963-يىلى قەتل قىلىنغان ئىدى. ئاقىش مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ دىرېكتورى ژېيمس ۋۇلسىنىڭ تەكىتلىشىچە، «سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» دەۋرىدە ئاقىش تەرىپىدىن جەلىپ قىلىنغان بارلىق مەخپىي ئاگېنتلارغا قارىغاندا، «پولەكوۋ ھەقىقىي بىرلىيانت بولغان».

پولەكوۋ بىلەن ئىشلىگەن رازۋېدكا خادىملىرى ۋە ئۇنىڭ ئەخباراتىدىن پايدىلانغان لاۋازىملىق شەخسلەر دەسلەپكى قېتىم «تايم» ژۇرنىلى ئۈچۈن بەرگەن ئىنتېرۋيۇسىدا «سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىنىڭ» مەخپىي تارىخىنىڭ بۇ ئەجايىپ قەھرىمانى بىلەن بولغان ئۆز مۇناسىۋەتلىرى توغرىلىق بايان قىلىشتى.

ئېيمسنىڭ ئاخىرقى ئىنتېرۋيۇلىرىدا ئىنسانىيەتنىڭ قۇربان بولۇشلىرى ۋە مىللىي بىخەتەرلىك جەھەتتىكى ئۆزىنىڭ خائىنلىق دائىرىسىنى ئازايتىش ئۇرۇنۇشلىرىغا قارىماي، مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ۋۇلسى «تايم» ژۇرنىلىغا مۇنداق دەپ بىلدۈرگەن ئىدى: «گېنېرال پولەكوۋنىڭ غەرب ئۈچۈن قىلغان خىزمىتى بىزگە سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىدا غالىب چىقىشقا ياردەم بېرىپلا قالماي، شۇنداقلا ئۇنى قىزىق ئۇرۇشقا ئايلىنىپ كېتىشتىن ئالدىنى ئالدى». پولەكوۋنىڭ رولى بىباھادۇر ۋە بۇ رولنى ئۇ، ئۆزىنىڭ تەكىتلىشىچە،— ئۆز مەملىكىتى ئۈچۈن ئاداققىچە ئورۇنلىغان.».

پولەكوۋ، بۇخگالتېرنىڭ ئوغلى، 1921-يىلى ئۇكرائىنىدا تۇغۇلغان، ھەربىي ئۇچلىشىنى پۈتەرگەن ۋە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا ئارتىللېرىيە ئوفىتسېرى سۈپىتىدە جاسارىتى ئۈچۈن مۇكاپاتلانغان. ئۇرۇشتىن كېيىن ھەربىي ئاكادېمىيەدە ئوقۇغان ۋە س س س ر باش رازۋېدكا باشقارمىسىدا ئىشلەشكە باشلىغان. ئۇ ئوتتۇز ياشتىن سەل ئاشقاندا دەسلەپكى قېتىم: نيۇ-يوركتىكى ب م ت كېگەش مىسسىيەسىگە خىزمەتكە تايىنلانغان. بۇ يەردە ئۇ دىپلوماتىك چۈمپەردىسىز ئىشلەۋاتقان كېگەش شپيونلىرىغا رەھبەرلىك قىلغان. پولەكوۋ 1961-يىلى، ب م تغا قىلغان ئۆزىنىڭ ئىككىنچى سەپىرى ۋاقتىدا مانخېتتېنىدا ف ب ر (فېدېرال تەرگەۋ بيۇروسى) كونتررازۋېدكا ئاگېنتلىرى بىلەن ئالاقە ئورناتقان، ئۇلار پولەكوۋقا توپ خېت دېگەن لەقەمنى بەرگەن ۋە ئۇنىڭ نامىتى كەلگەنلىگى بىلەن پەخىرلەنگەن. «ئۇ ناھايىتى مۇھىم تېپىلما بولغان ئىدى ۋە ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە شۇنداق بولۇپ قالدى،— دەيدۇ كېگەش كونتررازۋېدكىسى بويىچە فېدېرال تەرگەۋ بيۇروسىنىڭ چوڭ مۇتەخەسسىسى جېيمس نولېن. — ئوتتۇرا دەرىجىدىكى ئوفىتسېر سۈپىتىدە ئىش باشلاپ گېنېرال ئۇنۋانىغىچە كۆتۈرۈلگەن ئادەملەر ئاز تېپىلىدۇ».

لېكىن بەزىبىر پولەكوۋنىڭ ئالاقىچىلىرى ئۇنى غەلىتە ئادەم، دەپ ھېساپلايتتى. ئۇ ئانچە كۆپ پۇل ئالمايتتى— ئۇ يىلىغا 3000 دوللاردىن ئاشمايتتى، بۇ مەبلەغكە ئۇنىڭغا «بلېك ئېند دېككېر» فىرمىسىنىڭ ئېلېكتروم ئېخانىكا ئەسۋاپلىرى، بىر جۈپ ئىش كومبىنزونى، بېلىقچىلىق جابدۇقلىرى ۋە ملتىقلارنى بېرەتتى. ئۇ كۆپلىگەن ئۇششاق-چۈششەك نەرسىلەرنى، مەسىلەن چاقماقلارنى ۋە قەلەملەرنى سوراتتى، كېيىن ئۇ بۇ نەرسىلەرنى ئۆزىگە ياردەم قىلغان باش رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ باشقا ئوفىتسېرلىرىغا سوغا قىلاتتى. فېدېرال تەرگەۋ بيۇروسى ۋە مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىغا مەلۇم باشقا كۆپلىگەن كېگەش ئوفىتسېرلىرىغا قارىغاندا، ئۇ ئىچىملىكنى ناھايىتى ئاز ئىچەتتى، تاماكا چەكمەيتتى ۋە ئايالىغا سادىق ئىدى.

ئۇنىڭ ئۈچۈن ئايالى، باللىرى ۋە نەۋرىلىرى مۇھىم ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ھەقىقىي رۇس ۋە تەنپەرۋەرى دەپ ھېساپلايتتى، ئۇنىڭ كېگەش سىستېمىسىغا نىسبەتەن خام خىياللىرى يوققا چىققان ئىدى. ئۇنىڭ ئالاقىچىلىرى دەسلەپكى ئىشەنمەسلىك مۇناسىۋەتلەرگە قارىماي، ئاخىرى بۇ كۆز قاراشلارغا قوشۇلىدىغان بولدى. «مېنىڭچە بولغاندا، ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرىنىڭ دەللىرى ئۆز تومۇرلىرى بويىچە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى دەۋرلىرىگە كېتىدۇ،— دەيدۇ پولەكوۋ بىلەن دېھلىدا ئىشلىگەن مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ خادىمى.— ئۇ دەھشەتنى، قانلىق قىرغىنچىلىقنى (ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىكى)، ئۆزى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن كۆرەشكەن قەدرىيەتلەر ئىشىنى، ئۆزىنىڭ پىكرىچە، موسكۋادا ئولتۇرغان ئىككى يۈزلىمىلىك ۋە پارىخورلۇق بىلەن سېلىشتۇرغان»، پولەكوۋنىڭ ئىشى بىلەن 15 يىل شۇغۇللانغان مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ شتاب-كۋارتىرسىدىكى خادىمىنىڭ بايان قىلىشىغا قارىغاندا، «ئۇ ئامېرىكىغا ياردەم بېرىۋاتقانلىقىنى ئېنىق چۈشىنەتتى، ئەمما ئۆزىنى ئاتىگىلىۋالغانلىقىنى ئېتىراپ قىلالمىغان، ئەگەر ئۇ س س س ر ۋە سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىنىڭ غالىبىيىتى قازىنىشىنى، ئەلدى ئۇ بولسا بۇنىڭغا پۇل قويۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇ بىزنى (ئامېرىكىلىقلارنى) ناھايىتى ساددە ۋە بىزنى مەغلۇبىيەتكە كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، دەپ ھېساپلايتتى».

ئەندى مەسىلىنىڭ ئەمەلىي تەرىپىگە توختالسىدىغان بولساق، پولەكوۋ ئۆزىنىڭ ئىككى ئوغلىنىڭ ياخشى بىلىم ئېلىشىنى ۋە زىيالى كەسپىگە ئېگە بولۇشىنى خالايتتى، بۇ بولسا ئۇنىڭ س س س ر باش رازۋېدكا باشقارمىسىدىكى خىزمەت پەلەمپىيىدە ئوسۇشىنى تەمىنلىشى مۇمكىن ئىدى.

پولەكوۋ ئاقىش فېدېرال تەرگەۋ بيۇروسى تەرىپىدىن جەلىپ قىلىنغاندىن بىر يىل كېيىن، ئۇنى موسكۋاغا چاقىردى، بۇ يەردە ئۇ غەربتىكى رازۋېدكىسىدىكى س س س ر باش رازۋېدكا باشقارمىسى ئاگېنتلىرىنىڭ تىزىملىكىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى. ئۇ بۇنىڭدىن خېلە ئىلگىرى ئاگېنتلارغا، شۇ جۈملىدىن برىتانىيە ئاۋىئاتسىيە مىنىسترلىكىدىكى باشقۇرىلىدىغان راكېتىلار بويىچە مۇتەخەسسىس فرېنك بوسساردقا ۋە مىللىي بىخەتەرلىك ئاگېنتلىقىدىكى كۇرېر، سېرژانت جېك دېنلېپقا خىزمەت قىلىشقا باشلىغان ئىدى.

ئۇ بېرىپ تۇرغان ئەخباراتنىڭ سۈپىتى، ئۇنىڭ، ئەتىمالىم، كېگەش ئاگېنتى بولۇشى مۇمكىنلىكىگە مۇناسىۋەتلىك بارلىق گۇمانلارنى يوققا چىقاردى. پولەكوۋ رانگوندا س س س ر باش رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ باش مەلۇمات ئېلىش پوستىغا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان 60-يىللارنىڭ ئاخىرىدا، ئۇ بۇ يەردە س س س رنىڭ ۋېيتنام ۋە خىتاي قوراللىق كۈچلىرى توغرىلىق ژىققان بارلىق ماتېرىياللارنى مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىغا بېرىپ تۇرغان. ئۇ موسكۋاغا باش رازۋېدكا باشقارمىسى خىتاي بولۇمىنىڭ رەھبىرى سۈپىتىدە قايتىپ كېلىپ، بۇ مەملىكەتنىڭ موسكۋا بىلەن چوڭقۇر زىددىيەتلىرى توغرىلىق گۇۋالىق قىلىدىغان مۇھىم ھوججەتلەرنى سۈرەتكە چۈشۈرۈشكە باشلىدى. مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ خىتاي-كېگەش مۇناسىۋەتلىرى بويىچە مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ بىرى بىر كېگەش مەنبەسىدىن—كېيىن بۇ پولەكوۋ بولغانلىقىنى بىلدى،— كۆپلىگەن تەپسىلاتلارنى ئالدى، بۇنىڭدىن ئۇ خىتاي-كېگەش مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ناچارلىشىشى ئۇزاق مۇددەتلىك خاراكتېرغا ئېگە بولىدىغانلىقى توغرىلىق ئىشەنچلىك خۇلاسە چىقىرىشقا ئىمكانىيەت بەردى. بۇ ماتېرىياللار گېنرى كىسسىنجېر تەرىپىدىن پايدىلىنىلدى ۋە نىكسونغا 1972-يىلى خىتاي بىلەن مۇناسىۋەتلەرنى يولغا سېلىشقا ياردەم قىلدى.

1974-يىلى پولەكوۋقا گېنېراللىق ئۇنۋانىنىڭ بېرىلىشى ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئۇرغۇن رازۋېدكا مەلۇماتلىرىغا، ئۇنىڭ توغرىدىن-توغرا ۋەزىپىلىرى دائىرىسىدىن سىرت كۆپلىگەن مەلۇماتلارنى كۆرۈشكە يول ئاچتى: بۇ، مەسىلەن، كېگەش شپيونلىرى غەرىپتە ئىزدىگەن قېلىنلىغى بىر نەچچە دىيۇيمىلىق سېتىۋېلىنىدىغان ھەربىي تېخنولوگىيەلەرنىڭ تىزىملىكى ئىدى، پرېزىدېنت رېيگان دەۋرىدە مۇداپىئە مىنىسترىنىڭ ياردەمچىسى بولغان رىچارد پېرل مۇنداق دەپ ئەسلەيدۇ: «بىز س س س ر ھەربىي ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن غەرب تېخنولوگىيەسىدىن پايدىلانغانلىقىنى بىلەتتۇق، پولەكوۋ 5000 كېگەش پروگراممىسىنىڭ بارلىقىنى ئېنىقلىغاندا مېنىڭ ئەپسۇسلىنىشىم ئەمەس، سىلېپ قالغان ئىدى».

پولەكوۋ بەرگەن ئەنە شۇ تىزىملىك پېرلغا غەرب ھەربىي تېخنولوگىيەسىنى سېتىش ئۈستىدىن نازارەتنى كۈچەيتىشنى قولغا كەلتۈرۈشكە ياردەم قىلدى.

70-يىللارنىڭ ئاخىرلىرىدا ئاقىش مەركىزىي

(ئاخىرى 6-بەتتە).

كامالەت چوققىسىغا ئىنتىلىش

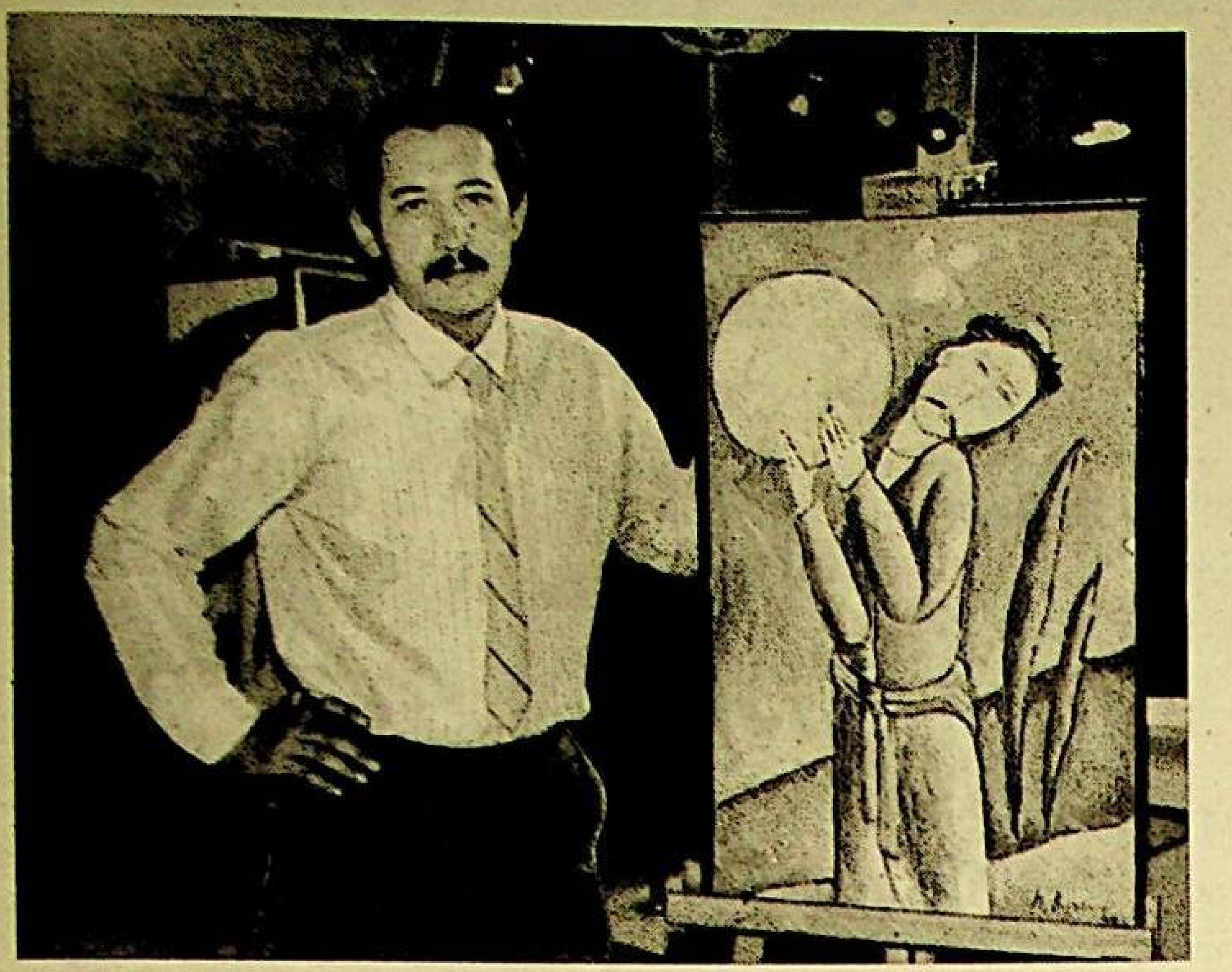

يېقىندا پانفىلوۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ تەكلىۋىگە بىنائەن قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى ھاشىمجان قاسىم ئوغلى قۇربانوۋنىڭ ئۆز يۇرتى– ياركەنتتە ئەسەرلىرىنىڭ كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى. ئۇ قازاق خەلقىنىڭ ئۇلۇغ شائىرى ئاباي قۇنانبايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 150 يىللىقى شەرىپىگە بېغىشلاندى. ئون كۈن داۋام قىلغان بۇ كۆرگەزمىنىڭ ئېچىلىش ۋە يېپىلىش مەراسىملىرىغا ناھىيە رەھبەرلىرى، زىيالىلار، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى قاتناشتى. كۆرگەزمىنى مىڭلىغان كىشىلەر زىيارەت قىلدى. ياش رەسسامنىڭ ئۆز يۇرتىدا دەسلەپكى قېتىم ئۇيۇشتۇرغان ئىجادىي ئەمگەكلىرىنىڭ كۆرگەزمىسى ئۇنىڭ ئىشتىراكچىلىرىدا چوڭقۇر تەسىراتلار قالدۇردى.

ھاشىمجان قۇربانوۋ– بۇ ئىسىم ھازىر ياركەنت تەۋەسىدىلا ئەمەس، جۇمھۇرىيىتىمىز دائىرىسىدە تونۇلماقتا. چۈنكى ئۇ ئۈنۈملۈك ئىجادىي پائالىيەت كۆرسىتىۋاتقان رەسساملارنىڭ بىرى. ماھىر موي قەلەم ساھىبى كېيىنكى يىللاردا ئۆز ئەسەرلىرى بىلەن ھەر خىل كۆرگەزمىلەرگە، بايقاش–كونكۇرسلارغا ئىشتىراك قىلىپ، ئالدىنقى ئورۇنلارنى ئىگىلەپ، كۆپچىلىكنىڭ دىققىتىنى بارغانسىرى ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋاتىدۇ. ھاشىمجان ھازىر زامانىۋىي ئۇيغۇر رەسساملىرى «مىڭ ئۆي» بىرلەشمىسى ئەزالىرىنىڭ بىرى.

مەلۇمكى، 1993–يىلىنىڭ كۈز پەسلىدە ئۆزبەكىستان پايتەختى تاشكەنت شەھىرىدە خەلقئارا «ئازىيە–ئارت» تەسۋىرىي سەنئەت كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى. ئۇنىڭغا مەركىزىي ئازىيە جۇمھۇرىيەتلىرى بىلەن قازاقىستان رەسساملىرى قاتارىدا «مىڭ ئۆي» ئۇيغۇر رەسساملىرىمۇ قاتنىشىپ، يۇقىرى مۇكاپاتقا سازاۋەر بولدى. ئاتاپ ئېيتقاندا ئۇلار كۆرگەزمىنىڭ باش مۇكاپاتى– بىرىنچى دەرىجىلىك دىپلوم ۋە ئالتۇن مېدال بىلەن تەقدىرلەندى. ئۇ يەرگە قويۇلغان يەتمىش ئەسەرنىڭ ئىچىدە ھاشىمجان قۇربانوۋنىڭ رەسىملىرى ئاساسىي ئورۇننى ئىگىلىدى. شۇنداق قىلىپ يۇقىرى مۇكاپاتنى ئېلىشقا ياش رەسسامىمۇ ئۆز ئۈلۈشىنى قوشقانلىقى بىلەن ئورۇنلۇق پەخىرلىنىدۇ.

موشۇ يىلىلا ئالمۇتا شەھىرىدىكى لېرمونتوۋ نامىدىكى رۇس دراما تېياتىرىدا ھاشىمجان قۇربانوۋ بىلەن ئابدۇكېرىم ئىسايېۋلارنىڭ كۆرگەزمىلىرىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى كۆپچىلىك ياخشى بىلىدۇ. بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ ھەمدوستلۇق ئەللىرىنىڭ ئاشخاباد، باكۇ ۋە باشقا شەھەرلىرى بىلەن چەت ئەللەردە ئۇيۇشتۇرۇلغان قازاقىستان رەسساملىرىنىڭ كۆرگەزمىسىدىمۇ ھاشىمجان قۇربانوۋنىڭ ئاللىما ئەسەرلىرىنىڭ كەڭ مىقياستا نامايىش قىلىنىشىمۇ ئۇنىڭ ئىجادىيەت چوققىسىغا قاراپ پەرۋاز قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن دالالەت بېرىدۇ.

تالانتلىق رەسسام ھاشىمجان قۇربانوۋ ئۇ بىيىل ئەندىلا ئۆز ھاياتىنىڭ 38 باھارىنى قارشى ئالدى. ئامما ئۇ ئىجادىيەت يولىدا ھارماي–تالماي تەر تۆكۈپ كۆپلىگەن نەمۇنىلىك ئەسەرلەرنى يارىتىپ ئۈلگەردى. بۇ بولسىمۇ ئۇنىڭ كۆپ ئىزدىنىشى، ئۆز كەسپىنى چىن ۋۇجۇدى بىلەن سۆيۈشىنىڭ مىۋسىدۇر. ھاشىمجان رەسىم سىزىشقا بالىلىقىدىن باشلاپلا ئىشتىياق باغلىغان ئىدى. ھاياتنى، گۈزەللىكنى، تەبىئەتنى بالىلىقىدىن سۆيۈپ، ئۇنى رەسىملىرىدە ئەكس ئەتتۈرۈشنى ئارمان قىلدى. مەپتۇنكار ئۆلكە تەبىئىتى، مىللىي مەدەنىيىتىمىز دۇردانىلىرى، خەلقىمىزنىڭ چەڭگىۋار پەرزەنتلىرىنىڭ روھى خاتىرىسى ئۇنى رەسىم سىزىشقا روھلاندۇرۇپ، ئاق قەغەز ئۈستىدە موي قەلىمىنى تەۋرىتىشكە تۈرتكە بولغان ئىدى. دادىسى ئاسىم ئاكا بىلەن ئانىسى ئىلھامىيە ھەدىمۇ ئۇنىڭجا پەرزەندىنىڭ ئارزۇ–ئارمىنىغا يېتىشىگە شارائىت يارىتىپ بەردى. بۇ يەردە شۇنىمۇ تەكىتلەپ ئۆتۈش ئورۇنلۇقكى، ھاشىمجاندىكى بۇ ھەۋەسنى تېخىمۇ كۈچەيتكەن، مۇردىكەپ كەسىپكە دەۋەت قىلغان ئۇستازى تۇرسۇن ئىبراھىموۋ بولغان ئىدى. شاگىرتى ئۇنىڭ نامىنى ھازىرمۇ مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

ھاشىمجاننىڭ 1972–يىلى ياركەنت شەھىرىدىكى كرۇپسكايا نامىلىق رۇس مەكتىۋىنى تاماملىغىنىدىن كېيىن ئالمۇتىدا گوگول نامىدىكى رەسسامچىلىق ئۇچىلىشىغا چۈشۈشى كەسپىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىغا كەڭ مۇمكىنچىلىكلەر ياراتتى. ئۇ مەزكۇر بىلىم جايىدا پۇختا نەزەرىيەۋىي، ئەمەلىي بىلىم ئېلىپ، «ياركەنت قېدىمىي شەھەر» ماۋزۇسىدا دىپلوملۇق ئىشىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ياقلاپ ئوقۇشىنى ئۈگىتىدۇ. شۇ يىلىمۇ ئۇ بۇ ساھادا ئەتراپلىق بىلىم ئېلىش ئۈچۈن تاشكەنتتىكى تېئاتىر ۋە رەسسامچىلىق ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. بۇ يەردە ئۆتكەن بەش يىللىق ھاياتى ئۇنىڭ يەنىمۇ ئىزدىنىش، تەجرىبە توپلاش دەۋرى بولدى. ئۇ بىلىم دەرگاھىنى ئۈلگىلىك تاماملىغىنىدىن كېيىن ئالمۇتىغا قايتىپ كېلىپ، دەسلەپ ئۆزى ئوقۇپ پۈتەرگەن رەسسامچىلىق ئۇچىلىشىدا، ئاندىن كېيىن مەزكۇر شەھەردىكى تېئاتىر ۋە رەسسامچىلىق ئىنستىتۇتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش بىلەن ئۇ ئىجادىي پائالىيەت بىلەنمۇ قىزغىن شۇغۇللىنىدۇ.

1986–يىلى ھ. قۇربانوۋ ياركەنت شەھىرىدىكى داڭلىق ۋېلىۋاي مەسچىتىنى قايتىدىن ئەكسىگە كەلتۈرۈش ئىشىغا ئەۋەتىلىدۇ، بۇ نازۇك، شەرەپلىك ئىشقا رەسسام ئۆز ئۈلۈشىنى قوشىدۇ. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئۇ ئەجداتلىرى ياشاپ كەلگەن بۇ گۈزەل ئۆلكىگە كېلىپ، بىر نەچچە يىل ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، يۇرت تەبىئىتىنى، تارىخىنى، ئەمگەك ئادەملىرىنىڭ ئىش پائالىيىتىنى، ھاياتىنى چوڭقۇر ئۆگىنىشكە باشلايدۇ. بۇنىڭ ئۆزى ياش رەسسامغا ئىلھام مەنبەسى بولۇپ كەلمەكتە.

بۇ كۈنلەردە ھاشىمجان قۇربانوۋ ئالمۇتىدا ياشاپ، ئىجادىي پائالىيىتىنى جوشقۇن ئىلھام بىلەن داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ نەتىجىسىنى بۇ قېتىمقى يۇرتىدا ئۇيۇشتۇرغان ئىجادىيەت كۆرگەزمىسىدىن كۆردۇق. بۇ يەرگە كەلگەن ھەر بىر كىشى ئۆزىنى خۇددى بىر گۈزەللىك دۇنياسىغا كىرىپ قالغاندەك سېزەتتى. رەسسام چوڭقۇر ئويغا قۇرۇلغان پالوتنىلىرىدا ھايات گۈزەللىكىنى، ئۆتمۈشىمىز تارىخىنى، بۈگۈنكى ھاياتىمىز كۆرۈنۈشلىرىنى رېئال ئىپادىلەپ بېرىدۇ. رەسسامنىڭ «دەۋر ساداسى»، «شامان دۇنياسى»، «يولدىكى سوھبەت»، «ياركەنت قېدىمىي شەھەر»، «قۇرۇلۇق»، «سۇمرۇغ قۇش»، «سەھەر»، «ئون ئىككى مۇقام»، «مىڭ ئۆي» ۋە باشقىمۇ ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇر تەسۋىرىي سەنئىتىنىڭ نەمۇنىلىرى دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ، ئۆزىگە خاس ماھارەت ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن تونۇلۇۋاتقان تالانت ئىگىسى ئۆز قابىلىيىتىنى سەنئەتنىڭ باشقا ساھالىرىدىمۇ سىنىماقتا.

كۆرگەزمىنى زىيارەت قىلغۇچىلارنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلغان يەنە بىر نەرسە ئۇ قاپاقلاردىن ئىشلەنگەن ئېكسپوناتلار بولدى. بۇ ئىش بىلەن ھاشىمجان كېيىنكى يىللاردا شۇغۇللىنىپ، ھەۋەسكارلىق ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ موي قەلىمى بىلەن 200 دىن ئارتۇق قاپاققا نەقىش چېكىلدى، سۈرەت سىزىلىپ جان كىرگۈزۈلدى. ئېنىغراق ئېيتساق ھەر خىل قاپاقلارغا خەلقىمىزنىڭ بۈيۈك نامايەندىلىرى، مىللىي قەھرىمانلىرىمىز، سازەندە–ھاپىزلار، شائىر–يازغۇچىلىرىمىزنىڭ سۈرەتلىرى سىزىلىپ چىقتى. بۇ ئەمەلىي سەنئەت ئۇيغۇرلارغا خاس ئەنئەنەۋىي خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ھاشىمجان ئۇنى بىرىنچى بولۇپ قولغا ئالغان رەسساملىرىمىزنىڭ بىرى. بۇ ماشاقەتلىك ۋە نازۇك ئىشتا ئۇ قايىل قىلدۇرغىدەك ئۇتۇقلارغا يېتىۋاتىدۇ. بۇ ئېكسپوناتلارغا ئادەملەرنىڭ قىزىقىشى ناھايىتى كۈچلۈك.

– مەن ھاشىمجان قۇربانوۋنىڭ يۇرتدىشىمىز بولغانلىقى بىلەن پەخىرلىنىمەن، – دەيدۇ يۇرتداشلىرىنىڭ بىرى، قۇرۇلۇش ئىنژېنېرى تۇرسۇن سىيمەتوۋ.– ئۇ رەسساملىق ساھاسىدا چاپسان كۆزگە كۆرۈنۈپ شۆھرەت قازىنىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ كۆرگەزمىگە قويۇلغان قاپاق ئېكسپوناتلار مېنى ھەيران قالدۇردى. بۇ ئەجايىپ ماھارەت، تالانت، مەن قاپاققا سىزىلغان سادىر پالۋان، ئىپارخان ۋە قازاق خەلقىنىڭ بۈيۈك شائىرى ئاباي ئېكسپوناتلىرىنى سېتىپ ئالدىم. بۇ ئەجايىپ يادىكارلىقلار ئائىلەمدە ئۇزاق يىللار ساقلىنىدۇ. ماڭا ئوخشاش قىزىققۇچىلار ئاز بولمىسا كېرەك.

ھاشىمجان قۇربانوۋ گرافىكا ساھاسىدىكى ئىشلىرى بىلەنمۇ كۆزگە چۈشۈپ كېلىۋاتىدۇ. شۇنداقلا قابىلىيەتلىك رەسسام ئۆز تالانتىنى سەھنىدىمۇ كىنوفىلىملاردىمۇ سىناپ كۆردى. «قازاقفىلىم» كىنوستۇدىيەسى ئىشلەپ چىققان «ئوتلۇق يىللار»، «ھوشيارلىق» فىلىملىرىغا قاتنىشىپ، ئۆزىگە يۈكلەنگەن روللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاپ چىقتى.

ئۇمۇمەن ھەر تەرەپلىمە تالانتقا ئىگە رەسسام ھاشىمجان قۇربانوۋ سەنئەت پېشىدا يۇقىرى پەللىلەرگە قاراپ پەرۋاز قىلماقتا. ئۇنىڭ كۆرگەزمىسىدىن زور تەسىراتلار ئالغان يۇرتداشلىرى ياش رەسسام ھاشىمجان قۇربانوۋنىڭ ئالدىنقى ۋاقىتلاردا ئىجادىيەت ساھاسىدا تېخىمۇ چوڭ ئۇتۇقلارغا يېتىدىغانلىقىغا كامىل ئىشىنىدۇ.

ئا. تۇدىياروۋ.
تالدىقورغان ۋىلايىتى.

سۈرەتلەردە: 1. رەسسام ھاشىمجان قۇربانوۋ. 2. كۆرگەزمىگە قويۇلغان ئېكسپوناتلاردىن كۆرۈنۈش.

بەختىيار قۇربانوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

ئاقش رازۋېدكىسىنىڭ پايدىسىغا ئىشلىگەن رۇس

(ئاخىرى، بېشى 5– بەتتە)

رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى پولەكوۋقا مەلۇمات بېرىپ تۇرغۇچى سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى ئۇستاز سۈپىتىدە مۇناسىۋەت قىلدى. ئۇلار پولەكوۋقا ئۇچرىشىشلارنى ئۆزى بەلگۈلىشىگە ۋە مەخپىي جايلارنى ئۆزى تاللىشىغا ئىمكانىيەت بەرگەن ئىدى. ئاقش مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ تېخنىكا ئىشلىرى بويىچە مۇتەخەسسىسلىرى مەخسۇس پولەكوۋ ئۈچۈن كىچىك بىر قۇرۇلما كەشىپ قىلدى، ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن ئەخباراتنى بېسىپ چىقىرىش، ئاندىن ئۇنى شىفىرۋوكا قىلىش ۋە موسكۋادىكى ئامېرىكا ئەلچىخانىسىدىكى قوبۇل قىلىش ئاپپاراتىغا ئەۋەتىش مۇمكىن ئىدى. پولەكوۋ شۇنداقلا ھۆججەتلەرنى مەخسۇس پلىيونكىدىن پايدىلىنىپ سۈرەتكە چۈشىرەلەيتتى، بۇ پلىيونكىنى پەقەت ئۇنىڭغا ۋە ئۇنىڭ ئالاقىچىلىرىغا مەلۇم بولغان مەخسۇس خىمىيەۋىي دورىلارنىڭ ياردىمى بىلەنلا چىقىرىش مۇمكىن ئىدى؛ ئادەتتىكى ئۇسۇل بىلەن يۇغاندا پلىيونكىدا ھېچ نەرسە بولمايتتى.

ئەينە شۇنداق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ، پولەكوۋ كېڭەش باش شتابى تەرىپىدىن ھەر ئايدا ئەشىر قىلىنىدىغان ستراتېگىيەلىك ھۆججەت– «ھەربىي پىكىرلەر»نىڭ مەخپىيلەشتۈرۈلگەن ۋارىيانتىنىڭ 100 دىن ئوشۇق نۇسخىسىنى ئالدى. بۇ قەرەللىك ئەشىر يېتەكچى كېڭەش ھەربىي ستراتېگلىرىنىڭ ھەربىي مەسىلىلەرگە نىسبەتەن ئوچۇق پىكىرلىرى، باھالىرىنى يورۇتۇپ تۇراتتى. كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى ئەھۋالغا كەسپىي تەھلىل بەرگۈچى ۋە پرېزىدېنت بۇش دەۋرىدىكى مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ دىرېكتورى روبېرت گېيتسىنىڭ تەكىتلىشىچە، «ئۇ دەۋردە ئەگەر ئۇرۇش بولغان تەقدىردە س س س ر قۇراللىق كۈچلىرى قانداق پايدىلىنىدىغانلىقى توغرىلىق مەسىلىدە كېڭەش ھەربىي ستراتېگىيەسى ۋە دوكتورىنىسى بويىچە مۇنازىرىلەر ئورغۇن بولغان ئىدى».

پولەكوۋ تەرىپىدىن ئوغرىلانغان ھۆججەتلەر «بىزگە ئۇلارنىڭ بۇ مەسىلىلەرنى ئۆز ئارا قانداق مۇھاكىمە قىلغانلىقى بىلەن تونۇشۇشقا، ئۇلارنىڭ يادرو ئۇرۇشىدا غالىبىيەت قازىنىشى مۇمكىنمۇ دېگەن سوئالغا جاۋاپ ئېلىشقا ئىمكانىيەت بەردى»، «خۇداغا شۈكرى، ئۇلار بۇ ئۇرۇشتا غالىبىيەت قازىنىش «مۇمكىن ئەمەس» دەپ جاۋاپ بەرگەن. پولەكوۋ كېڭەش ھەربىي رەھبەرلىرىنىڭ ئېقىلدىن ئازغان ئۇرۇشپەرەستلەر بولۇپ ھېساپلانمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ئۇلارمۇ، خۇددى بىزگە ئوخشاشلا قورقىدۇ. بۇ ماتېرىياللار بىلەن تونۇشۇش «قايتاق ئۇرۇشنىڭ» ئالدىنى ئېلىشقا ئىمكانىيەت بەردى».

دىمىتىرىي پولەكوۋنىڭ قەيەرگە دەپنە قىلىنغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكىنى ھېچ كىم بىلمەيدۇ. «ئالىي جازاغا»– ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلارنى كامېرىغا ئېلىپ كېلىپ، تىزلىنىپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇرلايدۇ، ئاندىن گەدىنىگە ئاتىدۇ. بۇ ستالىن دەۋرىدىن كېلىۋاتقان ئەنئەنە ئىكەن. پولەكوۋ ئۆز مەملىكىتىنى ئەينە شۇ مىراستىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، ئۆز ھۆكۈمرانلىرىنىڭ خائىنلىق يولىنى تاللاپ ئالدى ۋە يەنە بىر خائىن تەرىپىدىن سېتىلىپ، ھالاك بولدى.

«سېكرېت» ھەپتىلىكى– «كاراۋان» گېزىتى.
1995–يىل 16–ئىيۇن سانىدىن.

ئىبراھىم بارات

شائىر دەپتىرىدىن

كوچ- كوچ زامانىدا
(سېيىت مۇھەممەت قاشىي تەۋەللۇدىنىڭ 175 يىللىقىغا)

شائىر بوۋام سېيىتقاشىي ئەل سويگەن ئەر،
لېمە كورسە يۇرتنى بىلەن تەڭ كورگەن ئەر.
كوچ-كوچ بولغان ئىلى سۇلتان زامانىدا
ئەل ئىشقىدا يېنىپ، ئەلگە كويۇنگەن ئەر.

ئون يىل روسلار قول ئاستىدا تۇرغانخەلىق،
دېدى،روسلار كەتسە بولار قىرغىنچىلىق.
ئىلاجىسىز يۇرتنى تاشلاپ كوچمەك كېرەك،
مانجۇ-خىتاي بەرمەس ئەلدى ئامالچىلىق.

شائىر سېيىت قاشىي دېدى: بىز كېتەيلى،
بېرىپ ئۇندا دالا-چولنى يۇرت ئېتەيلى.
بېشىمىزغا چۈشتى ئېغىر زۇلۇم كۇلپەت،
ياردەم سوراپ ئاق پادشاغا دات ئېتەيلى.

كوچ كېلىدۇ مىڭ بىر ئازاپ،دەرت-ئەلەمدە،
زالىملارغا ئوقۇپ نەپرەت ھەر قەدەمدە.
قاشىي بارار توپ ئالدىدا كوچنى باشلاپ،
ئوقۇپ غەزەل، دەرغەزەپتە كوزى نەمدە.

«بىز كېتەرمىز ئىلى شەھرى ياخشى قال»
دەپ،
كوچنىڭ بېشى كېلىپ يەتتى چېلەك تامان.
سويى ئەلۋەك، ساپ ھاۋالىق،يېرى كەڭ جاي،
ئەھلى چىقتى كوچ ئالدىغا بولۇپ ئاۋام..

شائىر ئەزەر سالدى بۇ جاي دەرھەقىقەت،
ئوخشار ئېدى خۇددى يۇرتى قاشقا پەقەت.
ئەينە ئەۋۇ تاغ غولىدىن ئاققان دەريا
ئوركەشلىنەر قاش دەرياسى كەبى ھەيۋەت.

كوچمەللەرگە يېقىپ بۇ جاي ئېغىر كۇلدە،
ئورۇنلاشتى ئەل-يۇرت بولۇپ موشۇيەرگە.
ئوستەڭ چېپىپ، بوز يەر ئېچىپ، ئوي-جاي
سېلىپ،
ھالال ئەمگەك قىلىپ ئۇلار چوكتى تەرگە...

* * *

بىر ئەسىردىن ئاشتى ئەشۇ جۇدالىقتا،
شائىر بوۋام ياشىغان ھەم موشۇ يۇرتتا،
«باي سېيىت» دەپ نامى قالدى ئۇنىڭ ئەينە،
ئەسىرلەردىن-ئەسىرلەرگە ئۇلتۇلماسقا.

كاككۇك

كاككۇك، ئۇنىڭ موڭلۇق شۇنچە ئېمىشكە،
سايراشلىرىڭ غېرىپلىقنى ئەسلىتەر.
سەھەر-ئاخشام ئاۋازىڭنى تىڭشىسام،
ئويلىرىمنى يىراقلارغا ئېپ كېتەر.

ياشلىقىمدا بىلمەپتىمەن دەردىڭنى،
دەردىڭ تولا ئىكەن سېنىڭ مېنىڭدەك.
سايرا كاككۇك، ئاڭلاي سېنى بىر قەپەز،
يەتتى ماڭا مۇساپىرلىق سېنىڭدەك.

ساڭا ئوخشاش تاغۇ-تاشقا كەتكۈم بار،
چوللەر كېزىپ، نالە-پىغان ئەتكۈم بار.
ئىچىم تولغان ھەسرىتىمنى سەن كەبى،
دەريا-دېڭىز، كائىناتقا توككۈم بار.

كەلگىن كاككۇك جۈر بولايلى ئىككىمىز،
جۇدالىقتۇر ئىككىمىزنىڭ دەردىمىز.
ھەجەپ ئەمەس يەتسە ئەگەر خۇداغا،
يۈرەكلەردىن چىققان ئاھ، زار، ئەھدىمىز...

شائىر تېيىپجاننى ئەسلەپ

بۇ ئومۇر ھېچكىمگە باقى ئەمەسكەن،
كەلسە ئەجەل قېرى-ياش ھەم دېمەسكەن.
ئېلىپ كەتتى ئارىمىزدىن سېنى ئاھ
«بەش كۇنلۇك ئالەم بۇ» دېگەن راسكەن.

تۇغۇلغان يۇرتۇڭ ئۇ قېدىمى ئالمىلىق،
شائىر بوپ يېتىلدىڭ قايىل قالارلىق.
ئېلىڭنى، خەلقىڭنى كۈيلىدىڭ تىنماي،
كەلگۈسى ئەۋلادلار تىلغا ئالارلىق.

«ياماننى ئولۇم يوق، ياخشىغا كورۇم»،
دېگەندەك قېرىشتى سەن بىلەن ئولۇم.
ۋاي ئىسىت، غازاڭ بوپ ھاياتلىق گۇلۇڭ،
مەزگىلسىز ئوچتىغۇ سايرىغان ئۇنۇڭ.

كومۇلگەن بولساڭمۇ شائىر، توپراققا،
ئىجادىڭ كومۇلمەس سېنىڭ بىراقتا.
ئەۋلادلار قەلبىدە ياشايدۇ روھىڭ،
ئوخشاپ ئۇ گوياكى ئوچمەس چىراققا...

جۈپتىمگە

يوقتىن پەيدا قىلىپ ئېگەم كەڭ ئالەمنى،
يارىتىپتۇ جۈپى بىلەن ھەر ئادەمنى.
شۇ تۇپەيلى بىز ياشايمىز بۇ ئومۇردە،
ئەۋلادلاردىن قالدۇرۇپ ئىز، سۇرۇپ دەمنى.

تەغدىر قوشتى ئىككىمىزنى جۈپ ئوتۇشكە،
ھاياتلىقنىڭ قىزىقىنى تەڭ كورۇشكە.
جاپادىمۇ، راھەتتىمۇ ئايرىلماستىن،
چىن ۋاپادار بولۇپ ھايات كەچۈرۈشكە.

جۈپلىگىمىز ياراشقاندەك ئىككىمىزگە،
پەرزەنت كوردۇق، بەرىكەت كىردى
ئويىمىزگە.
نەۋرىلەرمۇ ئوسۇپ ئەينە غۇنچە-گۇلدەك،
ئوخشاپ تۇرار بىر باغنىڭ بۇك مۇئسىگە.

سەن ئانا سەن، مېھرىڭ دەريا، مېھرىڭ
تولۇق،
ئانا بار ئوي ھەر قاچاندا يورۇق، ئۇرلۇق.
جىلغىلاردىن ئاققان مولدۇر بۇلاق كەبى،
بىز كېلىمىز ھاياتلىققا ئاتاپ زوق-شوق...

تورتلىكلەر

يۇرت قەدرىنى ياقا يۇرتتا يۈرگەن بىلەر،
ئەل دەردىنى ئەل غېمىدا كويگەن بىلەر،
جۇدالىقنىڭ ئوتنى تولماس ھەسرىتىنى،
مۇساپىر بوپ مىسكىن بولۇپ ئولگەن بىلەر.

* * *

مەرت مەيداندا سىنىلىدۇ دەيدۇ خەلقىم،
دوست سەپەردە بىلىنىدۇ دەيدۇ خەلقىم.
كىم ئاراسا ئەل ئىچىگە ئوسەك ئېغۋا،
تومشۇغىدىن ئىلىنىدۇ دەيدۇ خەلقىم.

* * *

بىز تۇركلەر قېنىمىز بىر، دىنىمىز بىر،
قېنىمىزدىن ياشاپ ئوتكەن يېرىمىز بىر.
بولۇنسەكمۇ يۇرت-يۇرتلارغا ئامما،ئەسلى
قوۋانچىمىز، قايغۇمىز ھەم غېمىمىز بىر.

* * *

ئانا يۇرتۇم كۈن چىقىشتا ئىلى، تارىم،
ئاڭلانماقتا ئاندا ئاھۇ، قايغۇ-زارىم.
باسقۇنچىلار دەپسەندە قىپ ۋەتىنىمنى،
چىدىغۇسىز ھالغا يەتتى نامۇس-ئارىم.

* * *

قېرىنداشىمىز، ياقا يىرتىپ تالاشمايلى،
يامانلارنىڭ سوزى بىلەن ئاداشمايلى.
بۈگۈن بار بىز، ئەتىمىزنى بىلمەيمىز ھېچ،
بۇ پانىدا دۈشمەنلىشىپ ياۋلاشمايلى.

* * *

ئانا يۇرتۇم ئامان بولسۇن دەپ تىلەيمەن،
ھە، ياخشىلىق زامان بولسۇن دەپ تىلەيمەن.
يۇرتقا قەست قىلغان ئاكەس شۇم گېزەندە،
بۇ يەر بىلەن يەكسان بولسۇن دەپ
تىلەيمەن.

كىتاپلار ئالەمىدە

زەيدىن غەزىنىسى

بۇ خانەدانغا قەدەم تەشرىپ قىلسىڭىز، ئالدىڭىزغا چىققان كىشىنىڭ چېھرىسى ئۇرپان ئاپتىۋىدەك، تەبەسسۇمى سۆزۈك كارىز سۈيىدەك پارلاپ، سىزنى قۇچاق يېيىپ قارشى ئالىدۇ. قارىماققا ئاددى كورۈنگەن بۇ خانەداندا 6000 نۇسخىدىن ئارتۇق ئادىر كىتاپ، ژۇرناللار، قول يازمىلار، تۈركشۇناس تومۇلار كىتاپ تەكچىلىرىگە تىزىلغان. كىتاپلارنىڭ مۇتلۇق كوپچىلىگى ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى، ئانا ۋەتىنىمىز تارىخىنى ئەتراپلىق بايان قىلغان ئاياپ قول يازما ئەسەرلەردۇر.

بۇ كىتاپلارنىڭ بەزى بىرلىرى شۇنچىلىك ئۇپراپ كەتكەنكى، ئۇنىڭ بائىسى ئېمىدە دەپ ھەيران بولماڭ، ئەلۋەتتە ئۇ كىتاپ ئىشقىۋازلىرىنىڭ قولىدىن-قولغا ئوتۇپ كوپ مۇتالىيە قىلىنىشىدادۇر.

زەيدى خانىسىدىن كىشىلەر قەدىمى ئۇزۇلمەيدۇ، ئوزبەكىستان، قازاقىستان، قىرغىزستاننى ئېيتمىغاننىڭ ئوزىدە ژىراق خارجى ئەللەردىن كېلىپ بەھرى ئالغانلار ئالاي. ئاتاغلىق تۈركشۇناس شۋېد ئالىمى گۇننار يارىڭگ م. زەيدىدىن بىر نەچچە قېتىم كىتاپ ئالماشتۇرۇپ كەتكەنلىگىدىن كوپلەرنىڭ خەۋىرى بار. مەرھۇم ئەدىبىمىز ھېزمەت ئابدۇللىن ئوزىنىڭ «ئوتلۇق چەمبەر» ئەسەرىنىڭ يارىلىشىدا زەيدى غەزىنىسىنىڭ يارىمى چوڭ بولغانلىغىنى قەيت قىلغانلىغىنى ئاڭلىغان ئېدىم. مەنمۇ بۇ ئىلىم-بىلىم دەرگاھىدىن مۇناسىپ نەسىبەمنى ئېلىپ تۇرغان قەلەمگەشمەن.

غەزىنە ئەمەس ئۇ خان ۋە بەگلەرنىڭ،
ئەلنى زار قاخشىتىپ ژىققان دۇنياسى.
غەزىنىدۇر ئىلىمگە چاڭقاپ ئىنسانىنىڭ
توپلىغان دۇردانە كىتاپخانىسى.

بۇ شوھرەت كوكىدە پالقىغان چولپان-
تۈركى تىللارنىڭ لۇغەت جەۋھىرى.
بۇنى باشقا ئېلىپ كوتەرمەك ھامان
ئەرزىيدۇ- بۇ ئۇلۇق مەھمۇت قەشقەرىي.

قۇتادغۇ بىلىك- بۇ قەدىم ئۇيغۇرنىڭ
دانىشمەنلىگىنى يايغان ئالەمگە.
بۇ مانا ئاۋائىي قەلىمى بىلەن
ئەللەرنى قارىتىپ ئالغان ئۆزىگە.

مانا بۇ دۈشمەنلەر بېشىنى كەسكەن
مايىمخان قەلبىنىڭ ئوچمەس زىياسى.
«جان ئانا يۇرتۇم» دەپ جېنىدىن كەچكەن،
ئىپارخان گوزەلنىڭ ژۇتمەس سىماسى.

بۇ ئاباي،
بۇ پۇشكىن،
مانا بۇ فۇرقەت،
بۇ- غەزەل مۇلكىنىڭ سۇلتانى گۇمنام.

بۇ بىزنىڭ چىڭگىز، ئۇ چىڭگىزخان ئەمەس،
ئەي بۈيۈك ئەللامە سىزگە ئېھتىرام.

مانا بۇ ئىستىقلال ئۈچۈن جان بەرگەن،
ئىنقىلاپ سەردارلىرى، چەۋاندازلىرى.
تومۇر خەلپىدەك پاك نىيەتلىك ئۇلار
شۇڭا مىڭ-مىڭ يىللار ئوچمەس ئىزلىرى.

بۇ- قەيەم، ئىستىدات زۇلمىغا قارشى
ئوت ئاچقان ئىسيانكار بوۋىمىز سادىر.
بۇ- جوشقۇن ئېلىنىڭ قاينام ئورکىشى
ئازاتلىق يولىدا جان بەرگەن شائىر...

بۇ تېيىپجان ئېيتقان تۈگىمەس ناخشا،
بوۋايلار قەلبىنى تەۋرەتكىنى راس.
غېنىدەك، سۇاھىدەك قەھرىمانلارنىڭ،
كومۇلمەس ئەرلىگىن ئەسلىتەر، خالاس!

كىتاپلار ھەققىدە يازساڭ قانچىمۇ،
تۈگىتىپ بولمايدۇ خىسلەت شانىنى.
كىتاپقا ئەزەلدىن ئىخلاسى بىسيار،
تىلغا ئېلىپ ئوتتۇم زەيدى نامىنى.

يېشىنىڭ يەتمىشتىن ئېشىپ قالغىنىغا قارىماي، كىتاپ غەزىنىسىنى ياراتقان مەھەممەت زەيدى شۇ كۈللەردە تاشكەنتتە ئىستىقامەت قىلىشىمۇ پىكىر-يادى ئانا ۋەتىنىدە... «بۇ كىتاپلار كەلگۈسى ئەۋلادلىرىم ئۈچۈن مېنىڭ ئاددى سوغام»- دەيدۇ سوھبەتتە.

شۈكرى ئابدۇللا.
تاشكەنت شەھرى.

ھەۋەسكارلار ئىجادىدىن

ئىككى شېئىر

ئۇيغۇرۇم

ژۈرىگىمنىڭ سەن ئىشەنگەن تېخى، ئۇيغۇرۇم،
تا ئەزەلدىن دوستقا قەلبى سېخى، ئۇيغۇرۇم.
مىڭ ئەسىرلىك تارىخىڭنى ۋاراقلاپ كورسەم،
سەن جاھاننىڭ كوكسىدىكى بېغى، ئۇيغۇرۇم.

كەڭسايلىرىڭ قارغىيدەك مەغرۇر قامىتىڭ،
بىر ئالادىن سورايمەنكى، كەلسۇن ئامىتىڭ.
ئىلى، تارىم دولقۇنىدەك بار كارامىتىڭ،
دىلى يۇمشاق سوزى ئوتكۇر مېنىڭ ئۇيغۇرۇم.

ئىلى شەھرىم- جەننىتىم دەپ سايراپ ئوتەيمۇ،
باغرى كويگەن ئاشىقلاردەك يېنىپ-ئوچەيمۇ.
تۈن-كېچىلەر غەزەل ئوقۇپ شاراپ ئىچەيمۇ،
ژۈرىگىگە چىدام-غەيرەت ژىققان ئۇيغۇرۇم.

تەمبۇرىڭنىڭ، دۇتارىڭنىڭ ساداسى بولاي،
مۇقام-مەشرەپلىرىڭنىڭ گاداسى بولاي.
ۋا، دەرىخا، ئاخشىلىرىڭ ئاداسى بولاي،
تا ئولگىچە ماڭا ئەزىز مەردان ئۇيغۇرۇم.

مېنى ئەسلىگىن

باغلار ئارا يولۇڭ چۈشسە مېنى ئەسلىگىن،
ئاشىقلارغا كوزۈڭ چۈشسە، مېنى ئەسلىگىن.
مۇھەببەتتە مەجنۇن كەبى كوكسى داغلانغان،
يوللىرىڭدا تەشنا كۈتسە، مېنى ئەسلىگىن.

سۈيۈق كوڭلى شات بولۇر دەپ، مېنى ئەسلىگىن،
غەمكىن دىلغا ياد بولۇر دەپ، مېنى ئەسلىگىن.
خارۇ-خەستەك كىرپىگىگە ئىلىنسام ئەگەر،
ئومرى زەپ ئاۋات بولۇر دەپ، مېنى ئەسلىگىن.

تەغدىرىڭدىن ئازار كورسەڭ، مېنى ئەسلىگىن،
ياخشى بىلەن سوھبەت قۇرساڭ، مېنى ئەسلىگىن.
دەۋرىلەردە دەۋرى سۇرساڭ، مېنى ئەسلىگىن،
ژۈرىگىڭدىن ئاھلار ئۇرساڭ، مېنى ئەسلىگىن.

پەيزۇللام ئىدرىس.

مىللىي تائاملار ئاشخانىسى

كېيىنكى ۋاقىتلاردا جۇمھۇرىيىتىمىزدە شەخسىي ئىگىلىكتىكى كىچىك كارخانىلار كۆپلەپ ئېچىلىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ ھەر مىللەت مىللىي تائاملىرى ئاشخانىلىرىنىڭ ئېچىلىشى ھەر بىر مىللەتكە بولغان ھۆرمەتنىڭ ئىپادىسىدۇر. ئەينە شۇلار قاتارىدا مەركىزىي كولخوز بازىرىنىڭ يازلىق پاۋىلىئونىدا سېتىۋالدى تۇردىيېۋ رەھبەرلىكىدە ئۇيغۇر مىللىي تائاملىرى ئاشخانىسى بىر يىلدىن بېرى ئۇتۇملۇق ئىشلىمەكتە.

— مەزكۇر ئاشخانىنىڭ ئورنىنى يازلىق سودا قىلىدىغان سېمىنت سۇپىدىن ئىبارەت قۇرۇق يەر ئىدى، — دەيدۇ سېتىۋالدى تۇردىيېۋ، — ئاۋغانىستاندا بورچىنى بىللە ئۆتىگەن، شۇ ۋاقىتلاردا بازارنىڭ مەسئۇل خادىملىرىنىڭ بىرى بولغان ئاغىنەم ئادىلجان سۇلىيېمونوۋنىڭ ئۇيغۇر ئاشخانىلىرىنى ئېچىش تەشەببۇسى بىلەن ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، ئاشخانا ئاچقان ئىدۇق. مانا ئەندى رەسمىي ئىشقا سالدۇق. ھازىرچە يازلىق ئاشخانا بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. كەلگۈسىدە بۇنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، قىش-ياز ئىشلەيدىغان ئاشخانىغا ئايلاندۇرماقچىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن مەبلەغ كېرەك، ئەلۋەتتە...

بولداق ئىشلار، ئەلۋەتتە، سېتىۋالدى تۇردىيېۋ ئوخشاش ئىرادىلىك يىگىتلەرنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. ئۇ ئائىلىدىكى يەتتە بالىنىڭ چوڭى. دادىسى مۇزەپپەر ئاكا دېخان. 1958-يىلى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ موللىتوختىيوزى يېزىسىدىن چىققان. سېتىۋالدى بولسا 80-1983- يىللىرى ئاۋغانىستاندا بورچىنى ئادا قىلىپ كەلگەن. ئۇنىڭدىن كېيىن روسسىيەنىڭ كراسنويارسك شەھىرىدە ئاشخانا ئېچىپ، ئۇيغۇر مىللىي تائاملىرىنى ئامايىش قىلغان. مانا، ھازىر بولسا ئالمۇتا شەھىرىنىڭ مەركىزىي سودا بازىرىدا ئۆز مەبلىغى بىلەن ئاشخانا ئېچىپ، خېرىدارلارنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ كەلمەكتە.

بۇ يەردە ئاساسەن لەغمەن، مانتا تەييارلىنىدۇ. باھاسىمۇ باشقا ئاشخانىلارغا قارىغاندا ئەرزەن.

پ. ئەخمەت.

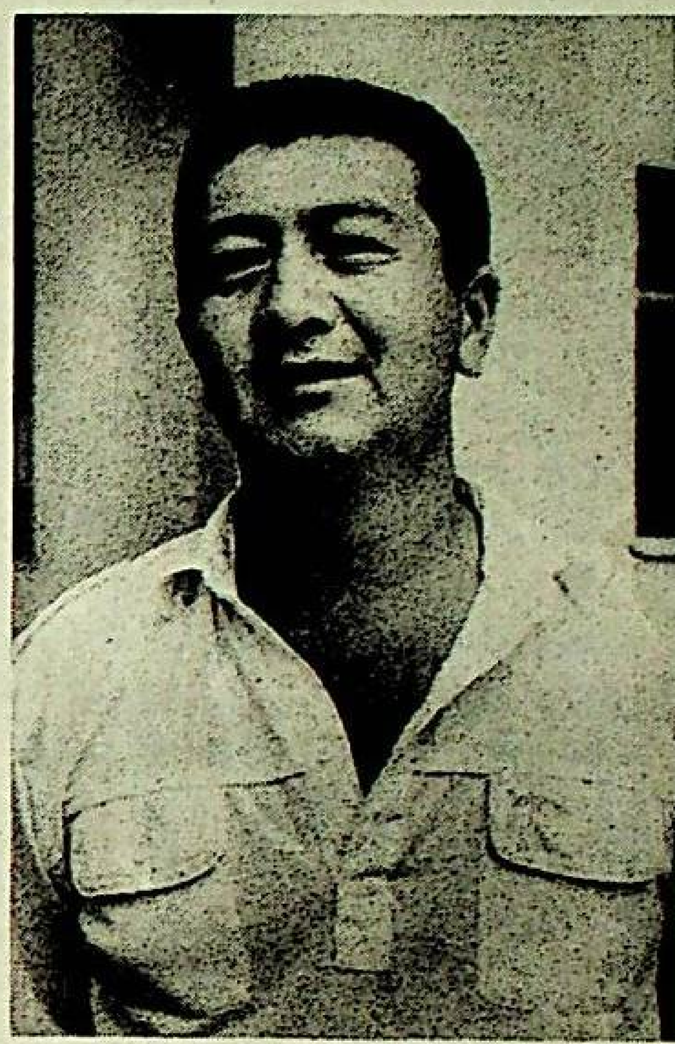

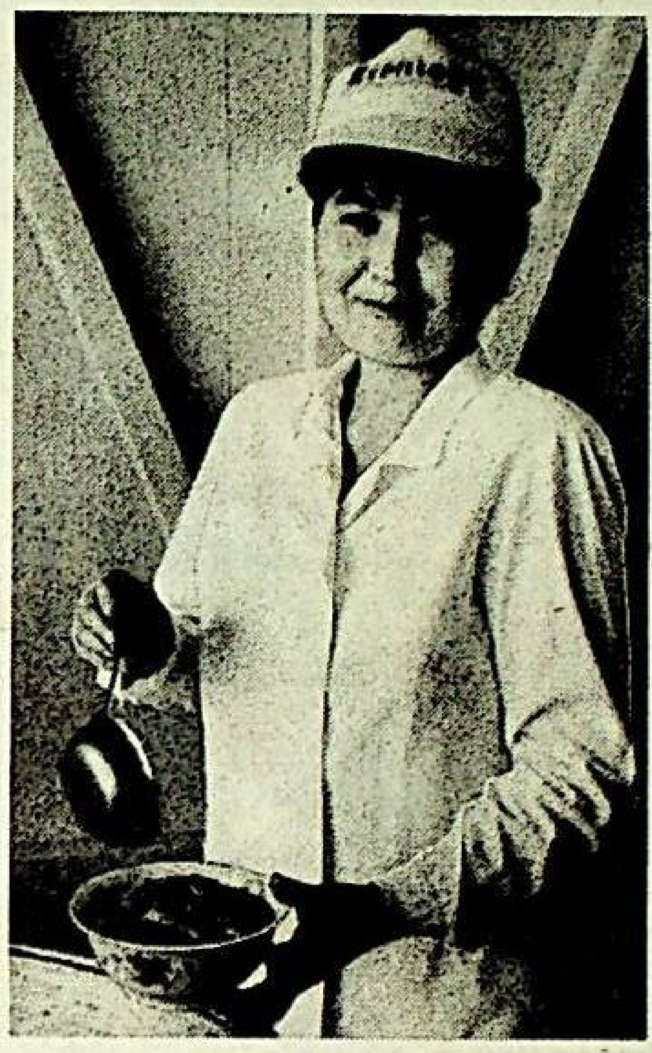

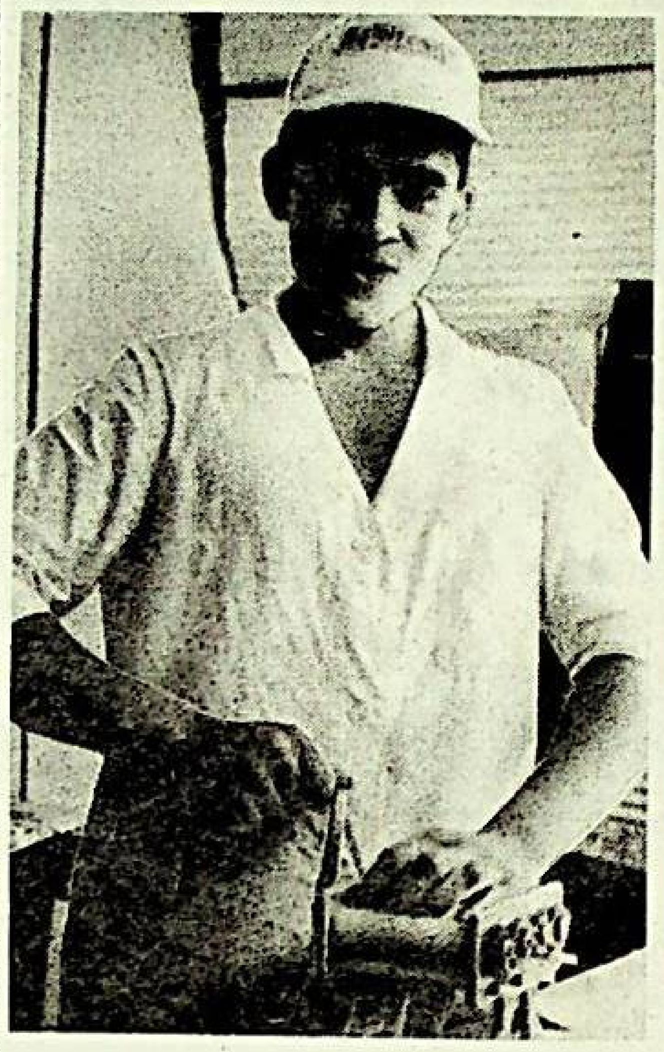

سۈرەتلەردە: 1. ئاشخانا باشلىقى سېتىۋالدى تۇردىيېۋ. 2. ئاشپەز گۈلىستان كولىكوۋا. 3. پەرھات ئاخمەدردىيېۋ (ئوڭدا) بىلەن ئابدۇسالام شەۋانوۋ، 4. ئاشپەزلەر نۇرمەممەت تۇمىيېۋلار.

ئاۋتور چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

ئەستە قالارلىق ئۇچرىشىش

ھەممىگە مەلۇمكى، يېقىندا قازاق ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىسى، ئىنسانپەرۋەر، مەرىپەتپەرۋەر ئاباي قۇنانبايېۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 150 يىل تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن كۆپ مىللەتلىك قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بارلىق جايلىرىدا، چەت ئەللەردە شائىرنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى داغدۇغىلىق بىلەن نىشانلاپ ئۆتتى.

جۈملىدىن، 8-ئاۋغۇست كۈنى ئالمۇتىدا ئاباي نامىدىكى كوچىنى بويلاپ توي باشلىنىپ، بۇ سەنە ئۇمۇمىي خەلق سەيلىسىگە ئايلاندى. مەركىزىي تەن-تەربىيە مەيدانىنىڭ ئالدىدىمۇ كۆپلىگەن كىگىز ئۆيلەر تىكىلىپ، مەزكۇر ئۆيلەردە ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مىللىي ئۆرپ-ئادەتلىرى بويىچە مىللىي تائاملىرى بىلەن يەرلىك ۋە چەت ئەللەردىن كەلگەن مېھمانلارنى قارشى ئالدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە تاتار-باشقۇرت مەدەنىي-ئىجتىمائىي مەركىزىگە بولۇنگەن ئايرىم كىگىز ئۆيدە تاتارستان جۇمھۇرىيىتىدىن كەلگەن مېھمانلار— جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى مىنتىمىر شەيمىيېۋ بىلەن فىلولوگىيە پەنىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور، «مىراس» فوندىنىڭ پرېزىدېنتى، پۈتكۈل دۇنيا تاتارلىرى كونگرېسسى باشقارما كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى مۇسىن فىلىيون مىسلاخ ئوغلى بىلەن مەركەز ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا سەممىي ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتتى. ئۇچرىشىشتا مېھمانلار ئالدىدا سۆزگە چىققان مۇسىن فىلىيون مىسلاخ تاتار خەلقى بىلەن قازاق خەلقىنىڭ ئەزەلدىن تارتىپ بىر-بىرىسىگە بولغان دوستلۇق ئالاقىسىنى، يېقىنلىقىنى تارىخىي فاكتلار بىلەن تەكىتلەپ، ئابايىنىڭ بىرىنچى ئۇستازى -تاتار موللىسى غابىتخان بولغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئاباي تۆرت يىل تەلىم ئالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

سۆھبەت جەريانىدا تاتارستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى مىنتىمىر شەيمىيېۋ قازاقستان جۇمھۇرىيىتى بىلەن تاتارستان جۇمھۇرىيىتى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي-مەدەنىي ئالاقىلار ھەققىدە توختىلىپ، يات يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە تاتارستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىخانىسى ئېچىلىدىغانلىقىنى، شۇنداقلا قازاقستان ياشلىرىنىڭ تاتارستاندا ئوقۇپ، بىلىم ئېلىشلىرىغا كەڭ يول ئېچىلغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئۆتتى.

سۆھبەت ناھايىتى سەممىي، قىزغىنلىق ھالدا ئۆتتى. ئابايىنىڭ 150 يىللىقى تەۋەللۇدىنى باشقا قېرىنداش مىللەتلەر قاتارىدا تاتار- باشقۇرت مەدەنىي-ئىجتىمائىي مەركىزىي ئەينە شۇنداق ئۇزاق ۋاقىت ئەستە قالارلىق تەسىراتلار بىلەن قارشى ئالدى.

جەزىرە بۇرھانوۋا.
ئالمۇتا شەھىرى.

خىتاي يېڭى يەر ئاستى يادرو پارتلىتىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى

بېجىڭدىن ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، خىتاي 17-ئاۋغۇست كۈنى يېڭى يەر ئاستى يادرو پارتلىتىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغان. گەرچە بۇ فاكت خخج تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ۋەكىلى تەرىپىدىن تەستىقلەنگەن بولسىمۇ، ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىنىقىنىڭ قۇۋۋىتى ۋە ئورنى توغرىلىق ھازىرچە خەۋەر قىلىنمىغان.

* * *

بۇ يىلنىڭ بېشىدىن باشلاپ خىتاينىڭ ئىككىنچى قېتىملىق يەر ئاستى يادرو پارتلىتىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى بىردىنلا دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلدى. مەسىلەن، ئاۋستىرالىيە گېئولوگىيەلىك باياش تەشكىلاتىنىڭ مەخسۇس خەۋىرىگە مۇۋاپىق، پەيشەنبە كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى لوبنۇر پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىنىقىنىڭ قۇۋۋىتى رىختېر شكالىسى بويىچە 5،6 باللى يەر تەۋرەش كۈچىگە تەڭ بولغان. ئېكسپېرتلار ئېلىنغان مەلۇماتلار ئاساسىدا خىتايدا پارتلىتىلغان يادرو زارىدى 20-80 كىلوتوننىغا تەڭ دېگەن خۇلاسىگە كەلمەكتە.

* * *

ياپونىيە مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ كاتىبى ك. ئوساكا خىتاينىڭ نۆۋەتتىكى يەر ئاستى يادرو پارتلىتىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا باغلىق جىددىي نارازىلىق بىلدۈردى ۋە توكيونىڭ خىتايغا بېرىۋاتقان ياردىمىنى قىسقارتىشى مۇمكىنلىكى توغرىلىق ئاگاھلاندۇردى.

* * *

يېڭى زېلاندىيە پرېمېر- مىنىستىرى دژ. بولدژېر 17- ئاۋغۇست كۈنى خىتايدا يېڭى يادرو سىنىقى ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشىغا باغلىق «جىددىي تەشۋىش ۋە ئەپسۇسلىنىش» بىلدۈردى. ھۆكۈمەت رەھبىرىنىڭ ۋېللىنگتوندا ئېلان قىلغان بىلدۈرۈشىدە يېقىن كۈنلەر ئىچىدە خخج ئەلچىسىگە بۇ مۇناسىۋەت بىلەن رەسمىي نارازىلىق ئۇقتۇرۇشى تاپشۇرۇلىدىغانلىقى ئېيتىلغان.

(تاس-قاز تاگ).

ئالمۇتا شەھىرى «دروژبا» مەھەللىسىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان مەرىپەتپەرۋەر-پېشقەدەم مۇئەللىم ئابدۇقېيىم سابىتوۋقا ھەدىسى، ئاشمۇھەممەتكە ئانىسى—

بانۇم ئاغىچىنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چىن كۆڭلىدىن قايغۇرۇپ، تەزىيە بىلدۈرىمىز.

بىر توپ ئەل-ئاغىنىلىرى.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
50 بىنا، 8-قەۋەت
ئېپەك يولى كوچىسى

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
ئا. قاسىمىي.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى- 27-86-33، ئىختىسات بۆلۈمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى–روھىڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАНА ӨМІР

1995
يىل
26–ئاۋغۇست
№33
شەنبە
(3990)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي– سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970– يىلى 1– يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

30– ئاۋغۇست– جۇمھۇرىيەتلىك رېفېرېندۇم كۈنى

ئاساسىي قانۇنغا– ئاق يول

مەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولدۇم. ئۇزۇن چارەك ئەسىردىن بۇيان مۇئەللىملىك كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىمەن. شاگىرتلىرىمنىڭ بەختىگە زامانىنىڭ تىنچ بولغىنى ھەممىدىن ئەۋزەل. زامان تۈزەلسە، يامان تۈزىلىدۇ، دېگەن گەپ بار. ئۆتكۈنچى دەۋر تۈپەيلى جەمىيىتىمىزدە تەرتىپ–ئىنتىزام بوشاپ كەتتى. ئوغرى–يالغان، ھەتتا قاتىللىق كۆپىيىپ كەتتى. مېنىڭ پىكرىمچە، بۇنداق كۆڭۈلسىز ئەھۋاللارنىڭ ئېتەك يېيشىدا ئىقتىسادىي سەۋەبلەردىن باشقا ئىجتىمائىي سەۋەبلەرمۇ بار. مۇستەقىل بولغىنىغا تۆرت يىل بولغان بىلەن جەمىيەتنى ژۈگەنلەپ تۇرغان، ئادەملەر ھوقۇقىنى قوغداپ تۇرغان مۇستەھكەم ئاساسىي قانۇنىمىز بولمىدى.

مەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يېڭى ئاساسىي قانۇنىنىڭ لايىھىسى بىلەن ئۇيدان تونۇشۇپ چىقىپ، خېلىلا خاتىرجەم بولدۇم. ئاساسىي قانۇندا دېموكراتىيە بىرىنچى ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسىدىلا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئۆزىنى دېموكراتىيەلىك، ھوقۇقلۇق دۆلەت دەپ ھېساپلايدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئەڭ قىممەت خەزىنىسى– ئادەم ۋە ئۇنىڭ ھوقۇقلىرى بىلەن ئەركىنلىكى ئېكەنلىكىنى ئالاھىدە قەيت قىلغان. دېمەك، ئاساسىي قانۇن لايىھىسىدە ئادەم ئەڭ قىممەت بايلىق ھېساپلىنىپ، ئۇنىڭ ئەركىنلىكى بىلەن ھوقۇقىنى قوغداش دۆلەت قانۇنى بىلەن بەكىتىلگەن. قانۇن ئاياق ئاستى قىلىنغان پەيتتە جىنايەت كۆپىيىدىغانلىقىنىڭ شاھىدى بولدۇق. مابادا ئاساسىي قانۇن كۆز قارچۇغىمىزدەك ساقلىنىپ، ئۇنىڭغا رىئايە قىلساق، ھۆكۈمەتمۇ ئۇنى قولىدا قىبلەنامە قىلىپ تۇتسا، بىزنىڭ تۇرمۇشتا، خاتىرجەم ياشىشىمىزغا شارائىت يارىتىلىدۇ.

ئاساسىي قانۇن لايىھىسىدە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە پرېزىدېنتلىق باشقۇرۇشنىڭ جارى قىلىنىدىغانلىقىنى ئوقۇپ، تولىمۇ خۇرسەنت بولدۇم. ھەر قانداق بىر ئائىلىنىمۇ بىر ئادەم– ئاتا باشقۇرىدۇ. باشقىلار ئۇنىڭ ئىتتىنى قىلىدۇ. ھەقىقەتتى ئاتا ھەرگىز يامان يولغا باشلىمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ھەر كىم ھەر ياققا تارتىپ باشقۇرغاندىن ئۆزىمىز سايلىغان پرېزىدېنتىمىز بىر قوللۇق باشقۇرسا، بىز كىرىپ قالغان بۇ خالتا كوچىدىن تېزراق چىقىپ كېتىشىمىزگە شارائىت تۇغۇلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن پرېزىدېنتلىق باشقۇرۇشنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى قوللاپ–قۇۋۋەتلەيمەن.

ئاساسىي قانۇن لايىھىسىدە قازاق تىلىغا دۆلەت تىلى ستاتۇسىنى بېرىشى ناھايىتى توغرا. روسسىيەدە رۇس تىلى دۆلەت تىلى بولغىنىدەك، قازاقستاندا قازاق تىلى مەملىكەت تىلى بولۇشقا تامامەن ھەقلىققۇ! شۇنداقلا ئاساسىي قانۇندا باشقا تىللارنى چەكلىگەن ئەمەس، ئەكسىنچە ئۇلارنىڭ قوللىنىشى، تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن غەمخورلۇق قىلىش زۆرۈرلىكى قەيت قىلىنغان. بىز قانۇندا بەكىتىلگەن ھوقۇقلىرىمىزدىن ئەركىن پايدىلىنىپ، سۇلتان قورغاندىكى 101 – ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ھەممە ئىشلارنى ئۇيغۇر تىلىدا ژۈرگۈزۈۋمىز. پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېگە بولۇشىنى ئاساسىي قانۇندىن ئاجرىتىپ قاراشقا بولمايدۇ.

ئاساسىي قانۇن لايىھىسىنىڭ 30–بابىدا «قازاقستان پۇقرالىرىنىڭ دۆلەت ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ھەقسىز ئوتتۇرا بىلىم ئېلىشىغا كېپىللىك بېرىلىدۇ. ئوتتۇرا بىلىم ئېلىش مەجبۇرىيەت. پۇقرالارنىڭ دۆلەت ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا كونكۇرس ئاساسىدا ھەقسىز ئالىي مەلۇمات ئېلىش ھوقۇقى بار...» دەپ ئوچۇق كۆرسىتىلگەن. بىز– ئاتا– ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرىمىزنى ئوقۇتۇپ، ئەقلىي، ئەخلاقىي جەھەتتىن كامالەتكە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئاساسىي قانۇندا بەلگۈلەنگەن ھوقۇقلىرىمىزدىن توغرا پايدىلىنىشنى بىلىشىمىز كېرەك. مەن 30–ئاۋغۇست كۈنى بالا–چاقام بىلەن ئاساسىي قانۇن ئۈچۈن ئاۋاز بېرىمەن.

گۈلبەھرەم مۇرادىلوۋا،
پېشقەدەم مۇئەللىم.
ئالمۇتا شەھىرى.

يارلاق كېلەچەككە ئىشىنىمىز

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يېڭى كونستىتۇتسىيەسىنىڭ لايىھىسى ئۇمۇم خەلق مۇھاكىمىسىدىن ئۆتتى. ئىككىنچى قېتىم قوبۇل قىلىنىۋاتقان بۇ كونستىتۇتسىيە قازاقستان خەلقلىرىنىڭ مەنپىيىتىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇلۇپ ئىشلەپ چىقىلدى. بىز ئۇنىڭ ھەر بىر باب، ماددىلىرىنى قېتىقىنىپ ئوقۇپ ئۆگەندۇق، مۇلاھىزە قىلدۇق ۋە توغرا دەپ تاپتۇق. گەرچە بەزى ئامۇۋاپىق تەرەپلىرى بولسىمۇ، بارا–بارا تولۇقلىنىپ مۇقەددەس دەستۇرگە ئايلىنىشى مۇمكىن دېگەن ئىشەنچە بىلەن قارايمىز. ئالدىمىزدا ياخشىلىق، پارلاق كېلەچەك بىزنى كۈتمەكتە.

كېلىڭلار، ئالدىمىزدىكى رېفېرېندۇم كۈنى– يېڭى كونستىتۇتسىيە لايىھەسىنى قوللاپ –قۇۋۋەتلەپ ئاۋاز بېرەيلى!

توختاسىن بېيشانوۋ،
ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

نېمە ئۈچۈن بىزگە يېڭى كونستىتۇتسىيە كېرەك

مەلۇمكى، 1993–يىلى مەلۇم ئۆزگىرىشلەر بىلەن قوبۇل قىلىنغان كونستىتۇتسىيە كېڭەش ئىتتىپاقى دەۋرىدىكى قازاقستان س.س.ر.نىڭ كونستىتۇتسىيەسىدىن ئانچىلا پەرىق قىلمىغانلىقتىن مۇستەقىل قازاقستاندا يۈز بېرىۋاتقان رېئال ئىجتىمائىي–ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ئۆزگىرىشلەرگە جاۋاپ بېرەلمەي قالدى. بۇ بولۇپمۇ ئىلگەرىكى كونستىتۇتسىيەدە ھەل قىلىنغان تىل مۇئەممالىرى، خۇسۇسىي مۈلۈكچىلىك مۇناسىۋەتلىرى، جۇملىدىن گراژدانلىق ۋە دۆلەت خاراكتېرى مەسىلىلىرىدە ياققال كۆرۈندى.

شۇنداق قىلىپ، 1993–يىلى قوبۇل قىلىنغان كونستىتۇتسىيە، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ كۆپلىگەن جۇمھۇرىيەتلىرىدىكىگە ئوخشاش، مۇستەقىل تەرەققىياتنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان قازاقستان خەلقى ئۈچۈن ھاياتىي مۇئەممالارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ھوقۇق ئاساسىغا ئېگە بولماي قالدى. جەمىيەت كونستىتۇتسىيە ئىسلاھاتىنى ژۈرگۈزۈشنىڭ زۆرۈرلىكىگە تەقاززا بولدى.

يېڭى ئاساسىي قانۇن لايىھەسىدە ئادەم ۋە گراژدان– پۇقرا ئەركىنلىكىگە ناھايىتى چوڭ ھوقۇق بېرىلگەن. يېڭى كونستىتۇتسىيە جەمىيەت ۋە دۆلەتنىڭ جاڭجالسىز تەرەققىياتىغا، پۇقرالارنىڭ مىللىتىدىن، دىنىي ئېتىقادىدىن قەتئىي نەزەر، ئەتىكى كۈنگە ئىشەنچىنى ئۇيغىتىشقا، ئۇلاردا ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتىنى كۈچەيتىشكە، قانۇنغا رىئايە قىلىش ۋە ھوقۇقنى ھۆرمەتلەش مەدەنىيىتىنى شەكىللەندۈرۈشكە كاپالەتلىك بېرىدۇ. لېكىن بۇ يېڭى ئاساسىي قانۇن لايىھىسى كامالەتكە يەتكەن كونستىتۇتسىيە دېگەنلىك ئەمەس. ئۇنىڭدا يەنە كەمچىلىكلەر، يېتىشسىزلىكلەر بولۇشى تەبىي. بۇ كەمچىلىق، يېتىشسىزلىكلەرنىڭ، تەرەققىي قىلغان مەملىكەتلەر كونستىتۇتسىيەلىرىگە ئوخشاش، ۋاقىت ئۆتۈشى بىلەن دەۋر تەلىۋىگە ئاساسەن ئاستا–ئاستا مۇكەممەللىشىپ، كامالەتكە يېتىشى مۇقەررەر.

ئەڭ مۇھىمى، يېڭى كونستىتۇتسىيە لايىھەسىگە ھەقىقەت ئاساسى سېلىنغان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن 30 – ئاۋغۇست كۈنى ئۇنى قوللاپ ئاۋاز بېرىمەن.

م. سادىروۋ.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

ئالەم ھەپتە ئىچىدە

قازاقستان– پاكىستان مۇناسىۋەتلىرى كۈچەيمەكتە

23–ئاۋغۇست كۈنى پاكىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېمىير–مىنىستىرى بېنازىر بخۇتتو ئۈچ كۈنلۈك رەسمىي سەپەر بىلەن ئالمۇتىغا كەلدى. ئىككى مەملىكەتنىڭ دۆلەت بايراقلىرى ۋە تەبرىك پلاكاتلىرى بىلەن بېزەلگەن پايتەخت ئائېرودرومىدا ئۇنى پرېمىير–مىنىستىر ئەكېژان قاژگېلدىن، جۇمھۇرىيەتلىك ئورگانلارنىڭ رەھبەرلىرى، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى قارشى ئالدى.

كەچتە پرېزىدېنت سارىيىدا ن. نازاربايېۋ بىلەن ب. بخۇتتو يەكمۇ–يەك سۆھبەتلەشتى. شۇنىڭدىن كېيىن كېڭەيتىلگەن تەركىپتە ھۆكۈمەت دېلېگاتسىيەلىرىنىڭ مۇزاكىرىلىرى باشلاندى. بىرلەشكەن ھۆججەتلەر ئىمزالانغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئەتىجلىرى بويىچە ن. نازاربايېۋ بىلەن ب. بخۇتتو مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنى ئۆتكۈزدى.

بىر–بىرىنى ئەيىپلەۋاتىدۇ

دۇدايېۋ ئەسكەرلىرىنىڭ ئارگۇن شەھىرىدىكى مىلىتسىيە بۆلۈمىنى بېسىپ ئېلىشى چېچەنىستاندىكى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ كەسكىنلەشتۈردى. كۈچ قوللىنىشقا بانە تاپالماي تۇرغان روسسىيە ئەسكەرلىرى، جاڭجالنى كېلىشىم ئارقىلىق ھەل قىلىش ئىمكانىيىتى بولۇشىغا قارىماي، ئۇلارنى بارلىق كۈچى بىلەن ئوققا تۇتتى. قان توكۇشتە 70–80 چېچەن ئەسكىرى ھالاك بولغان ئوخشايدۇ.

روسسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى ۋ. چېرنومىردىن ئۆز ئەسكەرلىرىنىڭ ھەرىكىتىنى قوللاپ–قۇۋۋەتلەپ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق قىلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇنىڭغا جاۋاپ رېتىدە چېچەن ئەسكەرلىرىنىڭ باشلىقى ئا. ماسخادوۋ ئەگەر روسسىيە تەرەپ ئۇرۇشنى خالىسا، ئۇزلىرىنىڭ ئامالسىز ئۇنىڭدىن قاچمايدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

بوسنىيەدىكى ۋەزىيەتكە دائىر

بوسنىيە مۇسۇلمانلىرىنىڭ داھىسى ئەلى ئىزېتبېگوۋىچ بوسنىيەدىكى ۋەزىيەتنى تېچلىق يولى بىلەن تەرتىپكە كەلتۈرۈش ئىشى پەقەت ئۇرۇش مەيدانىدا سېربلارغا قاقشاتقۇچ زەربە بېرىلگەندىن كېيىنلا مۇمكىن بولىدۇ، دېگەن پىكرنى ئېيتتى.

قىرىم تاتارلىرى ئاۋتونومىيە تەلەپ قىلدى

سىمفېروپولدا ئۆتكەن قىرىم تاتارلىرىنىڭ مىللىي «ئادالەت» پارتىيەسىنىڭ قۇرۇلتىيىدا قىرىمنى ئۇكرائىنا تەركىۋىدىكى مىللىي ئاۋتونومىيە دەپ ئېلان قىلىش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلدى.

پارتىيە تاتارلارنىڭ مەنپىيىتىنى قوغداشنى مەخسەت قىلىدۇ. پارتىيەنىڭ تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى س. كېرىموۋ بۇ مەنپىيەت قىرىم تاتارلىرىنىڭ ئەسكىرى، جەڭچىلىرى بىلەن ھىمايە قىلىنىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

پرېزىدېنت مەملىكەتتىن قاچماق بولغان

ئەرەپنىڭ ئەل–مانار رادىوسىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، ئىراق پرېزىدېنتى ساددام ھۇسېيىن ماراكودىن سىياسىي باشپانا تىلەپ، ئۆز ئېلىدىن قاچاقچى بولغانلىقى توغرىلىق خەۋەر تارقاتتى.

بۇ خەۋەرنىڭ چىنلىقىغا ئىشىنىش قىيىن. ئىراق مەملىكەتتىكى ۋەزىيەت مۇرەككەپلىشىپ، دىكتاتورنىڭ ئەتراپىدا چوڭ خوۋۇپ تۇغۇلۇۋاتقانلىقى ئېنىق. پرېزىدېنتنىڭ كۈيۈغلى (شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەۋرە ئىنىسى) ھۇسېيىن كېمال ھاسانىنىڭ بىر توپ ئادەمنى باشلاپ چەت ئەلگە قېچىپ كېتىشى ساددام ھۇسېيىننىڭ كۈچىنى ھالسىراتقانلىقى، ئىلگەركى ئىشەنچلىك ئادەملەرنىڭ شۇبھە تۇغدۇرۇۋاتقانلىقىمۇ ھەقىقەت. مۇنداق ئەھۋالدا نېمە قىلىش كېرەك؟ قېچىش كېرەكمۇ، ياكى مەملىكەتتە قاتتىق دىكتاتورلۇق تەرتىپ ئورنىتىش كېرەكمۇ؟ بۇنى ساددام ھۇسېيىننىڭ قارارى بەلگۈلەيدۇ.

خەلق ئارا يادرو سىناقلىرىغا قارشى «نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتى، دۇنياۋى سالامەتلىكنى ساقلاش تەشكىلاتى، شەرىق ئاياللىرىنىڭ مۇھىتنى قوغداش ئىتتىپاقى، ئىلمىي ئىشلەپچىقىرىش «يېۋرازىيا» كونسېرنى، ياپونىيەدىكى خىروسىما بىلەن ناگاساكى پاجەسىنىڭ 50 يىللىقىغا ۋە يەر يۈزىدىكى يادرو سىناقلىرىنىڭ بارلىق قوربانلىرىغا ئاتاپ، خەلق ئارا مىقياستا ئاكسىيە ئۆتكۈزدى.

5-ئاۋغۇست كۈنى سائات 10دا قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەجلىس زالىدا «يادرو سىناقلىرىنىڭ ئادەملەر سالامەتلىكىگە ۋە ئەتراپ مۇھىتقا تەسىرى» دېگەن ماۋزۇدا خەلق ئارا ئىلمىي-ئەمەلىي سىمپوزىيۇم ئېچىلدى.

6-7-ئاۋغۇست كۈنلىرى ئالمۇتا ۋە تالدىقورغان ۋىلايەتلىرىدە «دۇنيا يۈزلۈك دولقۇن» ۋە «تېچلىق ژۈرۈشى» دېگەن شار بىلەن ئەمەلىي چارىلەرمۇ ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

ئالدى بىلەن سىمپوزىيۇمغا قاتناشقۇچىلار ئۆز ئىسىم-فامىلىيەلىرىنى يېزىپ، ئاتوم سىناقلىرىغا قارشى، مۇھىتنىڭ تازىلىقى ئۈچۈن ئىمزا چەكتى.

دەسلەپكى سۆز خەلق ئارا يادرو سىناقلىرىغا قارشى «نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتىنىڭ پرېزىدېنتى ئولژاس ئومار ئوغلى سۈلېيمېنوۋقا بېرىلدى. ئۇ ئۆز سۆزىدە-ئاتوم سىناقلىرىنىڭ ئىنسانىيەتكە، تەبىئەتكە، ناھايىتى كۆپ ئورۇننى ھېچ نەرسە بىلەن تولدۇرۇپ بولمايدىغان پاجەلەرنى كەلتۈرگەنلىكىنى ئېيتىپ، 1991-يىلى شەمەي پولىگونىنىڭ يېپىلغانلىقىنى، ئەمما ئۇنىڭ زەرداۋى قازاق تۇپرىقىدا تېخىچە تۈگىمەيۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى ۋە ئاتوم پولىگونلىرىنى يېپىش كۈرىشىگە كۆپچىلىكنى چاقىردى. زالدىكىلەر ئاتوم ئاپىتىدىن يەر يۈزىدە قازاغا ئۇچرىغانلارنىڭ روھىغا بىر مىنۇت باش ئېگىپ، ئەسكە ئالدى.

نوۋەتتە ئىلمىي ئىشلەپچىقىرىش «يېۋرازىيا» كونسېرنىنىڭ پرېزىدېنتى دوتسېنت ژىگىس ئايتموخانوۋىچ سادىقوۋ، دۆلەتلىك ئېكولوگىيە ئېكسپېرتىزىنىڭ باشلىقى، ئېكولوگىيە مىنىستىرى توختاسىن سايىپكوۋ، باللارنىڭ «نۇرپاق» مەركىزىنىڭ دىرېكتورى، باللار دوختۇرى، پروفېسسور زىننا خەمىتوۋنا مەجىتوۋا ۋە باشقىلار ئۆز سۆزلىرىدە ھاۋا، تۇپراق، سۇ ئارقىلىق ئاتوم زەررىلىرىنىڭ يەر يۈزىگە تارقىلىۋاتقانلىقى، تەبىئەت، ئادەم ۋە مۇھىت ئاپەتكە دۇچار بولۇۋاتقانلىقىنى ئىلمىي دەلىللەر بىلەن ئىسپاتلاپ بەردى.

خەلق ئارا مۇھىتنى قوغداش ئىتتىپاقى شەرىق ئاياللىرى كېڭىشىنىڭ پرېزىدېنتى ھۆرىقىز ئىلىيېۋا بولسا شەرقىي تۈركىستان يېرىدىكى «لوبنۇر» خىتاي ئاتوم پولىگونىنىڭ شۇ يەردە ياشاۋاتقان خەلقلەرگە، ئالدى بىلەن ئۇيغۇر خەلقىگە، شۇنداقلا قازاقىستانغا چېگرادىش بولغىنى ئۈچۈن ھاۋا ئارقىلىق مەركىزىي ئاسىيەگىمۇ تارقىلىۋاتقان بۇ ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەكلىكىنى تەكىتلەپ، شەرىق ئاياللىرى دۇنيا ئاياللىرىغا مۇراجەت قىلىپ «دۇنيا يۈزلۈك دولقۇن بىلەن تېچلىق ژۈرۈشىگە» چىقىۋاتقانلىقىنى جاكالىدى.

ئاتوم پاجەسى-ئىنسانىيەت پاجەسى

ئانىلارنىڭ «تېچلىق ژۈرۈشى»

ئاق روماللىق، ئاق چاچ ئانىلاردىن شائىرە گۈلى ھاجىم كامال قىزى «ئانا يېرىمىزنى ئاسراپ قالايلى» دېگەن شېئىرىنى ئوقۇپ، زالدىكىلەرنىڭ دىلىنى تەۋرەتتى..

شۇ كۈنى كەچتە سىمپوزىيۇمغا كەلگەن چەت ئەللىك مېھمانلارغا «مەرگەن» كافېسىنىڭ باشلىقى تۇرسۇناي ئېمىنوۋا ئۇيغۇر تائاملىرى بىلەن زىياپەت بېرىپ، مېھمانلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

6-ئاۋغۇست كۈنى «نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتىنىڭ شتابى- دېموكراتىيە ئۆيىنىڭ ئالدىغا يىغىلغانلار توپ-توپ بولۇپ، ئالمۇتا سىركىنىڭ كەڭ مەيدانىغا كىرىپ كەلدى. قوللىرىغا پلاكات، ترانسپارانت، بايراقچىلار تۇتقان ئاق چاچ ئانىلار، ئاق مايكا ۋە بەلگۈلەر تاقىغان ياشلار، ھەر خىل تەشكىلاتلارنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن ئەزالىرى قاتناشقان مىتىنگدا «ئاتتان» شتابىنىڭ باشلىقى ئامانتاي ھاجىۋە ئالمۇتا خرىستىيان چېركوۋىسىنىڭ دىنىي ئاتىسى: ئادەمزات ئۈچۈن ئۇلۇق ئىش بولغان بىزنىڭ ژۈرۈشىمىزنى ئاللا قوللىسۇن، دەپ ئاق يول تىلىدى.

ئاباي كوچىسىدا «ئاتوم سىناقلىرى توختىتىلسۇن!»، «خىروسىما- ناگاساكى ھالاكىتىنىڭ 50 يىللىقىنى خاتىرلەيمىز!»، «يادروسىز دۇنيا ئۈچۈن كۈرىشەيلى!»، «لوبنۇر پولىگونى يېپىلسۇن!» دېگەن چوڭ خەتلىك پلاكاتلارنىڭ ئارىسىدا شەرقىي تۈركىستانلىق ياشلارنىڭ كۆتەرگەن ئاي يۇلتۇزلۇق يېشىل بايرىقىمۇ قولدا يەلپۈلدەپ باراتتى.

ئاباي كوچىسى بويلاپ ژۈرگەن نامايىشچىلار جۇمھۇرىيەت سارىيى ئالدىدىكى ئابايىنىڭ ھەيكىلى ئالدىغا كېلىپ، خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

- ئۇلۇق ئاباي ژىلىدا، ئابايغا بېغىشلانغان تەنتەنىلىك كۈنلەردە بىزنىڭ ئىشىمىزنى ئابايىنىڭ روھى قوللىسۇن!- دەپ «تېچلىق ژۈرۈشىگە» ئاتلىنىشقا كومالدا بەردى. موشۇ «تېچلىق ژۈرۈشىنىڭ» رەھبىرى ئولژاس ئومار ئوغلى. پلاكاتلار بىلەن بېزەلگەن ئۈچ ئېكارىس ئاۋتوبۇسى يولغا چىقتى. «تېچلىق ژۈرۈشى»نىڭ ئالدىنقى سىپىدە- بىرىنچى ئاۋتوبۇستا ئۇيغۇر ئانىلىرى كولوننىنى باشلاپ ماڭدى..

كۈندۈزى سائەت 1،00 دە ئېشىكتە شەھىرىنىڭ بازار مەيدانىدا خەلق توپى نامايىشچىلارغا گۈللەرنى تۇتۇپ، ئىللىق قارشى ئالدى. بۇ يەردە «ئاتتان» شتابىنىڭ باشلىقى ئامانتاي ھاجىنىڭ سۆزىدىن كېيىن، ئېشىكتە ناھىيەلىك مۇھىتنى قوغداش مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى قوزباغار ئاتوم رادىئاتسىيە زەردابىدىن بۇ يەردىمۇ تۈرلۈك ئاغرىقلارنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقى، تەبىئەت گۈزەللىكىنىڭ ئۆزگىرىپ، بېرىكىتنىڭ يوقۇلۇشقا يۈز تۇتىۋاتقانلىقىنى، ئىچىۋاتقان سۇ، نەپەس ئېلىۋاتقان ھاۋا، يېمەك-ئىچمەكلەرنىڭ زەھەرلىنىۋاتقانلىقى پەقەت ئاتوم سىناقلىرىنىڭ توختالسىز ئېتىلىۋاتقانلىقىدىن بولىۋاتىدۇ، لوبنۇر پولىگونى يېپىلسۇن! دەپ كۆپچىلىككە مۇراجەت قىلدى.

كۈندۈزى سائات 4دە «تېچلىق ژۈرۈشى» قاتناشقۇچىلىرىنى چېلەك ناھىيەسىنىڭ چوڭ بازار مەيدانىغا توپلانغان خەلق قىزغىن قارشى ئالدى.

كەچكى سائات 7دە ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ مەركىزىي چونجىدا- ئانىلار، باللار، ھەر ساھە ئىشچى-خىزمەتچىلىرى كۈننىڭ كەچكىرىۋاتقانلىقىغا قارىماي، «تېچلىق ژۈرۈشى»نىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن. چونجىلىقلارنىڭ قوللىدىمۇ ھەر خىل چوڭ خەتلىك پلاكاتلار بار ئىدى. ۋېتېرانلار باشلىقى راخمان ئاكا ھاشىموۋ كەلگەنلەرنى خەلق نامىدىن قارشى ئېلىپ، نامايىشچىلارغا تىلەكداشلىقىنى بىلدۈردى.

ئۆز يۇرتىغا ئاق ياغلىقلىق ئانىلار قاتارىدا «تېچلىق ژۈرۈشى» بىلەن كەلگەن ئالىمە بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا، رەسسام ئازات ھاكىمبەك، تۈركىيەدىن كەلگەن شەرقىي تۈركىستانلىق دولقۇن ئەيسالار كەينى- كەينىدىن سۆزگە چىقتى.

7-ئاۋغۇست ئەتىگەنلىكى سائات 10دا ياركەنت شەھىرىنىڭ چوڭ مەيدانىدا مىتىنگ بولدى، چوڭ سەھنە ياسالغان، ئۇنىڭ ئەتراپىغا يېزىلاردىن ۋە ئاۋۇللاردىن، ھەم شەھەردىن كەلگەنلەر قوللىرىدا پلاكات، بايراقچىلار تۇتقان ھالدا يىغىلدى. سەھنىدە يۇرتنىڭ چوڭلىرى، ئانىلار، ئەمگەك ۋېتېرانلىرى بىلەن بىلەن پاجەگە ئۇچرىغان مەيىپ ۋە ئاكا ئادەملەرمۇ بار ئىدى.

ئامانتاي ھاجى باشلىغان «تېچلىق ژۈرۈشى» نامايىشچىلىرى «لوبنۇر يېپىلسۇن!»، «لوبنۇر يېپىلسۇن!» دەپ قايتا- قايتا جەسۇرانە ۋاقىراپ، مەيدانغا كىرىپ كەلگەندە، ياركەنت ئەھلى قەلبەن تەۋرىنىپ، كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

بۇ يەردىكى مىتىنگنى يازغۇچى ساپىن مۇراتبېكوۋ ئېچىپ، بۇ ناھىيە چېگراغا يېقىن بولغاچقا لوبنۇر پولىگونىنىڭ پاجەسىگە كۆپرەك ئۇچراۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى. شۇ تۇپەيلى ياركەنت شەھەرلىك دوختۇرخانىنىڭ باللار دوختۇرى ھۆرىيەتخان خۇدايبەردىيېۋا مىنبەرگە كۆتۈرۈلۈپ، ياركەنت تەۋەسىدىكى ئانىلارنىڭ ۋە باللارنىڭ قانسىزلىق ئاغرىقى، باللارنىڭ ئۆلۈمى، باللارنىڭ كام ھەم ناكا تۇغۇلۇۋاتقانلىقى، ئانىلاردا ھەر خىل داۋاسىز ئاغرىقلارنىڭ كۆپىيىۋاتقانلىقى، توغرىلىق ئېچىنارلىق دەلىللەرنى كەلتۈردى.

ساخا ئۇلكىسىنىڭ مۇھىتنى قوغداش كومىتېتىنىڭ پرېزىدېنتى لوكىن مېخائىل يېگوروۋىچ، قىرغىزستان مۇھىتنى قوغداش كومىتېتىدىن چولپاناي،- لوبنۇر پولىگونىنىڭ زەردابى يالغۇز ئاسىيە خەلقلىرىنىڭلا پاجەسى ئەمەس، ھاۋا دېگەن چېگارا بىلمەيدۇ، ئۇ ئالەمنىڭ، ئانا يەرنىڭ پاجەسىدۇر. ئۇقاتلار ھەممىمىز بىرلىشىپ، ئانا يېرىمىزنى ئاسراپ قالايلى، دەپ تەسىرلىك پىكىر قىلدى.

موشۇ ئاخىرقى مىتىنگدا ياركەنت ئاھالىسى ئالدىدا سۆزگە چىققان ھۆرقىز ئىلىيېۋا،... ئېمىشكە مېنىڭ خەلقىمنىڭ يېرى بار تۇرۇپ، باشقا ئەللەردەك ياشاش ھوقۇقى يوق، ئېمىشكە ئانىلارنىڭ پەرزەنت سۆيۈش ھوقۇقى چەكلەنگەن، ئېمىشكە بىزنىڭ ئەۋلادىمىز- چېگەر بەندىمىز يورۇق دۇنيانى كۆرۈشتىن مەھرۇم، ئۆز يۇرتىدا ئېمىشكە ئۇلار خارۇ-يەكسەن بولىۋاتىدۇ. ئېمىشكە گۈزەل تەبىئىتىمىز قاغجىراۋاتىدۇ، يەر ئانا ئىڭراۋاتىدۇ. بىز ئانىلار بۇنىڭغا چىدالمايمىز. ئەي، دۇنيا ئاڭلا بىزنىڭ ئەرزىمىزنى، بارلىق خەلقلەرگە مۇراجەت قىلىمەن: ئاتوم زەردابىدىن قۇتقۇزۇڭلار، بىزنى، بىزنىڭ سېپىمىزگە بىرلىشىڭلار، ئادەملەر! «لوبنۇر پولىگونى يېپىلسۇن!» دېگەن شار بىلەن جەڭگىۋارلىققا ئۈندەپ، سۆزلىگەندە، خەلق توپى تەۋرىنىپ كەتتى. بەزىلەرنىڭ كۆزلىرىگە تارام-تارام ياش كەلدى.

ئادەملەر ئارىسىدا «مەن شەمەي پولىگونى ئاپىتىگە ئۇچرىغانمەن» دەپ يېزىلغان لوزۇنكا تۇتقان ياش ژىگىتنى كۆرگىنىمدە، تەنلىرىم تىترەپ كەتتى. ئىلاھىم ئۆزەڭ ساقلا، دېدىم ئىچىمدە، ئۇ ژىگىتنىڭ يۈزىنىڭ سول تەرىپى ئادەم قىياپىتىدىن پۈتۈنلەي دەھشەتلىك قىياپەتكە ئۆزگەرگەن.

قاراغاندا ۋىلايىتى ئېگىندى بۇلاق ناھىيەسىدە تۇرۇشلۇق 28 ياشلىق كارتىبېك كويۇكوۋ ئىككى قولى يوق بولۇپ، مەيىپ تۇغۇلغان ئىكەن، بىراق ئۇ قەلەمنى ئاغزىغا سېلىپ، سىزىدىغان رەسسام بولۇپ يېتىلگەن.

ئاسىيا مېھمانخانىسىدىكى خوشلۇشۇش مۇراسىمىدا راسسام كارتىبېك سۆز ئېلىپ،- موشۇ «تېچلىق ژۈرۈشى»نى باشلىغان ئۇيغۇر ئانىلىرىغا مىننەتدارمەن، دەپ ژۈرەك سۆزلىرىنى ئىزھار قىلدى.

«تېچلىق ژۈرۈشى» قاتناشچىلىرى ياركەنتتىن ئالمۇتىغا قايتىپ كېلىۋېتىپ، ئىلى ساھىلىدىكى ئېرەنلىكتە بىر نەچچە سائات دەم ئالدى. بۇ يەردىكى ئۆز ئارا ئۇچرىشىشلاردا تاجىكىستانلىق پاتىمە نىزاموۋا تاجىك خەلقىنىڭ ئۇلۇق شائىرى رۇداكىنىڭ گېلەمگە چۈشۈرۈلگەن سۈرىتىنى ئۇيغۇر ئاياللىرىغا تەقدىم قىلدى.- ئۇ بىز تاجىكلارنىڭ بىر كۆزىمىز ياش، بىر كۆزىمىز قان، ئېلىمىزدە ئۇرۇش بولىۋاتىدۇ، سىلەر بىلەن تاغلىرىمىز تۇتاش بولغاندەك ژۈرەكلىرىمىزمۇ بىر تۇتاش. سىلەرنىڭ ھەسرەتلىرىڭلار بىزنىڭ ھەسرىتىمىز. رادىئاتسىيە بىزنىڭ تاغلىق مەملىكىتىمىزگىمۇ تارقىلىپ كەلمەكتە. ھەممىمىز بىرلەشسەك، ئۇرۇشنىمۇ، ئاپەتنىمۇ يېڭىمىز. ئانا ۋە ئايال ئالدىدا باش ئەگمەيدىغان ھېچ نەرسە يوق دۇنيادا، دېدى.

ئۇيغۇر ئانىلىرى باشلىغان «تېچلىق ژۈرۈشى»گە بېلگىيە، ئاۋستىرالىيە، تۈركىيە، تاجىكىستان، قىرغىزستان تۈركمەنىستان، روسسىيە، ياقۇتىيە ۋە باشقا ئەللەرنىڭ مۇھىتنى قوغداش ھەرىكەتلىرىنىڭ ئەرباپلىرى، ژۇرنالىستلار، يازغۇچىلار، شائىر ۋە رەسساملار قاتناشتى. بۇ ژۈرۈشتە 16 ياشتىن 80 ياشقىچە بولغان ئاق چاچ ئانىلار بىلەن ئۇرۇش ۋېتېرانى ئانىلارمۇ بىللە بولدى.

خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋا،

(مەخسۇس مۇخبىرىمىز).

ئالمۇتا شەھىرى.

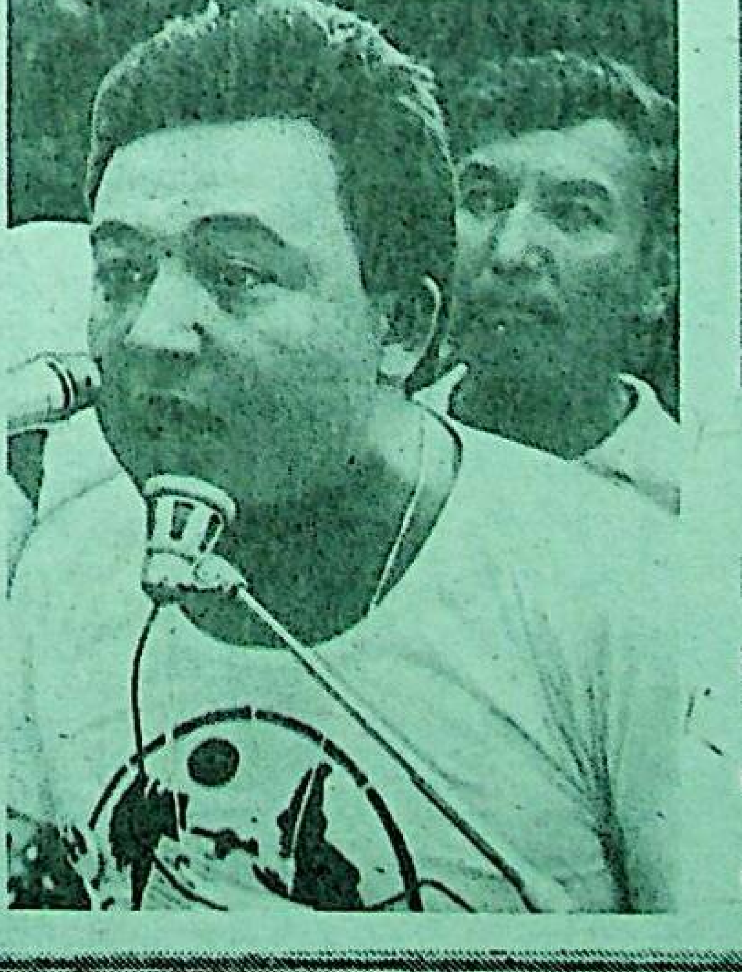

سۈرەتلەردە: ئانىلارنىڭ «تېچلىق ژۈرۈشىدىن» كۆرۈنۈشلەر.

ن. جۇبانوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

يادنامە

گېنېرال مايور دەلىلقان

دەلىلقان سۇگۇرباييېۋنىڭ ئىسمى
تەڭرى تاغ ئېتەكلىرىدە ئىستىقامەت قى-
لىۋاتقان قېرىنداش خەلقلەر ھۆر-
مەت-ئېھتىرام بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ.
ئۇ ئەسلى 1919-يىلى ئالتايدا چار-
ۋىچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ
كىچىكىدىن باشلاپلا قېرىنداش قازاق
خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئېغىرچىلىقىنى
كورۇپ، ئۇنىڭ دەرت-ئەلەملىرىگە
ئېچىندۇ. خەلققە زۇلۇم ئىسكەنجى-
سىنى سالغان زالىملارغا ئىچ-ئىچىدىن
غەزەپلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ دەلىل-
قان چوڭ بولغانسىرى باسقۇنچىلارنىڭ
زورلۇق-زومبۇلۇقىنى، ئەلنى خور-
لاش، ۋەھشىيانە جازالاش ئىشلىرىنى
كورگەندە، چىداپ تۇرالماي، ئەك-
سىيەتچىلەرگە قارشى ھەركەتلەرنى
ئېلىپ بارىدۇ، ئۇ 1943-يىلى گومىن-
داڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن قولغا
ئېلىنىپ، ئۇرۇمچى تۇرمىسىگە ئەۋە-
تىلىدۇ، دەلىلقان 1944-يىلى ئاپرېل
ئېيىدا تۇرمىدىن قېچىپ چىقىپ، جە-
مەنەي، چىڭگىل، كوكتوقاي ئەترا-
پىدىكى گومىنداڭغا قارشى پارتىزان-
لار ئوترىدىگە قوشۇلىدۇ. ئارىدىن كوپ
ئوتمەي، پارتىزانلارغا باشچىلىق قى-
لىدۇ. ئۇ پارتىزانلار قوشۇنىنى كې-
ڭەيتىشكە، مۇستەھكەملەشكە ئالاھىدە
كوڭۇل بولىدۇ. جەمەنەي، قابا، بۇر-
چىندىن 5000 ئادەمنى ماي قاپچىغاي-
غا، ئالتاي، بۇرۇلتوقاي، كوكتوقاي-
دىكى كۇچلەرنى چىڭگىلدىكە توپلاپ،
پارتىزانلار قوشۇنىنى رەسمىي تەرتىپ-
كە سالىدۇ. دەلىلقان ھەربىي تەر-
تىپ ئىنتىزامنى مۇستەھكەملەپ،
گومىنداڭچىلارغا قارشى ئو-
چۇق كۇرەشكە چىقىدۇ. دەلىلقاننىڭ
قوشۇنى قانلىق جەڭلەردە گومىنداڭ
ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوشۇنلىرىنى مۇ-
ھاسىرىگە ئالىدۇ.

دەلىلقان سۇگۇرباييېۋ 1944-يىلـ
نىڭ ئاخىرىدا ئامموۋي ژىغىن ئېچىپ،
مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ تۇپ ما-
ھىيتى ۋە ئاساسىي نىشانىنى خەلق-
قە چۇشەندۇرۇش بىلەن ئاممىنى باس-
قۇنچىلارغا قارشى قەتئىي كۇرەش قى-
لىشقا چاقىرىدۇ. دەرھال سەپەرۋەر-
لىككە كەلگەن خەلق ئاز ۋاقىتنىڭ
ئىچىدىلا 4-5 مىڭ كىشىلىك پارتىزان
ئوترىدى تەشكىل قىلىپ، دەلىلقاننىڭ
قوشۇنىنى يەنىمۇ ئۇلغايتىدۇ. چىڭ-
گىلدە پارتىزانلار قوماندانلىق شتاۋى
قۇرۇلىدۇ.

1945-يىلىنىڭ ياۋار ئېيىدا دەلىل-
قاننىڭ پارتىزانلىرى جەمەيگە، مارت
ئېيىدا سارتوقايغا، ئاپرېلدا بولسا
سارسۇمبىگە ھۇجۇم قىلىپ، ئۇ يەر-
لەردە گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى تارمار
كەلتۇرىدۇ. شۇ يىلى دەلىلقان پار-
تىزانلىرى كۇرە بۇلاق، چىمۇچەك،
چاچا دېگەن يەرلەردىكى گومىنداڭچى-
لارغا قارشى جەڭنى كەڭ قانات ياي-
دۇرىدۇ. دەلىلقان قوشۇنلىرى ئىلىدىن
كەلگەن مىللىي ئارمىيە قوشۇنى بى-
لەن ئۇچرىشىپ، كۇچنى بىرلەشتۇ-
رىدۇ. ئەتىجىدە شىددەتلىك جەڭلەر-
دە يېڭىلمەس قوشۇنغا ئايلىنىپ، گو-
مىنداڭچىلارنىڭ شۇ ئەتراپلاردىكى
قالدۇق قىسىملىرىنى يوقىتىدۇ. ئۇ-
لار ئالتايغا ژۇرۇش قىلىپ، شىد-
دەتلىك جەڭلەردىن كېيىن باسقۇنچى-
لارنى تەسلىم قىلىپ، 6-سېنتەبىردە ئا-
لتاينى ئازات قىلىدۇ.

1946-يىلى دەلىلقان شەرقىي تۇر-
كىستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي ئارمىيە-
سىنىڭ باش قوماندانىنىڭ مۇئاۋىنلىقى-
غا تەيىنلىنىدۇ. ئۇ ئومرىنىڭ ئاخىرىغى-
چە موشۇ ئالىي ۋەزىپىنى شەرەپلىك
ئوتەيدۇ. تەسادىپىي ئەجەل ئۇنى بې-
ۋاق ئارىمىزدىن ژۇلۇپ ئېلىپ كەت-
كەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ روھى خەلق
قەلبىدە مەڭگۇ ياشايدۇ.

تۇرسۇن ياسىن.

**«ئىنقىلاۋىي قۇربانلار ئەسلىمىسـ
مەن» ئېلىندى.**

بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كوچكەندە

پاي ئېگىسى ھازىرچە يەر ئېگىسى ئەمەس

مەلۇمكى، جۇمھۇرىيىتىمىز مىنىس-
تىرلار كابىنېتىنىڭ 1993-يىلى 5-
مارتتا قوبۇل قىلغان قازاقىستان جۇم-
ھۇرىيىتىدە 1993-1995-يىللىرى
مۇلۇكنى دولەتسىزلەندۇرۇشنىڭ ۋە
خۇسۇسىيلاشتۇرۇشنىڭ مىللىي پروگ-
راممىسى توغرىلىق توختامىنىڭ 4-
بولۇمىدە يېزىدىكى مۇلۇك پاي ئېگى-
سىگە بېرىلىدۇ، ئەگەر ئۇ دېخان ئېگى-
لىكىنى قۇرۇشنى مەخسەت قىلسا، ئۇ-
نىڭغا ئوزىگە تېگىشلىك مۇلۇك، جۇم-
لىدىن يەر بېرىلىدۇ، دېيىلگەن.

بۇگۇن ئاگرار سېكتورىدا قېلىپلاش-
قان ۋەزىيەت بۇ ھوقۇقتىن پايدىلىنىش-
نى خالىغۇچىلارنىڭ كوپلىگىنى ئې-
پاتلىسىمۇ، ئەپسۇس، يەر ئېگىسى بو-
لۇپ، ئۇنىڭدا مۇستەقىل پائالىيەت
ئېلىپ بېرىۋاتقان دېخانلارنىڭ سانى
ئاز. ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ناھىيەلىرى-
دە، مەسىلەن، ئۇلار 300-500 ئادەم-
نى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇلار ئاساسىي
جەھەتتىن يەرگە ئىشلەشكە مەنپە-
ئەتدار، شۇنىڭ بىلەن بىللە جۇرئەت-
لىك ئادەملەردۇر. ئۇنداق دېيىشىمىز-
نىڭ سەۋەبى ئۇلارغا يەرنى مۇلۇك
سۇپىتىدە ئىشلىگۇچىلەرگە بېرىشنى
خالىمايۋاتقانلارنىڭ توسالغۇلۇقلىرى-
نى، باش-باشتاقلىقىنى يېڭىشكە توغ-
را كېلىۋاتىدۇ. شۇنداقلا ئۇلارغا
ھوكۇمىتىمىز، يەرلىك ھاكىمىيەتلەر
مۇ ھېچ قانداق غەمخورلۇق قىلىۋات-
قىنى يوق. ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ يېتىش-
تۇرگەن مەھسۇلاتى ئۇچۇن ئوز ۋاق-
تىدا ھەق تولىمەستىن قىينىماقتا. شۇ-
نداقلا ئۇلارنى سېلىقلار بىلەن بوغ-
ماقتا.

مانا شۇنداق ئەھۋالدا باشقىلارنىڭ
مۇلۇك ئېگىسى بولۇشقا، يەنى دې-
خان ئېگىلىكلىرىنى قۇرۇشقا ئىنتىلى-
شى مۇمكىنمۇ؟ ئەلۋەتتە، ياق، ئەڭ
ئېچىنارلىق يېرى، يېزىدىكى بيۇروك-
راتىيەنىڭ باش-باشتاقلىقىغا، ئىجتى-
مائىي- ئىختىسادىي ئېغىرچىلىقلارغا
بەرداشلىق بېرەلمىگەن كوپلىگەن دې-
خانلار تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتلىرىنى
تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولۇۋاتى-
دۇ. ئۇيغۇر دېخانلىرى، مەسىلەن، ئا-
لمۇتا ئەتراپىدىكى يېزىلارغا كوچۇپ
كېلىپ، ئاتا كەسپىنى ئوزگەرتمەكتە.

بۇ يەردە شۇنىمۇ تەكىتلىمەي مۇم-
كىن ئەمەسكى، كوچۇپ كېلىۋاتقانلار-
نىڭ كوپچىلىگى مۇلۇك پايلىرىنىڭ تە-
غدىرى توغرىلىق ئويلىمايۋاتىدۇ. بۇ-
نىڭغا كوپ جەھەتتىن ئۇلارنىڭ مىللىي
خۇسۇسىيلاشتۇرۇش پروگراممىسى-
نىڭ ماھىيىتىنى، شۇنداقلا باشقىمۇ توخ-
تام-ئاكتلاردا كاپالەتلەندۇرۇلگەن ھو-
قۇقلارنى بىلمەسلىكى، ئۇلارنىڭ يۇ-
رىدىك جەھەتتىن ساۋاتسىزلىقى سەۋە-
بلىكتۇر. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ھا-
زىرچە پاي ئېگىلىرىنىڭ ئاساسىي كوپ-
چىلىگى يەر ئېگىلىرى بولالمايۋاتىدۇ.

**سېلىقلار نېمە مەخسەتتە كوپىيىۋا-
تىدۇ؟**

مۇستەقىل قازاقىستان ئوتتۇرا ئا-
سىيە جۇمھۇرىيەتلىرىگە نىسبەتەن بىر
قەدەر تەرەققىي قىلغان ساناتەتكە ئې-
گە بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە ھېچ قا-
نداق ترانسپورت ۋاستىلىرى ئىشلەپ
چىقىرىلمايدۇ. راست، بۇنىڭدىن بىر
نەچچە يىل ئىلگىرى جۇمھۇرىيىتىمىز-
نىڭ ئېغىر يۇك توشۇش ئاۋتوموبى-
لىلىرى بىلەن ئاۋتوبۇسلارنى، ھەتتا
يېنىك ماشىنىلارنى ئىشلەپ چىقىرىشقا
قابىلىيىتى ھەققىدە كوپ سوز بول-
غان ئېدى. بۇ خۇسۇستا ئايرىم ئىس-
تىقباللىق لايىھەلەرمۇ تەكلىپ قىلىن-
غان. ئەپسۇس، قازاقىستانلىقلارنى كوپ
ئەرسىلەرگە ئۇمۇتلەندۇرگەن تەشەب-
بۇس ئەينە شۇلار بىلەنلا چەكلەندى.

ھازىر ترانسپورت ۋاستىلىرى، ئا-
لدى بىلەن ئەرزەن ۋە ئىشەشلىك يې-
نىك ئاۋتوماشىنىلارنى سېتىۋېلىش مە-
سىلىسى قايتىدىن كەسكىنلەشكەن بۇ
گۇنكى كۇندە ئەمەلگە ئاشمىغان ئەي-
نە شۇ «ئارزۇ-ئارمانلار» ھەققىدە،
ئېنىغراغىنى ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئې-
مە سەۋەپتىن ئەمەلگە ئاشمىغانلىقىغا
توختىلىشقا توغرا كېلىدۇ. مەلۇمكى،
قازاقىستاندا ئىختىساتنى بازار مۇنا-
سىۋەتلىرىگە كوچىرىشتە ئىمتىياز باش-
تىنلا كوممېرتسىيەگە بېرىلدى. ئۇنىڭ
بىلەن يېڭى ئىختىسادىي ستروكتۇرى-
لارنىڭ ھەممىسى، جۇملىدىن ئاۋتومو-
بىل بازىرىدا پەيدا بولغان شىرىك-
لەر مەشغۇل بولدى. بۇ يەردە شۇ-
نى تەكىتلىمەي مۇمكىن ئەمەسكى، ئۇ-
لار يۇز بەرگەن ئىختىسادىي بوھران-
دىن، گۇللەنگەن پارىخورلۇقتىن مەخ-
سەتكە مۇۋاپىق پايدىلاندى. قازاق-
ستاندا چەت ئەللەردە ئىشلەپ چىقى-
رىلغان ھەر خىل ماركىلىق يېنىك ئاۋ-
توماشىنىلار كوپلەپ سېتىلىشقا باشلى-
لىدى. ئارىدىن بىرە-ئىككى يىل ئوتە-
ئوتمەيلا شىرىكلەر بىلەن فىرمىلارنىڭ
ئۇ ياكى بۇ چەت ئەل ئاۋتوماشىنىلى-
رىنى سېتىشقا ئىختىساسلاشتۇرۇلغان
«ئاستانا-موتورس» ياپونىيە ئاۋتو-
موبىللىرىنى پەقەت قازاقىستاندىلا ئە-
مەس، شۇنداقلا ئوتتۇرا ئاسىيە جۇم-
ھۇرىيەتلىرىدە سېتىش ھوقۇقىغا ئېگە
شىركەت دەرىجىسىگە كوتىرىلدى. ئۇ
شۇنداقلا تېخنىكىلىق خىزمەت كور-
ستىشنىڭ كەڭ تارمىقىنى بەرپا قى-
لدى. ئۇنىڭ كەسىپداش شىرىكلىرىمۇ
ئاۋتومو -بىل بازىرىنى ئىشەشلىك ئې-
گىلىدى. ئۇلارنىڭ ئايرىملىرى ھەتتا
جۇمھۇرىيىتىمىزگە ترانسپورت ۋاس-
تىلىرىنى يەتكۇزۇش بويىچە دولەت
بۇيرۇتمىلىرىنى ئورۇنلاش ھوقۇقىغا
ئېگە بولدى.

مەلۇمكى، بازار ئىختىسادىنىڭ ئاسا-
سىي پرىنسىپلىرىنىڭ بىرى- ئوزىنىڭ
پائالىيەت دائىرىسىنى قوغداش ۋە
ئىمكانىيەت يار بەرسە ئۇنى كەڭەي-
تىشتۇر. بۇنى جۇمھۇرىيىتىمىز ئاۋ-
تومو بىل بازىرىنىڭ «يولۋاسلىرى»
ئۇنتۇغىنى يوق. ئۇلار بۇنىڭ ئۇچۇن
قەتئىي كۇرەشتى . جۇمھۇرىيىتىمىز
ترانسپورت مىنىسترلىكىنىڭ ئىستىق-
بالنى كوزلىگەن ئايرىم رەھبەرلىرى
روسسىيە زاۋۇدلىرى بىلەن ھەمكار-
لىقتا يولۇۋچىلار ئاۋتوبۇسلىرىنى قو-
راشتۇرۇش ئورۇنلىرىنى ئاچقاندا،
بىزنىڭ تىجارەتچى-كوممېرتسانتلى-
رىمىز قازاقىستاندا ئاۋتوموبىل ئىش-
لەپ چىقىرىشنىڭ پايدىسىزلىقى توغ-
رىلىق جار سېلىشتى.

باشتا يېڭى ئىختىسادىي ستروكتۇ-
رىلارنىڭ رايىچە بولغان ھوكۇمىتىمىز
ئەندى ئاۋتوموبىل بازىرىنى قەتئىي
ئوز ئازارىتىگە ئېلىشنى كوزلىمەكتە.
ھەر ھالدا ئۇنىڭ يېنىك ئاۋتوموبىللار
ئۇچۇن ساجخانا ۋە ئاكسىز سېلىقىنى
25، قوشۇمچە ئەرق سېلىقىنى بول-
سا 20 پروتسېنتقا كوپەيتىش توغ-
رىلىق قارار قوبۇل قىلغانلىقى بىزنى
ئەينە شۇنىڭغا ئۇمۇتلەندۇرىدۇ. را-
ست، بەزىلەر بۇنى بيۇدژېتنى تول-
دۇرۇشنىڭ بىر ئۇسۇلى دېسە، بە-
زىلەر ھوكۇمىتىمىزنىڭ روسسىيە ئاۋ-
توموبىل ياسىغۇچىلىرىنىڭ جۇمھۇر-
يىتىمىز ئاۋتوموبىل بازىرىغا بولغان
تەسىرىنى كۇچەيتىشكە ئىنتىلىش دې-
يىشمەكتە. ئۇلارنىڭ ھەقىقەتكە قان-
چىلىك يېقىنلىقى توغرىلىق بىر نەرسە
ئېيتىش تەس. ئامما ھوكۇمىتىمىز بۇ
ئاممىباپ چارە-تەدبىرلەرنى قوللى-
نىش ئارقىلىق تامامەن باشقا مەخسە-
تنى كوزلىگىنى راست. كىم بىلىدۇ، كە
لگۇسىدە بىزدىمۇ، خوشنا ئوزبەكستان-
دىكىگە ئوخشاش، ئوز ئاۋتوموبىلىمىز-
نى ئىشلەپ چىقىرىشقا مەنپەئەتدار
ئىختىسادىي ستروكتۇرا پەيدا بو-
لامدۇ؟!.

ئازات قۇربان.

ئەمگەك بىلەن ئەر كوكىرەر

ماڭلىيىدىن كۇن سويۇپ، سەلكىن
شامال سىپىغان ئۇش بىك ئاۋۇلى شە-
مەي، ئاياگوز تومۇر يولىنىڭ بويى-
دىكى كوزنى ئوزىگە تارتىپ تۇرىدى-
غان كوركەم ستانسىيەلەرنىڭ بىرى.
ئۇ ئاۋۇلنىڭ قىشى سوغاق بولغان بى-
لەن يېزى جانغا راھەت بولۇپ، دالا-
دىن گۇل-گىيالارنىڭ ئېپار ھىدى ئۇ-
رۇلۇپ، دىماقنى يېرىپ تۇرىدۇ. تە-
بەت مەنزىرىسى كوڭلۇڭنى كوتۇ-
رۇپ، جېنىڭنى ياشىنىتىۋېتىدۇ. موشۇ
ئاۋۇلنىڭ كۇمۇش بۇلىقىدىن سۇ ئى-
چىپ، قۇم ئارىلاش ئىسسىق توپىرىقىغا
ماكانلاپ، بەگۇاش دەريا ياقىسىدا
ئىستىقامەت قىلىۋاتقانلارنىڭ بىرى قا-
راتاي ژارمۇخامبېتوۋ.

قاراتاي ھالال ئەمگىگى بىلەن يۇر-
تىغا بېرىكەت ئاتا قىلغان ئەشۇ ئاۋۇل-
نىڭ ھورمەتلىك ئادىمى. ئۇ 1956-
يىلى باللىقى بىلەن خوشلىشىپ، يۇر-
تقا پايدىلىق ئادەم بولۇش ئۇچۇن
ئاياگوز ئالاقە دېپوستانسىيەسىگە
ئىشقا كىردى. ئۇ ئاددىي ئىشچى بو-
لۇپ ئىشلەپ ژۇرۇپ، ئاز ۋاقىتنىڭ
ئىچىدىلا كوللېكتىۋقا تونۇلدى. ئىش-
چانلىقى، تىرىشچانلىقى ئارقىسىدا،
ئىشداشلىرى ئارىسىدا قەدىر-قىممەت
تاپتى. ئۇنىڭغا قانداقلا ئىش تاپشۇر-
سا، بويۇن تولغىماي، قىلغان ئىشىنى
كوڭۇلدىكىدەك پۇتكۇزەتتى. ئۇ
بوش ۋاقىتلىرىدا سوراپ ئوگىنىپ
ژۇرۇپ، ئارىدىن بىر يىل ئوتكەندە
ستانسىيەنىڭ مونتيورى بولۇپ، قال-
دى. ئوزى تاللاۋالغان بۇ كەسپىنىڭ
بارلىق نازۇك سىرلىرىنى ئوگىنىشكە
تىرىشتى. ئۇ دايىم ئوز ئىشىغا جاۋاپ-
كەرلىك بىلەن قاراتتى. شۇنىڭ ئۇ-
چۇنمۇ ستانسىيەدە يىل داۋامىدا بى-
رەر ۋاقىە سادىر بولمىدى.

يىللار ئوتتۇەردى. قاراتاينىڭ ھا-
لال ئەمگىگى مۇناسىپ باھالىنىپ، ماد-
دىي مۇكاپاتلارغا سازاۋەر بولدى. قا-
راتاي ئۇچۇن ئەڭ مۇھىمى كوللېك-
تىۋنىڭ ھورمىتى، يۇرتنىڭ ئىززىتى
ئېدى. ئارىدىن كوپ ئوتمەي ئۇش بىك
تۇرغۇنلىرى ئۇنىڭغا ئىشەنگەچكە، قا-
راتايغا كاسىرلىق ۋەزىپىسىنى تاپ-
شۇرۇشتى.

«ياخشىنىڭ ياخشىلىقىنى ئېيت، دا
ڭقى ئاشسۇن» دېگەندەك قاراتاينىڭ
ئىسمى يۇرتداشلىرىنىڭ تىلىدىن چۇش-
مەس بولۇپ قالدى. يۇرت موتىۋەر-
لىرى ئۇنىڭ ھالاللىقىنى، ئادەمگەر-
چىلىكىنى ماختىسا، تەڭتۇشلىرى ئۇ-
نىڭ ئىشچانلىقى، تىرىشچانلىقى ھەق-
قىدە سوزلەتتى. ياشلار بولسا قارا-
تاي ئاغىسىدەك ھورمەتلىك ئادەم بو-
لۇشقا تىرىشاتتى.

قاراتاي 1960-يىلدىن تاكى بۇگۇن-
كى كۇنگىچە شەمەي تومۇر يول بو-
لۇمچىسىدە رېۋىزور بولۇپ ئىشلەۋا-
تىدۇ. مانا 35 يىلدىن بۇيان بىر ئىش-
تا سۇرۇنمەي ئىشلەش ھەر قانداق
ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيدىغۇ!
مابادا ئۇ ئوز ئىشىغا پۇختا بولمىسا،
ئەپسىنى ئاۋارىچىلىقنىڭ كەينىگە كىر-
سە، بىر ئورۇندا ئۇزاق يىل ئىشلەش
ئېسىپ بولماس ئېدى.

ستانسىيەدە ئېملەر سادىر بولماي-
دۇ. ھەر كۇنى كېلىپ-كېتىپ تۇر-
غان پويېزدلارنى كوزۇتۇپ، يول ژۇ-
رۇش قائىدىسىنى بۇزغانلارنى تەر-
تىپكە چاقىرىش، يولۇۋچىلارنىڭ تەر-
تىپ-ئىنتىزامىنى بۇزغانلىرىغا بولسا
تېگىشلىك لەرىمانە سېلىش، ھەرخىل،
ھەر مىجەزدىكى ئادەملەر بىلەن تىل
تېپىشىپ ئىشلەش، ئوزىگە چۇشلۇق
پەم-پاراسەتنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ
ئوز ئىشىغا جاۋاپكەرلىك بىلەن قا-
راپ، قوسىقىنىڭ قولىغا ئايلانمىغاچقا،
ئومرىنىڭ تەڭ يېرىمى دېگەندەك ئوت-
كەن تومۇر يول ستانسىيەسى كول-
لېكتىۋى ئارىسىدا ھورمەتكە سازاۋەر
بولۇپ ژۇرمەكتە.

قاراتاي شۇنداقلا چوڭ بىر ئائىلى-
نىڭ مېھرىۋان ئاتىسى بولۇپ، بالا-
چاقىلىرىنىمۇ ئوزىگە ئوخشاش ئىش-
چان، ھالال ئادەم قىلىپ تەربىيلەپ،
يۇرتداشلىرىغا ئۇلگە بولماقتا. بىز ئۇ-
نىڭ ئىشىغا ئۇتۇق، ئائىلىسىگە بە-
خت-سائادەت تىلەپ خوشلاشتۇق.

سېيىتباتتال كەتتىباي ئوغلى.

سۇلتان جامال

قىساسكار

(رومانىدىن پارچە)

چايقىلىشلىرى سېزىلمەي يېرىلىپ، كەلكۈن تاشقىنى ئېقىۋاتقان دەريا كەبى بىر قىيامدا ئۇ تۇۋاتقان ھايات ئېقىمى رەپقەت ئۈچۈن گويا ئاسمان دۈم كۆمۈرۈلۈپ چۈشۈپ، يەر ئوقىدىن چىقىپ، باشقا بىر سەييارىغا ئۇرۇلغاندەك تۇيۇقسىزلا ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ كەتتى. كۈتۈلمىگەن زەربىدىن ھوشىنى يوقىتىپ قويۇپ، مەلۇم بىر ۋاقىتتىن كېيىن ئېسىنى يىغىۋالغان كىشىدەك راستلىقىنى ئېيتقاندا ئۇ دەسلەپتە ئېمە گەپلىكىنى ئاڭقىرالماي قالدى. بىلىدىغىنى پەقەت بىرلا نەرسە: دادىسى سۇلايماننىڭ ئىشىدىن چاتاق چىقىپ، ئۇنىڭ مەسىلىسى ۋېقىندا قالغىنى، شۇ يەردىلا ژۈرىگىنىڭ خۇرۇجى تۇتۇپ، توپ-توغرا ئاغرىقخانىغا ئەكەتكىنى ...

بۇ ھالەتنى رەپقەتنىڭ باشتا ياخشى ئىلغا يتەلمەي قېلىشىنىڭ ۋەجى-ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى مۇنچىلىك ئېغىر بولىدۇ دەپ زادىلا ئويلىمىغىنى بولدى. رەپقەتنىڭ نەزەرىدە شەھەردىلا ئەمەس، ھەتتا ۋىلايەتلەردىمۇ دادىسىغا تەڭ كېلىدىغىنى يوقتەك تۇيۇلاتتى. چۈنكى ئۇ ھەر ئىككى گەپنىڭ بىرىدە «جاجىسى پۇل، ئۇ ھەر بالانى قايتۇرىدۇ» دەيدىغان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ دادىسىنى بۇ دورەنىمۇ پۇلنىڭ كۈچى بىلەن سۇدىن قۇرۇق چىقىپ كېتىدۇ دەپ پەرەز قىلىدىغان. بۇ قېتىم ئۇ چوشۇرىنى خام سانىغان ئىكەن، بۇ قېتىمقى بوران سۇلايماننى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىمىسىمۇ، ئامما يەرگە ئاغدۇرۇپ تاشلىدى. ئەندى ئۇنىڭ قايتا تىكلىنىشى، بۇرۇنقى ئەكسىگە كېلىشى ئەمرىماھال.

«ئۇمۇتسىز — شەيتان» دېگەندەك، رەپقەت ھېلىمۇ دادىسىنىڭ ھوكۇمرانلىقى تۈگىگىنىگە ئىشەنمەيدۇ، ئۇ ئاتىسىنىڭ ساقىيىپ چىقىپ، ئوزىنى شۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويغان كىشىلەرنىڭ ئەدۇۋنى بېرىپ، ئۇلارغا تېتىشغا ئۇمۇت باغلىماقتا. بىراق دادىسىنىڭ ئاغرىقى ئۇزاققا سوزۇلغانسىرى ئۇنىڭ بايىقى ئىشەنچىمۇ سۇسىيىپ، بارغانسىرى ئوزىدىن ژىراقلاۋاتقان شەپىرەڭ ئۇمۇتلىرى يوقىماقتا. بۇ دەرتلەر ئازلىق قىلىۋاتقاندەك «سۇلايمان ساقايغان بىلەنمۇ ئۇنى ئويىگە قويۇپ بەرمەي، ئەشۇ يەردىنلا تۈرمىگە ئەكەتكىدەك» دېگەن مىش-مىشلارمۇ چىقىپ قالدى. ئەگەر شۇ گەپلەر راس بولسا، مېنىڭ ھالىم نېمە كېچىدۇ؟» دېگەن ئوي-خىيال ئۇنى خېلىلا ساراسىمىگە سېلىپ قويىدى. دېمىسىمۇ راستە، دادىسىنى قاماۋەتسە، شۇنچە چوڭ قورا جايدا بىر ئوزى ھۇقۇشتەك ھۇۋلاپ قالسۇنمۇ؟ يە دەرت دېگەن مۇشۇنداق ئۈستى-ئۈستىگە كېلەمدۇ؟ دەپ تىكىرلىقاتتى ئۇ. بېشىغا ئىسسىق-سوغ چۈشمىگەن خام بالا ھاياتتا موشۇنداق ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىپ تۇرۇشىنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلالماتتى. شۇڭلاشقا ئۇ: «غەم-قايغۇ بىزنىڭ ئويىنىلا چۇگىلەپ قالدى، ئەندىكى نۆۋەت مېنىڭ بولسا كېرەك» دەپ ئەندىشىگە بېرىلىدىغان بولۇپ قالدى ....

* * *

بەئەينى ھايات توختاپ قالغاندەك، رەپقەت ئۈچۈن بۇ كېچە بەكمۇ ئۇزاق بىلىنىپ كەتتى. قېرىشقاندەك سائەتمۇ توختاپ قاپتۇ. ۋىجدان ئازاۋى ئۇنىڭ كوزلىرىدىن ئويقۇسىنى قاچۇرۇپ، يەنە قىيناشقا باشلىدى. «نېمە قىلىپ قويدۇڭ، رەپقەت؟ باشقا ئادەم قۇرۇپ قالغاندەك، كېلىپ-كېلىپ توكەن ئاخشىمى ئۇستازىڭنىڭ ئالدىنى توراپ، پۇلىنى بۇلىدىڭمۇ؟! بۇ كۈنۈڭدىن ئولگىنىڭ ياخشى ئەمەسمۇ! يە شۇنداق قىلامسەن؟ ئۇ چاغدا دۇنيانىڭ جىمىكى تەشۋىشلىرىدىن ئاسانلا قۇتۇلۇۋالىسەن. مانا موشۇنداق قىيىن-قىستاڭ پەيتلەردە ئوغا ئىچىپ، ياكى ئېسىلىپ ئولىۋالىدىغانلار ئازمۇ؟! ھە، ئوزەڭگە ئوت قويىۋەتكەنلەرچۇ؟!».

رەپقەتنىڭ ژۈرىگى جىغىدە قىلىپ، قاتتىق سانجىق تۇتتى. ئېختىيار ئۇنىڭ يادىغا چۈشكەن بۇ مۇدھىش ۋاقىئە ئۇنىڭ باغرىنى تىلىم-تىلىم تىلىپ، تۇز سەپكەندەك ئېچىشتۇردى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئانىسىنىڭ ئولۇم پاجەسى ئۇنىڭ كوز ئالدىغا كېلىپ تۇرۇۋالدى. يېلىمدەك يېپىشىۋالغان قوقاق ئومۇچۇك توردەك ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قارماپ ئالماقتا. «قورققانغا قوش كورۇنەر» دېگەندەك، تەشۋىشلىك خىيال ھەر ياقتىن ئۇنىڭ بېشىنى قوچۇۋەرگەشكە، قارا تەرگە چومۇپ، بەرداشلىقى تۈگەپ، بېشى قېيىپ، جان ئاچچىقىدا ۋاقىرىۋېدى، ئۇنىڭغا ئۇلىشىپلا ئانىسىنىڭ «ياردەم بېرىڭلار!» دەپ چىقىرىغان ئاۋازى ئەكس سادادەك ئاڭلانغاندەك قىلدى...

تىنماي زارلىنىپ ئالىۋاتقاندەك بۇ ئاچچىق ئىدا قۇلىقى تۈۋىدە يېنىپ-يېنىپ تەكرارلىنىۋاتقاچقا، خىيالىنى بولۇپ چەتكە ئېلىپ قېچىشقا ماغدىرى يەتمىدى. ئەندى ئۇنىڭ كوز ئالدىدا ئانىسى تۇرۇۋالدى...

ئەشۇ كۈنى رەپقەت ئۈزۈم بارىڭىنىڭ تۈۋىدىكى ياغاچ كارىۋاتتا ياتاتتى. بىر چاغ ئىچكىرىدىن كىمنىڭدۇ چىقىراپ، ئىشىكنى قاتتىق ئۇرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. رەپقەت ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئوزىنى ئويگە ئاتتى. ئانىسى ۋاقىراپ، ئىشىكنى ئاچالمايۋاتقان ئىكەن. ئاڭغىچە يېنىدا مومىسى پەيدا بولدى. ئۇلار ئىشىكنى ئېچىشقا قانچە ئۇرۇنۇسىمۇ، ھېچ نەتىجە چىقمىدى. ئوي ئىچىدىكى ئانىسىنىڭ قاتتىق چىقىرىشى قاراڭغۇ كېچىدە رەپقەتنى ئوندەرىتىۋەتتى. ئاڭغىچە خولۇم-خوشنىلارمۇ كىرىپ كېلىشتى. ئىشىكنى ئاچالماي پىتىرلىشىپ، ھويلىنى بېشىغا كىيگەن ئايالالارنىڭ ۋاقىراشلىرى خۇددى قىيامەت-قايىمنى ئەسلىتەتتى. رەپقەت دېرىزىنى ئاچاي دېسە، ئۇنىڭغا تومۇر رېشيوتكا ئورنىتىلغان ئىدى. بىر چاغدا پالتا كوتۇرۇپ كېلىپ، يوچۇقلىرىدىن ئىس پۇقۇراپ چىقىۋاتقان ئىشىكنى بۇزۇشقا كىرىشتى. ئۇ ئويگە ئېتىلىپ كىرگەندە ئانىسىنىڭ يەرجاھاننى تىترىتىپ جان ئۇزەر ھالەتتە چىقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئىشىكتىن قاپ-قارا بۇلۇتتەك ئىس-تۈتەك تۇرۇلۇپ چىقىشقا باشلىدى. رەپقەت چۇچۇلىدەك كويۇۋاتقان ئانىسىنى كوتۇرۇپ ھويلىغا چىقتىدە، ئۇنىڭ تېنىگە تۇتاشقان ئوتنى ئوچۇرۇشكە ئۇرۇندى. سۇ سەپكەندىن كېيىنمۇ ئانىسىدىن كويگەن كوتەكتەك ئاچچىق ئىس خېلىغىچە پۇقۇراپ چىقىپ تۇردى. ئاھ، بېچارە ئىككى قات ئىكەن. ئېھ، خۇدا، بۇ ئاجىز بەندىنىڭ شۇنچىلىك گۇناسى چوڭمىدى؟ ئۇنىڭغا كويۇپ گويا پىلىك توخشاش ئورتىنىشتەك شۇ قەدەر ئازاپلىق ئولۇمنى راۋا كورمىسەڭ نېمە بولار ئىدى! كويگەن ئورۇمساخانىنىڭ جەسىدىگە قاراپ قورقۇپ كەتكەن ئايالالار چۇقۇرۇشۇپ، توزلىرىنى چەتكە ئېلىشتى. ئوتتا كويۇپ، بېچارە ئايالىنىڭ بارماقلىرىنىڭ سۇيەكلىرى كورۇنۇپ قالغاندى ...

ئانىسىنىڭ ئەشۇ دەھشەتلىك ھالىتى كوز ئالدىغا كېلىشى بىلەن رەپقەت ئالقانلىرىدا كوزلىرىنى مەككەم يېپىۋالدى. «قانداق دەھشەت! ئادەم ئوزىنى شۇنچىلىكمۇ قىيناپ ئولتۇرەمدۇ؟ ئاپامنىڭ ئوزىگە ئوت قويۇپ ئولۇۋالغىنى نېمىسى؟ ئۇنىڭغا بۇ قەدەر ئوزىنى ئازاپلاپ ئولۇشكە نېمە مەجبۇر قىلدى؟! ئاپام دايىما «بىر قىز تۇغۇۋالسام بولاتتى» دەپ ئارزۇلاپ ياشاۋاتاتتىغۇ. يە بۇ يەردە بىرەر دۈشمەنلىك بارمۇ؟»

رەپقەتنىڭ خىيالى شۇ يەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ كوڭلىگە گۇمان چۈشتى. ئۇ ئويلاشقا باشلىدى: «ئاپام ئوزىگە ئوت قويىۋالغان كۈنى دادام ئالمۇتىغا كەتكەن ئىدى. ئويدە مومام ئۈچىمىزلا قالغان. ئانامنىڭ يەنە قوساق كوتەرگەنلىكىنى ئېمىشكىدۇ دادامۇ، مومامۇ خۇش كورمەيدىغان. ئاپام خولۇم-خوشنىلارغا ھالىنى ئېيتىۋاتقانلىرىدا قۇلىقىمغا چۈشكەن. مابادا ئاپام ھايات بولسا مەنمۇ بۇ كۈنلەرگە قالماس ئىدىم. ئاپام ھەمىشەم دادام بىلەن مېنى ئىنساپقا چاقىرىپ تۇرىدىغان. بىر دورەن يان خوشنىمىز ئىشىنى ئۇڭشاپ بەرگىنى ئۈچۈن بىر پاچكا ئون سوملۇقنى كوتۇرۇپ كىرگەندە، ئاپام ئارلىشىپ ئۇ پۇلنى دادامغا ئالغۇزمىغان ئىدى. شۇ ۋاقىئەدىن كېيىن ئويدە خېلە كوڭىلچە ماجرا بولدى. يە ئاپام ئوزىنىڭ ھالاللىقى بىلەن دادامغا ياقماي قالدىمىكىن؟ خوش، مومام نېمىشكە ئاپامنى يامان كورەتتى؟ ئۇمۇ ئىككى خوتۇن بىر بولۇپ قالغان يەردە ئاپامنى يامان ئاتلىق قىلىپ، تولا كوتۇلدايدىغان... ئاكاممۇ دادامدىن قاتتىق رەنجىگەن ئوخشايدۇ. ئۇ دادامنى يوخلاپ، ئاغرىقخانىغا بىرەر قېتىممۇ بېرىپ قويمىدى. ئاكام ئاپامنىڭ ئوزىگە ئوت قويىۋالغىنىنى ئاڭلىشى بىلەن بۇ يەردە قانداقتۇ بىر سۇيىقەستلىكنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ، خېلە چوڭ جاڭجال كوتەرگەن. بەلكىم، ئاكامنىڭ توغرىدۇر. دېمىسىمۇ ئاپامنىڭ بىكاردىن-بىكار ئوزىگە ئوت قويىۋېلىشى ئەقىلگە ھېچ سىغمايدىغۇ!

ئاپامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن مەھەللىمىزدە ھەر خىل گەپ-سوزلەرنىڭ بولغىنى راس. كوپ ئوتمەيلا «كىمدۇ بىرسى ئورۇمساخان ئۇخلاۋاتقان ئويگە كىرىپ، بېنزىن چېچىپ، ئوت قويىۋېتىپتۇ» دېگەن پاراڭ تارالدى. ئانامنىڭ ئولۇمى توغرىلىق پاراڭ كوپ بولسىمۇ، بىراق ئۇنى ئىسپاتلىغىدەك دەلىلنى ھېچ كىم تاپالمىدى. مېنىڭ ئويۇمچە بۇ پاجەنىڭ سىرىنى ئاپام بىلەن بىللە كومۇۋېتىشتىغۇ دەيمەن...

مەن ئەشۇ مۇدھىش پاجە سادىر بولغان كۈنى ئويگە كىرسەم، ئاپام ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. ئويغىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن پۇتۇمنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ئويدىن چىقىپ كەتكەن ئىدىم. ئارىدىن ئانچە ئوتمەي، ئاپامنىڭ چىقىرىغان ئۈنى ئاڭلاندى. قارىسام ئىشىك ئېتىك، بىر پەسنىڭ ئىچىدە ئۇنى كىم بەكىتىپ قويىدى. ئاپام بەكىتىپ قويىدېمىكىن دېسەم، ئويدىن ئاچقۇچ چىقمىدى، تومۇر ئاچقۇچ كويۇپ كەتمەيدىغۇ ئاخىر! شۇ كۈنى مومام نەدە ژۈرىۋېدىكىن، ئۇ بىر پەستە يېنىمدا ئاسماندىن چۈشكەندەك پەيدا بولدى. ھەر ھالدا ئاپامنىڭ ئولۇمى تېپىشماققا ئايلىنىپ قالدى. بۇ يەردە قانداقتۇ بىر سىر بارغا ئوخشايدۇ. دادامۇ ئۇنىڭ سەۋەۋىنى سۇرۇشتە قىلىپ كەتمىدى.:.

تاغدىن تاش كوچكەندەك كەينى-كەينىدىن يېغىۋاتقان سوئاللار بىلەن تۇغۇلۇۋاتقان گۇمانلار رەپقەتنىڭ ژۈرىگىنى لەرزىگە سالدى. ئوزى قۇلۇلدەك تۇگۇرلىنىپ ئالغاشقا، كوكرەك قەپىزى تارسىپ قالغانمۇ، ژۈرىگى قىسىلىپ، ئەزىيەت چەكمەكتە. ژۈرەك سىقىشىغا چىدالمىغان رەپقەت ئورنىدىن سەكرەپ دېگىدەك تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئالدىراش كىيىنىشكە باشلىدى، ئامما نەگە ئالدىراۋاتقانلىقىنى ئوزىمۇ بىلمەيتتى. گاھ ئاتىسى، گاھ ئانىسى، گاھى ئوزى بۇلىغان ئۇستازى كوز ئالدىدا نامايەن بولاتتى. ئاتىسى «قوسىقىم ئېچىپ كەتتى، چاپسانراق كەلسەڭچۇ؟!» دەپ ئىلتىجا قىلسا، ئۇستازى «ئاخشام مېنىڭ يولۇمنى توسىغان سەنغۇ، يەنە قايسى ئۇزۇڭ بىلەن كوزۇمگە كورۇنۇۋاتىسەن؟» دېگەندەك قىلاتتى.

* * *

رەپقەت قاياققا بېرىشىنى بىلمەي، بىر ھازا بېشى قاتتىدە، ئاخىرى بازارغا يول ئالدى. ئۇ ئىستىراھەت بېغىنى كېسىپ ئوتۇۋېتىپ، ئاخشام ئۇستازىنى ئۇرۇپ، پۇلىنى تارتىۋالغان يەردە توختىدى. شۇ ئان ئاسماندىن چۈشۈپمۇ ياكى يەردىن ئۈنۈپمۇ، ھازىر ئۇستازى كوپلا تۇتۇۋالىدىغاندەك تۇيۇلۇپ، تەنلىرى شۈركەندى. شۇڭلاشقا ئۇ بۇ يەردىن چاپسانراق كېتىشكە ئالدىرىدى. رەپقەت ئوزى يېيىشكە ۋە دادىسىغا بىرەر نەرسە ئېلىۋېلىشقا دۇكانغا كىردى. تەكچىلەردە ئاغرىق يوقلاپ كوتىرىپ بارغىدەك بىرەر نەرسە يوق ئىدى. ئۇ دۇكاندىن چىقىپ، بازارنىڭ تۈۋەنكى تەرىپىگە بېرىپ، كاۋاپ يېمەكچى بولدى. پۇقۇراپ چىقىۋاتقان ئىسقا قوشۇلۇپ، دىماققا ئۇرۇلۇۋاتقان مىزىلىك پۇراق ئۇنىڭ ئىشتىيىنى تېخىمۇ ئېچىۋەتتى. ئاغزىدىن سېرىق سۇ ئېقىپ، ساغىرىپ پىشىۋاتقان كاۋاپلارغا بىر ھازا كوز ئۇزەلمەي، قاراپ تۇردى. ئادەملەر كاۋاپنىڭ ئىسىدىن ئوزىنى نېرى قاچۇرسا، رەپقەت گوشلەرنىڭ گىزىلدىشىنى ئوتقا ئېرىپ چۈشۈۋاتقان مايلارنىڭ پىژىلدىشىنى كوزىتىپ تۇرۇۋەردى. كاۋاپچى ئوتنى پەلپۈگۈچ بىلەن يەلپۈۋېدى، ئوت يالقۇنجاپ يېنىپ، كاۋاپنىڭ چەت-چورىسى كويۇشكە باشلىدى. شۇ پەيت رەپقەتنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلغان ئاچچىق كويۇك پۇرىقى ئۇنىڭغا ئانىسىنىڭ ئوزىگە ئوت قويىۋالغان مەزگىلىنى ئەسلەتتى. ژۈرىگى جىغىدە قىلىپ قالدى. مونۇ ئالدىدا ئىسلىشىپ تۇرغان كاۋاپدان ئەمەس، بەلكى ئانىسىنىڭ كويۇۋاتقان جەسىدىدەك كورۇنۇپ كەتتى. زىقلارنىڭ ئۇچلىرى ئانىسىنىڭ كويۇپ سۇيىگى ئاقىرىپ كورۇنۇپ قالغان بارماقلىرىغا ئوخشاپ كەتتى. شۇ چاغ رەپقەتنىڭ بوغۇزىغا نېمىدۇر تىقىلغاندەك بولدىدە، كىشىلەر ئارىسىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.

رەپقەت دادىسىغا نېمە ئالارىنى بىلمەي، گاڭگىراپ تۇرغاندا، رېستوراندا ئىشلەيدىغان نۇرىيە دېگەن قىز يادىغا چۈشتى. ئۇ قىز توغرىلىق بىر چاغلاردا دادىسى ئېيتىۋېدى، بولمىسا رەپقەت ئۇنى ئانچە تونۇماتتى. رەپقەت رېستورانغا بېرىپ، ئىزدىگەن ئادىمىنى تاپتى. ئۇنىڭ ئالدىغا كالتە يۇپكا كىيىپ، ئاپپاق پاقالچەكلىرىنى تاكى تېقىمىغىچىلا ئوچۇق قويغان، قويۇلغان ئويكىدەك كوكرىگىنىڭ تەگىدىن تولىسى كورۇنۇپ تۇرغان، چاچلىرى جاڭگىدەك بىرى كېلىپ، چىرايلىرى پۇچۇلغان، كوزلىرى ئولتىرىشىپ پاقىراپ قالغان رەپقەتكە تەڭسىتمىگەندەك نەزەر تاشلاپ:

— نېمە كېرەك ساڭا؟— دەپ سوغلا سورىدى. ئۇنىڭ بويالغان قاشلىرى سوزۇلۇپ، ئۇلانغان كىرپىكلىرى تۈۋەنكى قاپاقلىرىنى يېپىپ تۇراتتى.

—مېنى دادام ئەۋەتكەن،— دېدى رەپقەت سەل ھودۇقۇپ.

— كىم ئۇ داداڭ؟

— دادام— سولايمان!

— ئەۋۇ سولايمانما؟— نۇرىيە مىيىقىدا كۈلدى. رەپقەتنىڭ بېشىدىن بىرسى سوغ سۇ سەپكەندەك ھودۇقۇپ قالدى.

— داداڭغا بېرىپ ئېيت، نۇرىيە يېقىندا ئالمۇتىلىق بىر ژىگىتكە تۇرمۇشقا چىقىپ كەتتى. ئەندى ئۇنى ئىزدەپ ئاۋارە بولمىسۇن!

رەپقەت روھى چۈشكەن ھالدا رېستوراندىن قۇرۇق قول قايتىپ، دادىسىغا بىرەر نەرسە ئېلىش ئۈچۈن ئاشخانىغا يول ئالدى.

* * *

دۇنيا

ھاياتتا ئاجايىپ-غارايىپ نەرسىلەر كۆپ ئۇچرايدۇ. بەزىدە كىشىنىڭ خىيالىدىن ئۆتكەن نەرسە ئەمەلىيەتتە يۈز بېرىدۇ. بۈگۈن ئاغرىقخانىدا ياتقان سۇلايماننىمۇ تۈزۈگرەك ئۇخلالماي، تاڭ ئاتقۇزغان ئىدى. ئۇ دەسلەپ ئايالىنى چۈشىدە كوردى: «ئوغلۇمىزنىڭ بېشىغا شۇنچە كۈلپەت چۈشۈۋاتسا، مو بۇ ئادەمنىڭ ئىككى دۇنيادىن بېغەم بۇ يەردە ياتقىنىنى قاراڭلار. تېزىراق بولۇڭ، رەپقەتنى يامان يولدىن قايتۇرۇپ ئالايلۇق! ئەندى ئۇنىڭ بېشىغىمۇ مالامەت ئېشى ياغىپسۇن، جۇرۇڭ» دەپ، قولىدىن تارتقىدەك. سۇلايمان ئايالىغا ئەگىشىپ مېڭىپ، تۇيۇقسىز غارغا غۇلاپ چۈشۈپ، قارا تەرگە چومگەن پېتى ۋاقىراپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس-يادىنى «نېمىشكە مېنى ئايالىم قولۇمدىن يېتىلەپ ماڭدى، يە ئۇ ئۆز يېنىغا چاقىرىۋاتامدۇ؟! دېگەن ئوي-خىيال چىرماۋالدى.

سۇلايمان ئادەتتە ئايالى ھەققىدە ئويلىماسلىققا تىرىشىدىغان، بىراق بۈگۈن چۈشىگە كىرىپ قالغاچقىمۇ، ئۇنىڭدىن زادى قۇتۇلالمايۋاتاتتى. ئەسلىدە ئۇ ئايالى نۇرۇمساخاننىڭ قانداق ئازاپلىنىپ ئولگەنلىكىنى كورمىگەن. ئامما ئۇنىڭ جەسىدىنى كورگەندە، قورقىنىدىن ژۈرىكى يېرىلىشقا تاسلا قالغان ئىدى. ئۇنى دەپىن قىلىپ بولۇپمۇ قانچە كېچىنى ئۇخلالماي ئاپپاق تاڭ ئاتقۇزۇپ ئوتكۈزگەن. ئۇ ئۇخلاي دېسىلا كوز ئالدىغا نۇرۇمساخاننىڭ كۆلدە كومەچكە ئايلانغان جەسىدى كېلىۋېلىپ، ئۇنى ئورنىدىن دەس تۇرغۇزىدىغان.

ئۇ رەپقەت كىرگەندە چىرايى تامدەك ئاتىرىپ، تىرىك مۇردىغا ئايلىنىپ، كارىۋاتتا ئوكچىيىپ ئولتىراتتى. ئوغلىنىڭ قولىدىكى بولاقنى كورۇپ، تاماق يېمەكچى بولۇپ، ئورنىدىن تۇرماقچى بولۇۋېدى، جايىدىن قوزغالالمىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ پۇت-قوللىرىدا ماغدىر يوق ئىدى. سۇلايمان بولاقتىن كوزنى ئۈزمەي، يېنىپ-يېنىپ تامشىپ قويىدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن سېرىق سۇ ئاققان بىلەن ياخشى كورگەن تامىقىنى گاجىلدىتىپ يېيەلمەي، تەلمۇرۇپ تۇرغىنىغا كوزلىرىدىن تارام-تارام ياش ئېقىۋاتاتتى. رەپقەت ئاتىسىغا ئېچىنىش بىلەن قارىدى. باياتىن ئېتىر بەرمىگەنمۇ يە ھازىر شۇنداق بىلىندىمۇ، ئۇنىڭ كوزلىرى ئالىيىپ، چانىغىدىن چىقىپ كېتەي دەپتۇ. تىلىنىڭ كەلمەيۋاتقىنى لەبلىرىنىڭ بىلىنە-بىلىنمەس مىدىرلاۋاتقانلىقىدىن مەلۇم ئىدى. رەپقەت دوختۇرنى باشلاپ كىردى. كەينى-كەينىدىن سېلىنغان ئىككى ئوكولدىن كېيىنلا سۇلايمان تەسلىكتە كوزىنى ئاچتى.

—سىز ھەر خىل ئويلارغا بېرىلىپ، ئۆزىڭىزنى قىيناپ قويىۋاتىسىز،— دېدى دوختۇر.

— ئوچۇغىنى ئېيتسام، دوختۇر، مەن ساقىيىپ كېتەمەنمۇ، يوقمۇ؟ بۈگۈن ئاخشام ئولۇپ كەتكەن ئايالىم قولۇمدىن يېتىلەپ مېڭىۋېدى. تۇيۇقسىز بىر غارغا چۈشۈپ كەتتىم. بۇ مېنىڭ ئومرۇمنىڭ پۈتكىنىمۇ يە؟!

— قىزىقلا ئادەمكەنسىزغۇ، بۇنداق غەم-قايغۇغا چومۇۋالسىڭىز، بىزنىڭ داۋالىغىنىمىزنى بىكار قىلىسىز. ئەڭ مۇھىمى سىز چۈشكۈنلۈككە چۈشمەي، ھاياتقا ئۈمۈت بىلەن قاراڭ! شۇ چاغدىلا ساقىيىسىز...

* * *

سۇلايمان سەل تۈزۈلىشى بىلەن كۈندە دېگۈدەك تەرگەۋچى كېلىپ، سوراققا تۇتۇۋالاتتى. ئۇنىڭ جىنايى ئىشىنى بۇرۇندىن بېرى يالىشىپ ژۈرگەن سوراقچى ئاغىنىسىگە بەرمىگىنى ئۇنىڭ جېنىغا پاتقان ئىدى. مونۇ سوراقچى سەللا چىشىنىڭ ئېقىنى كورسەتكىنىدە سۇلايمان «ئاشكارىلىق دەۋرىدە ئوچۇق سوزلىشەيلى، ئىشىمنى يېپىۋېتىش ئۈچۈن قانچە كېرەك؟» دەپ ئېيتقان بولار ئىدى. سۇلايمان ئېپىنى تېپىپ ئاستا چېكىپ بېقىۋېدى، ھېلىقى ياش سوراقچى «نېمە مېنى سېتىۋالماقچىمۇسەن؟» دەپ سىلكىۋەتتى. ئۇ كىمگە قانچە پارە بەرگىنىنى، كىمدىن قانچە ئالغىنىنى سورىغاچ، گەپنى باشقا ياققا بۇراپ: «سىز ئالمۇتىغا تويغا بارماپسىز، ئاشنىڭىز ئۇرىيەنى بىللە ئەكېتىپ، ئويناپ قايتىپسىز. دېمەك، سىز ھەممە ئىشنى ئالدىن-ئالا پۇختا ئويۇشتۇرۇپ قويغانسىز. ئەگەر ئايالىڭىز شۇ قەدەر جىنىڭىزغا تەككەن بولسا، ئولتۇرگۈزىۋەتمەي، ئاجرىشىپ كەتسىڭىز بولماتتىمۇ؟! دېمەسمۇ، سۇلايمان: «ھەممىسى يالغان!» دەپ ۋاقىرىغىنىنى بىلىدۇ، كېيىن كوزىنى ئاچسا، خانىدا تەنھا يېتىپتۇ. ئەينە شۇندىن بېرى ژۈرىكى ئويناپ، ئارام بەرمەيۋاتاتتى. «ئەھۋالىم بۇ تۇرسا، ئەگەر قىلغان-ئەتكىنىم ئۈستىگە بۇنىڭ قولى قان! ئايالىنى ئولتۇرۇشكە قاتناشقان» دېگەن گۇنانى قوشسا، شۇنىڭ ئاقىۋىتىدە تۈرمىدە چىرىپ كېتىدىغان ئوخشايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەممىسى مېنىڭدىن ئۆز ئورۇشۇپتۇدە!» دەپ ئويلاتتى ئۇ.

ئەسلىدە ئۇنىڭ قولى پاك ئەمەس ئىدى. ئۇنى پاك ئايالىنىڭ قان قىساسى تۇتقىنى راست ئىدى! ئەندى بۇ بالادىن قۇتۇلۇشنىڭمۇ، ئۇنىڭ جازاسىنى تارتماسلىقنىڭمۇ ئىلاجى يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەۋۇ سوراقچى يەر ئاستىدا ئىلاننىڭ قىمىرلىغىنىنىمۇ بىلىدۇ. ئۇ ئىز قوغلاشتا ماھىر بولۇپ، قانچە بوران-چاپقۇن، قانچە قار-يامغۇر ژۇيۇۋەتكەن ئىزلارنىمۇ تاپالايدىغان كورۇنىدۇ. بولمىسا ئايالىنىڭ ئولۇمى توغرىسىدا چوڭ ئوغلى قوزغىغان ئىشنى مەرھۇمنىڭ گوردىنىمۇ چوڭقۇرراق ئورىغا كومگۈزۈپ، ھەممە ئىشنى باستۇرىۋەتكەنغۇ. كۈلەرنىڭ بىرىدە «ئايالىنى ئولتۇرگەن» دېگەن بەدنامنىڭ پېشانىسىغا تاقىقىدە تېگىشى ئۇخلىسىمۇ چۈشىگە كىرمەيتتى. ئۇ مەنسەپ ۋە ھوقۇقنىڭ سايىسىغا يوشۇرۇنىۋالغانلىقىنى قاچاندۇر ئۇنىڭدىن ئايرىلغىنىدا ھەممە ئىشنىڭ چوگۇلۇپ چىقىدىغانلىقىنى پەقەتلا ئويلىمىغان ئىدى. كىم بىلىدۇ، موشۇ كۈلەرنىڭ بېشىغا چۈشۈشىنى ئالدىن-ئالا بىلگىنىدە ئايىغىنى سەل ئاۋايلاپ باسارمىدى.

سۇلايمان تۇرۇپلا ئۆز-ئۆزىگە سوزلەپ كېتەتتى. ئۇ «ئاپامنىڭ ئايالىمنى ئولتۇرۇشتە مۇنداق قاتتىق ئىش قىلالىشىنى بىلگىنىم يوققۇ» دەپ پىچىرلايتتى. شۇچاغ گويا غايىپتىن لىدا ئاڭلانغاندەك، قۇلىقى تۈۋىدە نۇرۇمساخاننىڭ ئۇنى ياگىرغاندەك بولدى: «توغرا سىز ئانىڭىزنىڭ مېنى قانداق ئولتۇرۇشىنى بىلمەيتتىڭىز، ئامما سىز ئالمۇتىغا ئويناشقا كەتكەندىن كېيىن ئۇ جادىگەرنىڭ مېنى ئولتۇرۇشىنى بىلەتتىڭىز...».

— ياق-ياق، مەن بىلمەيتتىم، مەن ئۇنىڭغا ھېچ قانداق كورسەتمە بەرمىدىم.

— بۇ يېقى ۋىجدانىڭىزغا ھاۋالە. ئەسلىدە سىزنىڭ جازالىنىشىڭىزنى خالىمايمەن. قانچە قىلغان بىلەن ئۇزۇن ژىل بىر ياستۇققا باش قويدۇق. ئارىدا ئىككى بالىمىز بار. مابادا سىز قاملىپ كەتسىڭىز، رەپقەتجان قاراقسىز قالىدۇ. مەن شۇنىڭدىن تەشۋىشلىنىمەن. سىز بەكمۇ سىرلىق ئادەم ئىدىڭىز. ئولۈشتىن بىر كۈن بۇرۇن سارايغا كىرسەم، ئاپىڭىز بىلەن پىچىرلىشىۋاتقان ئىكەنسىلەر. مەن ئارىلا ئاخىرقى سوزۇڭىزنى ئاڭلاپ قالدىم. «قانداق يوقاتساڭ، شۇنداق يوقات! ماڭا گەپ تەگمەيدىغان بولسۇن!» بۇ مېنىڭ ئۈستۈمدىن چىقارغان ھوكمىڭىزنىڭ تېگى — تەكتىگە يېتەلمەي قالدىم. مېنى كورۇپ ئوڭگۈڭىزنىڭ ئوچكىنىگە قاراپ، ئۇ سوزلەرنىڭ ماڭا دەخلى بارلىقىنى تۇيغان ئىدىم. ئانا-بالا ئىككىڭلارنىڭ ئەشۇ قېتىم پىنھاندا تىل بىرىكتۈرگىنىڭلارنى ئېنىمگە تۇتاشقان ئوتلار ئارىسىدا قالغانچېغىمدا بىراقلا چۈشەندىم...

سۇلايمان بېشىنى ئېگىپ، شۈككىدە ئولتۇراتتى. ئايالىنىڭ سوزلىرىنى ئىنكار قىلىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۇنىڭغا قارشى بىرەر ئېغىز ئېتىراز بىلدۈرەلمىدى. ھايات ھەقىقەتنى ئۇنى چارى تەرەپتىن شۇنداق قىسمىغا ئالغان ئىدىكى، قانچە شىلتىنىپ باقمىسۇن، ئەندى ئۇنىڭ ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلۇپ چىقالماسلىقىغا كوزى يېتىپ، بېچارە بولۇپ، شۈمشىيىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ يەنە ئۆزىگە پىچىرلاشقا باشلىدى: «ئاھ، نۇرۇمساخان، مەن سېنىڭ بېشىڭنى يېۋىدىم، ئەندى سەن مېنىڭ بېشىمنى يەيدىغان ئوخشايسەن. قايتار دۇنيا- قىساسكار دۇنيا دېگىنى موشۇ ئىكەندە! ھاياتىڭدا سېنى قانداق خورلاپ ئازاپلىغان بولسام، ماڭا ھازىر ئوزەم ئىتتەك خورلىنىپ ياتىمەن. سەن ئېيتقاندەك، سېنىڭ ئولۇمىڭدە قولۇم بارلىقى راست! ئوۋالىڭغا قالدىم، قارغىشىڭغا ئۇچرىدىم....

سۇلايمان ئەس- ھوشىنى ژىغىپ، ئايالىنى تىرىگىدە تولىمۇ خورلاپ، دەپسەندە قىلغانلىقىنى يادىغا ئالدى. بېچارە نۇرۇمساخان ئېرىدىن نېمىكى تارتقۇلۇق بولسا ئۇنىڭ بەرىنى تارتتى. باھانىسى بىرلا: ياخشى كورمەسمىش! ئانىسى زورلاپ ئېلىپ بەرگەنمىش. بۇ تۇتۇرۇقسىز گەپلەرنىڭ ھەممىسى يالغان ئىكەنلىكىنى ئۇ بىراۋغا ئېيتمىسىمۇ، دىلىدا تەن ئالىدۇ. ئامما سېمىزلىقنى ئاڭسىز ھايۋان كوتەرگەن بىلەن ئاڭلىق ئادەم بالىسى كوتىرەلمەس ئىكەن. سۇلايمانمۇ شۇ بىر تېرىسىگە سىغمايۋاتقان چاغلاردا ھەر خىل باھانىلار بىلەن ئايالىنى تولىمۇ خورلىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن شىر كەيپە قايتقان سۇلايمان ئېمىدىن ئېۋەن چىقىرىشنى ئۇخماي ئولتارغىنىدا، ئايالى تاماق ئەكىردى. نۇرۇمساخان ئېگىشىپ ئاپقۇرنى ئېرىنىڭ ئالدىغا قويىۋاتقاندا، سۇلايمان چىنىدىكى سۇيۇقاشنى كورۇپ:

— تول خوتۇننىڭ ئېشىدەك ئېمەڭ بۇ؟— دەپ ۋاقىراپ، قولىنىڭ كەينى بىلەن ئاپقۇرنى بىر ئۇرغان ئىدى، سۇيۇقاش ئايالىنىڭ يۈزىگە چاچراپ كەتتى. نۇرۇمساخان چىر-چىر قىلىپ ۋاقىرىغان پېتى تاشقىرىغا ژۈگەردى. ئاشنىڭ قايناق سۇيى چاچرىغان يۈزلىرى بىلەن خېمىرى چاپلاشقان قوللىرى چاۋرىپ چىقىپ، تون بويىچە ئېچىشىپ، ئۇنى ئازاپلىدى. ئارىدىن ھەپتە ئوتۇپ، چاۋارغان يەرلەر ساقايغان بىلەن بىر ئومۇرگە يەتكىدەك سوغاق خاتىرە- تارتۇق بولۇپ قالدى. نۇرۇمساخاننىڭ ئۆز-كوزىنىڭ تارتۇق بولۇپ قالغانلىقى ئۇنىڭ ئېرىغا ياقماسلىقىنىڭ بىردىن- بىر سەۋەبى بولۇپ قالدى. سۇلايمان ئۇنى ئايالىم دەپ يېنىدا ئېلىپ ژۈرۈشكە نومۇس قىلىدۇ. نۇرۇمساخان بولسا تارتىنىپ، تالا-تۈزگە چىقماي، بۇ ئائىلىنىڭ ھەقىقى چورىسىگە ئايلاندى.

سۇلايمان ئايالىغا قانچە زۇلۇم سالغان بولسا، شۇنىڭ ھەممىسى ئاساسەن ئانىسى ئۇ پەيلى يۈز بەرگەنلىكىنى سېزىپ تۇرسىمۇ، ئۇنى يامانلاشقا تىلى بارمايۋاتاتتى. بىراق ئۇ مونۇ بىرلا سوئالغا جاۋاپ تاپالماي ئاۋارە. بىر قېتىم خوشنا موماي ئايالىنى كەينىدىن ئەگگۈشتەر دەپ ماختىغىنىنى ئاڭلىغان. ئەندى باشقىلار بولسا نۇرۇمساخاننى پەرىشتەگە قىياسلاپ، سۇلايماننىڭ ئانىسىنى بولسا ئېتى يوقتەك جادىگەر موماي دەپ ئاتىشاتتى. شۇ چاغدا بۇلارنىڭ قايسى بىرىسىنىڭ توغرا؟ بۇ يەردە ئويلاپ باش قاتۇرغىدەك ھېچ نەرسە يوققۇ! ئانىسىنىڭ ئەشۇ كېچىسى بېنزىن چېچىپ-ئوت قويۇپ، ئايالىنى ئولتۇرۇۋەتكىنى راسقۇ! دېمەك، يۇرت ئۇنىڭغا ئادىلانە باھا بەرگەن. نۇرۇمساخاننىڭ پۈتۈن ئومرى خورلۇقتا ئوتتىغۇ، قانداقلارچە ئەگگۈشتەر بولسۇن. ئامما ئۇ ئەڭ گۈشتەردەك، پەرىشتەدەك ئەزىز ئايال ئىدى، ئېرى ئۇنىڭ قەدرىگە يەتمەي، قىممىتىنى يەرگە ئۇرۇپ، دەپسەندە قىلدى. ئەل-يۇرت ياخشى، خالىس تارازا. نۇرۇمساخان بىلەن سۇلايماننىڭ ئانىسىنىڭ ياخشى-يامانلىغى ئۇلارنىڭ نامىزى كۈنى ئوچۇق-ئاشكارە بىلىندى. نۇرۇمساخاننىڭ ۋاپاتىدا پەقەت يارىكەنتلا ئەمەس، پۈتۈن نوسەك ۋادىسى تەۋرەپ، تاۋۇتنى كوتۇرۇپ ماڭغاندا كوچىلارغا ئادەم سىغماي قالدى. ئەندى ئوغلىنى يەنە ئويلەندۈرۈش ئۈچۈن گويا قىرىق بىر كۈن توي قىلىدىغاندەك پۈتۈن يۇرتقا جار سېلىپ، راسا تەرەددۇت كورۇۋاتقان بىر پەيتتە ئانىسىنى ماشىنا ئۇرىۋېتىپ ئولگىنىدە، تورت-بەش ئادەملەر: «بۇ خوتۇن كېلىنىنىڭ ژىتىم قالغان ئارىسىدا ئەۋرىلىرىنىڭ قارغىشىغا ئۇچرىدى» دېيىشىپ، سوغاقىنا ئۇزىتىپ قويۇشتى. شۇ چاغدىلا كىمنىڭ قانداق ئادەملىكى بىلىنىپ قالغان ئىدى.

جادىگەر موماي ئالەمدىن ئوتۇپ، تېخى يەتتە كەتمەن تۇپا تاشلانماي تۇرۇپلا بېشىغا ئاق سالغان ئاياللار ئارىسىدا گەپ-سوز تارالدى: «رەھمەتلىك كېلىنى نۇرۇمساخاننىڭ بېشىنى يەيمەن دەپ ژۈرۈپ، ئوزىگە گور كولىغان ئىكەن. مانا كوپ ئوتمەيلا ئوزىمۇ كېلىنىنىڭ كەينىدىن ماڭدى. قان قىساسى يامان، ئۇنى نۇرۇمساخان سورەپ ئېلىپ كەتتى. ئەندى ئۇ دۇنيادا دوزاق ئوتىدا كويدۇرۇپ، ئوچىنى ئالىدۇ...». بۇ گەپلەرنى خوشنا موماي ئېيتقان ئىكەن. بۇنى ئاڭلىغان سۇلايمان كېچىسى ئۇنىڭ ئويىگە كىرىپ «ئەگەر ئاپام بىلەن ئايالىم توغرىسىدا يەنە گەپ قىلىدىغان بولساڭ، ئادەملىرىم ئويۇڭگە ئوت قويىدۇ، ئوزان-جۇراتلىرىڭ قالماي قىرىلىپ تۈگەيدۇ!» دەپ قورقۇتۇپ قويغان.

سۇلايمان بۇ ئايەتخان موماي خوشنا بولۇپ كوچۇپ كەلگەندە پېشانىسىغا سوگەلدەك ئۈنگىنىنى سېزىۋىدى. دەسلەپتە ئۇ ئەۋرىسىنى ئوزىنىڭ قامىتۇۋەتكەنلىگىدىن خەۋىرى بارمىكىن دەپ خۇدۇكسىنىپ، خېلە ۋاقىتقىچە تىنىك-تىڭلاپ ژۈردى. بىراق ئۇ موماينىڭ ئانىسى بىلەن ئاپپاق-چاپپاق بولۇپ، قويۇق ئارىلىشىۋاتقانلىقىنى كورۇپ، «پېقىرمۇ بىر ئىشنى پۇختا قىلدىمۇي، ئۇنى مېنىڭ تۈرمىگە تىقىۋەتكىنىمدىن ئۈچۈر تاپالماپتۇ» دەپ خاتىرجەم بولدۇ. لېكىن خوشنا موماي بىلەن سۇلايماننىڭ ئانىسى قويۇق ئارىلاشقانىسىرى ئۇ ئويدە جېدەل-ماجرا كوپىيىدۇ. ئانىسى كۈن ئارا دېگىدەكلا «خوشنام ھالىمنى سوراپ كىرسە، خوتۇنۇڭ قايىغىنى ئاچمايدۇ، چاي بەرسە، دوق قىلىپ قويىدۇ» دەپ ئوغلىغا چېقىشتۇرىدىغان. نۇرۇمساخان بولسا بۇ موماي خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى موشۇ ئويىگە كىرىدىغانلىقىنى، چاي ياكى تاماق تەييار بولۇشى بىلەنلا ئۇنىڭ دەستىخانىدا ئولتۇرىدىغانلىقىنى، مومايلار باش بېقىشقاندا ئوزىگە قارىتىپ ھەر خىل تاپا-تەنە گەپلەرنى قىلىدىغانلىقىنى، كوڭلىگە ئازار بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ زارلىناتتى. سۇلايمان ئىشتىن ھېرىپ كەلگەن بەزى كۈنلىرى ئۇلارنىڭ داۋاسىنى سوراپ چارچايدىغان.

شانلىق تارىخىمىز سەھىپىلىرىدىن

ئۇچمەس ئىزلار

1945-يىلى 8-ئاپرېلدا غۇلجا شەھرىدە مۇنتىزىم مىللىي ئارمىيە قىسىملىرى قۇرۇلغان چاغدا گومىنداڭچىلارغا قارشى كەڭساي ۋە كەڭساي ئەتراپىدا پارتىزانلارنى ئاساس قىلغان 3-ئاتلىق پولكى تەشكىللىنىپ ئۇنىڭ كوماندىرى يەرلىك رۇس مىللىتىدىن بولغان ف. ئى. لىسكىن، شتاب باشلىقى رېزېكوۋ (كېيىنكى ئوفىتسېرلىرى)لار بەلگىلەنگەن. پولكنىڭ تەركىبىدە ئىككى باتالىئون، ئىككى ئايرىم ئاتلىق ئىسكادرون ۋە باشقا ھەر خىل بۆلۈمچىلەر بولغان.

مەزكۇر كەڭساي 3-ئاتلىق پولك قۇرال-ياراق جەھەتتىن گومىنداڭچىلاردىن غېنىمەت چۈشكەن ھەر خىل قۇراللار ھېساۋىغا قۇراللانغان ئىدى، يانۋار، فېۋرال ئايلىرىدا گومىنداڭچىلارغا قارشى كەڭساي ۋە كەڭساي ئەتراپىدا شىددەتلىك جەڭلەر داۋام قىلدى. بىزنىڭ جەڭچى-كوماندىرلىرىمىز كۈچلۈك قۇراللانغان دۈشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ ئالدىنى توسۇپ، «ئۆلسەك شېھىت، قالساق غازى» دېگەن شار ئاستىدا ئايەتنىڭ غۇلجا تەرەپكە كىرىپ كېتىشىگە يول قويمىدى. ئۈچ چوڭ قايتارما ھوجۇم نەتىجىسىدە گومىنداڭچىلار كۆپ چىقىمغا ئۇچراپ، بەرداشلىق بېرەلمەي، قېچىشقا باشلىدى. جەڭچى-ئوفىتسېرلىرىمىز قاچقان دۈشمەننى قوغلاپ تۇتۇپ ئەسىرگە ئالدى. بىر قۇرال-ياراق ئامبىرىنى قولغا چۈشەردى. كوماندىر شېرىپ ئاخۇن، جاقانبىكلەر باشلىق ئۈچۈنچى زاپاس ئاتلىق ئىسكادرون جەڭلەردە غايەت جاسارەت كۆرسەتتى. ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق ئىسكادرون كوماندىرلىرى شەۋەلى، چاپايلار دۈشمەن بىلەن ئېلىشىپ شېھىد بولدى. بىرىنچى باتالىئون كوماندىرى ئايتوغان يونىچى يارىلانغاندىن كېيىن گوسپىتالدا داۋالىنىپ ساقىيىپ يەنە ئۆز ۋەزىپىسىنى ئاتقۇردى. كەڭساي، تەلكە داۋانى، سومغۇتۇزا، سەنتەي، چۆل-ئىدىرلار دۈشمەندىن ئازات قىلىنغاندىن كېيىن پولك مىللىي ئارمىيە قوماندانلىقىنىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن تولۇق تەركىبى بىلەن 28-فېۋرالدا بورتالا ناھىيەسىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. بورتالا ناھىيەسى بۇ چاغدا ئىردە بۇلغۇنوۋ كوماندىرلىقىدىكى مونغول دىۋىزىونى تەرىپىدىن گومىنداڭچىلاردىن ئازات قىلىنغان ئىدى. بىر ھەپتە ھەربىي تەييارلىقلاردىن ئۆتكەن پولك داخىيالگىزغا يۈرۈش قىلىپ، بورتالادىن قېچىپ كېلىپ يوشۇرۇنغان گومىنداڭچىلارغا ھوجۇم قىلىپ، كەينى-كەينىدىن پوتەيلىرىنى پارتلىتىۋەتتى. قالدۇق دۈشمەنلەر مىللىي جەڭچىلەرنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، قېچىشتى. شۇندىن كېيىن پولك 17-مارتتىن باشلاپ سايرام كۆلىنىڭ بويى سەنتەيگە يۆتكىلىپ كېلىپ بۇ يەردە تۆرت ئاي ھەربىي تەييارلىق ئېلىپ باردى. بۇ جەرياندا جەڭچى-ئوفىتسېرلارنىڭ جەڭگىۋارلىق قابىلىيىتى ئۆستۈرۈلدى.

ئاپرېل ئېيىنىڭ ئاخىرلىرىدا پولك كوماندىرىمىز لىسكىن ئاغرىپ قالغانلىقتىن بىز دوختۇر مەرھۇم مۇنىپوۋ، شوفيورى ئابدۇكېرىم ھىزباقىيېۋ ۋە مەن (زۇنۇن) ئۇنى ئارشاڭغا ئېلىپ كېتىۋاتاتتۇق، يولدا ئىردە بۇلغۇنوۋنىڭ ئەۋەتكەن ئالاقىچى خادىمى ئالدىمىزنى توسۇپ خەت تاپشۇردى. خەتتە ئۇ: «مايتاغدىكى گومىنداڭچىلاردىن بۆلۈنگەن سوپاخۇن، سىدىقھاجى باشلىق بىر ئوترەد قوشۇن بىزگە قوشۇلۇش ئۈچۈن پىدائىي بولۇپ كېلىۋېتىپتۇ. بورتالاغا تېزرەك يېتىپ كېلىڭلار...» دېگەن مەزمۇندا خەۋەر قىپتۇ.

شۇ كۈنى بىز كەچ سائەت 7لەردە بورتالا ناھىيەسىگە يېتىپ بېرىپ، ئېردەلەر بىلەن كۆرۈشتۇق. ھەممىمىز بىرلىكتە سوپاخۇن ئەترىتىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇلارنى داغ-دۇغىسى بىلەن قارشى ئالدۇق. سوپاخۇن ئوترىتى قۇرال-ياراقلىرى بىلەن بىزگە قوشۇلدى. ئۇلار بورتالا ناھىيەلىك ھۆكۈمەت تەرەپتىن خەلق كلۇبىغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ياخشى كۈتۈۋېلىندى. بۇ ھەقتە شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىگە تېلېگرامما ئارقىلىق خەۋەر قىلىندى. بىز غۇلجىدىن كەلگەن بەش ماشىنىغا سوپاخۇنلارنى ئولتارغۇزۇپ ئۇزىتىپ قويدۇقتە، ئۇزىمىز ئارىشاڭغا يۈرۈپ كەتتۇق.

بىزنىڭ پولكىمىز سەنتەيدە تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىگە يۈرۈش قىلىش تەييارلىقىدا ئىدى. 21-ئىيۇل كۈنى شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمەت رەئىسى ئىلىخان تۆرەم بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. موسۇلمان جەڭچى-كوماندىرلارنى سايرام بويىغا يىغىپ، جەڭچىلەردىن ھال سوراپ، ۋەز بىلەن ئۇلارنى روھىي، مەنىۋىي ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلىپ، قەسەمىيات قىلغۇزۇپ، دىنىي ئىشلارغا سېلىماخۇن خەلپەتنى بەلگىلەپ خوشلىشىپ كەتتى.

23-ئىيۇل كۈنى ئىككىنچى فرونت يۈنۈلۈشى بويىچە يولغا چىقىپ، بورتالا ئارقىلىق قىزىلتۇز، كېگەش ئىتتىپاقىنىڭ چېگارىسىنى بويلاپ يۈرۈپ 27-ئىيۇلدا تارباغاتاينىڭ موياكدېگەن يېرىگە يېتىپ كەلدۇق. ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، موپاڭدا گومىنداڭنىڭ بىر باتالىئون چېرىكلىرى بارلىقى ئېنىقلاندى. كېچىسى قىلىنغان تۇيۇقسىز ھوجۇمىمىزدىن ئالاقزادە بولغان دۈشمەن قول كوتىرىپ چىقىپ تەسلىم بولدى.

ئەندى دوربىلجىننى ئازات قىلىشتا قانتوكمەسلىك ئۈچۈن يەرلىك خىتايدىن ئەلچى تەييارلاپ ئۇنى ئاق بايراق بىلەن گومىنداڭچىلارغا كىرگۈزگەندە ئۇلار ئەلچىنى قايتۇرمىدى ۋە ھېچ قانداق جاۋاپمۇ بەرمىدى. بۇ يەردە دوربىلجىن، چوچەك ۋە موپاك بولۇپ دۈشمەننىڭ بىر دىۋىزىيە ئەسكىرى بار ئىكەن. بىز ئۈچ تەرەپتىن ھوجۇمغا ئوتۇپ، قۇربان بېرىشتىن قورقماي، تۈن بويى شىددەتلىك جەڭ قىلىپ، گومىنداڭچى خىتايلارنى مەغلۇپ قىلدۇق. نۇرغۇنلىغان قۇرال-ياراق، ئوق-دورا ئامبارلىرىنى غېنىمەت ئالدۇق. دوربىلجىن، ئېمىل تەرەپتە تۇرۇشلۇق رېزاباي دېگەن كىشى پولك كوماندىرى باشلىق جەڭچى-ئوفىتسېرلارنى مېھمانغا چاقىرىپ، ماللارنى سويۇپ ناھايىتى ياخشى كۈتۈۋالدى.

كېگەش كونسۇلىنىڭ ئارىلىشىشى نەتىجىسىدە چوچەكتىكى گومىنداڭچىلار ئۇرۇشسىز تەسلىم بولدى. چوچەك شەھرى تىنچلىق يولى بىلەن ئازات قىلىندى. 2-ئاۋغۇست كۈنى كوماندىر، ئوفىتسېرلارنىڭ يىغىنى بولۇپ، يىغىندا گومىنداڭچىلار بىلەن سوقۇشۇپ ئايرىلىپ كېلىپ ئەسكەرلىرى بىلەن بىزگە قوشۇلغان ئابلاخان تۇنۇشتۇرۇلدى. ئۇ چوچەك پولك كوماندىرى، مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىدا پولك كوماندىرى خىزمەتلىرىنى ئاتقۇردى.

چوچەك ئازات قىلىنغاندىن كېيىن ئىدارە، جەمىيەت، مەمۇرى مەھكىمىلەر قۇرۇلدى. باشباي ۋە قاسىم ئاخۇنلار ۋالى بولۇپ بەلگىلەندى. دوربىلجىن ناھىيەسى ۋە چوچەك شەھرىدىكى گومىنداڭ تۈرمىلىرىدە قاماقتا ياتقان شەۋەن، يۈسۈپبەك، ئابدۇرېشىت تۇزدىيېۋ، ئەخەت دوختۇر، قالدىباي، ئەخمەتغالى قاتارلىق كىشىلەر بوشىتىلىپ، ئىدارە-جەمىيەتكە خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. شۇ مەزگىللەردە جاغدا بابالىقوۋ، بالقاش بافنوۋلار ياشلارنى تەشكىللەشتۇرۇپ، چوچەك شەھرى ئەتراپىدا پارتىزانلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بارغان. كېيىن بۇ پارتىزانلار بىلەن غوجەخمەت ۋە رەبوۋ باشچىلىقىدىكى پارتىزانلار بىزگە كېلىپ پىدائىي بولۇپ قوشۇلغان.

بىز دوربىلجىن ناھىيەسىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق بىرىگادا قايتىدىن قۇرۇلدى. ئۇنىڭ كوماندىرى لىسكىن، مۇئاۋىنى داسكىنوۋ، دىنىي مۇئاۋىنى سېلىماخۇن خەلپەت، كەڭساي 3-ئاتلىق پولك كوماندىرى ئېۋانوۋ، دوربىلجىن 4-ئاتلىق پولك كوماندىرى ئايتوغان يونىچى، مۇئاۋىنى كارتانوۋ، دىنىي مۇئاۋىنى ئابدۇمۇلۇك خەلپەت، ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق بىرىگادا شتاب باشلىقى يارشېۋ ۋە باشقا ھەر خىل بۆلۈملەرگە كۆپلىگەن ئىختىدارلىق خادىملار بەلگىلەندى.

ھەربىي تەييارلىقلاردىن كېيىن 15-ئاۋغۇستتا تارباغاتاي ۋىلايىتىگە قاراپ سەپەرگە ئاتلاندۇق. شۇ يۈرۈشتە ئىلگىرىلەپ 21-ئاۋغۇستتا قوبىق ناھىيەسىگە يېتىپ بېرىپ، گومىنداڭچىلارنىڭ بىر پولك ئەسكىرى بىلەن قاتتىق جەڭ قىلدۇق. جەڭدە كۆپلىگەن جەڭچىلەر قۇربان بولدى. ئۇلار ئىنىملار تەرىپىدىن ئامىزى چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن دەپنە قىلىندى. بىر كېچە-كۈندۈز داۋام قىلغان جەڭدىن كېيىن قوبىق ناھىيەسى دۈشمەندىن ئازات قىلىندى. موللا ئىسلام شاگىزۇك، ئىسلام ھوشۇروۋ باشچىلىقىدا بۇ يەردە قۇرۇلغان پارتىزانلار ئوترەدى ئۆز ئىختىيارلىرى بىلەن پىدائىي بولۇپ بىزگە قوشۇلدى ۋە ئوزۇق-تۈلۈك جەھەتتىن ياردەم قىلدى.

بىرىگادا، پولك بۆلۈملەر ئالتايغا قاراپ يۈرۈش قىلىپ كېتىۋاتقاندا ئالاقاق دېگەن يەردە دەللىقان سوگۇربايېۋنىڭ پارتىزان قىسىملىرى بىزگە قوشۇلۇپ بىللە ھەرىكەت قىلدى.

9-سېنتەبىردە ئالتاي سارسۇمبە شەھرى ئازات قىلىنغاندىن كېيىن ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق بىرىگادا، پولك، بۆلۈملەر پۈتۈن تەركىۋى بويىچە ھەربىي تەييارلىقلارنى ۋۇرگۈزۈپ، قوماندانلىقنىڭ بۇيرۇغىنى كۈتۈپ ياتقان ئىدى. بۇ چاغدا شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمەت ئەزالىرى تېيىپ ھاجى سابىتوۋ، مەھەممەتجان مەخسۇملار ئالتاينىڭ مەمۇرى ئىشلىرىنى باشقۇراتتى. موشۇ ۋاقىت ئىچىدە ئالتاي قازاق ئاتلىق پولكى قۇرۇلۇپ، پولك كوماندىرى بەدەلخان بولۇپ بەلگۈلەنگەن. سارسۇمبىدە ھەربىي شتاب، مەمۇرى مەھكىمىلەر، ۋالىي مەھكىمە قۇرۇلغان.

ئىلىخان تۆرەم شۇ چاغلاردا ئالتاي تاغلىرىدا گومىنداڭغا قارشى كۈرەش قىلغان ئوسمان باتۇر بىلەن ئۇچرىشىش نىيىتىدە نۇرغۇن سوغا-سالاملار بىلەن ئۇ يەرگە بېرىپ، ئوسماننى سارسۇمبىگە كېلىشكە چاقىرىتىپ ۋەكىل ئەۋەتىدۇ. لېكىن ئوسمان ۋاقتىدا كەلمىگەنلىكتىن ئىلىخان تۆرەم ھۆكۈمەتنىڭ مېدال، سوغا-سالاملىرىنى دەللىقان سوگۇربايېۋقا تاپشۇرۇپ غۇلجىغا قايتىدۇ. كېيىن ئوسمان باتۇر سارسۇمبىگە كەلگەندە پولك، قىسىملار داغداغىلىق ھالدا ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالىدۇ، كەلگەنلىكىنىڭ ھورمىتى ئۈچۈن مىللىي ئويۇنلارنى قويۇپ بېرىدۇ. بىراق، ئوسمان كېيىن كۆتكەن يەردىن چىقمايدۇ...

سارسۇمبە ئازات بولغاندىن كېيىن رۇس كىرۋاكلىرىنىڭ ئىككى ئىسكادرونى باشلىقى ئېۋانوۋ بىلەن مۇئاۋىنى ستۇدېنكو بىزگە تەسلىم بولۇپ كېلىدۇ. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە بۇزچۇم ۋاقەسى ئۈچۈن ئېۋانوۋ ئەيىپلىنىپ ئېتىلىدۇ. ئەمما ستۇدېنكو ئاقلىنىپ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا پولك كوماندىرى خىزمىتىنى ئاتقۇرىدۇ.

21-ئوكتەبىردىن باشلاپ مىللىي ئارمىيە قوماندانلىقى بۇيرۇقى بىلەن ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق بىرىگادا، پولك، قىسىملار بىلەن يولغا چىقىپ، كۆپلىگەن جايلارنى بېسىپ ئۆتۈپ، ساۋەن ناھىيەسىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى، ساۋەن ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى قالىبەك تەكەمەنلەر باشلىق ئىدارە-جەمىيەت، خەلق بولۇپ، ساۋەن ناھىيەسىدە گارنىزون بولۇپ تۇرغان موڭغۇل دىۋىزىونى ئېردە بۇلغۇنوۋ، شتاب باشلىقى رامازان نوسمانوۋلار پولك، قىسىملارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى. ھاكىم قالىبەك ئورۇن-جاي، ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن ياردەمدە بولدى.

ئۇرۇشتا قازا بولغان بىرىنچى ئىسكادرون كوماندىرى سولوۋيېۋ، ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق ئىسكادروننىڭ سابىق كوماندىرلىرى شەۋەلى ۋە چاپايلارغا بېرىلگەن مېدال موكاپاتلار ئائىلىلىرىگە ئەۋەتىپ بېرىلدى.

1945-يىلى نويابىردىن باشلاپ 1946-يىلى ئىيۇنغىچە ھەربىي مەشىق تەييارلىقى ئوتۇلدى. شتاب بىرىگادىسى تەرىپىدىن كومىسسىيە ئويۇشتۇرۇلۇپ، جەڭچى-ئوفىتسېرلاردىن ھال سوراپ، ئۇلارغا غەمخورلۇق قىلىندى. خىزمەت كۆرسەتكەنلەر موكاپاتلارغا ئېرىشتى. تەغدىرلەنگەنلەر ئىچىدە ئايتوغان يونىچى ئىستىقلالىيەت ئالتۇن مېدالى بىلەن موكاپاتلاندى.

1946-يىلى شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى بىلەن گومىنداڭ تەرىپىدىن تۈزۈلگەن ئون ئىككى بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن مىللىي ئارمىيە قوماندانلىقىنىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن ماناس بويىدا توختاپ قالدۇق. ئىككىنچى ئايرىم ئاتلىق بىرىگادا تارقىتىۋېتىلدى، رۇس جەڭچى-ئوفىتسېرلار ھەربىي سەپتىن بوشىتىلدى. موسۇلمان جەڭچى-ئوفىتسېرلار ئوتتۇرا يۈنۈلۈش بويىچە ئاتالغان شىخەنزە ئەتراپىدىكى ھەربىي قىسىملارغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. پولك كوماندىرى ئايتوغان يونىچى، مەھەممەتجان يۈسۈپوۋ، مەرھۇم جەۋدەت سەدرى، تۇرسۇن نىزاموۋ قاتارلىقلار مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىدا 1949-يىلىغا قەدەر پولك كوماندىرى خىزمەتلىرىنى ئاتقۇردى.

مىللىي ئارمىيە باش شتابىدا ئىشلەپ ۋۇرگىنىمدە مەرھۇم ئەخمەت ئەپەندىم بىتىمدىن كېيىن باش شتاب ئابرودرومىدا ئوفىتسېرلار بىلەن خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشكەن. بۇ سۈرەتكە بىللە چۈشكەنلەر ياسىن ئىمىنوۋ، شەۋقىيە، ئابدۇكېرىم قاسىموۋ، خەمىت نۇرى، خەمىت كەنجىيېۋ ۋە مەن (زۇنۇن) ئىدۇق. (بۇلارنىڭ ھەممىسى ھايات)، بۇ رەسىم ھازىر غۇلجىدا ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ مۇزېيىدا چوڭايتىلىپ ساقلىنىۋېتىپتۇ.

بىئىل تارباغاتاي، ئالتاي ۋىلايەتلىرىنىڭ گومىنداڭچىلاردىن ئازات قىلىنغىنىغا 50 يىل، كەڭساي 3-ئاتلىق پولك، دوربىلجىن 4-ئاتلىق پولك، ئىككىنچى ئاتلىق ئايرىم بىرىگادا، قىسىملارنىڭ ھەربىي جەڭگىۋارلىق ۋۇرۇشىغە 50 يىل تولدى.

شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيە جەڭچى-ئوفىتسېرلىرىنىڭ غالىپ قەدەم ئىزلىرى، كۆرسەتكەن جاسارەتلىرى ھېچ قاچان ئۇچمەيدۇ ھەم ئۇنتۇلمايدۇ، ئەۋلاتلار قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

زۇنۇن ئارزىيېۋ،
شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ سابىق ئوفىتسېرى،

ئايتوغان يونىچى،
شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ سابىق پولكوۋنىگى.

ھاشىمجان بىلەن مەرىيەم ئەۋرىسىنىڭ سۈننەت تويى شەرىپىگە يېقىن بۇرادەرلىرى ئۈچۈن ئۆزۈم بارىڭىنىڭ ئاستىغا كاتتا زىياپەت ئۈستىلى تەييارلىندى. ھازىرقى قىممەتچىلىك دەۋردە بۇنداق كەڭتاشا دەستىخان راسلاش ئۈچۈن ئۇلار كۆپ ئاۋارىچىلىق تارتقان ئىدى.

يېتىپ كەلگەن كىشىلەر بىرلى ئاجرىتىۋالدى.

— ۋايەي، بالام ئامالمۇ؟ — دېگەن ئۈن قۇلىقىمغا كىرىپ، ھوشۇمنى ژىغسام، كىشىلەر يۆلەۋالغان مومايىنىڭ ژۆگىدەك تىتىلىپ كەتكەن كىيىملىرى قانغا بويۇلۇپ كېتىپتۇ.

— بالىڭىز ئامان چوڭنا، ھېچ قانداق زىيان-زەخمەتكە ئۇچرىماپتۇ، —

پۇل...

(بولغان ۋاقىئە)

ئىراق-يېقىندىن كەلگەن مېھمانلار ساھىپخانلار بىلەن ئۇلارنىڭ ئەۋرىسى شەرىپىگە قەدەھ كۆتىرىپ، تەبرىك تىلەكلىرىنى بىلدۈرۈشتى. ئويۇن، كۈلكە بولۇپمۇ سازەندىلەرنىڭ دىلغا ئارام بەرگۈچى ناخشا-ساز ساداسى تەڭنىڭ ئاسمانىغا كۆتىرىلەتتى. مېنىڭ قارىشىمدا ئولتارغان ئەمىردىن بۈگۈنكى ئولتىرىشنىڭ سەركىسى ۋە ئەركىسى ئىدى. تولۇق كەلگەن، يۈزى گۆشلۈك بۇ ژىگىت تىنىمسىز ئۆزى سۆزلەپ، ئۆزى كۈلەتتى. كىم نېمە توغرىلىق سۆز باشلىسا، ئۇنىڭ سۆزىنى بولۇپ، بىلەرمەنلىكىنى نامايىش قىلاتتى. ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا ئولتارغان كوكتات بازىرىدىن تاپقان يېڭى ئاغىنىلىرى ئۇنىڭ تەخسىسىگە توخۇ، سۈرگۈش ۋە ھەر خىل سەيلەرنى سېلىپ تۇرۇشاتتى. بىر چاغدا ئۇ:

— ئاپائۇن، ۋىسكىلاردىن قويساڭلارچۇ! — دەپ خىتاب قىلدى.

— ئاداش، سەن دېگەن نەرسىلەر دەستىخاندا كۆرۈنمەيدىغۇ، — دېدى ئوڭ يېنىدا ئولتارغان ئاغىنىسى. ئەمىردىننىڭ ئۆزى بىلەن ئەگىشىپ كەلگەن بەش ياشلىق ئەۋرىسى ئۈستەلنى ئايلىنىپ ژۈرۈپ، كۆزى كۆرگەن ئالما، كونفېتلارنى سىقىمداپ ئېلىپ، بىر چىشلەپلا تاشلاتتى. بالا قەغىشلىك قىلىپ:

— بوۋا سىنگرىس يەتتىم، — دەتتى.

— بۇ يەردە يوق بولسا، ئويگە بارغاندا تويغىچە يەيسەن، قوزام، — دەپ ئۇنى پەپىلەتتى ئەمىردىن. بۇنى كۆرگەن ساھىپخان خىجالەت بولسا، مېھمانلارنىڭ غىجىغى كەلگەندى.

— بوۋا، ماندارىن ئېپ بەر؟ — دېدى قەغىش بالا. ئەمىردىن ئالدىدىكى ماندارىنغا قول سوزغان ئىدى، باكالغا يېڭى تېگىپ كېتىپ، شامپانسكي دەستىخانغا تۆكۈلۈپ كەتتى. باكالمۇ دۇمۇلاپ يەرگە چۈشۈپ، كۇكۇم-تالقان بولدى. ئەمىردىن باكالنىڭ بىر پارچە سۇنىغىنى ئېرىغا تاشلىماقچى بولغان ئىدى، ئۇنىڭ بارمىغى كىسىلىپ، قان تەپچىرەپ چىقىشقا باشلىدى. ئەمىردىن كوستومىنىڭ قويۇن چانچۇغىدىن 100 سوملۇقتىن بىرنى چىقىرىپ، بارماقتىكى قانغا بىر ئاز بېسىپ تۇردىدە، ئۇنى پۇرلەپ بىر چەتكە تاشلىدى. ئۇ يەنە بىر يۈز سوملۇقنى چىقارغاندا، ساھىپخان: بولدى ئاداش، دەپ ئۇنىڭ بارمىغىنى بىنتتا بىلەن تېگىپ قويدى.

چاقماق تېزلىگىدە يۈز بەرگەن بۇ مەنزىرىدىن مېھمانلار يېڭى بايۋەچچىگە ھەۋەس بىلەن ئەمەس، نەپرەت بىلەن قادىلىپ قاراشتى. تويىنى باشقۇرغۇچى نوۋەتنى ناخشا-سازغا يۆتكەپ، ئارىغا چوككەن كۆڭۈلسىز ۋەزىيەتنى يوقاتتى. مەن بولسام، ئىختىيارسىز قانغا مىلىنىپ، پۇرلىشىپ يەردە ياتقان پۇلغا قاراپ-قاراپ خىيالغا چۆمدۈم. ساز ئاياقلاشقاندىن كېيىن كۆپچىلىك مەندىن لەتىپە ئېيتىپ بېرىشىمنى سوراپ تۇرۇۋالدى. مەن بۇ قېتىم لەتىپىنى قايرىپ قويۇپ، چۆچەك ئېيتىپ بەردىم:

— بۇرۇن بىر ساتىراش ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ بالا-چاقىسى بىلەن تولىمۇ نامرات ياشايدىكەن. ئۇنىڭ بىساتىدا بىر ئۇستىرا، بىر كاپىلغۇچ ۋە يالاڭدا سوۋۇنى بولۇپ، ئۇ ئادەملەرنىڭ چاچ، ساقال-بۇرۇتىنى چۈشىرىپ، كۈندىلىك تۇرمۇشىنى ئارانلا قامدايدىكەن. ئامما ئاق كۆڭۈل، ماھىر ئۇستا بولغىنى ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەت قىلىشىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوردىنىڭ ساتىراشى ئالەمدىن ئۆتۈپ، ئۇنى پادىشا ھوزۇرىغا ئېلىپ كېلىپتۇ. ئۇ بارلىق ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، پادىشانىڭ ساقال-بۇرۇتىنى ياساپ:

— خوش، ئۇلۇق شاھىم، — دەپ ساتىراش باش ئېگىپ، شاھقا ئەينەك سۇنۇپتۇ. ئەينەكتە ئۆزىنى كورگەن پادىشاھ: مېنى تېخىمۇ ياشارتىپ قويدۇڭغۇ، ساڭا بارىكاللا! دەپ يېنىدىن ئون تىللا چىقىرىپ ساتىراشقا بېرىپتۇ.

ئايلار ئۆتۈپ، ساتىراش باي بولغانسىرى ئۇنىڭ تەبىتىدىكى كەمتەرلىك ئورنىنى تەكابۇرلۇق بېسىپ، ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە سالام قىلىشىنى تاما قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ ئوردىدىكى ئولتىرىپ، ساقال-بۇرۇتىنى ياساپ قويۇشىنى بۇيرىغان ئىكەن، ساتىراش قولىغا ئۇستىرىنى ئېلىشى بىلەن ۋۇجۇدىدا قانداقتۇ بىر قۇدرەتنى ھىس قىلىپ، پادىشانىڭ بېشىنى كەينىگە قايرىپ، ئۇستىرىنىڭ بىسىنى ئۇنىڭ كانىيىغا بېسىپ تۇرۇۋاپتۇ. شاھ ۋاقىراپ:

— نېمە قىلىۋاتىسەن، مەلئۇن! — دېسە، ھېلىقى ساتىراش:

— ئۈنۈڭنى ئۇچەر، بولمىسا ئۇستىرىنى بىرلا سۈرۈش بىلەن ئوزەڭنى ئۇ ئالەمگە يوللايمەن! سەن ئاتاڭدىن پادىشا بولۇپ تۇغۇلغانمۇ؟ مەنمۇ شاھ بولۇشنى خالايمەن! — دەپتۇ.

— خوپ، ھازىرچە ۋەزىرىم بولۇپ تۇرغۇن، كېيىنرەك مېنىڭ ئورنۇمغا سېنىڭ شاھ بولۇشۇڭ ھەققىدە ۋەسىيەتنامە يېزىپ بېرەي، — دەپتۇ پادىشاھ.

پادىشا بىر ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇشى بىلەنلا ساتىراشنى ئۆلۈمگە بۇيرۇپتۇ. ۋەزىر جازانى بىر سائەتقا كېچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىشنى شاھتىن سوراۋېلىپ، ئۇنى ساتىراشخانىغا ئېلىپ كېلىپ:

— سەن شاھىمىزغا ئۇستىرا تەگلىگەندە، پادىشا قەيەردە ئولتارغان؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مانا بۇ يەردە، — دەپتۇ ساتىراش.

— سەن ئۇستىرا تەگلىگەندە قەيەرنى دەسسەپ تۇرغان؟

— مانا بۇ يەرنى...

ۋەزىر ياساۋۇللارغا! — بۇنىڭ دەسسىگەن يېرىنى كولاڭلار! — دەپتۇ. ياساۋۇللار كولاپ قارىسا، يوغان بىر كۆپتا لىق تولغان تىللا چىقىپتۇ. ۋەزىر بۇ تىللالارنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپ:

— ئۇلۇق شاھىم، سىر ئاشكارىلاندى. سىز ساقال ئالدۇرۇش ئۈچۈن ئورۇندۇقتا ئولتارغىنىڭىزدا، ساتىراشنىڭ ئىككى پۇتى مۇشۇ بايلىق-غەزىنە ئۈستىدە بولۇپ، بايلىقنىڭ ھارارىتى تاپىنى ئارقىلىق پۇتۇن ۋۇجۇدىغا تاراپ، ئۇنىڭ خۇدىنى يوقاتقان. ساتىراش پۇلنىڭ قۇترىتىشى بىلەن ئۆزىنى پادىشاھ ساناپ قالغان. ئەندى جازالىسىڭىز مەرھەمەت، — دەپتۇ،

چۆچەك شۇ يەرگە كەلگەندە ئەمىردىننىڭ رەڭگى ئۆچۈپ:

— سەن ماڭا دارىتمىلاپ ئېيتىۋاتامسەن؟ — دەپ ماڭا ھۆرپەيدى.

— ئەگەر سەن ئۆزەڭنى ساتىراشقا قىياس قىلغان بولساڭ، توغرا بوپتۇ. دەستىخاندا قول ئېتىدىغان قەغەز تۇرسا، سەن نېمىشكە نانغا قولۇڭنى ئېتىسەن؟

— مەن نەدە نانغا قولۇمنى ئېتتىم؟

— ئەۋۇ يەردە پۇرلىشىپ ياتقان پۇلغا بىر ئائىلە بىر كۈن تويغىدەك نان كېلىدىغۇ، سەن پۇلۇڭنى كۆزاكۆزاك قىلىپ، پۇرلەپ تاشلىغىچە، بىرەر يېتىم-يېسىر، ئاسقاق-چولاققا بەرگەن بولساڭ، ئەلنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشەر ئېدىڭ... سەن بولساڭ، «دېدەك مۇنچاق ئاسسا، كىرمىگەن ئۆيى قالماس، گاداي ئات مىنسە، چىقمىغان دوڭى قالماس» دېگەن ماقالغا مايىل چالا كورەڭلىك قىلىپ قويدۇڭ. ئاتا-بوۋىلار «ئۆتكەن كۈنۈڭنى ئۇنۇتما، شىرە چورۇقۇڭنى قۇرۇتما» دەپ بىكار ئېيتمىغان.

— چۆچەكنىڭ ئاخىرى قانداق بولدى؟ — دەپ سوراشتى ئولتارغانلار.

— ھە، ئادىل شاھ قەست قىلغانلىنى پەست قىلىپ، باشقىلارغا ئىبرەت بولسۇن ئۈچۈن شەيخ سەئدىينىڭ مۇنۇ شېئىرىنى ئوقۇغان ئىكەن:

پەسكە كەلسە پۇل ۋە مەنسەپ
قوش-قەۋەت،
بىر بالا بولغاي بېشىغا ئاقىۋەت.
ئاڭلىدىڭمۇ بىر ھەكىمنىڭ سۆزىنى؛
«بولمىسۇن چۈمۈلىدە قانات
پەقەت.».

سەيپىدىن شاكىرى.
ئالمۇتا شەھرى.

نەسرىدىن داۋۇتوۋ

ھەي، ئانا دېگەن

(ھېكايە)

«مېنىڭ ئاپام ھەممىدىن چىرايلىق، ھەممىدىن مېھرىۋان».

بالا ئاغزىدىن

بالا چاغلىرىم ئىدى. بوخچامنى مۆرەمگە ئېسىپ، يېزىمىزنىڭ خالى كوچىلىرىدا كېتىۋاتاتتىم. ھاۋشىغان ئىشتىنىڭ ئۈنى دىققىتىمنى بولدى. قەدىمىمنى توختىتىپ قارىۋىدىم، ئىشت يوغان قۇلۇپ سېلىنغلىق ئىشكىتىن غورۇغىچە كېلىدىغان سىرتىمدا ئېرى-بېرى ژۈگرەشكە باشلىدى. «نەندى نېمە قىلاركىن؟» دەپ ئويلاپ، غورۇغا يېقىنلاشتىم. ئىشت بولسا، تىك قۇلاقلىرىنى كەينىگە يوپۇرۇپ، ئىنچىكە-ئۇزۇن پۇتلىرىنى يەرگە تىرەپ، چىشلىرىنى كورسىتىپ خىلە ھەۋە قىلدىدە، ئاخىرى مەندىن بەزگەن بولسا كېرەك، كوزلىرىنىڭ ئاق پاختىسىنى چىقارغىنچە كاتەككە ماڭدى. بۇ ھال مېنى تېخىمۇ قىزىقتۇرۇپ، باتۇرلاشتۇرۇۋەتتى. يەردىن چالمىلارنى ژىغىپ-تېرىپ ئۇنىڭغا ئاتتىم. ئىشت ھەر چالما تەككەندە، بىر تۈگۈلۈپ، بىر ئالدى پۇتلىرىنى ئېگىز كۆتىرىپ ۋىقراپ، غەزەپلىك ھاۋشاتتى. ئويۇنىمدىن راھەتلىنىپ، راسا كۈلۈۋاتقىنىمدا، ئىشت زەنجىرىنى ئۈزۈپ، غورۇدىن ئاتلىپ چۈشمەسمۇ. جان-ئىمانىم چىقىپ:

— ۋاي، ئاپا! — دەپ ۋاقىرىغىنىمنى بىلمەيمەندە، بىرىنىڭ «ۋاي، بالام!» دېگەن ئۈنى بىلەن تەڭ باغرىغا باسقانلىقىنى سەزدىم. ئۆزلىرىم ھەشكە كەتكەن بولسا كېرەك، بىردەمدىلا دېيىشەلتى مېنى ئورۇپ-چورۇپ قاراۋاتقانلار. مومايغا كېرىگى شۇ بولسا كېرەك مەلەققىدە ئۆزىنى تاشلاۋەتتى.

— بولمىدى، بولمىدى، تىتىپلىنىپتۇ تىغىنى، دوختۇرغا ژۈگرەڭلار! — دەپ ئاياللارنىڭ ژىغا ئارىلاش چىققان ئاۋازى ھەممىنى پاراكەندە قىلىۋەتتى. مەن بىر چەتتە ئۈنتۈلۈپ، غودۇيۇپلا قېلىۋىدىم، كىمدۇ-بىرى ئۆزۈمگە مۇزدەك سۇ چېچىۋەتتى. ئەندىككەن تېنىمگە ژىغا يامىشىپ:

— ۋاي، ئاپا! — دەپ ژىغلاۋەتتىم. شۇ چاغدا:

— ۋۇي، بۇ بىزنىڭ سېلىمە ھەدەمنىڭ بالىسىغۇ، — دەپ بېشىمنى سىلىدى. ئۆتتۇر خوشنىمىز جامىخان ھەدەم ۋە «نېمە بولدى، ئىشت ساڭا زۇگەرگەنمىدى؟» — دەپ سوراشقا باشلىدى.

— بۇ بالىغۇ ھېچ نېمە بولماپتۇ، ياخشى، — دېدى بىر ئايال ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ، — بالىنى ئاپايىمەن دەپ بىچارە موماي قىيما-جىيما بولۇپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ، جامىخان ھەدەم ھارۋۇدا داراس تارتىپ ياتقان مومايىنىڭ يېنىغا ژۈگرەپ باردىدە، ئۆزىگە سىنچىلاپ قاراپ:

— ۋاي ئولدۇمەي، بۇ خاسىيەتخان ھەدەملەرنىڭ ئويگە شەھەردىن چىققان مېھمانىغۇ! — دەپ ۋاقىراۋەتتى. شۇندىلا ۋاقەنىڭ مەنىسىگە يەتكەن كىشىلەر «ئانا دېگەنگە يات يوقتە، ھەي، ئانا دېگەن...» دەپ ئېغىر تىنىشتى.

يازغۇچى بىلەن ئۇچرىشىش

موشۇ ژىلى 22-ئىيۇل كۈنى قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ مەجلىس زالىدا ئۇيغۇر يازغۇچىسى نەسرىدىن داۋۇتنىڭ ئىجادىي ھېساۋاتى ژىغىنى بولۇپ، جامائەتچىلىك يازغۇچى بىلەن ئۇچراشتى.

ژىغىنغا كۆپچىلىك ئۇيغۇر جامائىتى بىلەن كورنەكلىك قىرغىز يازغۇچى-شائىرلىرى، بىشكېك شەھەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزا-مەھەللىلەردىن، شۇنداقلا يازغۇچى ن. داۋۇت ئىستىقامەت قىلىۋاتقان نوۋوپاكروۋكا يېزىسىدىن ۋەكىللەر قاتناشتى.

ئۇچرىشىش ژىغىنىنى قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئۇيغۇر ئەدىپلىرى كېڭىشىنىڭ رەئىسى، شائىر جامالدىن قاسىم كىرىش سۆز بىلەن ئېچىپ، نۆۋەتتە قىرغىز يازغۇچى-شائىرلىرى دايىربېك قازاقباييېۋ، مارخاباي ئاماتوۋلار سۆز سۆزلەپ نەسرىدىن داۋۇتنى ئىجادىي ئۇتۇقلىرى بىلەن تەبرىكلىدى.

ئۇلار ئۇيغۇر يازغۇچىسىنىڭ ئۇتۇقلىرىنى تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭ قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئەزالىقىغا ئاللىقاچان شەرتى تولغانلىقىنى قەيت قىلىشتى.

ئۇچرىشىش ژىغىنىدا «تەڭرىتاغ» ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە ياردەملىشىش فوندىنىڭ پرېزىدېنتى، قىرغىزستانغا ئەمگەك سىڭگەن مەدەنىيەت ئەربابى، يازغۇچى-پروفېسسور ئىسرائىل ئىبراھىموۋ ئەۋەتكەن تەبرىك خەت بىلەن ن. داۋۇتنى يازغۇچىلار ئىتتىپاقىغا ئەزالىققا تەۋسىيە قىلغان خېتى ئوقۇلدى.

خەمىت كەنجە، زاكىر ئاكا، سابىت ھاپىزى قاتارلىق ئاقساقاللىرىمىز، يازغۇچىنىڭ قەلەمدىشى خەيرىنسا تۇردىلار چىن ژۈرەكتىن قۇتلۇقلىدى. نوۋو-پاكروۋكا يېزا ئىمامى ئابدۇكېرىم ھاجى يازغۇچىغا جامائەتچىلىك نامىدىن سوغات تاپشۇردى.

ئىلدان ئابباسوۋ ۋە مەۋلان ھوشۇروۋلار باشلىق ئۇيغۇر تىجارەتچىلىرىنىڭ خالىسانە ماددىي ۋە مەنىۋىي ياردەملىرى ئۈچۈن رەخمەتلەر ئېيتىلدى.

ئۇچرىشىش ژىغىنىغا ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى كېڭىشىنىڭ كاتىۋى رەخمەجان ھاپىز رىياسەتچىلىك قىلدى.

ئۇيغۇر يازغۇچىسى نەسرىدىن داۋۇتنىڭ ئىجادىي ھېساۋاتىغا بېغىشلانغان ئۇچرىشىش قىزىقارلىق ئۆتتى.

ق. ئەيسا. بىشكېك شەھرى.

ئاتوم پاجەسى- ئىنسانىيەت پاجەسى

ئىنسانىيەتكە چاقىرىق

خىتاينىڭ ئۇيغۇرلار زىمىنى لوبنۇر پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرغان نۆۋەتتىكى 43- يادرو سىنىقىنىڭ قۇۋىتى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ھېساپلىشى بويىچە 20 كىلوتوننا تروتىلغا تەڭ. بۇ كۈچلۈك يادرو سىنىقى پەقەت خىتايغا خوشنا مەملىكەتلەرنىڭلا ئەمەس، شۇنداقلا ياپونىيە، روسسىيە، ئامېرىكا ۋە باشقا دۆلەتلەرنىڭ جىددىي نارازىلىقىنى پەيدا قىلدى. ئۇلار خىتاي ئەلچىخانىسىغا ئۆزلىرىنىڭ نارازىلىق نوتىلىرىنى تاپشۇردى. ياپونىيە بولسا خىتايغا بېرىدىغان ئىختىسادىي ياردىمىنى قىسقارتىش توغرىلىق ئاگاھلاندۇردى.

بۇ ياۋۇزلۇق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو پارتلىتىشلىرىنىڭ قۇرۇۋانلىرى ئەڭ ئالدى بىلەن دەھشەتلىك لوبنۇر پولىگونى جايلاشقان شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى تېررىتورىيەسىدىكى ئاھالى بولىدىغانلىغى سۆزسىز. بۇ ھەقتە ئالمۇتا شەھىرىدىكى بىر قىسىم ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى مۇنداق پىكىر قىلىدۇ:

قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ- ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى: خخج رەھبەرلىگى تەرىپىدىن لوبنۇر پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان نۆۋەتتىكى 43-قېتىملىق يادرو سىنىقى يادرو قۇراللىرىغا ئىگە باشقا مەملىكەتلەردىن كېيىن قالماسلىق ئۈچۈن يادرو قۇراللىرىنىڭ يېڭى سېرىيەسىنى ئىشلەپ چىقىرىشقا قارىتىلغان.

يادرو كلۇبى ئەزالىرى تەرىپىدىن يادرو قۇراللىرىنى سىناق قىلىشقا قويۇلغان موراتورىي- چەكلىمىنى بۇزۇش ئېھتىمالى موجۇت.

لوبنۇر پولىگونى خخج شىئۇئار دەپ ئاتىغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەركىزىگە جايلاشقان. ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدە، لوبنۇر پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىناقلىرى نەتىجىسىدە ھازىر ئېغىر ئېكولوگىيەلىك، سانىتار-بىولوگىيەلىك ۋەزىيەت ھۆكۈم سۈرمەكتە. بۇ پارتلىتىشلار ئاقىۋىتىدىن شەرقىي تۈركىستان ئاھالىسى ئونكولوگىيەلىك ۋە ژۈرەك-قان-تومۇر ئاغرىقلىرى بويىچە دۇنيادا ئەڭ ژۇقۇرى ئازاپ-ئوقۇبەتكە گرىپتار بولماقتا. ھەربىي مۇناسىۋەت جەھەتتىن خىتايغا ئۆزىنىڭ يادرو ئارسېنالىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنىڭ ھېچ قانداق زۆرۈرىيىتى يوق. سەۋەبى روسسىيە ۋە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى شەرتنامىلار ۋە كېلىشىملەر بىلەن 2000-ژىلغىچە ئۆزلىرىنىڭ ئاتوم قۇراللىرىنى ئۈچتىن بىر ھەسسە قىسقارتىشقا ئىمزا چېكىشكەن. شۇنداقلا يادرو پوتېنسالىغا ئىگە مەملىكەتلەر ئوتتۇرىسىدا ئاتوم قۇرالىنى ئۆز ئارا قوللانماسلىق توغرىلىق ئىككىتەرەپلىملىك شەرتنامە موجۇت.

بۈگۈن خىتايغا ھېچ كىم ئۇرۇش تەھدىتىنى سېلىۋاتقىنى يوق. خىتاي تەرىپىدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىناقلىرى بىزگە ئىختىيارسىز خخج رەھبەرلىگىنىڭ مىلىتارىستلىق نىيەتلىرى توغرىلىق چۈشەنچە بېرىدۇ. شۇنىڭغا باغلىق تەشۋىشلەنگەن ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى رەھبەرلىگىدە 29-ئاۋغۇست كۈنى كۈندۈزكى سائەت 3تە چ. ۋەلىخانوۋنىڭ ھەيكىلى يېنىدا (قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى بىناسى يېنىدا) لوبنۇر پولىگونىنى يېپىشقا بېغىشلانغان تېچلىق نارازىلىق نامايىشىنى ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلدى. بۇ نامايىشقا كۆپچىلىكنىڭ تولۇق قاتنىشىپ بېرىشىنى سورايمىز.

دولقۇن ياسىن، شائىر: خىتاي رەھبەرلىگى دۇنيا جامائەتچىلىگىنىڭ نارازىلىغىغا قارىماي، شەرقىي تۈركىستاندا يېڭى يادرو سىنىقىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئۇنىڭ ئەڭ ئېغىر زىيىنى ئالدى بىلەن ئاسىيە قىتئەسى خەلقلىرى زىممىسىگە چۈشىدۇ. جۈملىدىن شىئۇئار يەرلىك ئاھالىسىنىڭ دۇنياغا يېڭىدىن كۆز ئېچىۋاتقان نارسىدىلىرى پسىخولوگىيەلىك، فىزىولوگىيەلىك ئاكا بولۇپ تۇغۇلماقتا. ئەسلىدە خىتاي كوممۇنىستىك دىكتاتۇرىسى ئۆز مەلپىيتى ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستان ئاھالىسىنى پۈتۈنلەي يوقىتىشنى مەخسەت قىلىدۇ. ئېلىپ بېرىلغان يادرو سىناقلىرىنىڭ ئاقىۋىتى بولسا پەقەت شەرقىي تۈركىستان ئاھالىسىنى يوقىتىشنىلا ئەمەس، بەلكى مەركىزىي ئاسىيە ۋە پۈتكۈل دۇنيا ئاھالىسىنى ۋە ئېكولوگىيەسىنى ئىزچىللىق بىلەن زەھەرلەشنى مەخسەت قىلىدىغانلىغىنى كۆرسەتمەكتە. خىتاي بېسىۋالغان شەرقىي تۈركىستاندا ئۆزىنىڭ مىلىتارىستلىق غەرەزلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بۇ يەردە خىتاي زۇلۇمىغا ۋە يادرو پارتلىتىشلىرىغا قارشى خەلق كۆتىرىلىشلىرىنى ئارمىيە كۈچلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن قانلىق باستۇرۇشنى داۋام قىلماقتا. مەلۇمكى، بىيىل 8-9- ئىيۇل كۈنلىرى خوتەن ۋىلايىتىدە، 13-14-ئاۋغۇست كۈنلىرى غۇلجىدا ۋە ئۈرۈمچى، ئالتاي، ئاقسۇ شەھەرلىرىدە كۆپ ئادەم قاتناشقان كۆتىرىلىش ۋە ئاممىۋىي نامايىشلار بولۇپ ئۆتكەن، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قانلىق باستۇرۇلغان. خىتاينىڭ بۇ ۋەھشىلىكلىرىگە توسۇق بولۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن بارلىق ئاسىيە جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ خەلقلىرى بىرلىشىپ كۈچ چىقىرىشى كېرەك.

يۇسۇپبەگ مۇخلىسى- شەرقىي تۈركىستان بىرلەشكەن مىللىي ئىنقىلاۋىي فرونتىنىڭ رەئىسى: خىتاي مىلىتارىستلىرى بىيىل 17-ئاۋغۇست كۈنى مېنىڭ ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستاندىكى لوبنۇر پولىگونىدا نۆۋەتتىكى يادرو سىنىقىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئۇيغۇرلار ۋەتىنى- تارىم ۋادىسىدا داۋاملىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقان دەھشەتلىك يادرو سىناقلىرى ئاقىۋىتىدىن يۈز مىڭدىن كۆپرەك شەرقىي تۈركىستانلىق مەڭگۈلۈك مەجروھ بولۇپ، ئاتوم سىناقلىرىنىڭ قۇرۇۋانىغا ئايلاندى. ۋەتىنىمىزنىڭ گۈزەل جايلىرى، پاكىز سۇلىرى، مۇنبەت تۇپىسى پايدىلىنىشقا يارامسىز بولماقتا. ھازىرقى ۋاقىتتا تارىم ۋادىسىنىڭ ئاھالىسى ئىچىش ۋە دېخانچىلىقتا پايدىلىنىش ئۈچۈن قول بىلەن چوڭقۇر قۇدۇقلارنى قېزىپ، سۇ چىقىرىشقا مەجبۇر بولماقتا.

مەن كۆپ ئازاپ چەككەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئوغلى بولۇش سۈپىتىم بىلەن بارلىق ئىنساپپەرۋەر كىشىلەرنى، تېچلىق، سەييارىمىز ھاۋاسىنىڭ پاكىزلىغى ئۈچۈن مەيدانغا چىقىۋاتقان ئېكولوگىيە كۈرەشچىلىرىنى ئادەملەر، ھايۋانات، ئۆسۈملۈك ۋە ئاباتاتنى يوقىتىشقا قارىتىلغان ئاتوم-يادرو سىناقلىرىغا قارشى بارلىق كۈچلىرىنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈشكە چاقىرىمەن.

بەختىشات سوپىيېۋ،
يۇسۇپجان جولايېۋ،
«ئۇيغۇر ئاۋازىنىڭ» مۇخبىرلىرى.

قەتئىي چەك قويۇلۇشى كېرەك

خىتايدا بۇ ژىل 17- ئاۋغۇستتا يەنە يەر ئاستى يادرو سىنىقى ئۆتكۈزۈلگەنلىگى شۇ كۈنىلا پۈتۈن دۇنيانىڭ بولۇڭ-پۇشقاقلىرىغا چاقماق تېزلىگىدە يەتتى. بۇ خىتاي ۋە ئۇنىڭ ئاپتونوم رايونلىرىدىكى ئىنساپپەرۋەر خەلقلەرنىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دۇنيا جامائەتچىلىگىنى ئېغىر تەشۋىشلەندۈردى.

بۇ قاباھەتلىك ھادىسە قىزىل خىتاي ھەربىي مەمۇرىي باشلىقلىرىنىڭ قانۇنسىزلىغىنى، خەلق ئارا ھەقئانىي چەكلىمىلەرنى پىسەنت قىلمايدىغانلىغىنى، ھەتتا ئۇنى ئاڭلاشنىمۇ خالىمايدىغان جاھىللىغى تۈپەيلى ئۇلارنىڭ ژىرگىنىشلىك ئەپتى-بەشىرىسىنى يەنە بىر نۆۋەت ئېچىپ بەردى.

باش-باشتاقلىق چېكىدىن ئاشقان نەي ئىنسان قاتىللىرى! سىلەر بىر تەرەپلىمە مەنپىئەتىڭلار ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيادىكى مەخلۇقات، ھايۋانات، ئاباتاتنى، بەلكى قۇتلۇق زىمىنىنى ھەم كائىناتنى زەھەرلەپ قۇرۇتۇۋاتقىنىڭلارنى ھېس قىلامسىلەر!؟ بۇ ئېغىر، پالاكەتلىك ياۋۇز قىلمىشىڭلار بىلەن پۈتكۈل دۇنيا ئىنسانلىرىنىڭ نارازىلىغىغا، غەزەپ-نەپرىتىگە ئۇچراۋاتقىنىڭلارنى ئويلامسىلەر؟!

ئۇيغۇر زىمىنىدىكى لوبنۇردا ئاتوم-يادرو سىناقلىرىنى ئۈزلۈكسىز داۋام قىلىشنى، خەلق ئارا قارشىلىقلارغا رىئايە قىلماي، باش تولغاپ تەرسالىق قىلىشنى نېمىگە جۈرئەتقا بولىدۇ؟!

ئاز سانلىق مىللەتلەر ياشاۋاتقان تىبەت، ئۇيغۇرىيە، موڭغۇلىيەلەردە غەرەزلىك ھالدا تۇغۇتنى چەكلەش، تولۇق سىلىپ نەسلىنى قۇرىتىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان قەبىھ چارە-تەدبىرلەر ئازلىق قىلىپ، ئاممىۋىي قىرغىنچىلىققا ئۆتكەنلىك ئەمەسمۇ بۇ؟ ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگەن جايلاردىلا ئەمەس، بولۇپمۇ بۇ كۈنلەردە ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ناھىيەلىرىدە ئاكا تۇغۇلۇۋاتقان نارسىدىلەرنىڭ پاجىيەلىك تەغدىرىگە كىم جاۋاپكەر؟ ئاخىر، ئاتوم-يادرر سىناقلىرىغا قەتئىي چەك قويۇلۇشى كېرەك! بۇ- ئىنسانىيەت تەلىۋى!

ئادىمىزات بىلەن ئويناشماڭ زىنھار،
ئۆمۈ قۇياشقا، ئەرىككە ئىنتىزار.
كىم بىراۋغا قەست، ياۋۇزلۇق قىپتۇ،
ئۆزىگە قىساس ئوتى يامىشار.

م. زۇلپىقار،
يازغۇچى.

مۇقەددەس قەرزىمىز ھەم پەرزىمىز

ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدىكى لوبنۇردا ئاتوم-يادرو سىنىقى باشلانغاندىن بېرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا چېگارىداش رايونلاردىلا ئەمەس، ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ ژىراق رېگىونلارنىڭ ئېكولوگىيەسى كەسكىن ئۆزگىرىۋاتقانلىغى ھەممىگە ياخشى مەلۇم. سەۋەبى بۇ سىناق ھەر قېتىم شامال شەرىقتىن غەرىپكە قاراپ ماڭغاندا ئۆتكۈزۈلىدۇ. نەتىجىدە رادىئاكتىۋ نۇرلىرى بىزگە ئېقىپ كېلىپ، بۇ يەردىكى ئۆسۈملۈك، ھايۋاناتلارغىلا ئەمەس، ئالدى بىلەن ئادەملەرگە كۈچلۈك تەسىر قىلماقتا. ئالىملارنىڭ تەتقىقات بايقاشلىرىغا ئاساسلانغاندا سىناقتىن كېيىن نارسىدىلەر تولۇق ھەم ئاھايىتى ئېغىر ئاغرىقلار بىلەن ئاكا تۇغۇلۇۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۆزى ئوچۇقتىن-ئوچۇق گېنوتسىدنىڭ بىر تۈرىدۇر.

ھەر قېتىم دۇنيا جامائەتچىلىگى، بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىز قىزىل خىتاي ھەربىي-مەمۇرلىرىنىڭ يادرو سىناقلىرىغا قارشىلىق بىلدۈرسىمۇ، خىتاي رەھبەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانىيەتكە قارشى بۇ ئىشلىرىنى داۋام قىلدۇرماقتا.

لوبنۇر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا جايلاشقان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سىناققا قارشى ھەرىكەت ئالدىدا ئۇيغۇرلار، ئالىملار مېڭىشىمىز كېرەك. بۇ ھەرىكەت بىزنىڭ مۇقەددەس قەرزىمىز ھەم پەرزىمىز.

پاتىگۈل سابىتوۋا،
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى.

خەلق غەزىۋى

بۈگۈنكى كۈندە خىتاي ھۆكۈمىتىگە دۇنيا جامائەتچىلىگىنىڭ نارازىلىغى قوزغىلىۋاتقانلىغىنى ھەممىمىز بىلىمىز. چۈنكى ئۇ ئارقا-ئارقىدىن بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەتىنىمىزگە جايلاشقان لوبنۇر ئاتوم پولىگونىدا يادرو قۇرالىنى پارتلاتماقتا.

يېقىندا -17- ئاۋغۇستتا 80 كىلوتوننا كېلىدىغان دەھشەتلىك يادرو قۇرالىنى پارتلىتىپ، خىتاي ھۆكۈمىتى خەلقنىڭ غەزەپ-نەپرىتىنى يەنە قوزغىدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ زىمىنى ئاتوم پارتلىتىش مەيدانىغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ساپ ھاۋاسى، مۇساپپا تەبىتى، تاغ-دالاسى پاسكىنىلاشماقتا. خەلق تۈرلۈك ئاغرىقلارغا دۇچار بولۇپ، ئۆمرى قىسقارماقتا.

بىز تېچلىق ۋە ئەركسۆيەر ئۇيغۇر خەلقى خىتاي ھۆكۈمىتىگە قاتتىق نارازىلىق بىلدۈرۈپ، «ئاتوم پارتلىتىشىڭنى توختات! دۇنيا خەلقىنىڭ غەزىۋى، سېنىڭ ئاتومىڭدىنمۇ قۇدرەتلىك!- دەپ جاكا قىلىمىز.

ئاسىم يولداشېۋ،
مۇئەللىم.

تۈزىتىش

گېزىتىمىزنىڭ 19-ئاۋغۇست- شەنبە سانىدىكى «ئىسسىق كول قۇرۇلتىيى ۋە شەرقىي تۈركىستان مۇئەممەسى» دېگەن ماقالىدا نەۋەتچى ھەم كوررېكتورنىڭ دىققەتسىزلىگىدىن خاتاغا يول قويۇلغان. ماقالىنىڭ ئۈچىنچى ئابزاتسىنى: ئۈچرىشىشتا تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسىنىڭ باشلىغى دولقۇن ئەيسا بىلەن قازاقستاندىكى ئۇيغۇر ياشلىرى دېلېگاتسىيەسىنىڭ رەھبىرى ئالىمجان ھەمرايېۋلار دەپ تۈزىتىپ ئوقۇشىڭلارنى سورايمىز.

گېزىت تەھرىراتى.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ كوللېكتىۋى جامبۇل ناھىيەسى ئۈزۈناغاچ مەلىسىدىكى گېزىتلىرىمىز جانكۆيەرى

زەمزەم لوقمانوۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇرۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى
ت. توختەموۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
50 بىنا، 8-قەۋەت
لېنىن يولى كوچىسى

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
م. ھەمرا.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى- 27-86-33، ئىختىسات بۆلۈمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60